

חבורת מווגדלת
עם כל ענייני
יום הכפורים
מוחיר החוברת
10 ש"ח

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

האזינו – כפור

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
דבי בניהו ישישכר שמואל'ל שליט"א

התשפ"ז

כל הזכויות שמורות
למוכן "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למוכן "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיכותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמות

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

מפתחות

הלכות ומנהגי כפור

הלכות ומנהגי יום כיפור	יא
סדר ערב יום כיפור	יד
סדר הוידוי במנחה בערב יום כיפור	כז
סדר סעודה מפסקת	לב
איסור עשיית מלאכה ביום הכיפורים	לה
מצות עינוי ביום הכיפורים	לו
מצות עשיית התשובה ביום הכיפורים	מג
סדר ליל יום הכיפורים	נ
סדר אמירת כל נדרי	נב
סדר תפילת ערבית	נט
דיני תפילת שחרית	סו
סדר קריאת התורה	עב
דיני תפילת מוסף	עד
דיני תפילת מנחה	עז
דיני תפילת נעילה	פ
דיני תפילת ערבית והבדלה וסיום הצום	פד

מאמרי הזוה"ק

זוהר ליום הכפורים - יונה הנביא	צ
מאמרי הפרשה - האזינו	קא

דרושים

דרוש לשבת שובה	קל
דרוש בענין בין אדם לחבירו	קלז
דרוש בענין יום הכפורים	קמג
מוסר לפני תפילת נעילה	קנט
סדר העבודה	קע

ביאור ההפטרה

הפטרת שבת שובה	קפג
הפטרת שחרית יום כפור	קצא
הפטרת מנחה יום כפור	רג

הלכות ומנהגי ערב כפור

הלכות ומנהגי יום כיפור

א. בערב יום כיפור באשמורת הבוקר, צריך לעשות מנהג הכפרות כמו"ש בשעה"כ וז"ל: מנהג של הכפרה, המנהג הנזכר בספרי הגאונים היה מורי ז"ל נזהר מאד לקיימו, והיה לוקח תרנגול אחד לבן לכל אחד מבני הבית הזכרים, ותרנגולת אחת לבנה לכל אחת מבנות הבית הנקבות, ולאשה מעוברת ישחוט עליה מספק שנים, תרנגול אחד זכר אולי הוא זכר, ותרנגולת אחת נקבה אולי הולד נקבה, ועוד תרנגולת אחרת בשביל האשה עצמה, נמצא שהם ג' תרנגולים, ב' נקבות ואחד זכר לכל אשה מעוברת. וזמן שחיתתו הוא בליל ערב יוה"כ באשמורת קודם עלות השחר אחר הסליחות, וסוד הדבר הוא לכפות את הדינים עכ"ל [א].

עיונים והארות

א. ענין הכפרות

כתב מוהרח"ו ז"ל בשעה"כ (דף ק ע"א) וזלה"ק: מנהג מורי זלה"ה לשחוט תרנגול לבן ערב יום כיפור באשמורת הבוקר אחר הסליחות ויהיו כפי חשבון בני האדם אשר בבית, זכר לזכר, ונקבה לנקבה, ואם האשה מעוברת שחוט עליה ג', אחד בשבילה, ועוד שנים אחד זכר ואחד נקבה, אם מעוברת מזכר או מנקבה. הרי לפניך שמפורש מדברי הרב שלכל אחד מבני הבית צריך ליקח תרנגול אחד ולא יעשה על כל הזכרים תרנגול אחד ולנקבות על תרנגולת אחת כי הרי כתב הרב שלמעוברת יקח ג' תרנגולות. ועי' כה"ח (סי' תרה ס"ק כג) שכתב בשם הלבוש והמגן אברהם שנוהגים אפילו שני גופים מתכפרים בכפרה אחת

א"כ בא הרב לאפוקי מדברי מרן שכתב שיש להמנע מזה. ועי"ש (ס"ק יא) שאם יש ספק שהשוחטים עייפים יעשה על כסף.

וסוד הדבר הוא לכפות את הדינים, כי התרנגול נקרא גבר והוא סוד חמש גבורות שביסוד דנוק' הנקרא גבר. ובגוב"י שם: א"מ תימא לי איך יסוד דנוק' שהוא עיקר "נקודת ציון" וההפרש בין איש לאשה, יקרא בשם זכר גבר. ומה שנראה לי שהוא שיבוש וז"ל שהוא יסוד דדכורא והכונה ליסוד דדכורא הנסר ביום ההוא, והגבורות ששם מקובצים ביסוד שלו כנודע והם נקראים גבר. ועי' בלש"ם שכתב על זה ר"ל שהגבורות נקרא גבר וכל גבורות הם בחי' נוק' כנודע. ועי' הלשון בפע"ח. ועי' בש"ש (דף קל ע"ג) שכתב שכל

ב. בסיבוב הכפרות יזהר שלא יאמר זה התרנגול ילך לשחיטה ואני יכנס וכו' אלא יאמר ואכנס אני. וכשאומר זה חליפתך תמורתך כפרתך וכו' יכוין לשם חת"ך ברת. ועושין בהם כנגד ד' מיתות ביי"ד לכפר על האדם, ולכן צריך האדם להרהר בתשובה באותה שעה וב].

עיונים והארות

ביסוד, כי דרך יסוד יוצאות הנשמות, ואף שיהיה שורש שלו אחר, עכ"פ המעבר שלו דרך היסוד, ולכן יכוין להמתיק הדינים דיסוד משורש נשמתו, ונקרא כפרה דוגמת השעיר, כי הנה היסוד נקרא "כה" שיש בו כללות ה"ג כל אחד כלול מכולם הרי כ"ה, ועוד יש בו ה"ג מנצפ"ך גימ' פ"ר הרי כפר"ה.

ב. כתב רבנו יוסף חיים בספרו בן איש חי (ש"א פר' וילך אות ב). ובכה"ח (סי' תרה ס"ק ח) כשאומר הנוסח, יזהר שלא יאמר: זה התרנגול ילך לשחיטה 'והוא' יכנס לחיים וכו', דאז פעמים שמחמת המהירות יוכל להשתמע דהתרנגול ילך לשחיטה וגם המתכפר ח"ו, אלא יאמר: התרנגול ילך לשחיטה ויכנס הוא לחיים טובים וכו'. וזה בין כשמסבב לעצמו, שיאמר 'ואכנס אני' ולא 'ואני אכנס' ובין שמסבב לאחר בלשון נוכח, שיאמר 'ותכנס אתה' ולא 'ואתה תכנס'. ויכוין באומרו ח'ליפתי ת'מורתי כ'פירתי לר"ת שם הקדוש חת"ך, כי הוא החותך חיים לכל חי.

כתב בספר האורה לרש"י (חלק א, סי' צה, הלכות יום הכפורים) רגילין אנו לשחוט תרנגול ששמו גבר תמורת גבר, וכך עושין אוחז תרנגול ומניח על ראש המתכפר, ואומר זה תחת זה, זה חילוף של זה, זה מחול על זה, ומחזירו עליו פעם אחרת, ואומר יושבי חושך וצלמות וכו', אילים מדרך פשעם וכו', הפסוק והמזמור ויחוננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת מצאתי כופר, ויעשה כסדר הזה שבעה פעמים, ואחר כך מניח

בחי' יסוד בין בזכר בין בנוק' נקרא זכר ונקרא גבר. וכתב בכה"ח (סי' תרה ס"ק ט) וע"כ צריך השוחט את הכפרות לכוין בעת השחיטה והוצאת הדם מן הצואר למתק ה' גבורות שביסוד המלכות.

וכתב הרב: והוא נשחט ביום התשיעי כנגד היסוד, ואנחנו שוחטין אותו כדי למתק גבורות היסוד שבה ולהכניען, אך ביום הכיפורים שהוא כנגד המלכות, אז הן גבורות המלכות שבה, שהם דינים קשים, וכנגדן היה השעיר המשתלח. נמצא כי התרנגול הזה הוא דוגמת השעיר רק שהוא נמתק יותר. ולכן בערב יוה"כ נשחט ונמתק באשמורת הבוקר כנ"ל, כי אז הרחמים גוברים כנודע. וכתב בספר "בית מועד" למהרח"ו, שאין הכוונה ליתנו לעניים ואפי' שיהיה יותר טוב, אלא העיקר הוא למתק את הדינים ע"כ. ונוהגים לעשות עליו סעודה המפסקת ונותנים הפדיון שלהם לעניים וכן היה נוהג מו"ר המקובל כמוה"ר יצחק כדורי זצוק"ל, אע"פ שלא היה אוכל כל השנה עוף, בערב כיפור היה אוכל התרנגול של הכפרות. אמנם מכיון שבימינו קשה לתקן העופות ולמלוח אותם והטרח מרובה, ויש מוסדות שהם מכינים מספר אנשים כדי לטפל בעופות כדת וכדין בסבלנות, ע"כ יתן אותם למוסדות תורה וייחשב לו ג"כ לצדקה ותע"ב.

ועי' בסידור קול יעקב לר' יעקב קופל וז"ל: וצריך לכוין בזה שכל אחד יש לו שורש

- ג. נכון שיסבב תחילה לעצמו קודם שמסבב לאחרים. כדי שיבוא זכאי ויכפר על החייב, ולא להיפך ג.
- ד. נהגו שבעה"ב מברך על כסוי הדם, ומאחר שיש הרבה עופות לשחוט יברך בעל הבית על הראשונה, ואחד מבני הבית יברך על השניה והשלישית וכן עזה"ד, וכן השוחט יכסה גם הוא לבסוף ד.

עיונים והארות

לחלוק לה כבוד למדת הדין, אחרי שאין דמן של אלו נזרק על המזבח, וגם כדי שלא תשלוט, הפך ארץ אל תכסי דמי (איוב טז, יח). ויש עוד לפרש שלא יתקבצו שם כחות הטומאה והשדים שהדם הוא מזונם, כמו שאני עתיד לפרש בטעם (להלן יט, כו) לא תאכלו על הדם. עוד יש לפרש, בעבור כי שפיכות הדם הוא דבר שנאוץ אצל הקדוש ברוך הוא ומדת הדין מקטרגת עליו, כענין (איוב כד, יב) ונפש חללים תשוע, צוה השם יתעלה ויתברך כשנעשה בהיתר לכסותו שנאמר (שם ה, טז) ועולתה קפצה פיה, אמנם בהפך נאמר (יחזקאל כד, ח) ונתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות, וכתוב (ישעיה כו, כא) וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה.

ובספר שושן סודות להמקובל הנורא רבנו משה ז"ל נכד הרמב"ן ז"ל (סימן שכ"ו) כתב כמה טעמים בענין כיסוי הדם. והם: האחד כדי לחלוק כבוד למידת הדין שלא תקטרג חלילה שאין דמן של אלו נזרק על גבי המזבח, והשני שלא תשלוט חלילה משום ארץ אל תכסי דמי, והשלישי שלא יתקבצו שם כוחות הטומאה והמזיקים שהדם הוא מזונם והרמז לא תאכלו על הדם, והרביעי משום ורחמיו על כל מעשיו וכששפך בהיתר מכסה וגורם רחמים ע"כ.

ומצוה יקרה זו מסוגלת לכפרת עוון פגם הברית כמו שמצינו בספר לשון חכמים (חלק א, סי' סו) והוא תיקון למי שראה קרי ביום

ידו על ראש התרנגול, ואומר זה יצא למיתה תחת זה, ומניח ידו על ראש המתכפר, ואומר תכנס אתה פלוני בן פלוני לחיים ולא למוות, ועושה כסדר שלשה פעמים ומניח מתכפר ידו על ראש התרנגול תבנית סמיכה, וסומך ידו עליו ושוחטו לאלתר.

ג. **כה"ח** (סי' תרה ס"ק טז). וכ"כ הגאון היעב"ץ בסידורו (סדר הכפרות), לעולם יסבב מתחילה לעצמו קודם שיסבב לבני ביתו, כדי שיבוא זכאי ויכפר על החייב, ולא החייב על הזכאי, וכן הוא אומר וכפר בעדו ואחר כך בעד ביתו. וכן כתב בסידורו בית יעקב (שער המטרה יא), וכן כתב בקיצור השל"ה (יומא, עמוד רטז). ובספר שלמי חגיגה (דף שיח ע"ג) וכן הוא במחזור אור לישירים דרך החיים (דף רעא ע"ב). וכן כתב בשו"ת בצל החכמה (חלק ה, סימן סה) ועיין בספר חלק יעקב לרבנו הגאון יעקב חי זריהן ז"ל (דרוש ה, דף ט"ל ע"ב). ועיין בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (בראשית יז, יג) שכתב, מאן דאיהו גזיר יגזר, כלומר מי שהוא מהול ימול אחרים, והוא מפורש בגמרא (מנחות מב.) ותלמוד ירושלמי (שבת יט:) וכן כתב הרב חיים פלאג'י ז"ל במועד לכל חי (סי' טז אות י).

ד. **בא"ח** (שם אות ג).

כתב רבנו מנחם מרקאנטי ז"ל בפירושו על התורה (ויקרא יז, יג), סוד כיסוי הדם הוא

סדר ערב יום כיפור

ה. מצוה לאכול בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה וא. ועיקר המצוה היא ביום ולא בלילה

עיונים והארות

הצורה שעושה מצרה אחרת למחרת יום האכילה והרי הוא כאילו התענה תשיעי ועשירי, כי צורת הנאכל מתענה עמו.

והרב ערוך לנר (ראש השנה ט, א) כתב שהטעם הוא משום שהן הנשמה הן הגוף היו שותפים בחטאים שעשה האדם במשך ימי חייו, והגוף מכפר בתענית ביום הכיפורים, אך הנשמה נהנית היא מהתענית, ואדרבה מאכילה מצטערת ומתענה, ולכן כיון שביום הכיפורים מתענים ואי אפשר לענות את הנשמה, לכן רמז הכתוב שמצוה לאכול ולשתות יום קודם לכן כדי שבזה יהא צער וכפרה לנשמה, ונמצא ששניהם התענו הנשמה בתשיעי על ידי אכילה ושתיה, והגוף בעשירי על ידי התענית.

והשל"ה הקדוש (מסכת יומא פרק נר מצוה אות ט), כתב שיש טעם ע"פ הפשט ועל דרך הסוד בשם מהר"מ קורדובירו זיע"א וז"ל: כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי (ברכות ה:). כלומר כאלו היה מצווה להתענות תשיעי ועשירי והיה מתענה בהם היה לו שכר רב, כך מקבל שכר האוכל בתשיעי ומתענה בעשירי, כי אכילת התשיעי הוא בשביל תענית העשירי, נמצא האכילה כלולה מהתענית. וענין הזה כתב הטור לפי פשטן של דברים, כדי שיהיה חזק ויוכל לסבול עינוי של מחר של העשירי. לפי טעם הזה הסעודה העיקרית היא סעודת הערב, ואפשר לטעם זה מי שלא ירצה לאכול עד סעודת הערב הרשות בידו. וכן נראה לפי טעם האכילה על פי הסוד שכתב האלה"י מהר"ם קורדובירו וכן

הכיפורים לא עלינו. שיעשה כיסוי הדם שלש פעמים בשבוע במשך אותה שנה. ורמז יש כאן כי נודע הוא אצל חכמי הקבלה כי היסוד הקדוש נקרא עוף כמו שכתב הזוהר הקדוש בתיקונים (הקדמה דף ג.), וכן היסוד נקרא תרנגול וכנזכר בכתבי הקבלה וכפי שכתב בפירוש רבנו האריז"ל בספרו שער הכוונות (דף ק ע"א). (קדוש בציון)

א. משו"ע (סי' תרד סעי' א).

סוד כל האוכל ושותה בתשיעי

איתא בגמ' ברכות (ח:) כתיב "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב", וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי. ופירש רש"י: והכי קאמר קרא, הכינו עצמכם בתשעה לחודש לענוי המחרת, והרי הוא בעיני כעניו היום (ואתי שפיר ע"פ שעה"כ דלקמן ודו"ק). ועי' עוד בפ' רש"י בגמ' ר"ה דף ט' וז"ל: והכי קאמר קרא וְעִנִּיתֶם בתשעה, אכילת תשעה אני קורא ענוי, וכיון דאכילתו ענוי חשיבא, כל דמפיש באכילה ושתיה טפי עדיף, דהא מדקאמר בערב, על כרחך לא מקפיד אענוי דתשעה, וכי קרי ענוי בתשעה, אכילה ושתיה ידידיה קרי ענוי, עכ"ל.

ובטעם הדבר, כתב רבנו דוד זכות ז"ל אב בית דין מודינה בספרו זכר דוד (פרק ע) שראה בספר מאורות נתן בכתבת יד והוא "כי האוכל ושותה קודם התענית בכוונת מצוה כדי שיוכל להתענות, מעלה האוכל לצורת אדם, והיא

עיונים והארות

משמע קצת במשנה פרק ח' דנדרים (סג): אמר קונם בשר שאיני טועם עד שיהא הצום, אינו אסור אלא עד לילי צום, שלא נתכוון זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לאכול בשר. פירוש לילי הצום, ליל צום כפור, שמצוה להרבות בסעודה בערב צום כפור, הרי שסעודה העיקרית היא בערב סמוך ללילה. מכל מקום נראה דאסור להתענות עד הערב, דאפילו תענית שעות מקרי תענית, ואף שסעודת הערב היא עיקרית, מכל מקום האכילה היא כמו העינוי, ומה עינוי כל היום אף אכילה צריך לראות כל היום שלא יהיה מעונה. ולפי טעם הזהור בסוד האכילה שיובאו דבריו לקמן פרק שני, אזי כל היום הוא יום טוב ומצוה לענג בו עכ"ל.

ובמשנה ברורה (סי' תרד ס"ק א) כתב, קבלו חז"ל דאדרבא מצוה מן התורה לאכול בערב יוה"כ ורצה הקב"ה ליתן שכר בעד האכילה כאילו התענו שאינו דומה מצוה שיש בו צער כמו שאמרו לפום צערא אגרא, אילו כתב בתשעה תאכלו לא היה לנו שכר אלא כמקיים מצותו ע"י האכילה ולכן שינה הכתוב וכתב מצות אכילה בלשון תענית שיהיה נחשב אכילה זו לפני הקב"ה כאילו היה תענית כדי ליתן שכר כמקיים מצוה בצער עינוי.

ועיין בכה"ח סופר שכתב משם הפרי חדש שהאכילה ביום התשיעי נחשבת לתענית יומים כאילו התענה ב' ימים מלבד התענית של יום העשירי כלומר ביחד זה שלשה ימים, ועיין עליו שכתב שכיון שהאכילה ביום התשיעי נחשבת עינוי נחשב כאילו התענה ב' ימים רצופים שנחשבים כמו עשרים ושבע תעניות. ושמעתי בשם מו"ר חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל שנחשב לו כאילו התענה ג' ימים רצופים

ביחד עם יום הכפורים ונחשב כמו ארבעים ימי תענית, וכן הוא באור לציון ח"ד פרק ז' הלכה א' בעיונים.

ורע דהמצוה היא לא רק לאכול אלא גם לשתות וכלשון הגמ' כל האוכל ושותה בעשירי וכן הוא בהלכות גדולות (הלכות יו"כ) ועי' עוד תוס' עירובין (מא. ד"ה אי').

וכתב הרב בשעה"כ (דף ק ע"ג) שכל ימות השנה ע"י אכילתו ושתיתו הגופני שאנחנו מברכים עליהם כמה ברכות המוציא וברכת המזון וכו' ממשיכים לזו"ן בחינת אכילה ושתיה שהם מוחין ואורות מחיצוניות אמא עילאה, אבל ביום הכפורים רחל ניזונת מהיכן שאמא עילאה ניזונת, כלומר שניזונת דרך אמא אבל לא שאמא נותנת לה המזון שהם המוחין דחיצוניות אלא המוחין הכל נמשכים ממקום יותר גבוה מהיכן שאמא ניזונת רק שעובר המזון דרך אמא, ומאותו המזון שאמא ניזונית היא מעבירה לרחל ולכן דינה כמו אמא. ולכן אלו החמשה דברים אכילה שתיה סיכה וכו' נתבטלו כי עתה מקבלת ה' דברים אחרים ממקום גבוה שאינם מושגים אלינו מושג בממשות רק בסוד הבל היוצא מן הפה ומאותו הבל ניזונית עתה רחל ביוה"כ, ולכן מתפללים ה' תפילות להמשיך ה' הבלים הניזונת מהם היום, מכיון שאמא היא בחינת "עולם הבא" שאין בו אכילה ושתיה והוא כנגד הקנה בחינת דבור ולא ושט שהוא אכילה וכו'.

ואם אינו מרבה באכילה ביום זה, לא יתקן כי אם בחינתו, ויצטרך לאכול ביום העשירי שהוא יום הכפורים ולכן צריך לאכול ביום התשיעי, לתקן בחינתו שהוא יסוד ומלכות שבה כי תמיד הם בחיבורא כחדא ואין להפרידם ולכן

עיונים והארות

שניהם נקראים בחינה אחת, כי לא תוכל לעלות ולאכול אכילה ושתייה הפנימית, עד שתשתלם בבחינת החיצוניות. ונמצא כי המרבה באכילה ושתייה ביום תשיעי, ע"י הכוונה שלו וע"י הברכות והמצות שעושה באכילתו ושתייתו הגופנית, מתקן בחינת התשיעי והעשירי, וע"י כן יש בה תיקון לשתוכל לעלות ביום הכפורים לאכול ולשתות בחינת הפנימיות ע"י התענית. ונמצא כי האוכל ושותה בתשיעי, גורם לו שיתענה בעשירי לקבל אכילה ושתייה הפנימיות, והרי הוא כאילו התענה בתשיעי, כי אכילת התשיעי גורם תיקון התענית כנז'.

עוד יש טעם אחר והוא, כי ביום זה דערב יוה"כ, נכנסין בנוק' דז"א ב' בחינות החסדים התחתונים שהם כללות ה' חסדים ביסוד שבה ובמלכות שבה. והנה היסוד הוא בחינת תשיעי, ומלכות בחינת עשירי, ושתייה נכנסין בתשיעי. וזה מה שאמרו כאלו התענה תשיעי ועשירי, כי בחינות שני הימים נתקנו ביום זה ע"י אכילתו ושתייתו ביום זה, עכ"ל.

והנה מה שנצטוינו להרבות באכילה ושתייה ביום התשיעי ערב יוה"כ כדי לתקן החיצוניות, צריך לידע האם הוא לזו"ן דנקודה רביעית או לזו"ן דנקודה חמישית שמתקנים אותה מליל כפור עד תפילת המנחה והיא העולה והיא הנזונת עד עתה מהתפילות, וא"כ מש"כ הרב להרבות באכילה אפשר שהיא לזו"ן דנקודה ה'.

הנה מפשט שעה"כ משמע שהתיקון שיש באכילה ושתייה לתקן החיצוניות הוא בזו"ן דנקודה ד' ולא נקודה חמישית, שכתב הרב (דרוש א דיוה"כ דף ק ע"ג ד"ה דע) וז"ל: והטעם הוא כי עתה ביוה"כ כבר ננסרה רחל לגמרי וקיבלה הדינים מאחוריים דז"א ע"י ביסוס ומיתוק וכו', עכ"ל. ושם (עמ' ד) כתב כי בתחילה

צריך להשלים תיקון הנוק' בכל בחינותיה בבחינת החיצוניות כדי שתוכל אח"כ ביוה"כ לקחת הפנימיות. והנה בערב יוה"כ צריך להשלים תיקון יסוד ומלכות של הנוק' כנז' לעיל בדרוש הנסירה כי ב' בחינות אלו נעשות ביום התשיעי שהוא ערב יוה"כ, ע"כ. והנה כל מה שעשינו נסירה ועבדנו ביום ר"ה ובעש"ת, לכאורה הם לזו"ן דנקודה ד' ולכן כל התיקון באכילה הוא לזו"ן דנקודה ד'.

ובן כתב בפירוש מו"ר השמן ששון (דף קל ע"ד בסופו) וז"ל: והנה בר"ה עד יוה"כ הוא בירור ותיקון ונסירה לזו"ן דנקודה ד' בבחינת החיצוניות שלהם וביוה"כ הוא בבחינת הפנימיות שלהם, ומתחיל תיקונם מתפילת המנחה דיוה"כ. אך זו"ן דנקודה ה' וכו' מתחיל תיקונם מליל יוה"כ עד הנעילה וכו'. ולנוק' רחל נקודה ה' הכוללת מכל הפרצופים, לזו"ן שבה לא עשינו לה תיקון השייך לה ע"י ה' דברים אכילה ושתייה וכו' לא מבחינת חיצוניות שבה ולא דבחינת פנימיות, ולזה תיקונם בא ע"י מה שתיקנו ה' תפילות ביוה"כ ע"י הדבור, וגדול כח הדבור שהוא הפנימיות שיש בו כח לתקן אפי' בחינת חיצוניות הגמור של אכילה ושתייה שבה, וכו'. נמצא כלל העולה מכל האמור, דתפילת יוה"כ היא לכמה בחי'. א' לתקן זו"ן דנקודה ד' בבחי' הפנימיות שלהם מן המנחה ולמעלה, שבחי' חיצוניותם כבר נתקן מר"ה עד יוה"כ. וגם עיקר תפילותינו הוא לתקן את זו"ן דנקודה ה' בבחינת חיצוניות ופנימיות שבהם וכו' ע"ש.

הרי לפניך שלדעת מו"ר הש"ש כל הריבוי באכילה ושתייה הוא כדי לתקן חיצוניות זו"ן דנקודה ד' ולא לנקודה ה', שהיא נתקנת ע"י התפילה. ועי' שער רחמים (ח"ב שאלה שטז) שסיכם דבריו כמו הש"ש. אמנם עי' להרב באתי

ומ"מ טוב לעשות סעודה עם פת גם בלילה ב]. והמרבה באכילה ושתייה ביום תשיעי, ע"י הכוונה שלו והברכות והמצות שעושה באכילתו ושתייתו הגופנית מתקן בחינת יום התשיעי ועשירי ג], לפיכך ירבה באכילה ושתייה כנגד שני ימים וד], ולפחות יעשה שתי סעודות על הפת כדי שיצטרך לברך המוציא וברכת המזון לתקן בחינת החיצוניות ע"י אכילה ושתייה והברכה, ובסעודת הבוקר יכוין לתקן בחינת החיצוניות של היום, ובסעודה המפסקת יכוין לתקן בחינת החיצוניות של מחר וז]. והאדם יעשה כל מעשיו לשם שמים וה' יתברך לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ו. גם הנשים חייבות במצות אכילה ושתייה בערב יו"כ וז].

עיונים והארות

לזו"ן דנקודה חמישית וה' יאיר עינינו אמן.

אמנם בכל זאת מכיון שפשט הדברים בשעה"כ הולך כפי שכתב הרב ש"ש, וכן מסקנת השער"ח ומו"ר השד"ה, וגם שאנחנו הלכה למעשה בר"ה מכוונים בזו"ן דנקודה ד' ולא חמישית, לכן נראה שנעשה הדברים כדעת הש"ש והיע"א.

ב. **אול"צ** (ח"ד פ"ז תשובה ב).

ג. **שעה"כ** (דף ק ע"ד).

ד. **פע"ח** (דף קמב ע"ג). וכ"כ בבא"ח (ש"א פ' וילך אות א) אמרו חז"ל מצוה לאכול בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה, וכתבו המקובלים ז"ל שצריך לאכול שיעור שני ימים אם יוכל האדם לאכול כ"כ, כדי לתקן יום זה באכילה מה שצריך ליום זה ומה שצריך ליום מחר שהוא יוה"כ הקדוש, והאדם יעשה כל מעשיו לשם שמים והש"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ה. **כה"ח** (סי' תרד ס"ק ב).

ו. **מו"ר** מופת הדור בחזו"ע (הלכות ערב יום הכפורים הלכה י). מו"ר האול"צ (ח"ד פ"ז תשובה ג).

לגני זצ"ל (ח"ה דף ט ד"ה ונחזור) שכתב שנלע"ד שהתיקון מר"ה עד יוה"כ היה לב' הנקודות נקודה ד' ונקודה ה', וכשבאנו ליוה"כ צריך לגמור תחילה תיקון החיצוניות שהם ה' דברים גופניים כדי שאפשר לקבל ה' פנימיים וכו' ע"ש. ומשמע מדבריו, שהנסירה בר"ה היתה לב' הנקודות, וגם התיקון בחיצוניות באכילה ושתייה וכו' הוא לב' הנקודות, וביוה"כ מתעסקים בפנימיות של שניהם וכו' ע"ש וירוח לך.

ועי' בספר מועדי ה' לידידנו הרה"ג המקובל יוסף טוילה יצ"ו (דף שעא) שכתב את מסקנת התו"ח דנמצא שבר"ה נתקנו הזו"ן דנקודה רביעית וחמישית במוחין דאחור דאחור, וביום הכיפורים עד תפילת המנחה נתקנים זו"ן דנקודה ה' במוחין דפנים דאחור ובתפילת המנחה לחש וחזרה ובלחש דנעילה נתקנים זו"ן דנקודה רביעית במוחין דפנים דאחור, באופן שעתה לפני חזרת הנעילה כבר נתקנו זו"ן דנקודה ד' וזו"ן בנקודה ה' ועלו והלבישו לאו"א עילאין (עיין תו"ח דף ק"ע ע"ב) ע"כ, וא"כ הבאתי לגני הסתמך על מו"ר התו"ח ומשמע א"כ שהאכילה בערב כפור היא גם לזו"ן דנקודה רביעית וגם

ז. מצוה לאכול דגים בערב יוה"כ בשחרית דוקא [ז], ויש הנוהגים לאכול דגי סרדינים לרמוז לסר דינים.

ח. מנהג חסידי "בית אל" בכל ערב יוה"כ אחר תפלת שחרית מלקין לכל אחד ד' פעמים מלקות, ואח"כ עושין לו ד' מיתות ב"ד. וכן הוא מנהג ישיבתנו הקדושה ק"ק חסידים "נהר שלום", לעשות סדר המלקות וד' מיתות ב"ד בכל ערב יום כיפור עוד מזמן רבנו המקובל האלהי רבי מרדכי שרעבי זצ"ל [ח].

עיונים והארות

ז. בא"ח (שם) ועי"ש בטעם הדבר.

ופירש המתנות כהונה - עובדא הוה וכו' מעשה היה בעיר רומי בערב יוה"כ שנקרא צומא רבא הגדול והחמור והיה שם חייט אחד אומן תופר בגדים במחט והלך לקנות דג אחד ונמצא שלא נשאר אצל הדג מי שחפץ לקנותו אלא הוא ונער אחד עבד לאיפכרוס הוא שר העיר והיה זה מעלה אותו בדמים והאחד העלה יותר עד שהגיעו דמיו לשנים עשר דינרים ולקח אותו החייט. בעת של סעודת הצהרים אמר השר לנערו למה לא הבאת לי דג כאשר צויתך א"ל אדוני מה אכפור מפניך הלכתי לקנות דג ולא היה שם אלא דג אחד. ונמצאתי אני ויהודי אחד עומדים עליו לקנותו. והיה היהודי מעלה אותו בדמים וכן אנוכי העליתיו בדמים עד שהגיע לי"ב דינרים מה היית רוצה שהביא לך דג בעד שנים עשר דינרים בתמיה. אמר לו מי הוא אותו יהודי. אמר ליה בן אדם פלוני. שלח אחריו ובא אצלו אמר לו מה ראית אתה יהודי חייט שאכלת דג בשנים עשר דנרין אמר לו אדוני יש לנו יום אחד שכל עוונות שאנו עושין כל ימות השנה הוא מכפר עלינו. וכשבא אותו יום אין אנו צריכין לכבודו? א"ל כיון שהבאת ראייה לדברך הרי אתה פטור וכו'.

ח. **כתב** מרן בשלחן ערוך (סי' תרז סעי' ו) כל הקהל לוקים מלקות ארבעים אחר תפלת

ובמדרש (בראשית רבה פרשת בראשית פרשה י"א אות ד) אמר ר' תנחומא עובדא הוה ברומי בערובת צומא רבה והוה תמן חד חייט ואזל דיזדבן ליה חד נון, אשתכח הוא וטליא דאיפרכוס קיימין עילויה, הוה הדין מסיק ליה בטימי והדין מסיק ליה בטימי, עד דמטיא לי"ב דנרין, ונסבא ההוא חייטא, בענתא דאריסטון אמר איפרכס לטלייה למה לא איתית לי נון, אמר ליה מרי מה לכפור מינך, אזלית ולא הוה תמן אלא חד נון, ואישתכחית אנא וחד יהודאי קיימין עילויה, והוה הוא מסיק ליה בטימי ואנא מסיק לה בטימי עד דמטא לשנים עשר דנרין, מה הוות בעא דנייתא לך נון בתרי עשר דנרין, אתמהא, אמר ליה מאן הוא אמר ליה בר נש פלן, שלח בתריה ואתא לגביה אמר ליה מה חמית חייט יהודאי דאכלת נון בתרי עשר דנרין, א"ל מרי אית לן חד יום, בכל חובין דאנן עבדין כל יומי שתא, הוא מכפר עלינן, וכד הוא אתא לית אנן צריכין ליקורי יתיה, אמר כיון שהבאת ראייה לדברך הרי אתה פטור, מה פרע לו הקדוש ב"ה, הלך וקרע אותה וזימן לו בתוכה מרגליות טובה, והיה מתפרנס הימנה כל ימיו. ע"כ. ומכאן נהגו ישראל קדושים לאכול דגים בערב יוה"כ.

עיונים והארות

על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה וכו'. ועתה מי שחוזר בתשובה, ומקבל מלכות ארבעים, חוזרים לו הל"ט שהוא הקללה, שכן תרגום ארור, ליט והמיתה לט"ל של חיים, שהוא רומז לטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים.

ועוד דע, שקודם שחטא היה דבק בהו"ה אח"ד, שעולה ט"ל, ועכשיו שחטא, נדבק בכוחות הטומאה, שהם רומזים לל"ט מלאכות, אשר חייבים העושים אחד מהם בשבת. ורז"ל הוציאם ממלת אל"ה הדברים, שהם ל"ו, וג' האותיות שעולים ט"ל. והם כולם בחיצונים, ונקראים אבות מלאכות. ויש להם כמה תולדות כידוע, והם כולם כנגד ל"ט קללות הנז'. אמנם, עכשיו כשחזר הלוקה בתשובה, ונקלה אח"ך, הרי הוא חוזר לידבק בהו"ה אח"ד, שעולה ט"ל, וזוכה להחיות בט"ל של תחיית המתים. כמשה' (ישעי' כ"ו) כי טל אורות טליך וכו'. ראה כמה גדולה כח המלכות, והבן. מאחד מהראשונים ז"ל.

עוד מצאתי כתוב סוד המלכות באופן אחר. דע, כי מלכות"ת עולה בגימטריא תקע"ו, כנגד כל הדינין, בין תקיפין בין נחין. ושרשם, משני שמות של אלהים ואדנ"י. כי אלהים במלוי יודי"ן עולה ש', ובריבוע כזה, א' אל"ה אלה"י אלהים, עולה ר', הרי שר', שהם גימטריא ת"ק ממלכות"ת. ושם אדנ"י עולה ס"ה, וט' אותיות של אלהים ואדנ"י עם כללות השני שמות הנזכרים, הרי תקע"ו.

נמצא, שהמלכות לתקן כל הדינין נחין וקשין. ולכן הקושר ידים בעמוד, יכוין לכפית הדינין, ויכוין בכוונה זו המלכה. וזהו כוונת המכה, שמכה ברצועות שור וחמור, שהם סוד הקלי' החמורות, כנגד שור וחמור. וצריך בית דין שלשה, כנגד כח"ב. ואם חסר אחד מהם, אינו

המנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו. וברמ"א ונהגו שהנלקה אומר וידויים בשעה שנלקה והמלקה אומר והוא רחום יכפר עון וגו' ג' פעמים שהם ל"ט תיבות כנגד ל"ט מכות, ונהגו להלקות ברצועה כל שהוא דאינו רק זכרון למלקות. ויקח רצועה של עגל על דרך שנאמר ידע שור קונוהו והנלקה לא יעמוד ולא ישב, רק מוטה, פניו לצפון ואחוריו לדרום.

וכתב רבנו האריז"ל בספר הליקוטים (דף סו ע"ג) וז"ל: סוד המלכות שצותה התורה עליו, וגם ארז"ל כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן וכו'. סוד הענין, הוא להסיר כתם החטא אשר נכתם האיש החוטא בנפשו ולטהר נשמתו. לא מפני העונש והטורח למקבלו, אלא הוא כמי ששותה סם המות, ונותנים לו מעט צרי להצילו מהמיתה, ואעפ"י שהצרי אינו מר, מצילו בסגולה שיש בו. ככה הוא המלכות, מי שמקבלו בוידי ו הכנעה ובכיה ובושת פנים, הנה הוא מצילו מעונש גיהנם המר, דכתיב ארבעים יכנו לא יוסיף וכו'. ופי' הפסוק הוא כך, ארבעים יכנו, בעה"ז, פן יוסיף להכותו, בעה"ב, מכה רבה.

וצריך שתדע, כי החוטא, ביום שחטא יצא מכלל ברור, ונכנס בכלל ארור. כי כל התורה באלה ובשבועה קבלנוה, כדכתיב (דברים כ"ז) ארור האיש אשר לא יקים וגו'. וזה היה הטעם שקלל הקב"ה לאדה"ר, באכלו מעץ הדעת טוב ורע. והקללות היו, עשרה לאדם, ועשרה לחוה, ועשרה לנחש, ותשעה לארץ, כמ"ש חז"ל במד"ר. א"כ, כולם יעלו ל"ט קללות. והחוטא הוא ארור, ונקרא מת אפילו בחייו, וצריך להחיותו ע"י המלכות, שכנגדן הכה הקב"ה לדור המבול, לפי שלא חזרו בתשובה, ארבעים יום, שנאמר (בראשית ז') כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר

עיונים והארות

בית דין, ששלשה ראשונות חשובות אחד. והכוונה, כי שורש הקלי' מגדולה ולמטה. ולכן צריך ב"ד שלשה, לתקן הדינין, ע"י קו המדה היורד מהג' עליונות למדדס ולחברם, וז"ס (נחמי' ט') ואתה מחיה את כולם. ולכן הג' ב"ד, אחד אומר הפסוקים, שהם אם לא תשמור וגומר, והפלא ה' את מכותך וגו', ואחד אומר הכה תכה, ואחד אומר והוא רחום וגו'. והאומר הפסוקים, יאמר אותם בטעמים, וישב באמצע, כי הטעמים עולים לכתר. והאומר הכה ישב מצד שמאל, כנגד בינה, שהדינין מתערין מינה. והאומר והוא רחום, ישב בימין, כנגד חכמה, כרחם אב על בנים.

וצריך המקושר, כשקושרין אותו, שיתודה, ויאמר ג"כ פסוק (ירמי' ז') יסרני ה' אך במשפט, אל באפך פן תמעטיני. והכוונה, כי ר"ת של יסרני יהו"ה אך, עולה בגימטריא כ"א, כנגד שם אהי"ה. במשפ"ט א"ל באפ"ך פ"ן, ר"ת בגימטריא פ"ה, ועם הכולל עולה פ"ו, כמנין אלהים. והכוונה, למותק שם אלהים בשם אהי"ה. וס"ת של יסרני יהו"ה א"ך במשפט א"ל באפ"ך פ"ן, עולה קמ"ד. ואם תחשוב י' של תמעטיני, עולה קנ"ד, נגד אהי"ה דההי"ן שהוא קנ"א, ועם הג' כוללים מהג' שמות שבפסוק זה, שהם א"ך פ"ו קנ"א, סך הכל קנ"ד. ובזה הפסוק שמנה תיבות, כנגד שבע מדות הבנין, ואחד הממותקם. ודי בזה.

ובספר פרי עץ חיים (שער כז) כתב וז"ל: קודם שתתפלל מנחה, מלקות. ומורי ז"ל לא היה מקפיד, רק היה לוקה ד' מלקיות נגד ד' אותיות הוי"ה, ואחר המלקות טבילה בסוד באנו באש ובמים עכ"ל. ומלשון זה משמע דלא היה לוקה האר"י ז"ל רק ד' מכות, אמנם בס' "נגיד ומצוה" כתב וז"ל: קודם שתתפלל מנחה, מלקות,

וראיתי למורי ז"ל שלא היה מקפיד מאד בענין המלקות כמו התענית, כי אין בדור זה סמוכין ומומחין, ואינו רק צער לבד, ולכן אין להקפיד כ"כ על זה, אך כל הפעמים שהיה לוקה, היו מלקין אותו ד' מלקיות כנגד ד' אותיות הוי"ה לא פחות ולא יותר. ואחר המלקות, טבילה, בסוד באנו באש ובמים עכ"ל. ובלשון זה יכול לפרש אע"פ שלא מקפיד, מ"מ כשהיה לוקה, היה לוקה ד' מלקיות, ר"ל ד' פעמים מלקות. וכן בספר "אמת ליעקב" בקונטרס "שפת אמת" דף קי"ח סדר ע"פ הסוד ד' פעמים מלקות כנגד ד' אותיות הוי"ה וכנגד ד' מיתות ב"ד יעו"ש. (כה"ח סי' תרז ס"ק מא).

ובן הוא סדר ותיקון ד' מיתות ב"ד, והוא מובא בספר כתר שם טוב (חלק ו דף 274) וז"ל: בהיותי עלם צעיר בעיר מולדתי ירושלם, זכורני שבערב יום הכיפורים בבוקר אחר תפלת שחרית כל יחידי ק"ק בית אל המתפללים עפ"י כוונת האר"י אשר יסדו ושכללו זקן זקני המקובל האלה"י רב שר שלום מזרחי שרעבי ז"ל מתאספים כל יחידי הקהל מהם רבנים גדולים וזקנים בכדי שילקו אותם. וזה אשר בעיני ראיתי, טרם כל מורידים הוילונות של חלונות הבית כנסת, בכדי שהשכנים הדרים שם ובפרט הנשים, אל יראו ההכנות אשר יעשו תוך בית הכנסת. אחר כך מביאים קורה ונועצים אותו בקרקע הבית הכנסת והוא כפוף ומוטה באלכסון והנלקה מסיר כל בגדיו הפנימיים חוץ מן המכנסיים, והלוקה מעמיד הנלקה כלפי הקורה ונותן יד ימינו על יד שמאלו, והלוקה לוקח חבל וקושר שתי ידי וכופתם יחד עם הקורה, ואחר כך מזמינים רב הקהל, וזכורני שאז הרב היה איש חסיד תוארו כמלאך ה' צבאות זקן ונשוא פנים זה שמו רבי נסים עני ז"ל. ואומר להנלקה

עיונים והארות

שלג ניתך ארצה הולכים וטובלים עצמם בשלג, ואחר כך חונכים את בשרם במין עשב שעלים שלהם מלאים קוצים ודרדרים, עד שיוורד מבשרם דם, אחר שעור הבשר מתנפח, וכל זה עושין לכפרת עון ולהתם חטאת. והגאון ר' יהונתן מאייבשיץ צעק ככרוכי'א על העושים כן בגופם. ומנהג סדר המלקות בערי פרס, שכל יחיד ויחיד שבבית הכנסת מסיר את בגדיו הקרובים לבשר ולוקח הרצועה ומכה בה על חלציו בידו, ואחר כך הולך וטובל, בכדי לטהר נפשו וגופו. ובסדורי ספרד בא"י וסת"מ ראינו סדר המלקות בסדר אחר, ששליח בית דין אוסר ב' ידיו כפותים על עץ, ואומר לו השליח פסוק מוסר ה' בני אל תמאס וגו' עד כאב את בן ירצה ופסוק וידעת עם לבבך והשליח בית דין אין לו רשות להכות עד שהדיין יאמר לו שבצד שמאל יכה, והדיין נותן לו את הרצועה לתוך ידו, ומכה ט"ל מלקות, ואומר שלשה פעמים והוא רחום, בפעם הראשון יתחיל בכתף שמאל, בפעם שנית יתחיל והוא רחום בכתף הימני, בפעם השלישית יתחיל והוא רחום נגד החזה, ויתיר לו ידיו מן העמוד, ואומר להנלקה אלו הפסוקים "וסר עונך וחטאתך תכופר" "כל כלי יוצר עליך" וגו' עד נאם ה' ובעוד שהשליח בית דין עסוק בהלקאה, אחר העומד שם קורא פסוקים אלו בקול רם "אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת" וגו' "והפלא ה' את מכותך", עד "ונאמנים".

ובן מצאתי כתוב בסדור ליוה"כ נוסח בבל, שנהגו ללקות ט"ל מלקיות וגו' ואחר שהקושר קושר ידיו אל הקורה ואומר הפסוקים מוסר ה' בני אל תמאס, והמלקה אומר לו וידוי, חרטה, דמעה. עכ"ל.

שיתודה ובעודו מתודה לקח הרב הרצועה בידו, ומכה אותו בה, מכה אחת בצלעו הימנית, ואומר "והוא" וכשמכה לו מכה שניה בצלעו השמאלית אומר "רחום" ועל זה הדרך מכהו ט"ל מכות. וראיתי אחרי זה איך עושים לו ד' מיתות בית דין. מלבישין להאיש שכבר הלקוהו שק מכף רגל ועד קדקדו, וסוקלין אותו בשנים או ג' אבנים קטנות, והמתייסר נוטל אבן גדולה ומכה על לבו, והחכם מכריז ככה יעשה לאיש שהכעיס והקניט את בוראו, אוי לנו מיום הדין וגו'.

וסדר "שריפה", מדליקין נר של שעוה ומטיפין תחת השק על בשרו ג' או ד' טיפות עד שרואין שהוא נרתע, ומכריז החכם ככה יעשה לאיש וגו'.

וסדר ה"הרג" בעודו מלוּבש השק משכיבין אותו בקרקע וסוחבין אותו ג' או ד' פעמים ע"י בחורים הולכה והובאה, ומכריז החכם וגו'.

וסדר ה"חנק" חונקין אותו בין שניהם באזור אחד על גרונו, או הוא עצמו בשתי ידיו והוא יושב על ברכיו ומכריז החכם וגו'.

קודם הסקילה אומר המתסר: רבש"ע אם חטאתי לפניך ופגמתי באותי של הוי"ה ובאות א' של אדני ונתחייבתי בדין הצדק סקילה, הריני מקבל עלי סקילה, וקודם השריפה יאמר ופגמתי באות ה' ראשונה של הוי"ה, ובאות ד' של אדני וכו' וכן קודם ההרג יאמר באות ו' ובאות נ', וקודם החנק באות ה' אחרונה של הוי"ה ובאות י' של אדני וכו' וכן המנהג בק"ק בית אל שעושין לכל אלו היחידים כפי הפורוגרמא שזכרתי.

ויש חסידים ואנשי מעשה שמסגפים עצמם בתעניות שונים, בפרט בימי החורף אם

ט. צריך כל אדם להקפיד בערב יום הכיפורים שירחץ ויטהר ויטבול במי מקוה, וגם מי שאין דרכו בכך כל השנה, עכ"פ ביום הנורא הזה, צריך לטבול ולהשליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו בו כל ימות השנה [ט], ואם אמרו חז"ל כי בכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו, ק"ו ביוה"כ שצריך האדם לחפש אחר הטהרה והקדושה להתייצב לפני אלהיו ית' מן הבא בידו, ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום [י].

י. טוב שיטבול האדם בערב יוה"כ, לכה"פ תשע טבילות וכך יהיה סדר טבילתו, בראשונה, יכין להעביר הזוהמה והטומאה מעליו בכח שם אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה העולה גי' מקוה.

ובטבילה השניה יכין לתיקון הכעס, ויכין כי כעס עם הכולל גי' מקו"ה וגם גי' אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה.

והשלישית למתקן הדינים והגבורות במים שהם החסדים.

והרביעית לתקן מה שפגם בשם ע"ב יו"ד ה"י וי"ו ה"י.

והחמישית לתקן מה שפגם בשם ס"ג יו"ד ה"י וא"ו ה"י.

והשישית לתקן מה שפגם בשם מ"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

עיונים והארות

סעודה מפסקת כדי שיהיה סמוך ליוה"כ"פ.
וממשיך הטור וכותב דטעם המנהג, דסמכו על מדרש של פרקי ר' אליעזר שנקיים כמלאכי השרת ביה"כ. ע"כ. ובזוה"ק פר' פנחס (דף ריד ע"ב) כתב, ובעיין בני היכלא בתשעה לירחא למעבד חזוותא ומטבל בנהרא לדכא גרמייהו וכו' עכ"ל. וכתב הכה"ח (סי' תרו ס"ק ג) והוא כדי להתפלל בטהרה ביום הקדוש והנורא הזה, וגם כדי לקבל הארת יוה"כ. עכ"ל.

י. כה"ח (סי' תרו ס"ק בן) דהעיקר לטבול אחר חצות, ומיהו הרוצה להקדים לא יקדים משעה חמישית של היום שעה אחת קודם חצות.

ט. כתב הטור (סי' תרו) ונהגו לטבול בערב יוה"כ, ואמר רב עמרם טובל אדם בשעה שביעית ומתפלל מנחה. וכתב הב"ח (שם). רצונו לומר דאף על פי דעיקר הטבילה משום יום הכפורים היא באה מכל מקום יקדימנה לתפלת המנחה דמאחר דתיקנו חז"ל להתודות במנחה קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בסעודה אם כן ויודי זה הוא במקום הוידוי שיש לו להתודות ביום הכפורים ועל כן בעינן שהתפלה עם הוידוי יהיו בטהרה ובנקיות כמו ביום הכפורים עצמו. ע"כ. ובמ"ב (ס"ק יח) כתב די ש נוהגים לטבול קודם

והשביעית לתקן מה שפגם בשם ב"ן יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה.

ובשמינית לפשוט מעליו בגדי החול. ויכוין עוד שתכלה שנה וקללותיה.

ובתשיעית לקבל עליו הארת קדושת יום הכיפורים.

ואם חל יום הכיפורים בליל שבת יכוין בטבילות שבת, אלא שבשעה שמכוין לקבל הארת שבת, יכוין גם לקבל הארת יום הכיפורים. וכ"ז מלבד הכוונות הנזכרות בדברי האר"י והרש"ש זיע"א וכנודע ליודעי ח"ן [יא].

עיונים והארות

יא. כ"ב כה"ח (סי' תקפא שם ס"ק פג).

במספר הטבילות מצינו בפוסקים כמה שיטות, הרמ"א בד"מ (סי' תרו) כתב דסגי לטבול טבילה אחת כיון שכל עיקרה לשם טהרה. ובספר חסידים (סי' שצג) כתב שכיון שנזכר בקרא ג' פעמים לשון טהרה לכן צריך לטבול שלש פעמים. ובמהרי"ל נקט דהטעם משום שנאמר ג' פ בקרא מקוה ישראל ה'. ויש שכתבו משום שהם נגד חטא, עון, ופשע.

ועיין בפרי עץ חיים (שער י"ח פ"ד) שכתב לטבול שלש טבילות לכבוד שבת, והם האחת לשם טהרה, השנית לפשוט בגדי החול מעליו, והשלישית לקבל תוספת הארת השבת. וכן כתב רבנו החסיד רבי אליעזר פאפו ז"ל בספרו חסד לאלפים (ר"ס, א), וכן כתב הרב אברהם חמווי ז"ל בספרו דבק מאח (טבילה ג). ועיין בספר חסידים (סי' שצד). והגאון החיד"א ז"ל כתב במורה באצבע (ד, קל"ז) גבי ערב שבת קודש, לטבול טבילה לשם טהרה, ועוד ארבע טבילות לקבל ארבע מיתות בית דין, ולתקן מה שפגם בארבע אותיות הוי"ה, ועוד טבילה ליחד כל האותיות, ועוד אחת לתקן הכעס, ועוד אחת לפשוט בגדי החול, ועוד שתים לקבל הארת וקדושת שבת עד כאן דבריו. הרי לדבריו צריך לטבול עשר טבילות. וא"כ ה"ה הכא אלא

שבמקום כוונות השבת יכוין לקבל הארת קדושת יו"כ.

ובשער רוח הקודש לרבנו האריז"ל (דף עט ע"ב) כתב כוונות לטבילת י"ג טבילות וסודותיהם. ועיין בספר אגרא דפרקא (סי' לה) בענין טבילת י"ג טבילות לבעל תשובה לטהר נפשו ורוחו ונשמתו. ורבנו יוסף חיים ז"ל בספרו כתר מלכות (סי' קצח) כתב, לטבול י"ג טבילות קודם מנחה בשבת. וכמובן שהוא משום הארת י"ג תיקוני דיקנא המתגלים בתפלה זו. ועיין כף החיים (סי' רס ס"ק ה) שהביא המנהג לטבול י"ג טבילות בערב שבת.

ובספר מעבר יבק (שפת אמת פרק יג) כתב לבעל תשובה שיטבול י"ד טבילות להמתיק י"ד עתים הכתובים בספר קהלת. והשל"ה כתב (שער האותיות, קדושה, תמה) ואם הוא בעל תשובה, ובא לטהר את עצמו בערב שבת, אף כי בכל ימי השבוע תקונו כן, רק שאין אדם יכול לעמוד עליו, מכל מקום על כל פנים בערב שבת שהוא עת רצון, תיקון שבת מלכתא, צריך לכלול גם כן טבילת ותיקון בעל תשובה בתיקון וטבילת שבת, מחזא משתמע תרתי. אם הוא בריא ויכול לסבול, יטבול ארבע עשרה טבילות, לשלוט על ארבע עשרה עתים הרעים, ולהפך אותם לטובה, ולהיות לו כח לעמוד בהיכל

יא. כתבו הקדמונים דעל ידי טבילה במקוה ימשך לאדם טהרת הלב וקדושת המחשבה, ויהיה לו לסיוע גדול להדבק בבורא עולם^[יב]. ועל ידיה מתקדש האדם ונעשה כבריה חדשה^[יג].

יב. אם האיש אנוס שלא יוכל לטבול, ישפוך על גופו תשעה קבין מים בהיותו עומד ערום, ויבא אדם אחד וישפוך עליו המים מראשו ועד רגליו, ותשעה קבין אלו הם כל קב הוא תל"ב דרהם כי כל קב הוא ארבעה לוגין, וכל לוג הוא ק"ח דרהם. ואם אין לו כלי אחד שיכיל כל תשעה קבין יחלקם בשנים או שלש כלים, אבל יותר

עיונים והארות

יב. **כתב** השל"ה הק' (שער האותיות, אות ט, ד"ה עוד יש), ועתה לא באתי אלא להודיע גודל מעלת המקוה, אשרי מי שמרגיל בטהרה זו תמיד, ויועיל לכל הטומאות, וגם לטומאת העבירות, ויבא לידי טהרה דהיינו טהרת הלב, כמו שכתוב (תהלים נא, יב) לב טהור ברא לי אלהים, לב טהור ברא ראשי תיבות 'טבל', ומטהרת הרהור הלב ונמשך טהרת המחשבה, שהיא במוח שיהיה לו מחשבה טהורה.

יג. **ויש** מי שכתב כשאדם טובל במקוה זוכה ונעשה כביכול טפל לשכינה הקד' וזה טבילה טבל-יה.

וב**כתב** הראשית חכמה (שער האהבה, פרק יא, אות כב), הטהרה על ידי הטבילה, סיוע גדול לידבק באדם נפשו באלקיו ובעבודתו.

וב**הקדמת** ספר עץ חיים (ענין סור מרע ועשה טוב) כתב, בענין השגת האדם, אין לך דבר שמועיל כמו הטהרה והטבילה, שיהיה האדם טהור בכל עת.

יג. **שלחן** הטהור (סי' פח, סעי' א) להרה"ק מקאמאראנא זצוק"ל: ראוי לזהר בטבילה בכל

מלכו של עולם, בסוד 'ועתה יגדל נא כח אדני' (במדבר יד, יז), באופן ובתיקון זה יהיו נמתקים אותם הארבע עשרה הנזכרים. טבילה ראשונה הנה תועיל להעביר זוהמת עונו, ושלש אחרות ליחד שלש אותיות ראשונות של הוי"ה אהי"ה אדני^[יא"א], הה"ד, וי"ג, הה"י^[י] הנזכרים לעיל כפי הסדר הוידוי. ושלש טבילות שניות לשלש אותיות שניות. וכן לשלישית שלש טבילות כנגד אותיות שלישיות ורביעיות. וטבילה אחרונה בא ליחד שלש שמות שלשה כאחד, ויחדיו יהיו תמים על ראשו להשפיע עליו רוח טהרה ממקור כל המקורות.

עוד כתב השל"ה (יומא, עמוד התשובה טז), שמעתי כי היו כת חסידים בזמנינו שטבלו ביום הזה (ערב יו"כ) ט"ל טבילות כנגד ט"ל מלקיות, ואז האדם מתעורר במאוד, ובושרת הקדושה בלבו, ונתקיים בו באנו באש ובמים". וכן כתבו בשמו הרב באר היטב (שם ס"ק ח) והרב מחצית השקל (שם). וכן הוא בספר טהרת הקודש (מאמר מקוה ישראל, טבילת עיו"כ) לרבי אהרן ראטה ז"ל.

משלשה כלים אין מצטרפין, ויזהר לשפוך השני קודם סיום קלוח הראשון וכן יעשה בשלישי [יד].

יג. ואם גם זה אינו יכול כגון מי שהוא חולה או שיש לו אונס אחר יטול ידיו ארבעים פעמים, וכך הסדר: יערה תחלה על יד ימין פ"א ויכוין באות ראשונה של שם ע"ב, וכן פ"א על יד שמאל ויכוין ג"כ באות ראשונה של שם ע"ב, ועוד יערה פ"ב על ימין ויכוין באות שניה דשם ע"ב, וכן פ"ב על שמאל ויכוין באות שניה, וכן עז"ה עד עשר פעמים. ויחזור ויערה עשר פעמים בזא"ז על ימין ויכוין בכל פעם באות אחת דעשר אותיות שם ע"ב, ויערה אח"כ עשר פעמים בזא"ז על שמאל ויכוין בהם בעשר אותיות שם ע"ב על הסדר, נמצא סך הכל ארבעים פעמים [טז].

יד. בערב יוה"כ הגם שיאכל כמצותו, מורא שמים יהיה חופף עליו. ויזהר למען דעת פירוש סדר עבודה שיאמר ביוה"כ כדי להבין הדברים שמוציא מפיו. ויטבול בהכנעה גדולה על כל פנים [טז].

טו. כל אדם ינשק ידי אביו ואמו בערב יוה"כ לעת ערב קודם שילך לבית הכנסת ויבקש מהם מחילה, ודבר זה הוא חיוב גדול על כל אדם, ומי שאינו עושה כן נקרא חוטא ומזלזל בכבוד אביו ואמו. דאם בין אדם לחברו חייבו חז"ל לבקש מחילה

עיונים והארות

פעם. ומציין שם המזל מספר בא"ח (שם), וכך החיים (סי' עו ס"ק כב), שנט"י ארבעים פעם נחשבת כטבילת הגוף. ומרגלא בפומא דרבנו שאם המקוה יכול להפוך מנכרי ליהודי, על אחת כו"כ שיהפוך את הטובל ליהודי טהור יותר.

טז. מורה באצבע (אות רסט). והרוצה ללמוד סדר העבודה כדבעי ילמד בחוברת "כשלג ילבינו" בהוצאת ישיבתינו הקדושה והיכלא דרשב"י שמסודר בטוב טעם ודעת עם תמונות מרהיבות שרק רואים בהם וכל סדר העבודה רץ, וב"ה בימינו רבים ואלפים לומדים בזה ונהנים מאד.

עת, שמטהר נפשו ורוחו ונשמתו, ונשמר בלילה ממקרה לילה, ונתקדש ונעשה בריה חדשה.

יד. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג). והם בימינו לערך כ-13 ליטר מים.

טו. בא"ח (שם), ובשו"ת רב פעלים (ח"ד חלק סוד ישרים סי' ג).

ומובא בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' מ"ח) שפעם נתן הגאון הגדול רבי ברוך בער מקמניץ זצ"ל את ידו לשלום למישהו, ולאחר מכן התברר שאותו אדם הוא כומר, מיד נטל רבי ברוך בער את ידיו ארבעים

קודם יוה"כ, כל שכן מאביו ואמו, שאין אדם ניצול מחטא זה בכל יום. ואם הבן שוטה ולא ביקש, הם יתנו לו מחילה שיאמרו בפייהם, אנכי מוחל לבני פלוני על כל מה שחטא לי מחילה גמורה. וכן (הבעל) יתן מחילה לאשתו על אשר בזוזה מן הבית שלא כרצונו. וכן על כל תלמיד שיש לו רב בעיר, ילך אצלו קודם יוה"כ ויבקש ממנו מחילה[ו].

טז. נוהגים לעשות התרת נדרים בערב יום כיפור, ומנהג ירושלים לומר סדר התרת קללות, וכן הוא מנהג ישיבתנו הק', ואם אפשר ישבו עשרה דיינים כדי שתועיל

עיונים והארות

יז. בא"ח (ש"א פר' וילך אות ו).

אחד יברך את בניו בערב יום הכיפורים בברכה זו, באמור אליו בני ישימך אלהים כאפרים וכמנשה, יברכך ה' וישמרך וכו' ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתן בלבך אהבתו ויראתו של פניך כל ימי חיך שלא תחטא, וישים חשקך בתורה ובמצות, ויתן לך בנים ובנות צדיקים וצדיקות עוסקים בתורה ובמצוות כל ימיהם, ויהי מקורך ברוך ושמח באשת נעורייך, ויזמין לך פרנסתך בהיתר ובנחת, ולא על ידי מתנת בשר ודם, פרנסה שתהיה פנוי לעבודת השם יתברך, ותכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים, עם כל צדיקי וחסידיו ישראל העושים רצון האל יתברך אמן. וכנזכר בספר אור צדיקים ועוד במחזורים. והביאו הרב בית הכפורת (הליכה לביהב"נ ד). וכן כתב הרב תפלה נהורא (דף רי ע"ב), וקודם שילך לבית הכנסת יברך את בניו בבכי עצומה, ועיקר הברכה תהיה שיהיו עובדי השם יתברך כל ימיהם, ויתן להם חיים ושנים ארוכים, ויזכה לראות מהם בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות כל ימי חייהם, ויוכיח אותם שילכו ביראת השם כל ימי חייהם, ויכוין בתוכחה זו לתת נחת רוח לבורא יתברך שמו. והביאו הרב זכר דוד (פרק ע).

המנהג שהאבות מברכים את ילדיהם בערב כיפור, הובא בחיי אדם (הלכות ערב יו"כ, כלל קמ"ד סעי' יט) ויסוד ושורש העבודה (שער יא פרק ה) ומנהגי חתם סופר (פ"ז ס"כ) וקיצור שולחן ערוך (סימן קלא סעי' טז) ומטה אפרים (סימן תריט אות ב). וכן כתב בספר מכתב סופר (ח"א, חלק הדרשות, בתולדות המחבר, הנקרא "באר מרים", עמוד מה) וז"ל: דכירנא, שאני ואחי הגדול בעל הכתב סופר זצ"ל, הלכנו תמיד בערב יום כיפור, קודם כניסת יום הקדוש, לקבל ברכת קדשו של אבינו זי"ע. עכ"ל. וכ"ה בכה"ח (סי' תרו ס"ק מד) כתב ורבים הולכים גם לקרוביהם אנשים של צורה וחסידים ואנשי מעשה שיברכו אותם ומבקשים מהם שיתפללו בעדם ביום הקדוש הזה.

והרב שער המלך (שער ה, פרק א) כתב, טרם הליכתו לבית הכנסת כל אחד ואחד יקדש את ידיו ויפרוש את כפיו ויברך את בניו, ויש לנו רמז וסימן לדבר שיעקב אבינו עליו השלום בתשעה לחודש תשרי באותו יום בירך את מנשה ואת אפרים, ולזה יש לנו זכרון לדורי דורות שכל

התרה זו גם לנידוי [יח].

יז. ישתדל ליתן כופר נפשו צדקה לעמלי תורה בעין יפה, ומצוה ליתן בפרהסיא דממנו יראו וכן יעשו שיתנו איש כמתנת ידו [יט].

סדר הוידי במנחה בערב יום כיפור

יח. מתפללים תפילת מנחה קודם סעודת מפסקת וצריך להתוודות בה שמא יארע דבר קלקלה בתוך הסעודה. היחיד אומרה אחר תפילת שמונה עשרה לאחר פסוק יהיו לרצון הראשון. והש"צ אינו חוזר על וידוי זה ועל חטא אף לאחר תפילתו [א].

יט. אע"פ שהתודה אדם קודם אכילתו, מ"מ עיקר הוידי הוא קודם שיתקדש החג. ולכן אחר האכילה חוזר ומתודה שוב [ב].

עיונים והארות

מתודה לאחר שיאכל וישתה, שמא אירע דבר קלקלה בסעודה. ואף על פי שהתודה ערבית יתודה שחרית, שחרית יתודה במוסף, במוסף יתודה במנחה, במנחה יתודה בנעילה. והיכן אומרו? יחיד אחר תפלתו, ושליח צבור אומרו באמצע". וכתב רש"י שמא תטרף דעתו מחמת שכרות, ויארע קלקלה של חטא. וברמב"ם (פ"ב הלכות תשובה ה"ז) פירש הטעם פן יחנק בשעת סעודתו קודם שיתודה וזה מפני שהשטן מקטרג באותה שעה. ונפסק בשו"ע (סי' תרו סעי' א) ובחזו"ע (ימים נוראים הלכות עריו"כ הלכה כד).

ב. כ"ב הרמב"ן ז"ל (והביאו הר"ן על הגמ' יומא פז: דף ו. ד"ה צריך) דה"ק מצות וידוי של ערב יוה"כ שצריך להתוודות קודם שיכנס ליום בתשובה הוא עם חשיכה סמוך ליום עצמו כדי שלא יהא שהות לחטוא בין הוידי והיום אבל חששו חכמים שמא תטרף דעתו בסעודה וימנעו שכרותו מן הוידי ולפיכך החמירו עליו להתוודות קודם אכילה ואף על פי שהתודה קודם אכילה חוזר ומתודה בזמנה עם חשיכה סמוך ליום עצמו

יח. כה"ח (סי' תקפא ס"ק יב) וז"ל: ומה שנוהגין לעשות התרת נדרים ארבעים יום קודם ראש השנה וארבעים יום קודם יום הכפורים, הוא על פי מה שכתב בזוהר פרשת פקודי דף רמ"ט ע"ב דמי שנתחייב נזיפה או נידוי בבית דין של מעלה ישאר בנידוי ארבעים יום ואינה נשמעת תפלתו יעו"ש, ועל כן נוהגין לעשות התרה וליזהר מכאן ואילך בכל עניניו שלא יתחייב ח"ו נזיפה או נידוי בבית דין של מעלה ואין נשמעת תפלתו בראש השנה וביום הכפורים, והגם דבכל זמן צריך ליזהר מכל מקום בימים אלו הוא יותר קשה. וחסיד בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשינו ירושלים ת"ו נוהגין לעשות התרה בכל ערב שבת בכל השנה ומנהג יפה הוא.

יט. מועד לכל חי (סי' טז אות כב).

א. גמ' יומא (פז:), תנו רבנן מצות וידוי ערב יום הכיפורים עם חשיכה, אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה, שמא תטרף דעתו בסעודה. ואף על פי שהתודה קודם שאכל ושתה

כ. הוידי צריך להיות מעומד^[א], וישחה בעת הוידי לאות הכנעה^[ד].

עיונים והארות

יאמר בקצרה וידוי "אשמנו" וכו' לצאת אליבא דהרמב"ן.

ולכן במקום שמאחרים לומר כל נדרי כדאי שיאמר קודם השקיעה וידוי כדי שיעשו תשובה בשקיעה ואח"כ כל נדרי ופיוט לך אלי.

ג. **ביומא** (פז): אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב, וכי מטא שליחא דצבורא (בתפלת החזרה ביום הכפורים), ואמר אבל חטאנו וכו' קם מיקם. אמר שמע מינה עיקר וידוי האי הוא. וכתב הר"ן, מהא שמעינן שחייב אדם להתודות מעומד, ושכל הצבור חייבים להתודות יחד עם השליח צבור. ועי' בפרי חדש, שאע"פ שכבר היחיד התודה בתפלתו, יש להחמיר שצריך לעמוד ולהתודות עם השליח צבור. ועי' בספר אות היא לעולם ח"א (מערכת וידוי אות צב). מש"כ בזה. ועי' בשו"ת מהר"ם בן חביב (חאו"ח סי' פ) שכתב, ומשמע לי דמדינא דגמרא כיון שעמד בשעה שאמר חטאנו עוינו פשענו שהוא עיקר הוידי (יומא לו:), שוב אינו צריך לעמוד. ומ"מ כיון שהציבור נוהגים לעמוד בכל הוידי, אל ישנה ממנהגם. וכ"פ שו"ע (סי' תרז סעי' ג). וכתב המ"ב (ס"ק י) דהעמידה צריכה להיות עד אחר אומרו על חטאים שאנו חייבים עליהם ד' מיתות ב"ד.

וסגולת הוידי כתב הכה"ח (ס"ק ג') בשם ספר המדות דעל ידי הוידי יתבטלו מחשבות שונאך מעליך.

ד. **כתב** המג"א (ס' קלא) בשם של"ה (יומא עמוד התשובה) שצריך לשחות בשעת הוידי כמו במודים. והביאוהו האחרונים, וכמו שציין הכה"ח (שם ס"ק יב). ומצינו לו תנא דמסייע מדברי הראשונים, שכתב בסידור רס"ג (עמ' רס)

שמא יארע דבר קלקלה של חטא בסעודה אבל וידוי של ערבית שהוא וידוי של יוה"כ עצמו לא קתני דודאי מתודה הוא ביוה"כ אלא קתני אף על פי שהתודה ערבית מתודה שחרית וכל היום שמא יארע לו דבר עבירה כל היום דיוה"כ בסופו עם חשיכה הוא מכפר דכתיב לעיל והביא ראה לדבריו מדתניא בתוספתא מצות וידוי ערב יוה"כ עם חשיכה אבל אמרו חכמים מתודה אדם קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בתוך אכילה ושתיה ואף על פי שהתודה קודם שיאכל וישתה צריך שיתודה לאחר אכילה ושתיה שמא יארע דבר קלקלה בסעודה ואף על פי שהתודה לאחר שאכל ושתה צריך שיתודה ערבית ואף על פי שהתודה ערבית צריך שיתודה שחרית. עכ"ל.

וב"כ השל"ה (מסכת יומא נר מצוה או"ח כ"ב) וז"ל: מכל מקום אני אומר הנוהג כדברי הרמב"ן, הוא מנהג טוב וישר בעיני אלהים וכן אני נוהג, וכשאני רואה בין השמשות ממשימש ובא והוא סמיך לחשיכה, אני מתודה בכל יכולתי. עכ"ל.

והגאון פרי חדש (סי' תרז ס"ק א) כתב וז"ל: ועכשיו נהגו לומר "לך אלי תשוקתי" שיש בה וידוי. צריך לקום בשעת הוידי לקיים סברת הרמב"ן ונכון עכ"ל. אמנם העולם לא נהגו לקום בשעת אמירת "לך אלי תשוקתי" על אף שבו אנו יוצאים אליבא דהרמב"ן.

ובאשכנז נהגו לומר "תפלה זכה" שייסדה בעל ספר חיי אדם והביאה בספרו (כלל קמד סעיף כ) שיש בה וידוי על העוונות וכנזכר במשנה ברורה (סי' תרז ס"ק א) עיין שם.

ובסידור בית יעקב להיעב"ץ בסדר יום הכיפורים כתב שעם החשיכה ממש

כא. אין צריך לפרט החטא, ואם רצה לפרט החטא הרשות בידו. ואם מתודה בלחש נכון לפרט החטא^[ה], אבל שליה ציבור לא יפרט החטא.

כב. סדר הוידי צ"ל על סדר א' ב', ויכפול אותיות מנצפ"ך, ויכוין לתקן ט' ספירות דז"א בבחינת ג' כלים פנימי אמצעי וחיצון כמפורט בסידור רבנו הרש"ש. ויכה על

עיונים והארות

בבא. וכ"פ המרדכי והכל בו. לעומתם הרי"ף והרא"ש לא כתבו דברי רב יהודה אלא רק דברי ר"ז ומשמע דס"ל כוותיה וכר"ע ומשום שמדברי רב יהודה אמר רב לא משמע הכי לכך לא כתבו להדיא דברי ר' עקיבא. ולהלכה כתב הב"י דכיון שהרי"ף והרא"ש פסקו כן הכי נקטינן, ומ"מ נראה שאם רצה לפרט החטא הרשות בידו, דרבי עקיבא לא אסר לפרט החטא, ולא בא אלא לומר שהוא יותר עדיף ממי שאינו מפרט חטאיו, ועוד דאפשר דלא אמר רבי עקיבא אלא דמפרט אותם בקול רם אבל בלחש שפיר דמי למיפרט כדי שיתבייש יותר, ואכתי כסוי חטאה הוא כיון דאינו נשמע לבני אדם, והכי מוכח מדמשני כאן בחטא מפורסם וכו', דבמתודה לפני בני אדם בקול רם מיירי, דאי בלחש כי אינו מפורסם מאי הוי הא אף על פי דמפרט אכתי מכוסה הוא.

וכ"פ בשו"ע וז"ל: אין צריך לפרט החטא, ואם רצה לפרט, הרשות בידו. ואם מתודה בלחש, נכון לפרט החטא. וברמ"א אבל כשמתפלל בקול רם, או ש"צ כשחוזר התפלה, אין לפרט החטא, ומה שאומרים על חטא בסדר א' ב' לא מקרי פורט, הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפלה.

ובמ"ב חילק בין מפורסם לרבים דשרי לפרט ובקול רם לבין כשלא מפורסם דאיסורא נמי איכא, ועי' עוד בכה"ח (ס"ק יב) מש"כ בזה.

שצריך להתודות בכפיפת הראש. והמאירי (יומא פז:): כתב שצריך לאומרו בהשתחוואה. ובלשון השל"ה שם כתוב, שיכרע עד שיתפקקו החוליות שבשדרה. אולם מרן החיד"א בספרו קשר גודל (סי' יט ס"ה) כתב וז"ל ויען הדור יתום לא ישחה הרבה אלא מעט כדי שלא ילעגו עליו רבים ויחטאו, ע"כ.

ה. נחלקו רבותינו הראשונים אם צריך האדם לפרט חטאיו או לא. דהנה בגמ' יומא (פו:): איתא אמר רב יהודה: רב רמי, כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתוב מכסה פשעיו לא יצליח! לא קשיא: הא בחטא מפורסם, הא בחטא שאינו מפורסם. רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן: כאן בעבירות שבין אדם לחבירו, כאן בעבירות שבין אדם למקום. תניא וצריך לפרט החטא שנא' (שמות לב, לא) אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב, דברי ר' יהודה בן בבא. ור"ע אמר אין צריך שנא' (תהלים לב, א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. ובפשטות נראה דהלכה כר"ע, דקיי"ל הלכה כר"ע מחביריו, אלא שהרמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ב) פסק כר' יהודה בר בבא. וכתב הב"י דטעמו משום שרב אזיל ג"כ בשטתיה דהרי תירץ כאן בחטא מפורסם וכאן בחטא שאינו מפורסם וחטא העגל מפורסם הוא ואפ"ה ר"ע ס"ל שלא מפרט החטא ואפ"ר ס"ל שמפרט והלכתא כרב וכר' יהודה בו

ליבו בכל פרט שמזכיר, מעומד^[1]. ובסדר על חטא יש לאמרו בסדר א"ב ובסדר תשר"ק ובשני הסדרים יכפול אותיות מנצפ"ך^[2].

כג. כשמתודה, יתכוין להתודות גם על חטאים שעבר עליהם בשנים שעברו אע"פ שלא חזר עליהם, ועל חטאים שחטא בגלגולים קודמים. וגם יכוין להתודות על כל אותם

עיונים והארות

שיכה על הלב לומר אתה גרמת לי.

ז. ב"ב רבנו הטור (סי' תרז) וז"ל: ובאשכנז נוהגים לומר על חטא על סדר אלפא ביתא ומפרטים בו החטאים. וכן כתב ר' עמרם והרמב"ם (בסידור תפילותיו בסוף ספר אהבה תפלות כל השנה סדר הוידי). והטעם שתקנו הוידי בסדר א' ב' כתב הכה"ח (סי' תרז) ס"ק ח"י) לפי שהוידי הוא מפני שעברו על התורה שניתנה בא' ב' וכדרך שאמרו בפרק חלק (דף קד.) יעו"ש, אי נמי כדי שיהיו מורגלים בפייהם ויחזרו בתשובה שלימה בזכור אותם ולא יחזרו לצורתם. וכן צריך להתודות כנגד ה' אותיות מנצפ"ך כמו שכתבנו לעיל סימן קל"א אות ז' יעו"ש, והוא כדי לתקן מה שפגם בכ"ב אותיות וה' אותיות מנצפ"ך כנודע. עכ"ל.

עוד כתב (ס"ק יט), ומה שאומרים על חטא בסדר א' ב' וכו'. יש נוהגין לומר על חטא בסדר א' ב' ובסדר תשר"ק. וכן הוא מנהג בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשנו ירושלים ת"ו ההולכים על פי דברי האר"י ז"ל לומר על סדר א' ב' ועל סדר תשר"ק, ועתה נתפשט המנהג לאומרו בכמה מקומות, וכבר הוא מסודר וכתוב בסידור הרש"ש ז"ל. וגם כתוב שם הטעם בסוד דעל סדר א' ב' הוא בבחינת אור ישר ועל סדר תשר"ק הוא בבחינת אור חוזר דבחינת חכמה יעו"ש, ור"ל כדי לתקן מה שפגם באור ישר ובאור חוזר דבחינת חכמה.

ו. ב"ב רבנו האריז"ל בשעה"כ (סוף דרוש ה' דחזרת העמידה דף מב ע"ג) וז"ל: בעת שאתה מתוד' הוידי, תכה ביד ימינך כפוף כמו אגרוף על לבך שמצד שמאלך הכאה אחר הכאה בנחת בעוד שאתה מתודה, בין בשחר בין במנחה, על כל תיבה ותיבה של אשמנו בגדנו כו' הכאה אחת, ותכוין בזה כי הנה נודע שלב האדם נעשה מכח גודל הארת החו"ג, והיסודות דאו"א מתגלים שם בחזה דז"א כי שם נפסק היסוד דאימא כמבואר אצלנו, והחוטא גורם הסתלקות המוחין לעלותם למעלה במקום הסתום והמכוסה, ומונע ירידת החסדים ההם אל הלב. ותכוין שעתה ע"י הוידי נתקן הענין ונתכפרו עונותיו בסוד ונשא השעיר עליו את כל עונותם, שע"י אמירת הוידי שאומרים הקהל, המקטרג לוקח חלקו בעת הוידי והולך לו ונפרש ממקום הקדוש, ואז נעשים השני זיווגים של לאה וישראל בעת י"ג מדות, ושל רחל ויעקב בעת נפילת אפים וזר לא יקרב אליהם לטמא את משכן ה' ח"ו, ועל ידי הכאות האלו אתה גורם להכות שם ולהוריד החסדים אשר למעלה במקום המכוסה, למטה במקום הלב שהוא מקום המגולה, ולפי שהיד ימינית היא סוד החמש חסדים בשרשם העליון ולכן צריך להכות ביד ימינו על לבו, ויכוין לנענע החסדים אשר למעל' ולהורידם למטה במקום הגילוי. עכ"ל.

ובבה"ח (סי' קלא ס"ק ה) כתב בשם המג"א

נשמות שהן משורש נשמתו, ועל כל נשמות ישראל מצד הערבות של כלל עם ישראל וחי.

כד. חסידים הראשונים היו כותבים באגרת עונותיהם כשהיו חוטאים כדי להתודות על חטאתם וכדי שיזכור ויתחרט ויעשה תשובה. וטוב לילך אצל חכם שילמדנו סדר

עיונים והארות

של מלך שאול אף כי היה רודפו והיה חייב מדין מחתרת, וכן כל כיוצא בזה לפי מה שהוא האדם כן משפטו ושאינו, ואף על דבר זה שדיברת עתיד אתה ליתן את הדין ע"כ, וכתב על זה ה"ה מוהר"ח נר"ו ומאד יחרד האיש וילפת ובמסתרים תבכה נפשו בהגלות נגלות אמרי קדוש אבי התעודה הרמב"ם הללו, כי אם יצא מחשבון נפש האדם אז יכנע לבבו ובמיריות יאנה לבקש רחמי שמים הרחמים והסליחות כי אל רחום הוא ע"כ). ועיין עוד בחסד לאלפים (אות ג) שכתב עוד טעמים אחרים מפני שאפשר שחטא בגלגולים אחרים, וכתב שזה הטעם שאומרים בנוסח הוידי חטאנו אנו ואבותינו שהגלגול שעבר נקרא אב. ועוד כתב טעם אחר מפני שיש איזה עבירות שדש אדם בעקיבו והמה חמורות, כגון כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה וכל המלבין פני חבירו כאילו שופך דמים וכדומה יעו"ש. ועוד יש מי שפירש שאף על פי שהוא לא חטא בעבירות הללו אפשר שאחד משורש נשמתו חטא, ועל כן הוא מתודה עליו כדי לתקנו.

וב"כ מו"ר מופת הדור בספרו חזו"ע (ימים נוראים הלכות עיו"כ הלכה כה בהערה) עי"ש. ובכה"ח (סי' תרז ס"ק לה) כתב דבעת שמתודה האדם, צריך להתודות על כל מה שחטא מיום בריאת העולם ועד עתה, דנשמתו אחת היא.

ה. כ"כ בשעה"כ (שם) וז"ל: גם צריך האדם לומר כל פרטי הוידי כולם אשמנו בגדנו וכו', ואף על פי שיועד האדם בעצמו שאין בו כל הדברים ההם ונראה כמדבר שקר אין חשש בזה, ואדרבא הוא מוכרח לומר כך, ובזה תבין טעם נכון למה נתקן הוידי בלשון רבים כי היה צריך לומר אשמתי בגדתי וכו', אך הענין הוא שמלבד מה שנענש האדם על חטאיו גם הוא נענש על חבירו מטעם הערבות, כי כל ישראל הם גוף אחד כלול מאברים רבים, אם כן לזה ראוי לאדם שיתודה בלשון רבים כדי שיתודה גם על חבירו, ולכן אף אם יש עבירות שלא חטא בהם הנה אפשר שחבירו חטא בהם, ועל כן צריך להתודות בלשון רבים ואף על פי שהוא לא עשה אותה העבירה עכ"ל. והביאו שלמי צבור (דף קמח ע"ב). (ושם הביא מעשה שהיה בימי הרמב"ם וז"ל: מעשה שהיה בימי הרמב"ם שאדם גדול לא היה רוצה לקרות וידי יום הכפורים, כי יודע בעצמו שלא עשה דבר עבירה ולמה ידבר שקרים לפניו יתברך והוא חותמו אמת, והשיבו הרמב"ם ז"ל אילו ידעת אתה הנלבב כמה חומר עבודת ה' יתעלה וכמה צריך לעבוד אלוה הזה, והיית מקיף העבודה הראויה והמוכרחת לאדון, היית יודע בודאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בוידי ועוד נוסף כהנה וכהנה, וכל אדם נידון לפי גודל חממתו, שהרי מצינו שדוד המלך ע"ה נכתב עליו עון אשת איש, והיא היתה מגורשת מאוריה, ועון הריגתו ואף כי היה חייב מיתה, ועון ציצית

תשובה ותיקון על עונותיו. ואין זה בכלל מפרש חטאיו לרבים [ט].

כה. טוב לומר קודם הוידוי לשם יחוד קבה"ו וכו' הנה אנחנו באים לקיים מ"ע של הוידוי בעדנו ובעד כל עמך ישראל החיים והמתים, כדכתיב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר עשו. ויהי נועם וכו' ויכוין לקיים מ"ע של הוידוי [י].

סדר סעודה מפסקת

כו. יאכל סעודה המפסקת בשמחה ובכבוד ראש מחרדת היום, אך לא יאכל במרוצה ובדאגה כי האכילה בענין זה מזקת ח"ו, אלא יאכל במתינות ובישוב הדעת [א]. ויפסיק לאכול מבעוד יום כדי שיוסיף מחול על הקודש [ב], ויזהר שלא יאכל אכילה

עיונים והארות

הנפש הבהמית הזאת, ולהגביר הנפש הרוחנית משפע עולם הבא.

ב. בגמ' יומא (פא:) תניא: ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש, יכול יתחיל ויתענה בתשעה, תלמוד לומר לומר בערב. אי בערב, יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד, מתחיל ומתענה מבעוד יום. מכאן שמוסיפין מחול על הקודש. ואין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב. ע"כ. וכ"פ טו"ש"ע (סי' תרח סעי' א) אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות דמקרא נפקא לן שצריך להוסיף מחול על הקודש, ותוספת זה אין לו שיעור, אלא קודם בין השמשות, אם מעט או הרבה. ע"כ. וצריך להוסיף מחול על הקודש בין באכילה ובין במלאכה וכ"כ הכה"ח (סי' תרח ס"ק א) ומו"ר מופת הדור (חזו"ע הלכות עיו"כ הלכה כו). ותוספת זו מדאורייתא היא. ואף נשים מצוות בזה ומצוה לזרום על כך ולהזהירם על זה כי תהלות לאל אכשור דרא. ושומעות הן בקול מורים. וכמו

ט. כ"כ הכה"ח (שם ס"ק יד) בשם ספר חסידים (סי' כא).

י. וכשמתודה צריך לומר הוידוי בנחת ובשלוה, ובלב נשבר ונדכה, וישהה בין תיבה לתיבה לידע לפני מי הוא מתודה, דאם יאמר אותו במרוצה ובלתי הבנה הרי זה בא לתקן ונמצא מקלקל, כי הוא בא להתודות ולבקש כפרה, מלפני מלך רם ונשא, ואיך אליו פניו ישא, אם לא יאמר אותו כמו עני ודכא וברוח נמוכה. (כה"ח סי' קלא ס"ק טו"ב)

א. כתב רבנו הרב משה קורדבירו ז"ל בספרו עבודת יום הכיפורים (זבחי שלמים, תיקוני המתכפרים ב), דרך כל ישראל לשמוח בערב יום כפורים ולתקן סעודה יפה, וכן הדין, וכן פירשו בגמרא (ברכות ח:). והנה יום הכפורים עצמו אין בו אכילה, מפני שצריך לענות הגוף, ולהחזיק הרוחני שהוא הנפש והרוח והנשמה, ומזון יום הכפורים הוא מזון העולם הבא. לכך צריך לענות

גסה ולא מאכלים כבדים כדי שלא יתגאה בתפילתו^[ג], ולא יאכל מאכלים המחממים את הגוף ולא מאכלי חלב שלא יבא לידי קרי ח"ו^[ד]. כז. טוב ונכון להשתדל מאד להאכיל עניים על שולחנו בעת סעודת מפסקת, ויהיה נחשב לו כמזבח כפרה^[ה].

עיונים והארות

להתקרב להשמר בנקיות. ואומר שכן ראה מרבו המובהק מהר"ש שהיה נוטל הפרי הנזכר ושורוהו במים להצטנן במאד ואכל ונתן לכל בני ביתו. וכן ראה שעשו אפילו זקנים גם אם פסק תאותם שתופר האבינוה, שמא עשו ללמד לאחרים להזהר. ולא יאכל יותר מדאי פן חס ושלוש יבא לידי קלות ראש. אמר מהר"י סג"ל שכן אסור לאכול מיני מאכלי חלב בערב יום כפור שהוא מרבה קרי כדאיתא התם בפ"ק דיומא (יח). תנו רבנן זב תולה בכל מיני מאכל והולך ומונה גם כן חלב. ואמר מהר"י סג"ל דגם אם מקרר הוא מכל מקום מרבה את הזרע.

וב"פ הרמ"א (שם סעי' ד) אין אוכלים דברים המחממים את הגוף, שלא יבא לידי קרי, וכן אין לאכול מאכלי חלב שמרבים זרע, אך בסעודת שחרית נוהגין לאוכלו. ובכה"ח (ס"ק לד) כתב דלא יאכל הרבה מפירות שיש בהם טעם וריח כגון תפוחים וכד' שהם גורמות טומאת קרי מאד.

ה. **כתב** הרב חמדת ימים (דף סג ע"ג) וכבר כתבנו לעיל בשם הרב האר"י זלה"ה כי עשרת ימי תשובה הם תיקון ימי השנה, כי העושה תשובה ומתענה בהם מוחלים לו בכל יום מימי השבוע שבעשרת ימי תשובה מה שחטא ביום ההוא לעולם, ועל כן מה טוב לכון לתקן בכח סגולת אכילתו היום אשר רבה היא למעלה מאוד, כל אכילה של איסור וכל אשר הרבה לאכול ולשתות בשמחת מריעות בשחוק ובקלות

שכתב הכה"ח (שם ס"ק ט) ומו"ר מופת הדור (שם הלכה כז).

ג. **ב"ב** הב"י בשם הכל בו ופסקו בשו"ע (שם סעי' ד). וכ"כ בסדר היום (סדר ערב יום כפורים), סעודה המפסקת, יתחיל בה מבעוד יום, כדי שיוכל לנוח מעט מאכילתו קודם שילך לבית הכנסת, ולא יטריד עליו אכילתו בתפילתו, שלא ימצא עכור בתפילתו, ולא יוכל לכון בה כראוי, והחכם עיניו בראשו, לאכול דברים טובים ומטעמים טובים, מעטי הכמות ורבי האיכות, שיוכל לסמוך עליהם כל היום, ולא יזיקו לו. וזהו דרך החכמים ובעלי השכל, גם כדי שלא יצטרכו לצאת מבית הכנסת לעשות צרכיהם. והביאו השל"ה (יומא נר מצוה יב). וכן הוא בלבוש (תר"ח, א) ובט"ז (שם ס"ק א) ובשלחן ערוך רבנו זלמן ז"ל (שם סעי' ח). וכתב הכה"ח (ס"ק כט) דהיכא דלא אפשר במאכלים אחרים יש להקל, דכל מה שכתב מרן השו"ע זה רק ממידת חסידות ולא עיקר הדין והוכיח כן מהגמ' יומא (יח). עי"ש.

ד. **ב"ב** מהר"ל (מנהגים), הלכות ערב יום כיפור ח, כל אדם יזהר שלא יאכל בסעודה המפסקת דברים המחממין כגון מיני בשמים, וכן מוריקא שקורין זאפרן, ויין טוב וביצים, פן חס ושלוש אם יראה קרי אין מתירין לו לטבול, כי יום הוא שאסור להושיט אפילו אצבע קטנה במים. ואמר מהר"י סג"ל שכן ראה ברבותיו ששתו מים ואכלו פרי שקורין ערד עפ"ל כדי

כח. יש בוצעין על שתי ככרות כמו יו"ט [ח]. ונוהגין לטבל הפת בסוכר או בדבש, מלבד הטיבול במלח [ז].

כט. יאמר דברי תורה על השלחן וטוב שיאמר פרק ממשניות יומא, ויאמר פטום הקטורת, וישבח לקב"ה שנתן לנו יום קדוש זה ויאמר ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מהטועים וכו' [ח].

ל. בגמר הסעודה יאמר שיר המעלות בשוב ה' וכו' [ט]. ויזהר ביותר לברך ברהמ"ז בכוונה גדולה.

עיונים והארות

כדכתיב לך אכול בשמחה לחמך. וכ"כ רבנו חיים פלאג' ז"ל בספרו רוח חיים בשם קיצור השל"ה שנוהגים לבצוע על לחם משנה.

ובספר מועד לכל חי (סי' טז אות לח) כתב גם לאחר הסעודה המפסקת יפרוס מפה יפה ולבנה על שלחנו ויערוך עליה ספרי קודש במקום הלחם ויכסם במפה לבנה כמו בשבת ויום טוב. וכ"כ הכה"ח (סי' תרי ס"ק לג) בשם המאמר מרדכי שהמנהג פשוט בינינו אחר סעודת ערב יום הכפורים לערוך השלחן במפה יפה, ועורכין עליו ספרים הרבה במקום הפת, ומכסין אותם במפה אחרת כמו שמכסין הפת בשבתות וימים טובים, ומניחין אותו כך עד מוצאי יום הכפורים. וכ"כ הבא"ח (ש"א פר' וילך אות יז). וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (הלכות עיו"כ הלכה לב).

ז. בא"ח (פר' וילך אות ד) כה"ח (סי' תרח ס"ק ל).

ח. כ"כ הגאון רבי חיים פלאג' במועד לכל חי (סי' טז אות כא).

ט. בא"ח (פר' וילך אות ד). וכ"כ כה"ח (שם ס"ק מ) טוב ונכון לומר בסוף הסעודה מזמור שיר המעלות בשוב ה' שיבת ציון וכו' ויאמרנו בכוונה עצומה ובבכי גדולה בהעלות על ליבו כי עבר קציר וכלה קיץ ואנחנו לא נושענו ועדיין לא שבנו שיבת ציון.

ראש, אשר נכשל ונלכד בהם בכמה ימים ולילות עמל בימי שנה. ובכח סגולת מצות אכילה זו בקדושה ובטהרה ובמורא גדול, יתקן את אשר עיוות, ומצא כדי גאולתו, ובכל סעודותיו בקרב עשרת ימי תשובה יהיו עניים בני תורה באוכלי שלחנו, וביותר בסעודת ערב יום הכיפורים להיות לו על שלחנו, מזבח כפרה לכפר בעדו מאשר חטא על הנפש באכילות אסורות אשר לא כדת של תורה, והוא מהתיקונים הגדולים לפגם עון איסור מאכלות אסורות.

ו. כה"ח (סי' תרד ס"ק ב).

נהגו ישראל קדושים להכין השולחן כמו לכבוד שבת קודש במפות יפות ובלחם משנה עם כיסוי, וכדאיתא במיכלתא עה"פ (שמות טז, כו) ששת ימים תלקטוהו, ר"א המודעי אומר למדנו שאין המן יורד בשבת, ביוה"כ מנין ת"ל שבת לא יהיה בו. ע"כ. ובפירוש רבנו חיים פלטיאל ז"ל על התורה (שמות טז, כו) חבירו של מהר"ם מרוטנבורג ז"ל, כתב "וביום השביעי שבת לא יהיה בו". פירש רש"י לרבות יום הכפורים וימים טובים. ואף על גב דלא היו צריכין לאכול ביום הכפורים, מכל מקום היה יורד להם פי שנים לפי שהיו מרבים באכילה בתשעה בו כדאמרו כל האוכל ושותה בתשיעי כאלו התענה תשיעי ועשרי, וגם במוצאי יום הכיפורים היו צריכין

לא. לאחר סעודה המפסקת יאמר נוסח לשם יחוד וכו' לקבל תוספת קדושת יום הכפורים^[י].

לב. המפסיק לאכול סעודה מפסקת בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל התענית^[יא].

איסור עשיית מלאכה ביום הכיפורים

מצות לא תעשה לעשות מלאכה ביום הכיפורים, שנאמר (ויקרא טז, כט) "וכל מלאכה לא תעשו", ונאמר (ויקרא כג, ל) "שבת שבתון הוא לכם" - אחת ללמוד על שבייתה מאכילה ומשאר דברים האסורים ביוה"כ משום עינוי, והשניה ללמוד על איסור מלאכה - והעושה מלאכה ביוה"כ ביטל מצות עשה, ועובר על ל"ת, ובמזיד חייב כרת^[א].

לג. מלאכת אוכל נפש, אף על פי שהיא מותרת ביום טוב, הרי היא אסורה ביוה"כ כבשבת, שנאמר בו (שם) "כל מלאכה לא תעשו", ואף מלאכת אוכל נפש בכלל^[ב].

עיונים והארות

לאו זה במזיד חייב כרת כמו שבאר הכתוב (אמור) ואם היה שוגג יקריב חטאת קבועה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בביצה ובמגלה (ז: וזולתם).

וב"כ בחיבורו (פ"א מהלכות שביית עשור ה"א) וז"ל מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחדש השביעי שנאמר שבת שבתון הוא לכם, וכל העושה בו מלאכה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר ובעשור וגו' וכל מלאכה לא תעשו, ומה הוא חייב על עשיית מלאכה ביום זה, אם עשה ברצונו בזדון חייב כרת, ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה.

ב. משנה מגילה (ז: ורמב"ם (פ"א מהלכות שביית עשור הי"ב) ולומדים זאת ממה שנאמר ביוה"כ, שבת שבתון הוא לכם, כדרך שנאמר בשבת, וביום השביעי שבת שבתון,

י. **ב"כ** רבנו יוסף חיים בספרו לשון חכמים (ח"א סי' כב) וז"ל: בערב כיפור לעת ערב לאחר סעודה מפסקת כשילך לבית הכנסת מבעוד יום, יחלוץ מנעליו קודם הליכתו בעודו בביתו ויאמר בקשה זו. ועי"ש לשון הבקשה, והוא מסודר ג"כ בסידורנו רחובות הנהר.

יא. **ב"כ** השו"ע (סי' תרח סעי' ג). וכתב המ"ב (ס"ק יב) וכ"כ הכה"ח (ס"ק כה) דכיון שיש ראשונים שסוברים שאחר גמר הסעודה אין יכול לאכול עוד לכן טוב ונכון שקודם ברהמ"ז יאמר בפירוש שלא מקבל עליו התענית ועל כל פנים יחשוב בלבו דבר זה.

א. **ב"כ** הרמב"ם בספר המצוות וז"ל והמצוה השכ"ט היא שהזהירו מעשות מלאכה ביום הכפורים והוא אמרו בו (אח"מ טז, אמור כג, פנחס כט) כל מלאכה לא תעשו. והעובר על

לד. כל מלאכה שחייבים עליה בשבת, חייבים עליה ביום הכיפורים, וכל שבשבת פטור אבל אסור, גם ביום הכיפורים הדין כן. אלא שהשבת בסקילה, ויום הכיפורים בכרת. וכל מוקצה שאסור לטלטלו בשבת, אסור לטלטלו ביום הכיפורים [ג].

מצות עינוי ביום הכיפורים

כתוב בתורה (ויקרא טז, כט) "בחודש התשיעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם", ונאמר (ויקרא שם לא) "שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם", מכאן למדו חכמים שיוה"כ אסור בחמשה דברים והם אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה [א].

לה. יום הכיפורים לילו כיומו לכל דבר, אסור במלאכה, ובאכילה ושתיה, וכן אסור בסיכה ורחיצה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה. ועל מלאכה או אכילה ושתיה חייב כרת. ואכילה כוללת כל המאכלים הראויים לאכילה, ושתיה כוללת כל המשקים לרבות מים (אע"פ שאינם מזינים) יתר העינויים, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, ותשמיש המטה, לדעת הרמב"ם וסיעתו אסורים הם מן התורה, אבל רוב הפוסקים ס"ל

עינים והאזנות

גמ' ביומא (עד). דתנו רבא ורב יוסף בשאר סיפרי דבי רב: מניין ליום הכיפורים שאסור ברחיצה בסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, תלמוד לומר שבתון, שבות.

ובתב רש"י (שם ד"ה שבתון) וגבי עינוי כתיב, וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינה מלאכה גמורה האי נמי שבתון דגבי עינוי דכתיב שבתון הוא לכם ועניתם להוסיף על עינוי אכילה ושתיה קאתי.

ובגמ' (שם) הני חמשה ענויין כנגד מי? אמר רב חסדא: כנגד חמשה ענויין שבתורה: ובעשור, ואך בעשור, שבת שבתון, ושבת שבתון, והיתה לכם.

מלמד שאין הפרש בין יוה"כ לשבת באיסור מלאכה.

ג. כ"ב מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים דיני חמשה עינויים הלכה ג) ובמקורות שם - שו"ע (סי' תריא סעי' ב). וטלטול מוקצה שמותר בשבת, כגון עצמות וקליפין הראויים למאכל בהמה, וכן פירות העומדים לסחורה, ואע"פ כן החמירו שלא לטלטלן ביו"ט, משום דילמא אתי לזלזולי ביה (ביצה ב:). מ"מ ביוהכ"פ לא שייך לומר כן, כי יוהכ"פ חמיר לאינשי לא פחות משבת, וכמ"ש התוס' חולין (קא): ד"ה הזיד בשבת, וי"ל דיוהכ"פ חמיר להו לאינשי, לפי שהוא יום מחילה וכפרה. ע"כ.

א. רמב"ם (פ"א מהלכות שביתת העשור ה"ד).

שאינם אלא מדרבנן. וכן הלכה וכו'.

איסור אכילה ושתייה

לו. הצם ביה"כ קיים מצות עשה, שנאמר (שם) "תענו את נפשתיכם", ונמנה העשה במנין המצוות^ג, וכל האוכל או שותה בו, הרי זה ביטל מצות עשה, ועבר על לא תעשה, שנאמר (ויקרא כג, כט) "כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה"^ד.

עינים והאזות

ורבנו ירוחם, כולו ס"ל שכל שאר העינויים אינם אלא מדרבנן. והכי נקטינן.

ג. **ספר** המצוות לרמב"ם (עשה קסד). סמ"ג (עשין לב) החינוך (מצוה שיג).

ד. **ובגמ'** ביומא (פא). מבואר שלומדים זה בגזרה שוה מאיסור מלאכה ביה"כ, שאף בו נאמר: בעצם היום הזה, שכשם שלא ענש הכתוב את העושה מלאכה אלא אם כן הזהיר, אף לענין עינוי לא ענש הכתוב בכרת אלא מפני שהוא מוזהר עליו.

ובגמ' (שם) אמר ריש לקיש: מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי - משום דלא אפשר. היכי נכתוב? נכתוב רחמנא לא יאכל - אכילה בכזית (משמע, והתורה לא חייבה עליו אלא ביישוב הדעת), נכתוב רחמנא לא תעונה - קום אכול משמע.

וכתבו ראשונים (תוס' רי"ד יומא שם, ובשו"ת ר"א בן הרמב"ם סי' סה) שודאי אף לדעת ר"ל יש אזהרה בעינוי יוה"כ, ש"תענו את נפשתיכם" אזהרה היא שלא יאכל וישתה, וכיון שאין כאן מעשה בידים אלא שכשאינו אוכל ושותה נמצא שהוא מתענה, ממילא יש בלשון זו משום אזהרה שלא יאכל וישתה.

ב. **כ"כ** מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים דיני חמשה עינויים ה"א וה"ב) ובמקורות שם (אות ב') כתב - לשון הרמב"ם (שם ה"ה) מפי השמועה למדנו שאסור לרחוץ ביום הכפורים, או לסוך, או לנעול את הסנדל, או לבעול. ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששבות מאכילה ושתייה, שנאמר שבת שבתון. שבת לענין אכילה ושתייה, ושבתון לענינים אלו. ואין חייבים כרת או קרבן אלא על אכילה ושתייה. ע"כ.

וכתב מו"ר למסקנה מכל מקום רוב הפוסקים הסכימו שכל יתר העינויים אינם אלא מדרבנן. וכמ"ש ג"כ רבנו ירוחם בשם רוב המפרשים. וכן מוכח מלשון הרשב"ש (בתשו' סי' כג). ע"ש. וכן כתב בשו"ת חקרי לב (חאו"ח ס"ס קז), שלדעת רוב הפוסקים חמשת העינויים ביה"כ פ"ה מדרבנן. ע"ש. וכן נראה דעת הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' שעז). וכן כתב בפשיטות הגאון באר שבע בחידושיו לכריתות (ז). בד"ה על. וכן העלה הגר"י טייב בערך השלחן (סי' תריא). כלל העולה שדעת רבנו תם, והאשכול, ורבנו יצחק בר שמואל, והריב"א, והרא"ש, והר"ן, והרשב"א, והריטב"א, והחינוך, וההשלמה, והמאורות, והמאירי, והסמ"ג, והסמ"ק, והמנהיג,

לז. שיעור אכילה ביוה"כ, לענין חיוב כרת ומלקות וחטאת, הוא ככותבת כמוה וכגרעינתה שהוא ארבעים גרם בתוך כדי אכילת פרס, אבל אם אכל פחות משיעור זה, אינו חייב עליו[ה]. וכ"ז לענין חיובא אבל איסורא איכא בכל שהוא[ו].

לח. שיעור שתיה ביוה"כ, לחייב כרת ומלקות וחטאת, מלא לוגמיו, ושיעור מלא לוגמיו משערים בכל אדם ואדם לפי מה שהוא[ז].

עינים והארות

אלא בהנאת מעיו, ועוד, שאיסור יוה"כ תלוי באיבוד נפש, וכל שאינו נהנה אלא בגרונו ולא במעיו עדיין יש בו איבוד נפש (עי' שו"ת חתם בופר או"ח ס' קכז, ואגלי טל מלאכת טוחן ס"ק סב אות ב). והרבה סוברים שאין הבדל בין יוה"כ ושאר איסורים, וכשם שהשיעור האמור בשאר איסורים הוא, להלכה, במאכל שבגרונו, כך אף ביוה"כ, שכן מצינו שאמרו במי שאכל ביוה"כ וחנקו המאכל ומת, שחייב כרת על אכילה זו (שו"ת אמרי אש סי' יב, ואמרי בינה יומא עט ב, שו"ת לחם שלמה או"ח סי' קט, חלקת יואב ח"א יו"ד סי' ט, שו"ת מחזה אברהם סי' קכט, דרכי הוראה ח"א דף לג ע"ב, או"ש שב"ע פ"ב ה"ד, אחיעזר ח"ג סי' סא, אפיקי ים ח"ב סי' לא) וכן אמרו בירושלמי (תרומות פ"ח מ"ב בשם ר"א) שלסוברים שכהן שהיתה תרומה בתוך פיו ונודע שהוא חלל, יבלע תרומה שבפיו, ואין צריך לפלטה, מפני שהלעוס חשוב כבלוע, וכתבו בשו"ת עמק שאלה (או"ח סי' יז) ובשו"ת מחזה אברהם (סי' קכט) דהוא הדין לענין יוה"כ.

ו. שו"ע (סי' תריב סעי' ה).

ז. גמ' יומא (פ.) מחלוקת ב"ש וב"ה, והלכה כב"ה, וכ"פ הרמב"ם (פ"ב מהלכות שביית עשור ה"א). ומרן השו"ע (סי' תריב סעי' ט).

ה. ושיעור זה הוא השיעור שבו דעתו של אדם מתיישבת עליו, ואין שיעור האכילה שחייבים עליה ביוה"כ בכזית, כשאר אסורי אכילה, לפי ששינה הכתוב במשמעו בלשון בו נאמר בתורה איסור אכילה - שלא נאמר איסורו בתורה בלשון "אכילה" אלא בלשון "עינוי", לפיכך שינו חכמים שיעורו של האיסור. (מימרא דרבי גמ' יומא פ.).

ומבואר בגמ' (שם בע"ב) וכן פסק מרן השו"ע (או"ח סי' תריב סעי' א) דשיעור זה של כותבת שוה בכל אדם, בין ננס ובין ענק, שאף דעתו של עוג מלך הבשן מתיישבת היא בככותבת, אף על פי שאינה מתיישבת בכך אלא מעט, כלומר לזמן קצר יותר משאר אדם.

ודע, שאם לא היתה בה הנאת מעיים בשיעור זה, כגון שאכל כחצי כותבת והקיא וחזר ואכלו, או שאכל ככותבת מצומצמת ונשאר ממנה מעט בין החניכיים, שנדבק בחיכו, ונמצא שנהנה גרונו בככותבת אבל לא נהנו מעיו בשיעור זה, כתבו אחרונים שאף הסוברים, וכן הלכה, ששאר אסורי אכילה חייבים עליהם אפילו לא נהנו מעיו מאכילתם, ולא היתה לו בהם אלא הנאת גרון, ביוה"כ שלא נאמר איסורו בלשון "אכילה" אלא בלשון "עינוי", לדברי הכל אין חייבים בו על אכילה אלא אם נהנו מעיו בשיעור ככותבת, שאין דעתו של אדם מתיישבת עליו

לט. כל האוכלים מצטרפים לשיעור, וכן כל המשקים מצטרפים לשיעור [ח], אבל אכילה ושתיה אינן מצטרפות לשיעור אחד [ט].

מ. מותר לבלוע הרוק ביה"כ ויש מחמירים, ומי שאפשר לו יזהר בכך [י].

מא. מעוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביה"כ [יא].

מב. יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל; משלשה עד שבעה, אם אמרה: צריכה אני, מאכילין אותה; מכאן ואילך, הרי היא ככל אדם [יב].

מג. קטן פחות מגיל תשע שנים אינו מתענה כלל ביום הכפורים, ואפילו תענית שעות. ואף אם הוא רוצה להתענות מוחים בידו ומאכילים אותו [יג].

מד. קטן בן תשע שנים שלמות מתענה ביום הכפורים לשיעור, שאם היה רגיל לאכול בשעה שמונה בבוקר, מאכילים אותו בשעה תשע או עשר. היה רגיל לאכול בשעה תשע בבוקר, מאכילים אותו בשעה עשר או אחת עשרה. הכל לפי כח הבן, ולפי מזגו וטבעו [יד].

עיונים והארות

ה. **מישנה** יומא (עג:) רמב"ם (שם פ"ב ה"ז).
שו"ע (ס' תריב סעי' ב')

ט. **גמ'** יומא (שם). רמב"ם (שם).

כתב השפ"א (יומא עג:) המערב אוכלים ומשקים ונעשה משניהם אוכל אחד, כגון כותח, יש מן האחרונים שכתב שהאוכל והמשקה מצטרפים, והולכים אחר רוב תערובת זו, שאם רובה משקה חייבים על כמלא לוגמיו ממנה, ואם רובה אוכל חייבים על ככותבת ממנה, ולא אמרו שהאוכל והמשקה אינם מצטרפים אלא במקום שאינם מעורבים.

י. **בא"ח** (פר' וילך אות יד). ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני חמשה עינויים הלכה טו) כתב דאין להחמיר בזה כלל. וכ"כ האול"צ (ח"ד פ"א תשובה א).

יא. **שו"ע** (סי' תריז סעי' א). וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה ה) וזה דלא כאלו שרצו להקל בזמנינו למעוברות לשתות עי"ש.

אא"כ נתעברה ע"י טיפולים שלפי דעת הרופאים יש חשש סכנה בתחילת ההריון שאז תשתה פחות מכשיעור ולא תלך לבית הכנסת, ותתפלל בשכיבה.

יב. **שו"ע** (סי' תריז סעי' ד) וכתב עוד וז"ל: וימים אלו אין מוזנין אותם מעת לעת, כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב, אין מאכילין אותה ביה"כ אם לא אמרה: צריכה אני, אף על פי שלא שלמו לה שלשה ימים עד י"ב בערב, משום דכיון שנכנס יום רביעי ללידתה מקרי לאחר שלשה.

אולם עיין למו"ר מופת הדור (שם הלכה ח) דמונים אותו מעת לעת. ודלא כדעת השו"ע.

יג. **שו"ע** (סי' תרטז סעי' ב). מו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני חמשה עינויים הלכה כז).

יד. **שו"ע** (שם). חזו"ע (שם).

מה. בזמנינו שאין הקטנים בריאים כל כך, ולא מסוגלים להתענות יום שלם כראוי, נער שהשלים י"ב שנה, ונערה שהשלימה י"א שנה, יתענו עד חצות היום, ולא יותר וטו].

איסור רחיצה

מו. אסור לרחוץ ביום הכפורים, בין בחמין בין בצונן, ואפילו אצבע קטנה אסור להושיטה במים וטז], והוא הדין בשאר משקים ויז].

מז. היה מלוכלך בטיט או בצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש, שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג ויח].

מח. ההולך להקביל את פני אביו או את פני רבו או את פני מי שגדול ממנו - בחכמה - או ההולך לקרות בבית המדרש, עובר עד צוארו במים ואינו חושש ויט].

מט. הכלה אחר נישואיה, כל שלשים יום מיום חופתה, רוחצת פניה וכו', מפני שהיא

עינוים והארות

ומותר להולכים לצורך מצוה אף לחזור במים לבייתם, שאם לא כן אתה מכשילם לעתיד לבא, שלשנה אחרת לא יבואו, הואיל ולא התרת להם לחזור, ונמצא נכשל מן המצוה (ומקורם ע"פ הגמ' ורש"י שם).

נ. גמ' ביומא (עח:) רבי אליעזר אומר המלך והכלה ירחצו את פניהם. מאי טעמא מלך - דכתיב מלך ביפיו תחזינה עיניך. כלה מאי טעמא - כדי שלא תתגנה על בעלה.

וכתבו אחרונים שלדעת ר' אליעזר הרחיצה שרוחצים המלך והכלה רחיצת מצוה היא, ולא לתענוג, לפיכך היא מותרת. וחכמים אוסרים, ופירשו אחרונים שלדעתם אין זו חשובה רחיצת מצוה.

להלכה כתב הרמב"ם והמלך והכלה רוחצין את פניהן, כלה כדי שלא תתגנה על בעלה, והמלך כדי שייראה ביפיו שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך, ועד כמה נקראת כלה עד שלשים

טו. חזו"ע (שם הלכה כח). ואף שמרן בשו"ע כתב בן י"א בין זכר בין נקבה מתענין ומשלימין מדברי סופרים כדי לחנכן במצוות. מ"מ כתב בחזו"ע דבזמנינו שהקטנים אינם בריאים כ"כ יש להקל עד חצות.

טז. גמ' יומא (עז:) ובגמ' פסחים (נד:). רמב"ם (פ"ג מהלכות שביית עשור ה"א). שו"ע (סי' תריג סעי' א).

יז. מעשה רקח (על הרמב"ם שם).

יח. גמ' יומא (שם). רמב"ם (שם פ"ג ה"ב). שו"ע (סי' תריג סעי' א').

יט. גמ' יומא (שם). רמב"ם (שם פ"ג ה"ו). שו"ע (סי' תריג סעי' ה'). וכן הדין בהולך לשאר צרכי מצוה, כגון לשאול הלכה. בטעם ההיתר יש מן הראשונים שכתבו לפי שאינו רוחץ להנאה (ר"י מלוניל, ומאירי ורבנו מנחם יומא שם), ויש שכתבו לפי שאין זו דרך רחיצה כלל (תוס' ר"פ ביצה ל.). וכתב הרמב"ם וכ"פ השו"ע (שם

צריכה להתנאות ולהתחבב על בעלה וכאן.

נ. כשנוטל ידיו שחרית אין נוטל אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ומברך כדרכו בכל יום ענט"י וכב. וה"ה ביוצא מבית הכסא שרוחץ עד סוף קשרי אצבעותיו שלש פעמים לסירוגין [בג].

איסור סיכה

נא. יוה"כ אסור בסיכה [בד], ואפילו אצבע קטנה אסור לסוך. ואפי' אינו אלא להעביר הזוהמא אסור [כה].

עיונים והארות

מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה טז).

נג. בא"ח (שם הלכה טז). וכ"פ הגרשז"א (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח אות כח) ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם).

נד. גמ' ביומא (עז:). רמב"ם (שם פ"ג ה"ט). בה"ג (הלכות יום כיפור). ראבי"ה (סי' תקלא עמ' קצט). שו"ע (סי' תריד סעי' א').

נה. סיכה האסורה ביוה"כ, אמרו בירושלמי (מע"ש פ"ב ה"א ושבת פ"ט ה"ד ויומא פ"ח

ה"א) שהיא בין סיכה של תענוג ובין סיכה שאינה של תענוג, וכן כתבו הראשונים (רמב"ם שם פ"ג ה"ט וטור סי' תריד) שאף סיכה שאינה של תענוג אסורה ביוה"כ, ואסור לסוך אפי' כדי להעביר זוהמא. איסור סיכה שאינה לתענוג, לדעה זו, אינו אלא מדרבנן, שמן התורה אין איסור אלא בסיכה לתענוג, אם מפני שדוקא סיכה לתענוג חשובה כשתיה, או שאף על פי שלשאר דינים אפילו סיכה שאינה של תענוג חשובה כשתיה, ביוה"כ אין האיסור מן התורה - בסיכה, כמו בשאר עינויים - אלא בביטול העינוי, וזה אינו אלא בסיכה לתענוג.

יום. וכ"פ מרן השו"ע (סי' תריג סעי' י'). וכ"כ מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שם הלכה יז).

נא. ובמשנ"ב (ס"ק כו) כתב בשם החיי אדם דכל זה בזמניהם אבל בזה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שנוהגים בזה היתר. ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני חמשה עינויים הלכה יז) כתב הכלה אחר נישואיה, כל ל' יום מיום חופתה, רוחצת פניה, מפני שהיא צריכה להתנאות ולהתחבב על בעלה.

נב. רוב הראשונים נקטו שביום כיפור נוטל ידיו כרגיל משום שאין נטילה זו לצורך תענוג אלא רק להעביר רוח רעה ומשום סכנה כדאיתא בגמ' (שבת קח:) יד לעין תקצץ. אמנם בב"י (סי' תריג) הביא שרבינו ירוחם בשם בעלי התוס' כתבו, שאינו נוטל ידיו שחרית אלא עד קשרי אתבעותיו והכי נקטינן וכך פסק מרן השו"ע. ומשום שאף בימות השנה סגי מעיקר הדין בנטילה עד סוף קשרי אצבעותיו. ויש שנקטו (בא"ח פ' תולדות אות ב. ובכה"ח סי' ד ס"ק יד) דהטעם היות וביום כיפור אין רוח רעה שולטת ולכן סגי עד קשרי אצבעותיו. וכ"פ

גב. החולה, אף על פי שאין בו סכנה סך ביוה"כ כדרכו ואינו חושש, וכן מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש [כז].

איסור נעילת הסנדל

גג. יוה"כ אסור בנעילת הסנדל, ואסור לנעול סנדל אפילו ברגלו אחת [כח].

גד. כל נעל שאינה של עור. מותר לנעול אותה ביום הכיפורים [כח]. ולכן מותר לנעול נעלי ספורט העשויים מגומי או פלסטיק, אף אם הם נוחות מאוד ואין מרגישים בהם את קושי הארץ, ובלבד שאין שם עור אפילו בחלק מהנעל [כט].

עיונים והארות

אסורה. וביאר החסדי דוד לתוספתא דאסור לנעול מנעל ביוה"כ אפילו אם לובש בגד על רגלו, ונמצא שאין המנעל נוגע בבשרו.

ואחר מנעל ואחד סנדל לאיסור נעילה ביוה"כ כן פסקו הרמב"ם (שם פ"ג ה"ז) ושו"ע (סי' תריד סעי' ב').

כת. שו"ע (סי' תריד סעי' ב). וסנדל העשוי ממינים המותרים בנעילה, אם הוא מחופה עור, אסור לנועלו ביוה"כ, ודעת המטה אפרים (שם סעי' ב') אפילו אין מחופה עור אלא מקצתו, בין שמחופה עור במקום דריסת הרגל, ובין שהעור על גבי הסנדל (פר"ח שם סעי' ב').

מנעל העשוי ממינים שמותר לנועלם ביוה"כ, ויש בו רצועת עור מלמעלה להכניס בה ראש הרגל, כתבו אחרונים (ערך לחם ופר"ח וברכי" או"ח שם) שאין זה מנעל של עור, ומותר לנועלו ביוה"כ. וכתב בשו"ת דבר שמואל (סי' קיג) שאף עור דק, שאינו מגן כשאר מנעל וסנדל, הרי זה אסור ביוה"כ, שלא חילקו חכמים בדבר ואסרו כל נעילה של עור.

כת. כן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ב תשובה ג) וכתב שם במקורות וז"ל: שו"ע (סי' תריד

סיכה להעברת הלכלוך, יש סוברים (רבנו מנוח על הרמב"ם שם) שהרי היא בכלל סיכה שאינה לתענוג, שאסורה, לסוברים כן. ויש סוברים (מאמר מרדכי סי' ריד סעי' א) שאף לאוסרים סיכה שאינה של תענוג, סיכה לצורך העברת הלכלוך מותרת - כשהוא לכלוך גמור, ולא זוהמת זיעה וכיוצא בה - כשם שמותרת רחיצה לצורך העברת הלכלוך, אף על פי שרחיצה שאינה של תענוג אסורה, לסוברים כן. ובשו"ע (שם) פסק שאף להעברת הזוהמא אסור.

כו. גמ' ביומא (עז:). רמב"ם (שם פ"ג ה"ט). שו"ע (סי' תריד סעי' א').

וכתב הריטב"א (שם עג:) ומותר בכך כיון שלרפואה הוא מכיון, ועי' בספר התרומה (הלכות שבת סי' רלח) דאף לאוסרים סיכה שאינה של תענוג, מכל מקום במקום צער לא גזרו. ובשו"ת בנין שלמה (סי' לד) כתב שאף לרפואה לא התירו אלא סיכת מקצת הגוף, שאינה אסורה אלא מדרבנן (וזה לשיטתו שסיכה בכל הגוף אסורה מהתורה אף כשאינה של תענוג).

כו. רמב"ם (שם פ"ג ה"ז). מבואר בתוספתא (יומא ריש פ"ד) שאפילו אנפיליא של בגד

נה. החיה כל ל' יום והחולה אע"פ שאין בו סכנה ומי שיש לו מכה ברגליו מותר בנעילת הסנדל[א].

מצות עשיית התשובה ביום הכיפורים

יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא יום מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל בין איש ובין אשה, לעשות תשובה ולהתוודות ביוה"כ, שנאמר (ויקרא טז, ל) "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", והטהרה אשר בידנו היא התשובה ותיקון המעשים, וזו מצות עשה מן התורה, להעיר האדם את רוחו לחזור בתשובה ביוה"כ, ואף על פי שמצוות התשובה נוהגת בכל עת, ביום זה עיצומו של יום מכפר, שהקדוש ברוך הוא מטהר אותנו מן העוון ומכפר עלינו ביוה"כ, על אותן העבירות שרק יוה"כ מכפר עליהן, כפרה שלמה[א].

נו. יום העשירי בחודש תשרי נקבע לישראל ליום כפרה, שנאמר (ויקרא טז, כט-ל) "בחדש השביעי בעשור לחדש" וגו' "ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", והוא נקרא בתורה "יום הכפורים", שנאמר (שם כג, כז) "אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא", ונאמר (שם כג, כח) "כי יום כפרים הוא לכפר עליכם"[ב].

עיונים והארות

יונה (שערי תשובה שער ד' אות יז).
ב. והטעם שנקבע יום העשירי לחודש תשרי להיות יום הכפורים, אמרו בגמ' תענית (ל:): שביום זה ניתנו לוחות אחרונות (שבשבעה עשר בתמוז ירד משה מן ההר תחלה ושיבר את הלוחות, ובשמונה עשר טחן את העגל, ודן את הפושעים, ועלה למרום, נשתהה שם שמונים יום, ארבעים יום עמד בתפלה, דכתיב (דברים ט) ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה, וארבעים יום עמד כבראשונה, חשוב משבעה עשר בתמוז עד יום הכפורים - והווי להו שמונים יום: שנים עשרה שנשתירו מתמוז דהוא חסר,

סעי' ב) כתב, אסור לנעול סנדל או מנעל של עור, אפילו קב הקיטע וכיוצא בו. אפילו של עץ ומחופה עור אסור. אבל של גמי או של קש או של בגד או של שאר מינים, מותר לצאת בהם לרשות הרבים. ומבואר בב"י שם, שנקטינן להלכה כדברי הרי"ף והרא"ש להתיר בכל מנעל שאינו של עור, ודלא כשיטת הסוברים דכל מידי דמגין מנעל איקרי אעפ"י שאינו מעור. ודלא כמי שהחמיר בסנדל של עץ, ע"ש.

ל. שו"ע (סי' תריד סעי' ג).

א. ע"פ הרמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ז). ראים השלם (מ' רסג במצות וידוי). ורבנו

נז. יוה"כ נאמר בו (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", שעיצומו של יום מכפר וגו'. ועבירות שיוה"כ מכפר עליהן הרי הן נמחקות לגמרי

עיונים והארות

דבי ר' ישמעאל, אדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ - ודוקא אדם, אבל התבואה ופירות האילן והמים, הרי אלו נידונים לפרקים אחרים.

ג. **משנה** יומא (פה). רמב"ם (פ"א מהלכות תשובה ה"ג) וז"ל בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר (יחזקאל לג, יב) "רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו", **ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר** (ויקרא טז, ל) **כי ביום הזה יכפר עליכם**.

ומבואר בגמ' (שבועות יג). ובגמ' כריתות (ז). כפרתו של יוה"כ היא ביום, שנאמר (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם", אבל ליל יוה"כ אינו מכפר, ומי שמת בליל יוה"כ, לא כפר עליו יוה"כ.

ובכריתות (כה). שנינו שכל היום מכפר, כלומר כל שעה ושעה מן היום, ומבואר בגמ' (שבועות שם וכריתות שם) ואפילו מת בו ביום, כבר נתכפר בתחילתו, ונחלקו רבותינו הראשונים דעת רש"י, רמב"ן ורשב"א, דדוקא שעבר עליו רגע מן היום לאחר עבירתו, אבל אם מת תוך כדי עשיית העבירה, כגון שאכל ובעודו אוכל נחנק ומת, או שבעודו עושה מלאכה בקרדום ננעץ בו הקרדום והרגו, כיון שלא היתה שהות ביום לאחר שעבר לכפר עליו, אין יוה"כ מכפר עליו על עבירות.

ושלשים דאב, ותשעה ועשרים דאלול - הרי אחד ושבועים, ותשעה דתשרי - הרי שמונים יום, וליל צום השלים כנגד לילו של שבעה עשר תמוז דלא הוה בחושבניה, דהא נפק ליה כבר בשעה שעלה - השתא הוי להו שמונים שלמין, לילה ויום, ובוקר יום כפור ירד, שהוא עשרה בתשרי, ואותו היום נקבע ליום כפור - להודיע שמחל וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו - רש"י (שם), וכתב רש"י (על התורה שמות לג, יא. וכן בדברים ט, יח) והיו ישראל שרויים בתפילה ובתענית, ובו ביום נאמר לו למשה: סלחתי כדברך, ונתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל בשמחה, וקבעו הקדוש ברוך הוא להיות יום סליחה ומחילה לדורות. ועל כן נקבע צום כפור בעשרה בתשרי, כך שמעתי (רש"י תענית שם).

והטעם שנקרא "כפורים", לשון רבים, לפי שהחיים והמתים מתכפרים בו, שאף המתים צריכים כפרה, שנאמר (דברים כא, ח) "כפר לעמך ישראל אשר פדית", ובספרי (שם) איתא לעמך ישראל, אלו החיים. אשר פדית, אלו המתים. מלמד, שהמתים צריכים כפרה.

ואמרו רבותינו ז"ל בגמ' יומא (כ). שאין לו לשטן רשות להשטין ביוה"כ, ש"השטן" בגימטריא שלש מאות וששים וארבע, ובשנת חמה יש שלש מאות וששים וחמישה ימים, שלש מאות וששים וארבעה ימים בשנה, כמנין שמו, יש לו רשות להשטין, ויום אחד, והוא יוה"כ, אין לו רשות.

ואיתא בגמ' בראש השנה (טז). וחיתום הדין הוא ביוה"כ, וכן שנינו בברייתא: ותנא

ואינו נזכרות לעולם[ד].

נח. יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו, אבל המבעט בו ומחשב בלבו מה מועיל לי יום כיפור זה, אינו מכפר לו[ה].

עיונים והארות

דאמר רבי שיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים, אין הכפרה בעיצומו של יום בלבד, אלא היום עם קרבנותיו בזמן שבית המקדש קיים הם שמכפרים, ועל כפרתם אמר רבי שהיא אף לשאינם שבים, ויש הסוברים (תוס' שם בשם י"א, ורשב"א שם ור"ן שם) שלדעת רבי יוה"כ מכפר אף בלא שעיר, וכן השעיר מכפר בפני עצמו - וצריכים לכפרתו במקום שאין יוה"כ מכפר, כגון שעשה עבירה ביוה"כ ומתוכה - ומכל מקום עיקר כפרתו של השעיר היא משום תוקפו של יוה"כ, ולפיכך לדעת רבי אף הוא מכפר גם לשאינם שבים.

יש עבירות שאף לדעת רבי אין יוה"כ מכפר עליהן בלא תשובה, ואלו הן: (א) פורק עול - כופר בעיקר - (ב) מגלה פנים בתורה - היינו מי שדורש את התורה לגנאי - (ג) מפר ברית בבשר - מילה - שאם עשה תשובה יוה"כ מכפר לו עליהן ואם לא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר לו עליהן, שנאמר (במדבר טו, לא) "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר, הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה", דבר ה' בזה, זה הפורק עול - שביזה דבור ראשון שאמור בסיני (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלהיך", שלא שמעו אותו אלא מפני הגבורה - והמגלה פנים בתורה, שהרי זה בזה דברי תורה הוא, ואת מצותו הפר, זה המפר ברית בבשר, שהיא מצוה יחידית, הכרת תכרת, "הכרת" לפני יוה"כ, "תכרת" לאחר יוה"כ, יכול אפילו עשה תשובה, תלמוד לומר: עונה בה, לא אמרתי אלא

אולם יש מן הראשונים (ר"י מייגאש ותוס' בשם י"א בגמ' שבועות שם) שכתבו שהטעם שזה שאכל ונחנק ומת חייב כרת על אכילתו, ואין יוה"כ מכפר לו, הרי זה לפי שאין יוה"כ מכפר עד שתחשך, ולפיכך אינו מכפר למי שמת באמצע היום, וכן סובר ר' חנינא בירושלמי (יומא פ"ח ה"ז) שיוה"כ מכפר עם חשיכה, ואינו מכפר למי שמת בו ביום, ויש מן הראשונים (העיסור הלכות יוה"כ) שכתבו שזה שאמרו שיוה"כ אינו מכפר עד שתחשך, היינו שאינו משלים הכפרה עד שתחשך, אבל מכפר הוא כל היום.

ד. ר"י מלוניל (יומא פ"ח מ"א).

ה. **ביומא** (פה): ובגמ' שבועות נחלקו רבי ורבנן רבי אומר על כל עבירות שבתורה - חוץ מכמה עבירות חמורות - בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה, יוה"כ מכפר. וחכמים חולקים וסוברים שאין יוה"כ מכפר בלא תשובה. יש מן הראשונים שכתבו והם תוס' ישנים (יומא פה:), ותוס' הרא"ש (שם, ושבועות יג:) הגהות מימוניות (הלכות ת"ת פ"ג אות ב). שאף לדעת רבי שעיצומו של יום מכפר בלא תשובה, מכל מקום אינו מכפר כפרה גמורה, אלא שמועיל הוא למעט את העונש, ויש שכתבו (ספר חסידים סימן רעו) שאין עיצומו של היום מועיל אלא לבטל גזירה שנגזרה על הרבים, אבל אינו מועיל למחול עוונות היחיד.

נחלקו הראשונים: יש סוברים (תוס' שבועות יג. ד"ה דעבד בתירוצו הראשון והשני) דהא

נט. יוה"כ מכפר על המזיד כשוגג, שנאמר (ויקרא כג, כז) "יום הכפרים הוא", משמע שמכפר על הכל [ו].

ס. האומר אחטא ויוה"כ יכפר, אין יוה"כ מכפר לו, שהאומר אחטא ויוה"כ יכפר הרי זה בכלל האומר אחטא ואשוב, שכמו שהאומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כך האומר אחטא ויוה"כ מכפר [ז].

סא. אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור וכיוצא בהן. אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון החובל את חברו או המקלל חברו או גוזלו וכיוצא בהן, אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצהו. אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו. אפילו לא הקניט את חברו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו. לא רצה חבירו למחול לו, מביא לו שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן, מביא לו שניה ושלישית. לא רצה, מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא, ואם היה רבו, הולך ובא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו [ח]. וכתבו המקובלים מי שאינו מעביר שנאה ביוה"כ

עיונים והארות

חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. ונפסק ברמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ט). ושו"ע (סי' תרו סעי' א).

ובמדרש תנחומא (וירא סימן ל) איתא, ילמדנו רבנו, אם היתה קטטה בין אדם לחבירו כיצד מתכפר לו ביום הכפורים? כך שנו רבותינו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, שבינו לבין חבירו אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו, אם הלך לרצות ולא יקבל מה יעשה, אמר רבי יוסי בן דורמסקית זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה מרחם על חבירך יש לך מרחם, ואם אי אתה מרחם על חבירך אין לך מרחם, מה יעשה? אמר רבי שמואל בן נחמן ביא

בזמן שעונה בה. (ע"פ הגמ' ביומא פה; וגמ' בשבועות יג. ופרש"י).

ופסק הרמב"ם (פ"א מהלכות תשובה ה"ג. ופ"ג מהלכות שגגות ה"י). והביאו הרמ"א בשו"ע (או"ח סי' תרז סעי' ו) דהלכה כחכמים שיוה"כ אינו מכפר אלא על השבים.

ו. **תורת כהנים** (אמור פרק יד). ברייתא שבועות (יג.), ותוס' (שם ד"ה והואיל). ומהרש"א (שם).

ז. **משנה** ביומא (פה;). רמב"ם (פ"ד מהלכות תשובה ה"א).

ח. **משנה** (שם), עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. דרש רבי אלעזר בן עזריה (ויקרא טז, לז) מכל

עיונים והארות

עשרה בני אדם ויעמידם שורה אחת, ויאמר לפנייהם אחי קטטה היה ביני ובין פלוני זה, והלכתי לרצותו ולא קיבל, מיד הקדוש ברוך הוא רואה שהשפיל עצמו לפניו, והוא מרחם עליו, שנאמר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי (איוב לג, כז), מה כתיב שם פדה נפשו מעבור בשחת (שם כח), וכתוב ומודה ועוזב ירוחם (משלי כח יג), אמר ר' יהודה מודה על מנת לעזוב ירוחם.

את זו דרש ר' אלעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום - שאין בהם נזק לבני אדם, כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא באלו, יוה"כ מכפר, אבל עבירות שבין אדם לחבירו, כגון החובל בחבירו או מקללו או גוזלו, וכיוצא בהם, אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו, וכתבו אחרונים שאף רבי, שלדעתו יוה"כ מכפר אף על פי שלא עשה תשובה, מודה בעבירות שבין אדם לחבירו שאין יוה"כ מכפר עליהן עד שירצה את חבירו. עבר עבירות שבין אדם לחבירו ולא ריצה את חבירו, כתבו אחרונים (רי"ף על עין יעקב יומא על המשנה פה:) ששאר עבירותיו נתכפרו, שהכפרה על עבירות שבין אדם למקום, אינה תלויה בכפרת העבירות שבין אדם לחבירו, וכמה אחרונים חידשו שאף על העבירות שבין אדם למקום אין יוה"כ מכפר לו (רי"ף על עין יעקב שם שזו כוונת ראב"ע במשנה שם הנ"ל).

כתב רבנו הגדול מהרח"ו זלה"ה בשערי קדושה (ח"א ריש שער ב') וז"ל והנה בנפש הזה תלויות המדות הטובות והרעות, והן כסא ויסוד ושורש אל הנפש העליונה השכלית אשר בה תלוין תרי"ג מצות התורה. ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצות, ואמנם הן הכנות עקריות אל

תרי"ג המצות בקיומן או בביטולם, יען כי אין כח בנפש השכלית לקיים המצות על ידי תרי"ג איברי הגוף אלא באמצעות נפש היסודית המחוברת אל הגוף עצמו בסוד (ויקרא יז, יד) כי נפש כל בשר דמ"ו בנפשו הוא, ולפיכך ענין המדות הרעות קשים מן העברות עצמן מאד מאד. ובזה תבין ענין מה שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קה:), כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה ממש שהיא היותר שקולה ככל תרי"ג המצות, וכן אמרו (סוטה ד.) מי שיש בו גסות הרוח הוא ככופר בעיקר וראוי לגדעו כאשירה ואין עפרו ננער וכו' וכאלה רבות. והבן זה מאד, כי להיותם עקרים ויסודות לא נמנו בכלל תרי"ג המצות התלויות בנפש השכלית, ונמצא כי יותר צריך לזהר ממדות הרעות יותר מן קיום המצות עשה ולא תעשה כי בהיותו בעל מדות טובות בנקל יקיים כל המצות, עכ"ל. הרי מפורש בדבריו הקדושים, שאין במדות הרעות איסורים מפורשים, אלא עיקר חומרתם מצד תכונתם הדוחה את האדם מלקיים תרי"ג מצוות.

חומר העוון שבין אדם לחבירו

איתא בגמ' יומא (פה:), את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה: "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל) עברות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עוונות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר. בדרך מליצה היה אומר ר' חיים שמואלביץ: כתוב בפסוק (שמואל ב, כד:): "נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו, וביד אדם אל אפולה", הכונה: אדם שנופל בעוונות שבין אדם למקום, הרי הוא נופל ביד ה' שהרי חטא לה' ובזה רבים רחמיו. אבל אדם שנופל בעוונות שבין אדם לחברו הרי נופל ביד אדם שצריך לפיסו, והרי נפל ביד אכזר.

אין תפילתו נשמעת [טז].

עיונים והארות

יבוא? ולא בא. חלשה דעתה והורידה דמעות, ובאותו זמן היה רב רחומי יושב בעליה, נשברה מדרגה מתחתיו ומת.

הרי עונש שנענש אדם על עוון שבין אדם לחברו אינו כדי שהנפגע והניזק יבוא על ספקו. וכי נוח היה כאן לאשתו של רב רחומי שבעלה ימות בגלל הצער שגרם לה, הלא במיתתו נגרם לה צער לאין שיעור ממה שנגרם לה בזה שלא בא לביתו בערב יום הכפורים, שהרי אם על מה שאחר בכתה, בודאי בכתה יותר כשנפטרה?! אלא הוא אשר דברנו: פגיעה בחבר היא אש אוכלת, וכל השולח יד נכוה באש, ולא בתורת עונש אלא כך טבעי הדבר.

וגדולה מזו מצינו במעשה של רבי יוחנן ורב כהנא (ב"ק קיז). רבי יוחנן היה זקן, והיו גבות עיניו גדולות ומכסות את עיניו. ורצה לראות מי הוא רב כהנא היושב ממולו ובקש שירימו לו את גבות עיניו כדי שיוכל לראותו. ולרב כהנא היה חתך בשפתיו ממכה שקבל והיה נראה כשוחק. חשב רבי יוחנן שעליו הוא שוחק ונחלשה דעתו, ונפטר רב כהנא. וכמה מבהיל שרב כהנא לא עשה מאומה, מה פשעו ומה חטאתו של רב כהנא על שפתו השסועה, שבזה נדמה לרבי יוחנן כאלו הוא מחייך ושבגלל כן חלשה דעתו?! האם על כן מגיע עונש לרב כהנא?! פשיטא שחף הוא מכל פשע! אלא כיון שעל ידו נגרם צער לרבי יוחנן נענש.

העולה מן הדברים שלא רק הפוגע בחברו בידיים ובמזיד נענש אלא אפלו בגרמא ובשוגג כל שעל ידו באה פגיעה לחבר, נכוה באש ההיא.

ט. כה"ח (שם ס"ק יד). ועי' בזה"ק פרשת תצוה (דף קפו ע"א) וז"ל: ועל דא ביומא

מובא בגמ' יבמות (קה): מעשה באבדן שפגע בכבודו של רבי ישמעאל בן רבי יוסי ונענש שבאותה שעה נצטרע הוא וטבעו שני בניו וכו'. ופרש רש"י: הוא נצטרע משום עוון לשון הרע, ולאחר כל מה שארע לאבדן עונשים כה חמורים, עמד רב נחמן ואמר: בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא, ברוך ה' שבישו והענישו לאבדן בעולם הזה, כלומר: נתן ברכת הודאה להקב"ה שלא פרע מאבדן בעולם הבא אלא בעולם הזה, כי לעומת העונש בעולם הבא הרי כל עונשו של אבדן כאן אינו אלא כנזיפה קלה, ועל האסון שפקדו צריך לברך "הגומל" כאלו נס נעשה עמו שנפלט מדין עונש עולם הבא. ומכאן ראה חומר הדין המגיע על פגיעה בכבוד חברו.

ועוד אומר הגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל, שבעבירות שבין אדם לחברו לא מועילה כוונה לשם שמים, ואדם המזיק את חברו, אפילו כונתו לשם שמים, נענש. ונלמד זה מפננה אשת אלקנה, שהיתה מקניטה את חנה כדי שתתפלל בלב נשבר ותושע, ובכל זאת עונשה היה נורא: כאשר לחנה נולדו ילדים, לפננה מתו.

וכל כך למה? שהפוגע בחברו, אפילו לשם שמים, הרי הוא כמכניס ידו לאש, ואפלו תהיה כוונתו לטובה, הנזק נזק. הסכנה שבעבירה שבין אדם לחברו היא כמציאות טבעית ממש, כשם שהאש שורפת בדרך טבע.

ועוד ראה נוראה מביא הרב שם מכתובות (סב ע"ב): רב רחומי היה רגיל לבוא לביתו כל ערב יום כפור, פעם בשנה. וכל השנה היה עוסק בתורה. שנה אחת נמשך אחר הלמוד ביותר ולא בא. אשתו היתה מחכה, עכשיו יבוא? עכשיו

עיונים והארות

דכפורי אעבר בכלהו שבעין ואשתלים האי דרגא בכלהו, וכל נשמתין סלקין קמיה ודאין להון בדינא, וקודשא בריך הוא חייס עלייהו דישראל ביומא דא, מאן דלא אעבר טינא מרוחיה לכפרא עליה, כד סליק צלותיה בהאי יומא טבע בההוא אתר דאקרי רפש וטיט, ואיהו מצולות ים, ולא סליק לאתעטרא ברישא דמלכא.

ובתב רבנו חיים פלאג' ז"ל במועד לכל חי (סי' טז, אות יא), מי שאינו מעביר שנאה מלבו ביום הכיפורים, אין תפילתו נשמעת ואינה מתקבלת, ויורה דנשמתו מערב רב גיזעא בישא, והוא סימן מובהק דכל מעשיו מקולקלים, כן כתב השל"ה (יומא, תורה אור ו) מהמקובלים יעוין שם, ולכן יזהר להתפייס עם חבריו כראוי שיהיה הוא מעביר על מידותיו לגמרי. עכ"ד. ועיין בראשית חכמה (שער הענווה, פרק ז) שכתב, וכן כל שנאה התלויה בדבר אחרי שיתקן לך אותו דבר אז תיבטל השנאה מלבו, חוץ ממי ששונא את חבריו מחמת קנאה, ואמר החכם אל תקנא בחבירך על אשר יש לו, כי הוא ינעם ואתה תשבע דאגה ויגון וצער וצוקה וצרה, ואמר החכם: החומד ומקנא לא נבראו אלא לכעס. ועיין ביערות דבש (ח"א, דרוש יד) בענין זה, ובספר אהבת ישראל (פרק ד, ופרק ה) לרבנו החפץ חיים.

וראה מה שכתב הרב הלבוש (אורח חיים סימן תרו, ב), והפיוס הזה שעושין כל אחד לחבירו הטעם הוא, כדי שיהיה לב כל ישראל שלם זה עם זה ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם, כדאמרינן בפרקי ר"א (פרק מה) ראה

(סמא"ל) שלא מצא חטא ביום הכיפורים בישראל, אמר לפניו רבונו של עולם יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת מה מלאכי השרת יחפי רגל אף ישראל יחפי רגל, מה מלאכי השרת אין להם קפיצה אף ישראל אין להם קפיצה ביום הכיפורים שעומדים על רגליהם, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא אף ישראל נקיים מכל חטא, מה מלאכי השרת שלום ביניהם אף ישראל שלום ביניהם ביום הכיפורים, והקב"ה שומע עדותן מן המקטריגין ומכפר להם, עד כאן. ואם לא יהיה לבם שלם זה עם זה, אז יהיה מקום לשטן לקטרג ויהיה לו פתחון פה לומר, רבונו של עולם העומדים לפניך ומבקשים מחילה ממך על עוונותיהם התנהג עמהם כמידתם, שהרי הם אין רוצין למחול זה לזה גם אתה לא תמחול להם, ואגב זה מזכיר את עוונותיהם ואומר זה פשע לחבירו דבר מועט ואינו רוצה למחול לו, קל וחומר הפשעים שעשו כנגדך שהם גדולים ועצומים ורבו למנות ואיך תמחול להם, לכך יזהרו למחול זה לזה.

ובמהרי"ל (ליל יום כפור ד) כתב, והיבוקש למחול לא יהא אכזרי מלמחול, כי איך יעיז את פניו מלמחול, הלא הוא עומד ומבקש כל היום מאת אדון כל למחול לו עוונותיו. כל שכן וכל שכן וכן בנו דכל שכן דהוא ימחול לחבירו באשר הוא אנוש רימה ותולעה. וידע אדם אם הוא אכזר מלמחול גם הקדוש ברוך הוא אינו מוחל לו, דכתיב נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז, יח). למי הוא נושא עון, למי שעובר על פשע (ראש השנה יז).

סדר ליל יום הכיפורים

סב. יש נוהגים ללבוש בגדים לבנים נקיים ביוה"כ דוגמת מלאכי השרת [א], וגם נשים לובשות כן לכבוד היום, אבל לא יקשטו עצמן בתכשיטין שמתקשטות בהן בשבת ויו"ט מפני אימת יום הדין [ב].

סג. יש שנהגו ללבוש קיטל שהוא לבן ונקי וטוב שיהיה מ"פשתן" כי מסלק החיצונים והקליפות מעליו וגם לפי שהוא בגד מתים ועי"ז לב האדם נכנע ונשבר [ג].

סד. נוהגים להתעטף בטלית גדול בליל יוה"כ. ואין צריך לברך להתעטף בציצית. ואם מתעטף מבעוד יום צריך לברך, וכן ראוי לעשות לכתחילה, ויש חסידים שאינם מורידים מעליהם הטלית גדול כל ליל יום הכיפורים ויומו [ד].

עיונים והארות

גבריאֵל (הלכות יום כיפור פכ"ו הערה כג) שהרי הוא בגדי מתים ומבואר ברמב"ם (פ"ד מהלכות אבל ה"א) שיהיו התכריכין תפורין בחוטי פשתן לבנים, וכ"כ בילקוט הראובני פרשת מקץ דסגולת לבישת בגדי פשתן, הוא דוקא שלא יהיו מין אחר עימו עי"ש.

ד. כתב הב"ח (סי' תריט אות א ד"ה באגודה) דיש מקומות שאין מתעטפים בטלית, כי לילה לאו זמן טלית הוא. ויש מקומות שמתעטפים ומברכים דכסות המיוחדת ליום חייב אף בלילה. והטוב לברך ולהתעטף מבעו"י כדי לצאת מידי מחלוקת וכן נוהגים הכל להתעטף מבעו"י ולברך. ע"כ. ובשעה"כ (דף ק ע"א) כתב וז"ל: המנהג שנהגו להתעטף בציצית בליל יוה"כ מנהג נכון הוא, וטעם המנהג הזה הוא כי לעולם סוד הטלית הוא אור מקיף אל ז"א, אם בבחי' ציצית קטן דעיבור או דיניקה או דגדלות, ולכן בליל יוה"כ שאז שליטת הנוק' רחל, לפי שמדת לילה גוברת בלילה ואז עלתה רחל בראש התבונה כנודע, ואז אימא עילאה מקפת אותה בציצית גדול, אבל בשאר לילות שאינה עולה לא

א. כתב הטור (סי' תרי) ולקדוש ה' מכובד זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתייה כבדוהו בכסות נקייה על כן מכבדין אותו בכל מיני כבודים. וכתב הדרכי משה, ובמרדכי דיומא (סי' תשכג) ומכבדין בכסות נקייה כדי שיהיו נקיים כמלאכי השרת עכ"ל. ונראה, דמטעם זה נהגו ללבוש בגדי פשתן לבן נקיים כמו שנאמר (דניאל י, ה) איש אחד לבוש בדים. ובהגהות מיימוניות פרק ל' דשבת (אות ב) כתב, דמהר"ם היה רגיל ללבוש סרגני"ט ביום טוב כשאין לו להחליף בגדיו ביום טוב והוא הדין בשבת. וגם טעמא, כי ביום טוב בני אדם שמחים לכן לובשים סרגני"ט שהוא בגד מתים ויזכרו יום המיתה ולא יתגאו עכ"ל. ואפשר, שמזה הטעם לובשין אותו ביום הכפורים כדי שיהא לבו נכנע וחרד לפני יום הדין. ע"כ. וכ"פ ברמ"א (סעי' ד).

ב. כ"כ המ"ב (ס"ק טז) ובכה"ח (ס"ק לד). ועי' תוס' מגילה (לא) ד"ה במנחה.

ג. רמ"א (שם). וכתב הדרכי משה (סי' תרי אות ה) ונהגו ללבוש בגדי פשתן לבן נקיים כמ"ש איש אחד לבוש בדים. והטעם כתב בספר נטעי

סה. כל אדם בבואו לבית הכנסת להתפלל ערבית בליל יוה"כ קודם שיתחילו ערבית יאמר בינו לבין עצמו נוסח זה: הריני מוחל וסולח לכל אחד ואחד מישראל בין איש בין אשה, בין קטן בין גדול, בין שחטא לי בממוני בין שחטא לי בגופי, בין שחטא בכבודי, בין באונס בין ברצון, בין בשוגג בין במזיד, בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים. והריני מוחל להם מחילה שלימה מעתה ועד עולם [ה].

סו. פותחים בפיוט "לך אלי תשוקתי" והוא סדר הוידוי לבני ספרד לקיים דברי הרמב"ן שכתב שצריך לומר וידוי קודם השקיעה להכנס בתשובה ביום קדוש זה, ואחינו האשכנזים אומרים תפלה זכה והיא תפלה נוראה ואיומה וחשובה מאד וטוב ליחידים לאמרה [ה].

עיונים והארות

(סימן יח) כתב שהוא לפי שדומים למלאכים הלובשים לבנים ומתעטפים לבנים. וכן כתב משמו המגן אברהם (שם ב) ושלחן ערוך רבנו זלמן ז"ל (סי' תריט סעי' ג).

ואם שכח ולא בירך עד שחשכה, יתעטף ולא יברך, וכ"כ הלבוש. ובבין השמשות כתב הכה"ח (ס"ק ב) בשם מטה אפרים שלא יברך. ומו"ר מופת הדור (חזו"ע ימים נוראים סדר תפילת ליל יוה"כ הלכה א בהערה) כתב דכיון שיש פוסקים הסוברים שאף בלילה יכול לברך, ועוד שלר"ת זה יום ודאי א"כ יש ספק ספיקא ויכול לברך אף בבין השמשות.

ה. **בה"ח** (סי' תרו ס"ק מה). והוסיף שם (ס"ק מג) דכל אדם צריך לבקש מחילה בעיו"כ או בעשרת ימי תשובה מחברו.

ו. **כתב** הרב אהלי יעקב (מחזור כיפור דף טו ע"ב) פיוט זה חיברו כפי הנראה רבי יהודה הלוי ז"ל כפי שמצינו רמז בו אותיות שם משפחתו לו"י, לך אלי - ל, וגדול מנשוא חטאי - ו, יעצני ופיתני - י. כי כל האותיות יצאו בשוה למ"ד בראש בית, ואחר כך שינה לאות וא"ו,

יש מצות ציצית ואינה נוהג בלילה שהיא זמן הנוק', ולפי שהענין הזה נעשה מאליו ליל יוה"כ ולא הוצרך אל התפילה כמבואר אצלנו לכן אין צורך לברך עליו ברכה להתעטף בציצית. עכ"ל. וכתב בגוב"י (אות ה) אני ראיתי למוורי ז"ל שהיה מתעטף בציצית קודם שתשקע החמה ולכן היה מברך עליו להתעטף בציצית וכן אני נוהג אחריו.

ובלבוש (סי' תריט אות א) כתב, ונוהגים להתעטף בציצית מבעוד יום ולברך עליו. וכן כתב המקובל רבנו יעקב צמח ז"ל בספרו נגיד ומצוה (דף ל ע"א), וכן כתב בכנסת הגדולה (הגב"י) ויד אהרן (תרי"ט, הגה"ט) ועיין בברכי יוסף (שם א), ושו"ת זרע אמת (ח"ג סימן סה) ורבנו אליהו מאני בספרו שיח יצחק (דף קסו ע"ב), ובמנהגי בית יעקב בחברון (סימן פא), ובמנהגי בית אל (סי' פב) וכן כתב רבי שמואל לניאדו בספרו שלחן המלך (סי' עג, א),

ובטעם הדבר שמתעטפים בטלית גם בתפילת ערבית של ליל הכיפורים כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן רמד) שהוא נוהג כן כדי לעמוד להתפלל באימה וביראה, והגאון הב"ח

סז. אם אין זמן לומר עתה פיוט "לך אלי" כי הגיע זמן השקיעה יאמרו וידוי קצר ויתחילו "כל נדרי" ואח"כ יאמרו פיוט "לך אלי".

סח. אח"כ אומרים "שמע קולי אשר ישמע בקולות שחיבר רבנו האיי גאון ז"ל, ויאמר אותו בכוונה גדולה ובתחנונים^[ז].

סט. טוב שהחזן יכריז קודם כל נדרי רבתי תמחלו זה לזה, ויאמרו הקהל, מחלנו, כדי שתתעורר אז סגוריא על ישראל, דבר בעתו מה טוב^[ח].

סדר אמירת כל נדרי

ע. מוציאים הס"ת היותר מהודר לומר עליו כל נדרי, ובזוה"ק החמיר מאד אף בס"ת שיש בו ספיקות שלא להוציאו. ואם נעשה בהידור ובכוונת כתיבת ה' כראוי, מעלתו גבוהה^[א], ובפרט שעל ידו יתכפר לו עוון שז"ל ועוון נדרים ושבעות^[ב].

עיונים והארות

סופר (סי' תריט ס"ק טז) כ' דספר פסול לא יוציאנו והעדר טוב ממוציאתו.

ב. כ"ב בשעה"כ (דף ק ע"א) וז"ל: ובענין הספר תורה שמעתי מחבר אחד הוא הרב יונתן סאגיס ז"ל שציווהו מורי ז"ל פעם אחת בלילה יוה"כ שיקנה מצות הוצאת ספר תורה בלילה היא, בכל מה שיוכל לקנותו, כי אז היה צריך לתקן איזה ענין, והודיע לו כוונה גדולה שיכווין בעת שיוציא הספר תורה, ונראה מזה כי יש סמך במנהג הזה להוציא הספר תורה.

ובן הוא בפרי עץ חיים (שער יוה"כ פרק ב), ושם הוסיף עוד, וזוהי הכוונה שיכווין כי הנדרים הם באימא עילאה המשפיעה בז"א שהוא השבע תחנונות, ואחר כך ז"א משפיע באמא תתאה. והנה הוא פגם בנדרים וגרם מניעת ההבל היוצא מפה ז"א לנוק', ונודע שצריך שיהיה הזיווג על ידי הנישוק והחיבוק וההבל, לכן יקח עתה הספר

ואחריו יו"ד. והביא סברת מי שכתב שחיברו רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל.

כתב הגאון הפרי חדש, (סי' תרז) כי עתה תיקנו ונהגו לאמרו מבעוד יום קודם תפילת ערבית מכיון שיש בו וידוי, ויש לקיים דברי הרמב"ן ז"ל שכתב לומר וידוי קודם השקיעה כדי להכנס בתשובה וכפרה בעצם היום, וכפי שהזכירו הבית יוסף (סי' תרז).

ז. כ"ב בספר בתי כנסיות (סי' תריט, א) לרבי אברהם בן עזרא מסאלוניקי. וכן בספר קורא הדורות (דף ה ע"א). וכ"כ מו"ר רבי חיים פלאגי בספרו מועד לכל חי (סי' יט אות ה).

ת. בא"ח (פר' וילך אות ה). כה"ח (סי' תרו ס"ק מג).

א. ועי' בזוה"ק (ח"ג כד:) שהזהירו ר"ש שלא למכתב שמא קדישא אלא כראוי. ובכה"ח

עא. המנהג בק"ק בית אל הוא שקודם שיוציאו הספרי תורה מההיכל מוכרים פתיחת ההיכל וספר כל נדרי ושאר הספרים. והרבנים דשם בוחרים להוסיף בעת ההכרזה יותר כסף בספר הראשון הנקרא "כל נדרי" וכל המוסיף הרי הוא שלוגו.

עיונים והארות

נדרי ולחבקו בשתי זרעותיו בעת אמירת כל נדרי.
ג. כתב הרב בפע"ח (דף קמ"ב שער יוה"כ ריש דרוש ב') וז"ל: בענין הספרי תורה שמוציאין ליל יוה"כ ואומרים עליהם התרת נדרים, אמר לי הרב יהודא משען יצ"ו כי מורי זה"ה צוהו ליל יום הכיפורים שיקנה הוא הספר הראשון הנקרא ספר כל נדרי, ויקנהו בממון רב בכל ממון שיפסקו עליו, כי הוא צריך לו מאד. ונתן לו כוונה רבה על זה. וכפי הנראה יש סמך גדול בענין ספרים אלו, עכ"ל.

אמנם המעיין יראה, כי בשעה"כ (דף ק' ע"א) כתב שיקנה מצות הוצאת ספר תורה. ולא כתב ספר ראשון אלא הוצאה, וא"כ אפשר שהכוונה היא לפתיחת ההיכל, כדי להוציא הס"ת מתוך ההיכל, ואילו בפע"ח כתב שיקנה ספר ראשון. וא"כ יש להסתפק מה כדאי לקנות, האם פתיחת ההיכל כדי שיוציא את הספר תורה מן ההיכל, או את הקמת ספר התורה.

והנה הפשט הוא שהעיקר הוא קניית ס"ת ראשון, ויתכן כי המנהג היה שהקונה הוא המוציא הס"ת ולכן אמר לו הוצאת ס"ת. לכן כדאי שיקנה ספר ראשון ויעשה ההקמה וגם יוציא את הס"ת מן ההיכל. ואם אינו יכול לעשות כן, כגון שהמנהג בביהכ"נ הוא שזה שקנה פתיחת ההיכל הוא המוציא הס"ת מן ההיכל, לכתחילה ישתדל לקנות ס"ת, ואם לא יצליח, יקנה פתיחת ההיכל ויוציא הס"ת ויחבק וינשק אותו ויוריד דמעות על עוונותיו. ויתן אותו לאותו

תורה ויחבקו בשתי זרעותיו לתקן עון החיבוק שז"א יחזור וכו' להשפיע השפע מאו"א בז"ת, ויוציא ההבל מפיו וינשק לספר תורה, וכן יוצא ההבל מפומא דז"א להאיר לנוקבא. וכנגד מה שפגם בענין קרי יכוין להעלות אותה טיפה מהקלי' לקדושה בזכות הספר תורה, ומה שפגם בנדריים ובשבועות, יכוין ספר גימטריא שם, שהוא כנגד שם השם אלהיו, ותחזור המלכות למקומה הראשון.

ועיין בסידור הרש"ש זיע"א (ליל כפור) שכתב שסגולתו לכפר גם על עון ואת זכר לא תשכב, וגם נדרי גבוה, ודברי ביטוי בכל לשון ובכל ביטוי וביטול מצות מוצא שפתיך תשמור ועשית, וככל היוצא מפיו יעשה, ומצות לא תאחר לשלמו, ולא יחל דברו.

וב"כ הכה"ח (סי' תריט ס"ק טו) והוסיף נוסח לשם יחוד שיאמר וז"ל: ולכן בעת שמחבק הספר תורה ומנשקו יש לומר נוסח זה, יהי רצון מלפניך ה' או"א שתמחול לי על כל מה שחטאתי לפניך בעון שכבת זרע לבטלה ובעון נדרים ושבועות מנעורי ועד היום הזה ויתקנו כל השמות שפגמתי בהם ויעלו כל ניצוצי הקדושה שנפלו אל הקליפה אל שורשם העליון חיל בלע ויקיאנו מבטנו וירישנו אל בזכות ספר תורה הזה ובזכות קדושת היום וברוב רחמין וברוב חסדיך, יהיו לרצון אמרי פי וכו', ויהי נועם וכו'.

ולכן מצוה רבה להשתדל לקנות בכל מחיר כמיטב יכולתו את הגבהת הספר תורה של כל

עב. נוהגים להוציא ז' ספרי תורה מההיכל [ד] ולומר פסוק אור זרוע לצדיק, ויכוין בס"ת

עיונים והארות

אבהן דעלמא, עם כורתי ברית שהם שבעה, אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף ודוד. ויבקשו עלינו רחמים לקרוע רוע גזר דיננו, ולהצילינו משבעה עונשים שבתורה שהם סקילה שריפה הרג וחנק, כרת, מיתה בידי שמים, ומלקות. וכנזכר במחזור בית הכפורת (עמוד סט) בשם בעלי הרמז והקבלה.

והנוהגים להוציא עשרה ספרים כוונתם לרמז לעשר ספירות, ועשרה מאמרות שבהם נברא העולם, ועשרת הדברות שיגנו עלינו, להמשיך מלמעלה למטה כל האורות שיתגלגלו עלינו ויעוררו מידת הרחמים על ישראל.

והנוהגים להוציא כל הספרי תורה שבהיכל כוונתם שלא לגרום חלילה פגם וזלזול לשאר הספרים הנשארים בארון, וכן הוא ביסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק ו) שכתב, ראוי וישר הוא להוציא כל הספרים שבהיכל, והעיקר שיהיה הספר תורה כשר.

וב"כ הכה"ח (סי' תריט ס"ק טז) וז"ל: יש נוהגין להוציא שלשה ספרי תורה ויש נוהגין להוציא אחד ויש נוהגין שבעה ויש נוהגין להוציא כל ספרי תורה שבהיכל, ונראה שהנוהגין להוציא שלשה ספרי תורה כנגד כל נדרי שלש פעמים, אי נמי דומיא דהתרת נדרים בשלשה, והנוהגין שבעה כנגד שבע פעמים שאומרים בנעילה ה' הוא האלהים, והנוהגין להוציא כל הספרי תורה חוששין לפגם הנשארים בהיכל, ומיהו אם לא הוציא אלא אחד או שלא הוציא מכל וכל אין בכך כלום. והוסיף דספר פסול לא יוציאנו והעדר טוב ממצאיותו.

שקנה הספר תורה. ועוד יותר טוב שיקנה שתי המצות גם הפתיחה וגם הספר הראשון ואז יצא חובה לכל הדעות.

ד. יש קהילות שנהגו להוציא ספר תורה אחד בלבד לומר עליו הכל נדרי, לרמז כי הקדוש ברוך הוא אחד יחיד ומיוחד הוא הגוזר אומר על כל מה שנשאל ממנו היום. ומנהג זה מוזכר בדברי הרא"ש ז"ל (יומא ח, סי' כח), ונהגו שהחזן מוציא ספר תורה, ואומר כל נדרי ואסרי וכו' דנדרנא ודאישתבענא ודאחרימנא מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים זה, ומתכווין להתיר הנדרים החרמות והשבועות אולי עברו עליהם וכדי להנצל מן העונש.

ויש הנוהגים להוציא שלשה ספרים לרמז כנגד שלש פעמים אמירת כל נדרי, גם כנגד התרת נדרים בשלשה (יבמות כה:), וכנזכר בספר שער הכוונות (דף ק ע"א), המנהג שנהגו להוציא ספר תורה אחד או שלשה ספרי תורה בליל יוה"כ ואומרים עליו התרת נדרים שהוא כל נדרי נזכר בספר הזוהר. גם לרמז כי שלשה ספרים נפתחו ביום ראש השנה, ועתה עדיין יש התלויים ועומדים ויתנו לב לשוב אל השם להתחנן לפניו שישגיח עלינו ברחמים רבים לטב ולחיים ולשלם אמן סלה.

והנוהגים להוציא שבעה ספרי תורה, כמו שכתב רבנו אליהו מאני ז"ל במנהגי חברון (סי' פא), וכן הוא מנהגי בית אל הנזכרים בספר דברי שלום לנכד הרש"ש זיע"א (אות פג) והוא לרמז לעורר שבעת ימי בראשית של מעלה הם שבעה ספירות שיעוררו רחמים עלינו למעלה לקרוע רוע גזר דיננו, גם לרמז ולעורר זכות

קר"ע, שה' יקרה רוע גזר דיננו וה', ויאמרו כל נדרי ג' פעמים [ו].

עיונים והארות

ס"ק כב) וכן הוא במחזורים הספרדים.

ו. **בגמ'** נדרים (כג): הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל וכו' עי"ש. וכתב הרא"ש (נדרים ג, סימן ה), ובשביל שביום הכיפורים מתקבצים כל העם לבית הכנסת נהגו לאמרו ביום הכיפורים, וגם מצינו בספר יחזקאל (פרק מ) דקרי ליום הכיפורים ראש השנה. וכן הוא בנימוקי יוסף (נדרים ז, ב).

ובתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן קמג-יג) איתא, לרבנו סעדיא ז"ל בליל יוה"כ עומד ש"ץ ואומר כל נדרי ואסרי וחרמי ושבועי וקונמי שנדרנו ושחרמנו ושאסרנו ושנשבענו ושקיימנו על עצמנו בשבועה וכו' עד ככתוב ונסלח לכל עדת בני ישראל וגו'. אבל מי שנשבע כל השנה שבועה לבטלה לא. ובסדר רב עמרם גאון ז"ל (תפילת ערבית של ליל יום הכיפורים) כתב, כשעומד שליח צבור מתחיל ואומר כל נדרים ואיסורים ושבועות וקיומין וחרמין, שנדרנו ושאסרנו ושנשבענו ושקיימנו על נפשנו בשבועה, מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים הזה הבא עלינו, בכולם חזרנו ובאנו לפני אבינו שבשמים, אם נדר נדרנו אין כאן נדר, ואם שבועה נשבענו אין כאן שבועה, אם קיום קיימנו אין כאן קיום. בטל הנדר מעיקרו, בטלה השבועה מעיקרה, בטל הקיום מעיקרו. אין כאן לא נדר ולא איסור ולא חרם, ולא שבועה, ולא קיום. יש כאן מחילה וסליחה וכפרה. ככתוב בתורתך (במדבר טו, כו) ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה.

ה. **כתב** בספר פרי עץ חיים (שער יום הכיפורים פרק ב), ויאמר פסוק אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, ויכווין כי "אור זרוע לצדיק" סופי תיבות שם קר"ע, ולצדיק גימטריא ע"ב קס"א [יוד קי ויו קי, אלף קי יוד קי] עם הכולל, שמה שהיה צריך להתענות תעניות כמספר "לצדיק". עתה יכוין לקרוע ולעלות מתוך הקלי' אותם הטיפות דאזדרקו למגנא ושיצאו מהיסוד הנקרא טוב, עתה יתעלו שנית בזכות התורה, ויתקן הטוב שהוא היסוד, וזהו ולישרי לב שמחה, סופי תיבות גימטריא טוב. וכן הוא במדרש תלפיות (דף יט ע"ג) ובכה"ח פלאגי' (סי' יט אות ז). ועי' ערך השלחן (או"ח סי' תריט סעי' ו) שכתב, דיש בפסוק זה ענינים גדולים שא"א לבארם.

סוד החכם מתיר את הנדר משום דנדרים הויין בבינה, וחלים על דבר מצוה, אמנם בעלה שהוא החכמה בעל הבינה מיפר לה הנדר דברשות בעלה קיימא.

ובן הוא בספר חמדת ימים (ח"ד דף סז ע"א) בשם רבנו האריז"ל. ובלחם מן השמים (דף לח ע"א) להמקובל רבנו יעקב צמח ז"ל, וכן כתב במשנת חסידים (מסכת יומא פ"ב), וכן כתב רבנו הרש"ש זיע"א בסידורו לאמרו בתוך תפילת רבון העולמים. ובמטה אפרים (סי' תריט, י) וכן הוא בקיצור השל"ה (עמוד ריז), וכתב שנוהגים לאמרו שלש פעמים, ובשו"ת זבחי צדק (ח"ג סימן קנא) כתב לאמרו י"ז פעמים, ורבנו אליהו מאני כתב במנהגי חברון (סי' פא) לאמרו שבע פעמים, אך בספר בן איש חי (ש"א וילך אות יא) כתב לאמרו שתי פעמים, וכן כתב כה"ח (שם)

עיונים והארות

תפילותיהם יתוודו ויתחרטו מנדריהם כדי שלא ישכחו הדבר. ובספרד נהגו ששליח ציבור אוהז ספר תורה בחיקו, ואומר כל נדרי בקול רם וכל הקהל אומרים עמו. והטעם כדי שתהיה שכינה מסכמת עמהם בהתרה. ויש מקומות שאין אומרים אותו אלא שליח צבור בשביל כולם. וכ"כ הטור דנהגו לומר כל נדרי בליל יו"כ.

ומה שכתבנו שאומרו ג"פ כן כתב מו"ר מופת הדור בחזו"ע (ימים נוראים הלכות סדר תפילת יום הכיפורים הלכה ב הערה ד) בשם ראב"ה (סי' תקכח סוף עמוד קפח), שנהגו לומר כל נדרי ג' פעמים, כלשון החכם המתיר, מותר לך מותר לך, ג' פעמים. וכן הבעל אומר מופר לך מופר לך, ג' פעמים. ובמנחות (סח). מגל זו, מגל זו, ג' פעמים על כל דבר. ע"ש. והוסיף שם (סוף עמוד קפט), ורבנו זקני (ראב"ן) כתב, דלהכי אומרים כל נדרי ג' פעמים, שאם יש מי שלא שמע היטב בפעם הראשונה או בשניה, ישמע בשלישית. ע"כ. וכ"כ האור זרוע ח"ב (סי' רעז), בשם ר"ת: "ומה שנהגו לומר "כל נדרי" ג' פעמים, משום שהחכם המתיר את הנדר, אומר מותר לך מותר לך ג' פעמים. וכן נוהגים לומר חלוץ הנעל חלוץ הנעל ג' פעמים. [כדאיאתא באה"ע סי' קסט בסדר חליצה סעיף נה]. ומיהו יש מקומות שאין אומרים אותו אלא פעם אחת, והדין עמהם". ע"כ. וכן הוא בספר הישר לרבנו תם (בחיידושים סימן ק). וע"ע בהרא"ש נדרים (פרק ג סי' ה), ובספר האשכול ח"ב (עמוד כה בהערה). ובספר ארחות חיים (דף קו סע"א) כתב בשם רב נתן שאומר כל נדרי ג' פעמים. וכן אנו אומרים אותו ג' פעמים, כמו שאומר החכם מותר לך ג' פעמים. וכן הוא בכל בו (סוף סי' סח). וכן המנהג.

ובתוס' ר"ד (נדרים כג:) כתב וז"ל: וטעם הדבר זהו ולמה תיקנו הראשונים לומר כך בליל יוה"כ, משום דקי"ל דעל כל עונות שבתורה אם עשה אדם תשובה יום הכיפורים מכפר, וראו הראשונים ששום עון אינו מעכב הכפרה, שאם יעשה אדם תשובה שלא יהא יום הכיפורים מכפר, אך עון הנדרים שאם נדר ליתן צדקה או הקדש אין יוה"כ מכפר עד שישלם נדרו, שעל דבר שהוא מחויב בדבר, אין יוה"כ מכפר, כדתנן בכריתות חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יוה"כ, חייבין להביא לאחר יוה"כ, אלמא אין יוה"כ פטרו במה שהוא חייב, וה"ה אם חייב לקיים נדרו, אין יוה"כ מכפר לו לפוטרו עד שיקיים נדרו, ואם אדם זכור נדרו היה מקיימו, אבל אם נדר ושכח, לא נמצא שהוא ענוש בעבור שהוא קשור בנדרו ואינו מקיימו, בעבור זה תקנו גאונים הראשונים לומר זה שאם עשינו שום נדר ושכחנו אותו ולא נדע לקיימו אנו מתחרטים בכל אותן הנדרים ומתירין זה לזה. ואף על גב דקי"ל דצריך לפרוט את הנדר, הנ"מ כשיודעו, אבל אנחנו אין אנו מתחרטים על מה שאנו זכורים כ"א על מה ששכחנו. וזהו שאנו מסיימים: ונסלח לכל עדת בני ישראל כי לכל העם בשגגה, לומר שאנו מבקשים חרטה על השגגות שלא נענש עליהם וחרטה היפה היא, שאילו היינו יודעים בעת שנדרנו שנשכח אותו, לא היינו נודרים. וכל הציבור מתירין זה לזה ועוקרים הנדר מעיקרו, כדי שלא יהא דבר מעכב כפרתו.

ובש"מ"ק (נדרים שם) כתב, אנשי כנסת הגדולה תקנו לנו להסיר מן המכשול, כי כמה בני אדם יש שנודרים ושוכחים הנדר, ואין באים לפני חכם להתיר ועוברין על נדרן בשוגג. ותיקנו שבתחלת יום הכיפורים בפתחת

עג. בסיום כל נדרי, טוב שיאמרו ג' פעמים פסוק סלח נא לעוון העם הזה וכו' [ז].
 עד. אח"כ אומר שהחיינו על עיצומו של יום [ח]. והש"ץ מברך בקול רם ומוציא הרבים ידי חובתם [ט].
 עה. אח"כ יש לומר נוסח תפילה רבון העולמים שתיקן רבנו הרש"ש זיע"א לליל יום כיפור, ואח"כ אומרים מאמר התיקונים דף קמ"ג קם רבי שמעון על רגליו, ויכוין בזה שיתבטל הנדר העליון [י].
 עו. טוב להזכיר ג"כ בעת ההיא נשמות צדיקים וחסידים שהרביצו תורה ברבים ולהעתיר עבורם, כדי לעוררם למעלה להתפלל על החיים [יא].

עיונים והארות

ובינה יכלין למעבד התרה וכו', ולפיכך טוב וישר לכווין בזה לעת שיאמר כל נדרי גם על ההוא נדר או שבועה דלעילא שיהא בטל ומבוטל, ואם יפרש בשפתיו אחר נוסח כל נדרי גם הנוסח של התפלה שהיה מתפלל הרשב"י ז"ל כמו שהעתקנוה טוב יותר כי עתה שערי רצון להפתח היא וממנה נושע, ותחזור עטרה ליושנה וארמון על משפטו ישב כבראשונה, וכך היה מנהג הרב אברהם מונסון ז"ל.

וב"כ גאון עוזנו החיד"א בספרו כף אחת (סי' טז) ואחר כל נדרי יאמר מאמר התיקונים קם רבי שמעון עד ההוא דמקורא דמקוה בידה. וכן כתב רבנו הרש"ש זיע"א בסידור הכוונות לאמרו בבכי, וכן כתב במטה אפרים (סי' תרי"ט, ס"ק י) לאמרו בבכי ובתחנונים, וכן כתב במחזור אהלי יעקב (כפור, דף יט ע"ב). ורבנו אליהו מאני ז"ל במנהגי בית יעקב שבחברון (סימן פא), ובכף החיים סופר (שם ס"ק כג).

יא. מועד לכל חי (סי' יח אות טז). כמו"ש בזוה"ק (ח"ב טז): והובא בחמ"י (פ"ב מיוהכ"פ).

ז. כ"ה בכת"י מרבנו הבא"ח, ונדפס בספר אוצרות חיים.

ח. שו"ע (סי' תריס סעי' א).

ט. כה"ח (שם ס"ק כא). וכתב בחזו"ע (סדר תפילת ליל יום הכיפורים הלכה ה) שאם האיש האוחז בס"ת אינו בעל תורה ויר"ש לא יסמוך על ברכתו אלא יברך בעצמו.

י. כתב בספר חמדת ימים (ח"ד דף סח ע"א), ומה מאוד צריך האיש הנלבב להתעורר בעת אמירת סדר כל נדרי לתת אם קולו בבכי להתחנן על גאולתו ועל פדות נפשו, שהקדוש ברוך הוא אומר אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפיר לי (בבא בתרא דף עד. מימרא דרבה בב"ח), ומצינו שרבי שמעון בר יוחאי עליו השלום תמיד היה מתפלל על זה וכדאיתא בתיקוני הזוהר הקדוש (דף קמג ע"א) וזה לשונו קם רבי שמעון על רגליו וסליק ידיו לגבי עילא ושבח למארי עלמא ואמר, רבון עלמא עביד בגין שכינתא דאיהי בגלותא, ואם איהי באומאה הא אבא ואימא דאינון חכמה

עז. מנהג טוב וקדוש לתת הרימונים לילדים שעדיין לא הגיעו למצוות, להניחם על גבי הספרי תורה כשמוציאים אותם חוץ להיכל, ויש לו סימוכין בכתבי הקבלה ובספרי המנהגים הקדומים, ויועיל להם לאריכות ימים ויזכו לחכמה בינה ודעת בלימוד התורה הקדושה^[יב].

עת. כל איש ואיש ישתדל להניח ב' זרועותיו על הס"ת וינשק אותו על התיק ז"פ ויעשה כן בכל אחד מס"ת אם יוכל, ולפחות ינשק ספר כל נדרי ויש בזה סוד עצום ותיקון גדול^[יג].

עט. נהגו לומר מי שבירך למי שלקח ספר כל נדרי ולנושאי ספרי התורה, וכן לפותח ההיכל, מניחי הרימונים ושאר המצוות, וגם לכל הקהל כולו, כי שעת רצון היא.

עיונים והארות

ומסטרא דאמא עיטרא דגבורה, וכנגדם אנחנו משימים על הספר תורה שני רימונים, וכשמשים רמון ורמון יכוין רמון ימין בעטרא דחסד, וברמון שמאל עטרא דגבורה. וענין התרין רימונים כי הנה הספר תורה הוא דיוקנא דז"א, ובצאתו מהיכל הוא כעין יציאת ז"א ממעי אמו, ואז יוצאת הארה מז"א שהוא מושפע באותה שעה מן א"א כתר של תורה, וכאשר מניחים עליו הרימונים יכוין תרין עטרין דאז"א והם הרימונים שלו חסד כולל חמשה חסדים, גבורה כוללת חמש גבורות ואז הוא עת רצון, והמגדל (דהיינו התיבה) הוא בסוד אדנו"ת וספר תורה הוי"ה. וכאשר מוליכים אותו צריך לחבקו להורות שהוא תפארת דז"א והוא בין תרין דרועין.

יג. כ"ב קדוש בציון (פ"ג ה"כ) ע"פ דברי רבנו הרש"ש בסידורו.

יב. בספר חמדת ימים (ח"א דף עו ע"ד) הביא מנהג עתיק יומין זה לעטר הספר תורה ברימוני זהב וכסף, כי סוד הספר תורה יסוד תפארת ישראל ועליו ישיתו שני רימונים סוד גולת הכותרות העומדים עליו. ועיין שם (דף עה ע"ד) שכתב, וזה חזיתי בקצת קהלות שעברתי בהם, מנהג אנשי הקהל אחר חזרת התפלה, מוכרים פרנסי הקהל מצות כיבוד הספר תורה ותכשטיו, כגון פתיחת הארון להוציא ספר תורה, ולעטר הספר תורה ברימוני זהב וכסף, ולהביאו לפני התיבה.

גם בפרי עץ חיים (שער קריאת ס"ת פ"א) כתב, סוד תרין רימונים, כבר נודע שהתפארת הוא נקרא בן לאז"א והוא בחינת התורה שנובלת חכמה של מעלה תורה, והנה ידוע כי הבן היקר ירית תרין עטרין מסטרא דאבא עיטרא דחסד,

סדר תפילת ערבית

פ. תקנו חז"ל ה' תפילות ביום זה, ויש לו לידע ששגבו מעלותיהם ויכוון בהם כראוי בכוונת הלב בבכי יבוא ובתחנונים ידבר רש לפני מלכו של עולם דעיצומו של יום מכפר עם התשובה [א].

פא. חרדה ילבש בתפילותיו בבכיה ולב נשבר, ואף אם נראה בעיניו שעשה תשובה בעשרת ימי תשובה, יאמין באמונה שלמה כי הכל כאין לפי עוצם חטאתיו, וגם כי הוא מעשה קוף בעלמא לפי חסרון ידיעתו באשר פגם, ומיעוט השגתו בחכמה האלהית, וגרעון כחו ביראה ודבקות. וכל אשר יבקש תהיה כונתו גם על בני ביתו ועל כל מי שהוא משורש נר"ן והקרוב אל שרשו [ב].

פב. יזהר ביותר שלא יכוון בתשובתו ובתפילותיו לתועלותיו הגשמיות בלבד, שלא יהא כאותם שאמרו עליהם בזה"ק (תיקו"ז דף כב.) שהם עזי פנים וצווחין ככלבים לבקש הב לן מזוני סליחה וכפרה, ואינם חשים לבקש על גלות השכינה וצער השמים בחורבן בית מקדשנו וחילול שמו הגדול ותורתו הקדושה, ושיחזיר השי"ת שכינתו לציון [ג].

פג. בבואו להתפלל תפילת ערבית של יום קדוש זה ישים אל ליבו כי בתפילה זו עולה השכינה למקום עליון למלכות בינה העליונה ומתקשטת בקישוטיה, ולכן יכוין היטב בתפילתו ובמאמרו, וישא ברכה מאת השם וצדקה מאלהי ישעו [ד].

עיונים והארות

ב. עבודת הקודש (מו"ב סי' ער"א).

ג. מועד לכל חי (סי' יג אות טו). ומ"מ יכול להתפלל בתפילתו על הפרנסה והבריאות וכיוצ"ב ויכוין שכל זה צריך הוא למען שמו שיוכל לעובדו כראוי ולעשות רצונו כרצונו ולמען יכול ללמוד התורה מתוך שמחה ובריאות וישוב הדעת.

ד. כ"ב רבנו האריז"ל בשער הכוונות (דף קב ע"ב), הנה בליל כפור עולה רחל נוק' התחתונה דז"א עד ראש התבונה שהיא נוק'

א. ישים אל ליבו שכל התפילות של ימות השנה שלא כיוון בהם כראוי שנפלו מלעלות למקומם מחמת תערובת מחשבות זרות וכיו"ב הנה אמרו בזה"ק (פ' פקודי דף רמה:) שהמלאך הממונה שומרם בידו עד שישבו בו האדם ממה שהתפלל שלא כראוי, וכשחוזר ומתפלל כראוי ביוהכ"פ עולות כל התפילות עם התפילה שמתפלל עתה, א"כ בתפילות יום הכיפורים בכוונה מתקן כמה וכמה תפילות, והנידחה והצולעה יקבץ. (ע"פ חמ"י פ"ג מיוהכ"פ).

פד. אין אומרים והוא רחום וכו' אפי' אם חל בחול, לפי שכונת והוא רחום הוא להכניע ארבע קלי' אף משחית עון וחימה, ומכיון שיום כיפור הוא בכלל המועדים אין הם מתעוררים ואין צורך להכניעם והו'.

פה. בקריאת שמע ביום הכפורים אומרים ברוך שם כבוד מלכותו בקול רם, כי אנחנו דומים למלאכי השרת ואין חשש שיקנאו המלאכים בנו והו'.

עיונים והארות

ולימדה לישראל. א"ר שמואל בר נחמן למה הדבר דומה? לבן בתו של מלך שהיתה לו בת בתולה, והיתה רואה בגדים נאים ואומרת לו קח את הבגדים הללו, והיה לוקח לה, פעם אחת נכנס לפלטיין של מלך וראה קוזמירין של מטרונה וגנב אותה ובא ונתנה לבתו, התחיל מצווה ואומר לה, כל הבגדים שלקחתי לך לבשי אותן בפרהסיא, אבל קוזמירין זה גנוב הוא, אל תלבשי אותו אלא מן הדלת ולפנים, כך אמר משה לישראל, כל המצוות שנתתי לכם ממה שקבלתי מן התורה, אבל השם הזה ממה ששמעתי ממלאכי השרת שבו הם משבח' להקב"ה ונטלתי אותו מהם, לכך תהיו אומרי' אותו בלחישא, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. למה הן אומרי' אותו ביום הכפורים בפרהסיא אלא שהם כמלאכים, לובשים לבנים ולא אוכלים ולא שותין ואין בהם לא חטא ולא עון שהקב"ה סולח להם כל עונותיהם.

ובן פסק בשו"ע (סי' תריט), בליל יום הכיפורים ומחרתו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, בקול רם.

ובספר נגיד ומצוה (דף ל ע"ב) להמקובל רבנו יעקב צמח ז"ל כתב בטעם הדבר על פי הקבלה, דמה שאנחנו אומרים ביום הכיפורים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם הוא, כי אז המלכות הנקראת "שם" עולה עד הבינה

תחתונה דאבא, ואחר כך בתפילת ערבית אנו מועלים אותה על ידי תפילתנו עד בחינת המלכות של בינה עילאה שהיא נוק' עילאה דאבא כנודע.

ה. כן הוא בתשובת הגאונים (שע"ת סי' פ) וכו' פ"הבא"ח (פר' וילך אות יג) ובכה"ח (סי' תריט ס"ק כד) וכדמשמע בזה"ק (פר' תרומה דף קל). דכמו שאין אומרים בליל שבת כך אין אומרים בליל כיפור, וכן הוא המנהג בק"ק חסידים "נהר שלום" שאין אומרים אותו. ודלא כהחמ"י לאומרו והרב שדי חמד שכתבו שאומרים והוא רחום שכן נהגו בבית אל, לפי שהיום הוא זמן כפרה.

ו. ויש עוד טעם לפי הסוד והוא כי בכל ימות השנה נותנים למלכות הארות בחשאי בסוד ציקי קדרה, משא"כ ביום כיפור שהיא ניוזנת מן הקולות הפנימיים, ולפי זה יש להסתפק אם לכיון כונת ציקי קדירה בתיבת מלכותו.

ובמדרש (דברים ב, לו) איתא, כשישראל אומרים שמע ישראל, דוממים ואומרים בלחישא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. באותה שעה הן מקלסין, וכן יחזקאל אומר (יחזקאל ג, יב), ואשמע אחרי, מאחר שקלסתי קלסו מלאכי השרת, ברוך שם כבוד מלכותו. ולמה ישראל אומרים אותו בלחישא אלא כשעלה משה למרום גנב אותו מן המלאכים

פו. כשחל יום הכיפורים בשבת יכריזו החזן קודם תפילת ערבית שיכונו לצאת יד"ח קידוש של שבת כאשר חותמים בעמידה "מקדש השבת וישראל ויוה"כ"^[ז], ואחר סיום תפלת לחש של ערבית אומרים כל הקהל ויכלו, ואומר השליח ציבור ברכת מעין שבע וחותרם מקדש השבת בלבד. ואחר זה אומר חצי קדיש ומתחילים הסליחות^[ח].

פז. קודם הסליחות של ערבית אומר הפיוט "משתחוים להדרת קודש הר אריאל". אשר חיברו רבנו יהודה הלוי ז"ל. ויאמרנו בכוונה ובהתלהבות. ולאחריו פיוט "אנא בקראינו לקול שוענו ה' שמעה" אשר חיברו רבי דוד אבן פקודה ז"ל.

פח. בסליחות של אחר תפילת ערבית אומרים חמש פעמים ויעבור וכן חמש פעמים לאחר שחרית, ולאחר מוסף שבע ובמנחה שש ובנעילה שלש, סך הכל עשרים ושש פעמים ויעבור כמנין שם הוי"ה ב"ה, וישתדל לכיין יחוד לאלפים^[ט].

עיונים והארות

ז. כ"ב מו"ר מופת הדור בחזו"ע סדר תפילת ליל יוה"כ הלכה ח).

ח. שו"ע (סי' תריט סעי' ג) מועד לכל חי (סי' יט אות כד). וכן הוא בספרי האחרונים ובכל המחזורים.

ט. כה"ח (סי' תרכ ס"ק ו) וז"ל: לגאון מנהג של ישיבה בערבית ובשחרית חמש פעמים ויעבור ובמוסף שבעה ובמנחה ששה ובנעילה שלשה, ואבי העזרי כתב קבלתי שבתפלת יוצר צריך לומר י"ג פעמים ויעבור כנגד י"ג מדות, ורב נטרונאי כתב מנהג בשחרית אומר שבעה סליחות ובמוסף חמשה ובמנחה שלשה ואם יש פנאי אומר חמשה. (טור). והוא מהרא"ש פרק בתרא דיומא). ובזה הולכין אחר המנהג יען כי רבנו האר"י ז"ל לא נתן טעם בסוד כמה פעמים ויעבור צריך לומר ביום הכפורים. ומיהו מנהג בית אל יכב"ץ ההולכים על פי דברי האר"י ז"ל לומר

שהיא קול פנימאה, והמלכות מקבלת ממנה שפע על ידי התפילות שהם בחינת קול כנודע, ולכן בהיותם שם למעלה במקום קולות מים רבים, אין פחד לומר אותו בקול רם, כי אין המקטרג יכול לקטרג שם במקומה עתה.

ובין הוא במועד לכל חי (שם) שכתב ליזהר בזה כי היום הזה אפילו השטן מעיד בנו שאנו כמלאכי השרת ואין לו שליטה היום. ועיין בחמדת ימים (ח"ד דף סט ע"ב) שכתב, היום כולנו פרושים מענייני החומר ומזדככים כמלאכי השרת ונוסף גם הוא בעמדם באימה ביראה בחרדה את פני האדון השם צבאות כמו מלאכי השרת, ואשר בא בתעלומות חכמה יאותה לו להתעורר ביותר בידעו ומכירו, טעמו ונימוקו של דבר מפני מה הורשינו לאמרו בקול ענות גבורה ביוה"ך מפני העילוי הנמצא למעלה בת קמה באמה ושם לא היה פחד כנודע.

פס. אין נוהגים לומר "המוני מעלה" המודפס במחזורים לאחר אראלי מעלה וגלגלי מעלה.

צ. צריך כל אחד לומר, עשר פעמים וידוי ביום כיפור: א' במנחה של ערב יום כיפור, א' בערבית של ליל כיפור, שתיים בשחרית לחש וחזרה, ב' פעמים במוסף, ב' פעמים במנחה וב' פעמים בנעילה. אמנם בסידורים שלפנינו מופיעים י"א פעמים [י].

צא. מנהג בית אל יכב"ץ לומר בליל יום הכפורים בסליחות, הוידוי הגדול לרבנו נסים ז"ל הנדפס בסידורים בחזרת שחרית של יום הכפורים המתחיל רבנו של עולם וכו' עד בהעביר את חטאת עמך המתודים לפניך ואחר כך אומרים אלהינו ואלהי אבותינו וסדר הוידוי הגדול [יא].

צב. בסליחות דליל יום הכיפורים קודם שיאמר אל רחום שמך, יאמרו בנעימה קדושה, "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. מיוחד באהיה אשר אהיה הוא היה הוא הוה והוא

עיונים והארות

לשליח צבור, וביום ארבעה לצבור וארבעה לשליח צבור, וכתב וכן הוא באורח חיים, וכתב הטעם שהם נגד עשרה קדושין שמקדש כהן גדול עצמו במקדש ביום כפור יעו"ש. ומהר"י ווייל כתב הטעם דיום הכפורים בעשור לחודש ועשור הוא קודש קדשים. אליה רבה אות ב'. ועיין יומא ל' ע"א וט"ל ע"ב ולקמן סימן תרכ"א אות כ"ב ששם נתבאר עשר וידוים ועשר קידושים יעו"ש:

יא. כה"ח (סי' תרכ ס"ק ז). כמו שכתב בספר דברי שלום (אות פד) בהקדמה במנהגי בית אל יכב"ץ יעו"ש. והוא כדי שלא להפסיק בחזרת שחרית כנודע. וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (ימים נוראים סדר תפילת ליל יוה"כ הלכה יא) ושם כתב דהטעם כדי שלא להאריך בתפילת שחרית ולקצר בסליחות כדי למהר להקדים ולהתפלל תפילת מוסף בזמנה. עי"ש.

בערבית חמשה ובשחרית חמשה ובמוסף שבעה ובמנחה ששה ובנעילה שלשה, סך הכל כ"ו כמנין שם הוי"ה שהוא מדת הרחמים. ומנהגם לומר כל ויעבור בכוונה כמו בחול ורק שהוא בבחינת היום. וכן כל תפילות יום הכפורים אומרים בכוונה אבל רק בבחינת הפנימיות לבד כידוע ליודעי ח"ן.

י. כה"ח (סי' תרכ ס"ק ה) ומכוונים לומר לפחות עשרה וידוים ביום זה כנגד עשרה פעמים שהיה מזכיר כהן גדול את השם ביום הכפורים, שלש פעמים בכל וידוי ואחד בגורלות שאומר לה' חטאת, והעשרה וידוים אלו אומרים כל יחיד בתפלתו פעם אחת בארבע תפילות, וכשמחזיר השליח צבור התפלה וגומרים הצבור ואומרים הוידוים עמו הרי שמנה וידוים, ושתי פעמים בערב אחד במנחה ואחד בערבית. לבוש. וכן הוא בטור. ומיהו בדרשות מהר"ל הלכות ליל יום הכפורים כתב דהעשרה וידוים הם ביום הכפורים, שנים בליל כפור אחד לצבור ואחד

יהיה, הוא ממית ומחיה לפניו לא נוצר אל ואחריו לא יהיה". ומובטח שלא יבוא עליו ועל בני ביתו שום גזירה רעה באותה שנה[יב].

צג. אחר ערבית אומרים ד' מזמורים ראשונים שבספר תהלים אשר ר"ת וס"ת שלהם בגימ' סמא"ל להכניע אותו, וסגולתם שלא יראה קרי בליל יוה"כ[יג], ואח"כ יאמרו מזמור כ"ד שבתהלים ותפילה על הפרנסה[יד].

צד. אחר התפילה ראוי ללמוד משניות מסכת יומא[טו]. ויש חסידים הנוהגים להשאר נעורים כל ליל יוה"כ ולעסוק בתורה, וילמדו כל ספר תהלים עם שבעה כורתי ברית, וטוב לומר ב"פ תהלים כמנין כפר, ואדרא זוטא, וכתר מלכות שתיקן רבנו יוסף חיים זצוק"ל. ולא יעשה כן אלא מי שיש בכוחו להשאר נעור לילה ויום,

עיונים והארות

יד. כ"ב בפע"ח (שער תפילות ראש השנה פרק ז) וז"ל: בליל ר"ה ויה"כ, קודם קדיש בתרא, תקרא פעם א' מזמור, לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה, ותכוין באמרך ליהו"ה, נקודו ל' בפתח, י' בשבא, ה' בקמץ, ו' בשבא, ה' בקמץ. ולא יחסרו כל מזונותיו כל השנה. ואם הוא בבית, יאמר אותו אחר קריאת התרנגול בלילות הנ"ל, וזה נקרא שם הפרנסה. הביאו כה"ח (סי' תקפב ס"ק טוב). והמנהג לאומרו גם ביום קודם קדיש בתרא בין בראש השנה ובין ביום הכפורים.

טו. כה"ח (סי' כת"ר ס"ק יא).

ובספר חמדת ימים (ח"ד דף ער"ה ע"ב) כתב, ואחר כך ילמד מסכת יומא שסידר בה רבנו הקדוש שמונה פרקים בסוד אם לבינה אם הבנים המכפרת על הבנים כהיום הזה שהיא ספירה שמינית מלמטה למעלה כנודע, ומה טוב אם יקראם בפירושיהם כי ידע וישכיל מה שלומד, ולא יקרא מצות אנשים מלומדה הואיל וחנונו האל להבין ולהשכיל.

יב. בתיבת יד היר"א רבנו ידידיה רפאל אבולעפיא ז"ל עמוד שמש.

יג. כ"ב בשער הכוונות (דף ק ע"א). והביאו הכה"ח (סי' תריט ס"ק מט) וז"ל: בליל יום הכפורים נוהגין לקרות אחר כל סדר תפלת ערבית ארבעה מזמורים הראשונים שבספר תהלים, והם מן אשרי, ולמה רגשו, מזמור לדוד, למנצח בנגינות עד לבטח, וסגולתם היא כי יש בהם י"ש תיבות (עם ד' מזמורים) כמנין קרי ומי שקורא אותם ומכוין בהם לא יראה קרי בליל יום הכפורים ההוא, גם ראשי תיבות וסופי תיבות של ארבעה מזמורים האלו הם בגימטריא קל"א, ויכוין כי קל"א הם בגימטריא (סמא"ל) וסגולתם להעבירו מעליו. והגם כי הראשי תיבות וסופי תיבות אינם אלא קכ"ו, כתב מהרש"ו שם בהגהות שער הכוונות אפשר שהוא מונה א' מאשרי וה' מהאיש והם קל"א או אם נמנה גם ד' מזמורים עצמם והכולל כולם ויהיה ה' וקכ"ו הרי קל"א יעו"ש. וכן הוא בספר פרי עץ חיים (שער כ"ז פרק ב).

דאל"כ יצא שכרו בהפסדו שלא יוכל להתפלל תפילות חובה של יום כיפור, ואם אינו יכול ללמוד כל הלילה לפחות יקום בחצות הלילה ויאמר ברכות השחר ותהלים ובקשות ואח"כ יכול לחזור לישון ויקום קודם עלות השחר לעבודת קונו [טז].

צה. יום כיפור שחל להיות בשבת יש קהילות שנוהגים לומר קבלת שבת כרגיל, ויש שנוהגים לומר רק מזמור שיר ליום השבת [יז], ומנהג ישיבתנו הק' ק"ק חסידים "נהר שלום" לומר מזמור לדוד, ובואי כלה ג' פעמים, ומזמור שיר ליום השבת פשט בלי כוונה [יח].

עיונים והארות

כדי שיוכל להתפלל ביום בכוונה. ואם לא יוכל לעשות סדר זה בתחלת הלילה יעשה אחר חצות, ורק שישתדל עד מאד להיות נייעור בנקודת חצות ממש יותר משאר הלילות יען כי קדושתו גדלה עד מאד, וגם כי הוא בחינת פנימיות לכל מה שנעשה מראש השנה עד היום כידוע ליודעי ח"ן. ועל כן גם מי שאינו יכול להיות נייעור לא בחצי לילה ראשונה ולא באחרונה מחמת איזה סיבה או כגון החזנים, לפחות יהיה נזהר להיות נייעור בנקודת חצות, ויאמר ברכות השחר ופתיחת אליהו הנביא ומשנה של מסכת יומא וספר א' של תהלים עם יהיה רצון תחלה וסוף, וחוזר לישן.

י. דעת השיירי כנסת הגדולה (בהגהות הטור סי' תריט אות ח) שאין אומרים קבלת שבת אבל מזמור שיר ליום השבת אומרים. ועי' ברוח חיים (אות ד') שכתב שיש קהילות שנוהגים לומר קבלת שבת ואין למחות כי יש להם על מה לסמוך. (כה"ח סי' תריט ס"ק לז - לח).

יח. כ"ב הגאון הגדול כמוהר"ח בספרו מועד לכל חי (סי' יט אות ג) שכתב שלא לומר רק מזמור שיר ליום השבת שיש לאומרו אלא כל סדר קבלת שבת וז"ל: כשחל יום הכיפורים

טז. כה"ח (סי' תריט ס"ק ק) וז"ל: כן היה מנהג האר"י ז"ל להיות נייעור כל ליל יום הכפורים ועוסק בתורה כמו שכתב בשער הכוונות (שם). והלבוש כתב שבזמן הזה שאנחנו נוהגין להתפלל ולומר סליחות ותחנונים כל היום יותר הגון שילך לישן בביתו על מטתו כדי שישן שינת קבע ויוכל להתפלל ולהתחנן למחר ביום בכוונה שלימה יעו"ש. והביא דבריו מגן אברהם (ס"ק יא). והשלחן גבוה אות י"ב כתב דמנהגו לשכב בבית הכנסת בלילה הזה ולקרות ספר תהלים כולו ומסכת יומא ובזוהר באדרא רבא ולישן בחצי הלילה מעט מתוך דברי תורה להגן מטומאת קרי יעו"ש. וכן כתב החיד"א בספר מורה באצבע (אות רעד) דנכון לומר אחר ערבית ספר תהלים כולו, ויאמר בין ספר לספר פזמוני שבעה כורתי ברית כמו שאומרים באור הושענא רבא ממש, ואחר כך אם יכול ילמוד האדרא זוטא עכ"ל. והיינו שישתדל להיות לומד עד קרוב לחצות, וקודם חצות כמו רביע שעה יאמר סדר קריאת שמע על המטה כמו שאר הלילות כמבואר במקומו (לעיל סימן רל"ט), ואחר כך בהגיע חצות יאמר ברכות השחר כנהוג, ואחר כך פתיחת אליהו הנביא, וגם ילמוד איזה דבר, ואחר כך ישן

צו. יום כיפור שחל להיות בשבת אין לכוין כונת תוספת שבת בבואי כלה ובברכו ובפרוס. וכן ביום, בנשמת וקודם עמידה דשחרית, ובאיה שבכתר דמוסף, אפילו לא בדרך פשט.

צו. הרואה קרי בליל יוה"כ ידאג כל השנה, והיינו שיהרהר כל השנה בתשובה ויט. ואם

עיונים והארות

(סי' א) ובספר מועד לכל חי (סי' כח) וביפה ללב (ח"ב סי' א) ושאר ספרים יעו"ש.

ולבן אכתוב גם אני הדל מה שנראה לי בס"ד. והוא כי פשוט כי באותו היום יחזור בתשובה שלימה על חטא שבא לידו. ובמוצאי יום הכפורים יטבול תיכף אם אפשר. ויעשה פדיון כמנין אותיות שמו ויתן לעניים יראי שמים. ויקבל עליו בפני עשרה כי בתשלום השנה היא יאמר נשמת כל חי בפני עשרה. ובכל שבוע יגמור התהילים, דהיינו ביום ראשון ספר ראשון וביום שני ספר שני וכו', וספר חמישי יחלוק לשלשה חלקים לשלשה ימים כנודע, ואמירת תהילים תהיה בכוונה ובלתי הפסק דיבור כלל. ובכל ליל ערב ראש חודש יעשה תיקון כרת, דהיינו שילמוד מתחלת הלילה עד סופה בלי הפסק דיבור. ויתענה באותו יום בכל ערב ראש חודש. ואם אפשר יש לעשות תיקון כרת בכל ליל ששי. ויקבע עתים לתורה באיזה שעות ביום ובלילה ובפרט בשבתות וימים טובים, ואם הוא חכם יוסיף בלימודו. ואם אפשר יש ללמוד בכל יום י"ח פרקי משנה על הסדר. וכבר נודע כי כל אדם צריך להתפלל בכוונה מילה במילה, ובפרט כשמוציא השם בפיו. וכן בברכות הנהנין בכוונה וישוב הדעת. וישוב אל ה' וירחמנו וכו'. עכ"ל.

כתב השל"ה (יומא, נר מצוה ל) עוד דבר טוב הוא, בעת שהוא ישן בלילה, לא יעטף את

בשבת, צריך לומר מזמור לדוד הבו לה', ואנא, ולכה דודי, ומזמור שיר ליום השבת, וה' מלך, ככל שבתות השנה, ויזהרו שיהיה מבעוד יום, כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים, אלא דבתחילה אומרים לך אלי, ואחר כך מזמור שיר ליום השבת, ובקהלה קדושה אורחים יכוננה בצדק, מתחילין מזמור שיר ליום השבת.

יט. כ"ב השו"ע (סי' תרטו סעי' ב). ויעשה התיקון הנדפס בספר לשון חכמים (ח"א סי' סו).

וכתב כה"ח (ס"ק יא) וז"ל: איתא בספרים (משנה ברורה אות ג') דעיקר התיקון למי שנכשל בזה ח"ו, שיתחזק מכאן ולהבא בימי חייו בלימוד התורה וזכות התורה תגין עליו, וכדאיתא במדרש תנחומא אם חטא אדם ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה, אם למוד לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים, ואם למוד לשנות דף אחד ישנה שני דפים, ואם אינו יודע ללמוד יתעסק על כל פנים במידת הצדקה וחסד ויחיה כמו שנאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד עי"ש במדרש, ועיקר לימוד התורה יהיה על מנת לקיים דהלומד ואינו מקיים נוח לו שלא נברא כמו שאמרו חז"ל וגם לא יהיה בכחה להגין ח"ו. ועיין קרבן נתנאל (על הרא"ש פרק בתרא דיומא סי' כא) שהביא תיקון וברכת הודאה אם עלתה לו שנה יעו"ש. ועוד עיין תיקון לזה בספר מורה באצבע בקונטרס יוסף בסדר

עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העוה"ב [ב].

דיני תפילת שחרית

צח. ישכים באשמורת, ויטול ידיו בטהרה עד קשרי אצבעותיו בלבד. והמקובלים כתבו, כי היום אין רוח רעה כל-כך שולטת, ולכן די בנטילת אצבעותיו בלבד. ויברך ברכות השחר. ומדלגים ברכת שעשה לי כל צרכי ולא מברכים אותה [א]. ומו"ר מופת הדור פסק לברכה, לפי שאין הברכה אלא ברכת השבה, על מנהגו של עולם, ועוד שמותר לנעול נעלי גומי [ב].

צט. מנהג קדום הוא לומר סדר "כתר מלכות" שתיקן הרב שלמה אבן גבירול ז"ל מספרד, המתאר את גודל וכבוד הבורא, ואת גודל חכמתו ויצירתו בשמים ובארץ,

עיונים והארות

וב"ב הרב דברי שלום (נכד הרש"ש דף סח ע"א) שאין לברך ברכת שעשה לי כל צרכי ב'ט' באב וביום הכיפורים, אף שיכול לברך מטעם שהוא נהנה, מ"מ מטעם שכל העולם יחפים אין לברך. וכן דעת מו"ר הבא"ח (שם אות כג). וכן נהגו חסידי קהל קודש בית-אל תכב"ץ.

ב. ב"ב בחזו"ע (הלכות ומנהגי יום תשעה באב הלכה ג) וז"ל: בדין ברכת "שעשה לי כל צרכי", נחלקו הפוסקים אם יש לברך ברכה זו בתשעה באב וביום הכפורים, כיון שבאותו יום הכל אסורים בנעילת הסנדל. ובברכות (ס:) אמרין כי סיים מסאני אמר בא"י שעשה לי כל צרכי. מבואר שברכה זו נתקנה על נעילת הסנדל. ורוב הפוסקים ראשונים ואחרונים הסכימו שיש לברך ברכה זו גם בתשעה באב וביום הכפורים, לפי שאין הברכה אלא ברכת השבח שנתקנה על מנהגו של עולם, ועוד שמותר לנעול נעלי גומי, ונעלי לבדים וכיוצא בהן, ולא נאסר לנעול אלא נעלים של עור. הילכך שפיר מברך "שעשה לי כל צרכי". וכן המנהג אצל רבנים וגדולים.

עצמו בכרים ובכסתות המחממין, כי זה מוליד כח התאוה. ועכ"פ לא יססה את רגליו.

כ. טשו"ע (שם). ובטור הוסיף ויראה זרע ויארץ ימים ושודאי יש לו הרבה זכויות שהגיני עליו. וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ו חאו"ח סי' מד).

א. בן מנהג מורינו האר"י ז"ל וכמובא בשעה"כ (דף א' ע"ג) וז"ל: כל הח"י ברכות וכו' כולן חייב האדם לסדרם ולברכם בכל יום אף על פי שלא נתחייב הוא בהם, לפי שכולם הם רמזים נפלאים אל אורות עליונים ואין לבטלם אפילו אם האדם לא ישן בלילה או אם לא הסיר מצנפתו או בגדיו או סודרו או מנעליו וכיוצא בזה, צריך לברכן בכל יום כולן, אף על פי שלא נתחייב בהם לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו, חוץ מברכת שעשה לי כל צרכי ביום תשעה באב ויום הכיפורים שאז כל העולם יחפים, וגם חוץ מברכת על נטילת ידים ומברכת אשר יצר, ששתי ברכות אלו אם לא נתחייב בהם אין להם לברך עליהם עכ"ל.

ומכניס בלב האדם פחד ומורא בידיעת השם יתברך [ג]. ויש ג"כ סדר "כתר מלכות" לרבינו הרדב"ז והשבחים שם נוראים ונפלאים ומיוסדים על פי חכמי הקבלה ודו,

עיונים והארות

הגאון המופלא כבוד מורנו הרב דוד בן אבי זמרא ז"ל, והוא תפילה יקרה לצור רם ונורא, באימה ובמורא, לפאר שמותיו, וסוד מחשבותיו, והוד מפעלותיו, ולה אין תמורה, תמלל גבורות, למידות יקות, אשר בם סדורות, בשפה ברורה, ועומק יסודות, ורזים וסודות, רמוזות והודות, ודרך ישרה, לסקל מסילות, לעורכי תהילות, לנורא עלילות, לעיתות בצרות, לך השם הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, כי כל בשמים ובארץ". ואחר שהעתיק כל דברי ה"כתר מלכות", כתב: "הנה כתבתי לך "כתר מלכות" הקדוש הזה, בהיותו כולל בו כמה מוסר בסופו, ובו שבחי השם יתברך שמו, וטוב לאדם לאומרו למען יכנע לבבו הערל".

ועיינ במחזור אהלי יעקב (יום הכיפורים, דף סו ע"א), לרבו יעקב בן רבי יצחק ז"ל, שכתב התפילה הזאת היא מהגאון המקובל הנודע בדורו דור דעה, הרב רבי דוד אבן זמרה זכר צדיק לברכה, יסדה ליום הכיפורים צום רם ונורא, וכן לכל הבא לשפוך שיח ועתירה, בעיתות בצרה, כמו שזכר בפתיחתו שמן משחת, עשאה מעין דוגמא של תפילת "כתר מלכות" להרב שלמה אבן גבירול ז"ל, ורקח ממנה רוקח מרקחת, ועירב בה סממנים יפים ללב פירוש נחמד ועמוק על דברי רבנו הרדב"ז ז"ל, כי הרדב"ז כתב על-פי ענייני הבריאה וסדר עשר ספירות ביאורם ומהותם, השמות המיוחסים אליהם וסדר פעולותיהם ומשמעותם, ברוב חכמתו הנפלאה והעצומה.

וכתב הגאון החסיד המקובל רבנו אליהו מני ז"ל, (במנהגי ק"ק בית יעקב בחברון פרק

ג. כתב הגאון החיד"א ז"ל בשם הגדולים (גדולים, מערכת ש, לא) "רבנו שלמה אבן גבירול מדקדק ומשורר ותוכן הרבה, חיבר מאמר מופלא וקראו "כתר מלכות", וחיבר אזהרות וכמה פיוטים נחמדים, וארג מחברת שירה שקולה מארבע מאות חרוזים בדקדוק, הזכירה הרב אברהם אבן עזרא בספר מאזניים, וכתב דלא ישקל בכסף מחירה.

וכתב הרב חמדת ימים (ח"ד דף עט ע"ד) ואפריון נמטייה להחכם המשורר הגדול שלמה אבן גבירול עליו השלום, אשר חיבר ותיקן גדולותיו יתברך, בשיר משובח ליום הכיפורים הנקרא "כתר מלכות", לאומרו ביום הכיפורים קודם תפילה, כי בו מודיע לבנייהאדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו יתברך שמו, להכניע ליבות בני האדם מפחד השם ומהדר גאונו, וליראה את השם הנכבד והנורא, כי היראה צורך גדול אל התפילה, וכמו שמורגל לשון זה בזוהר ובתיקונים: דמאן דמשתמע קליה בין בצלותא בין באורייתא בלא דחילו, מיד "וישמע השם ויחר אפו" (במדבר יא, א). וכן משמע פשוטו של מקרא (דברי הימים א כח, ט): "דע את אלהי אביך ועובדהו", כי אמרו ז"ל (תענית ב). איזוהי עבודה שהיא בלב? זו תפילה. ועליכן, ראוי ונכון ללמוד באשמורת הבוקר היום הזה הכל בענייני גדולתו של השם יתברך שמו וכו'. אכן סדר הוידיים אשר בסוף כתר מלכות, ראוי ונכון לאומרם, כי כל דבריו כגחליאש ויכניע לב האדם.

ד. כתב הרב רבנו אליהו הכהן ז"ל מאזמיר בספרו שבט מוסר (פרק ז), "כתר מלכות של

ואנחנו נוהגים לקרא "כתר מלכות" של מו"ר הגאון הרי"ח הטוב.

ק. עקידת יצחק אבינו ע"ה היתה ביום הכיפורים, ועל כן דבר בעיתו מה טוב שישתדל לקוראה היום בכוונה גדולה[ח].

קא. פיוט הנשגב האדרת והאמונה לחי העולמים, מקורו בספר היכלות ובספר הקנה, ונוהגים לאומרו קודם ברוך שאמר בר"ה ויוהכ"פ[ח]. ובישבתנו הקדושה אין אומרים אותו. ואמנם אפשר לאומרו קודם התפלה.

קב. באמרו אל נקמות ה', יכוין שינקום ה' נקמת עשרה הרוגי מלכות, ובפרט ביום הכפורים, כי רבי עקיבא ע"ה נהרג ביום הכפורים, ולכן בסליחות יש להוסיף עשה למען עבדך רבי עקיבא בן יוסף הנהרג על יחוד קדושת שמך, כמו שתיקן רבנו יוסף חיים זצוק"ל[ז].

קג. אין להוסיף לומר בפסוקי דזמרה ולא קודם ברוך שאמר שום מזמור ממה שמודפס בסידורים, ואין לשנות, אלא יאמר רק המזמורים שאומרים כל שבת. וכן הוא מנהג ק"ק חסידים "בית אל" ומנהג ישיבתנו הק' [ח].

עיונים והארות

כנגד פ"ז תיבות שיש ב"ברוך שאמר" והכולל. ועיין עוד בספר הקנה (דף ס ע"א) ובשושן סודות (דף מו ע"א), ופירושו בליקוטי תורה למהר"ו ז"ל (תהלים צג).

ז. בא"ח (פר' וילך אות כב) וז"ל: ובאמירת עשה למען אברהם אזרח תמימך שאומרים בסליחות, יוסיפו ביום הכיפורים בכל הסליחות שבכל התפילות, לומר עשה למען עבדך רבי עקיבא בן יוסף, אשר נהרג על קדושת שמך, ויאמר זה קודם שיאמר עשה למען הרוגים ושרופים וכו'. ע"כ.

ח. בד"ח (סי' נא ס"ק ק) וז"ל: ומנהג בית אל יכב"ץ שאין להוסיף לומר שום מזמור או פיוט בראש השנה ויום כפור לא בזמירות ולא בחזרה של תפלת י"ח, אלא אומרים הזמירות של

ב סעי' פא), ובאשמורת אומרים "כתר מלכות" שתיקן הרדב"ז דוקא, ולא אחר.

ה. וכמ"ש מרן החיד"א ביה"ר שלפני תפילת מנחה, וכמובא בספרו כף אחת (סי' ח) שתיקן הנוסח בלשון: ותזכור לנו עקידתו של יצחק אבינו בן אברהם אבינו עליו השלום. אשר בימים האלה בזמן הזה בעשור לחדש תשרי היתה עקידתו בהעלות המנחה.

ו. הובא בד"מ (סי' תקסה ומ"ב שם ס"ק יב). בפרי עץ חיים (שער הזמירות פ"ד), כתב לאומרו בכל יום. וכן הוא בחסד לאלפים (סי' קיג אות ה).

וכתב הרוקח (פירוש התפילה סי' י"ד) בספר רקמה כתב שנמצא כתוב בכתב המלאכים, והוא שיר שלהם, ויש בו ח"פ תיבות

קד. אומרים "שיר המעלות ממעמקים" ויכוון היום על עומק עשירי "מערב מלכות" ורומז למקום עליון ונורא, היא הבינה, שהתשובה מגעת עד אליה[ט].

קה. נוהגין ליתן מי ורדים לריח טוב במים שיטלו מהם הכהנים בשחרית ומוסף, ובפרט בנעילה[י], וצריך ליזהר ליתנם מערב יוהכ"פ, משום שאסור להוליד ריח במים ביוהכ"פ[יא].

קו. אין מוסיפים לומר שום פיוט ולא סדר קדושות שאינן מסדר התפילה, לא השליח ציבור ולא הסומך כלל משום חשש הפסק, ושמא אין אותן בקשות מתוקנות על דרך האמת, אלא מתפללים כל סדר התפלה מתחילה עד סוף בלי שינוי ותמורה, ומזה יבין וילמד ק"ו בנפשו שלא ישיח ח"ו שיחת חולין באמצע התפילה, בפרט ביום הקדוש הזה[יב].

קז. אחר יהיו לרצון אומרים כל התחנונים הנזכרים בגמ' מסכת ברכות (דף טז: יז.), רבא כי הוי מסיים צלותיה וכו', ר' אלכסנדרי בתר צלותיה וכו', ר' אלעזר וכו', ר' יוחנן,

עיונים והארות

יב. מנהג ישראל קדושים לומר קודם קדושה הפיוטים, "ובכן נקדישך מלך", "ליושב תהילות" וכו', שחיבר רבי יוסף אבן אביתור ז"ל. וכן "ובכן ולך תעלה קדושה כי אתה אלהינו", "אלהים אל מי אמשילך" וכו', שחיברם רבי יהודה הלוי ז"ל. ונוהגים שהשליח ציבור שותק, והסומך הוא זה שאומר אותם יחד עם הקהל. והמקובלים היו מדלגים אותם מחשש הפסק.

ובתב המקובל רבנו עמנואל חי ריקי ז"ל, השם יקום דמו, בספרו משנת חסידים (מסכת יומא, פרק ה, ח) באומרו, "ובכן, נקדישך מלך", יכוון גימטריא: מזלא. ואל אדני שהוא מספר הראשי תיבות "ובכן נקדישך מלך". ובאומרו: "ובכן, ולך תעלה קדושה", יכוון "ובכן" - מזל נוצר. וגם בראשי תיבות: "ולך תעלה קדושה", יכוון שמספרו שם: אב"ג ית"ץ, והוא מספר: "תעלה" עם הכולל.

שבת דוקא שהם השמים מספרים וכו' רנו צדיקים וכו' עד ברוך שאמר ואחר כך ברוך שאמר ומזמור שיר ליום השבת וה' מלך וכו' יהי כבוד וכו' הללויה ויוצר ותפלת י"ח, וכן ביום טוב אין אומרים מזמור השייך לאותו יום בתוך המזמורים של קודם ברוך שאמר.

ט. כ"ב רבנו האריז"ל כתב בשעה"כ (דף צ ע"א), לומר כל יום מעשרת ימי תשובה את המזמור "ממעמקים", וביום הכיפורים הוא יום העשירי לכוון בתיבת "ממעמקים" על עומק מערב מלכות. וכן הם בסידור הרש"ש ז"ל (שחרית יום הכיפורים). ועיין בזהר הקדוש (פר' בשלח סג ע"ב. ואחרי מות ע"ע"א), ובפרי עץ חיים (שער יום הכיפורים פרק ד).

י. מועד לכל חי (סימן יח אות טו).

יא. עי' במ"ב (סי' קכח ס"ק כג).

ר' זירא, רב, רב חייא, רבי ספרא, רבי אלכסנדריא, מר בר רבינא וכו' ויג].

קח. טוב לכיין בשעת ברכת כהנים בשם בן כ"ב אותיות, שמורכב מהשמות: "אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם", כמנין כ"ב אותיות התורה, ויוצא מהתיבות: "יברכך הוי"ה", "יאר הוי"ה", "ישא הוי"ה", והם כנגד כ"ב האותיות, ועוד אחד שרומז על מקורם ויד].

עיונים והארות

יג. **בנזכר** בסידור רבנו הרש"ש זיע"א.

יד. **כתב** בספר צרור המור (פרשת נשא): "והשם שיוצא מאלו השלושה פסוקים, הוא שם של כ"ב אותיות כנגד: "בך יברך ישראל" (בראשית מב, כ). להורות שזאת הברכה היא כלל כל התורה כולה, שיש בה כ"ב אותיות. והוא שם: אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם. בשכמל"ו. שיש בו כ"ב אותיות, והוא שם של ברכת כהנים. והוא טוב לשמירה ולכל הדברים. והאומרו דרך תפילה, כזה הסדר, יועיל לו מאוד. ובפרט כשיאמרו ברכת כהנים, יאמר: אל נא קרב תשועת מצפיק, פחדך סר תוציאם ממאסר, פדה סועים פתח סומים ישעך מצפים, דלה יוקשים וקבץ נפוצים סמוך יה מפלתינו. בשכמל"ו. גם הרב השל"ה (נשא, מוסר לב) הביא כן בשם צרור המור ובשם הציוני.

וב**ספר** פרי עץ חיים (שער השופר פרק א), כתב לכוון בהם קודם תקיעת שופר ביום ראש השנה: "אנקת"ם - אל נא קרב תשועת מצפיק. פסת"ם - פחדך סר תוציאם ממאסר. פספסי"ם - פדה סועים פתח סומים ימינך מצפים. דיונסי"ם - דלה יוקשים וקבץ נפוצים סמוך יה מופלגים".

ועיין במשנת חסידים (מסכת תיקון תפילין פרק א, משנה ג), שכתב כי שם פסת"ם הוא ראשי תיבות הפסוקים: "פנה אלי וחנני", "סעפים שנאתי", "תשמיעני ששון ושמחה", "מה יקר

חסדך", והוא גימטריא "תפילין". והסופר יאמר פסוקים אלו קודם כתיבת התפילין.

ועיין בספר הפליאה המיוחס לרבנו נחוניא בן הקנה ז"ל (פרק שמות הקודש ומוצאם), שכתב: "אנקת"ם - אנא נורא קדוש תרבה מחילתך. פסת"ם - פשעינו סלחה תגלגל מידותיך. פספסי"ם - פתח סליחה פתח סגב ישע מנותיך. דיונסי"ם - דרוש יודעי ויעודיך נא סמוך יחד מחניך". ובספר שומר מצוה (דף טו) לרבנו אברהם אבולעפיא ז"ל, כתב: "אלה ארבעה שמות, האחד בעל חמש אותיות, והשני בעל ארבע אותיות, והשלישי בעל שש אותיות, והרביעי בעל שבע אותיות, וסימן ארבעתם: הדו"ז. והם שורש לכל מדע שאפשר לדעתו. ואסיכן, סוד: אנקת"ם מצורף "מתקנא". וסוד: פסת"ם מצורף "סם פת". וסוד: פספסי"ם מצורף "פס פסיס". וסוד: דיונסי"ם מצורף "דיו וסימן ידו". ומנאם מצד מספריהם. עתה אחל בה, וארבה לגלות סודה. מספר אנקת"ם - תקופה, הוא חומר בלי צורה, צר צורה בתוך צורה מאור לבושו, העתיקו פני תהום קיום הנפש".

ורבנו הרמ"ק ז"ל כתב בפרדס רימונים (שער כא, פרק יח), "והוא יוצא מברכת כהנים, וזה סידורו: "יברכך" - יו"ד תמורתה א' באי"ק. בי"ת תמורתה ט' באח"ס בט"ע, ותחת ט', נ' בא"ת ב"ש. רי"ש תמורתה ק' בא"ב-ג"ד. כ"ף תמורתה ת' בא"ל-ב"ם, ותחת ת' מ' באי"ק".

קט. בסיום החזרה מתחיל הסליחות, ופותח בפיוט, "למענך אלהי רצה עם לך שיחור, לחלות פניך במעמד השחר", שחיבר רבי דוד אבן פקודה ז"ל [טו].

עיונים והארות

לֵאכּוֹל וּבִגְדָד לְבַשׁ לְעֵקֶב אֲבִינוּ הִנְקֵרָא אִישׁ תָּם, וְתַתְּנֵנוּ לְאַהֲבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ, וְיִהְיֶה דְבָרֵי נִשְׁמָעִים לְעִבּוּדְךָ, כְּשֶׁשׁ שְׁנֵתָ אֶת יוֹסֵף צִדִּיקְךָ בְּשָׁעָה שֶׁהִלְבִּישׁוּ אָבִיו כְּתוּנָת פָּסִים לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵיו, וְתַעֲשֶׂה עִמִּי נִפְלְאוֹת וְנִסִּים וּלְטוֹבָה אוֹת, וְתַצְלִיחֵנִי בְּדַרְכֵי, וְתֵן בְּלִבִּי בִּינָה לְהִבִּין וּלְהַשְׁפִּיל וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דְּבָרֵי תִלְמוּד תּוֹרָתְךָ וְסוּדוֹתֶיךָ, וְתַצְלִינִי מִשְׁגִּיאֹת, וְתִטְהַר רַעֲיוֹנֵי וּלְבִי לְעִבּוּדְךָ וּלְיִרְאַתְךָ וּתְאָרִיךָ יְמִי (נשוי) אומר וְיְמֵי אִשְׁתִּי וּבְנֵי וּבָנוֹתַי (ואם יש לו אב ואם יאמר וְיְמֵי אָבִי וְאִמִּי) בְּטוֹב וּבְנִיעֻמּוֹת בְּרֹב עוֹז וְשָׁלוֹם אָמֵן סָלָה:

טו. כתב בסדר היום (סדר ברכת השחר), ויקדים לתפילתו, שלא על צדקתו ויושר מעשיו הוא מפיל תחינתו לפניו, אלא על אלהותו, למענו יתברך יעשה ולא למעננו. כענין שאמר דניאל עליו השלום: "אדני שמעה כו' למענך אלהי", והוא כענין שאמר משה רבנו עליו השלום: "ואתחנן", שלא התפלל מצד מעשיו הטובים, אלא מתנת חנים, כי חנון ורחום הוא. ובהקדמה הזאת, אין מקום למקטרג על תפילתו שלא תעשה, שאין תפילתו רק על חסד השם יתברך שדרכו להתחסד עם בריותיו, בין ראויים בין שאינם ראויים, כדכתיב (שמות לג, יט), "וחונתי את אשר אחון", אף-על-פי שאינו כדאי. והאלשיך (תהלים פ, ג) פירש: "למענך" היא השכינה שתצא מהגלות. ועוד פירש (שיר השירים ב, א) "עשה למענך", גם אם שאנו בלתי ראויים.

ועוד האריך לבאר מוצא כל האותיות של השמות, מאותיות הפסוקים של ברכת-כהנים, קחנו משם. ואחרי-כך כתב: לכל אחד מהארבעה שמות הנזכרים, לו סגולה בפני עצמו: הראשון אנקת"ם - הוא טוב להשמיע תפילה, ופירושו: שומע אנקת תמיים. השני פסת"ם - הוא נותן פיסת בר לצריכים מזון. השלישי פספסי"ם - מלשון "ועשה לו כתונת פסים" (בראשית לו, ג), והוא נותן בגד ללבוש. הרביעי דיונסי"ם - והוא עושה ניסים ונפלאות, ובהם השתמש יעקב אבינו עליו השלום באומרו (שם כח, כ): "אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וכו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש".

ועי' בסידור תפילת כל פה לאחינו האשכנזים ישש להם בחגים בברכת כהנים תפילה עם השמות הללו וזה תוארו:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי, שתַּעֲשֶׂה לְמַעַן קְדֻשַׁת חֲסִדֶּיךָ וּגְדֻלַּת רַחֲמֶיךָ הַפְּשׁוּטִים וּלְמַעַן טְהַרַת שְׁמֶיךָ הַגָּדוֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא, בְּן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתוֹת הַיּוֹצֵאִים מִהַפְּסוּקִים שֶׁל בְּרֶכֶת כְּהֻנִּים (אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם) הָאֲמוּרָה מִפִּי אֲהָרֹן וּבְנָיו עִם קְדוּשָׁיִךָ, שֶׁתִּהְיֶה קְרוֹב לִי בְּקִרְאִי לָךְ, וְתַשְׁמַע תְּפִלָּתִי נִאֲקָתִי וְאֲנֻקָּתִי תְּמִיד, כְּמוֹ שֶׁשִּׁמְעָתָ אֲנֻקָּתְ יַעֲקֹב תְּמִימְךָ הִנְקֵרָא אִישׁ תָּם, וְתִתֵּן לִי וּלְכָל נַפְשוֹת בֵּיתִי מְזוֹנוֹתֵינוּ וּפְרֻנְסָתָנוּ בְּרוּחַ וְלֹא בְצַמְצוֹם, בְּהִתֵּר וְלֹא בְאִסוּר, בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר, מִתַּחַת יָדְךָ הִרְחַבְהָ, כְּשֶׁשׁ שְׁנֵתָ פֶּסֶת לָחֶם

סדר קריאת התורה

קי. בשעת הוצאת ספר תורה ישאל האדם חיים וכפרה, ויעמוד ויקרא ג' פעמים י"ג מדות, ואח"כ יאמר רבונו של עולם מלא כל משאלותי לטובה, והפק רצוני ותן שאלתי לי ולבני ביתי, חיים טובים וארוכים בכבוד ובמנוחה ביראתך ובתורתך, בשלום ובהשקט ובבטחה, ופדני מכל צרה ויגון וממות, ומכל שעות רעות המתרגשות ויוצאות לעולם, וכפר עונותינו ואשמתינו אכי"ר, ויזכור שאלתו ג' פעמים [א].

קיא. יאמר ג' פעמים ואני תפילתי, ויכוין בכ"ד שמות (י"פ ע"ן וכו') היוצאים מפסוק אחרון של כל ספר מכ"ד ספרים [ב].

קיב. בשעת הוצאת ספר תורה בשחרית ובמנחה, אומרים התפלה שתקן רבנו הרש"ש זיע"א לומר י"ב פעמים לעולם ה' דברך נצב בשמים [ג], ואח"כ יאמרו נוסח הבקשה שסידר רבנו הרש"ש זיע"א, ואח"כ בריך שמיא וכו' [ד].

קיג. מוציאין שני ספרים, בראשון קוראים ששה [ה] בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה', ואם חל בשבת, קוראים שבעה ומפטיר קורא בשני בפינחס ובעשור לחודש, ומפטיר בישעיה (ב, נו, יד - נח, יד) ואמר סלו סלו פנו דרך, עד כי פי ה' דבר [ו].

עיונים והארות

- א. **שער הכוונות** (דף ק ע"ב).
- ב. **שער הכוונות** (שם).
- ג. **סידור הרש"ש**. והם כנגד י"ב פרצופים, עו"נ, או"נ, או"א, ישס"ת, זו"ן ויעו"ר. וסדרם ממטה למעלה, ויאמר השליח ציבור פעם אחת ואח"כ הציבור אחריו, ויאמרו זה בהתעוררות גדולה. וכשאומר תיבת דברך, יכוין שישארו הגזירות למעלה. ובתיבת ה' יכוין בניקוד דברך.
- ד. **סידור הרש"ש**.
- ה. **דקדושתו** יותר מיו"ט שאסור במלאכה ואין מוסיפין יותר.
- ו. **שו"ע** (סי' תרכא סעי' א). והטעם שקורין אחרי מות לפי שכתוב בו עבודת היום, וטעם ההפטר מפני שכתוב בה ענין תשובה ותענית וכתוב בה ולקדוש ה' מכובד ודרשין זה יום הכפורים. (בית יוסף, לבוש).
- ז. **ואיתא** בזוה"ק פרשת אחרי מות (נז): אר"י בהאי יומא דכפורי אתתקן פרשתא דא לכפרא על ישראל בגלותא, בגין דסדרא דיומא

קיד. אשרי מי שזוכה לעלות לתורה בימים נוראים, ובפרט ביום אדיר בימי שנה הוא יוהכ"פ, אשר בו ניתנו לוחות שניות שהם כל התורה. ואם יזכה להיות המפטיר יאמר הוא עצמו ההפטר.

קטו. מנהג ישיבתינו הקדושה קודם שיתחיל הש"ץ קריאת התורה אומר החזן קינה "שעה בא באימות" לרבנו ששון מרדכי המדבר על מיתת בני אהרן כי כל הצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעות עליהם מוחלין עוונותיהם ואין בניו מתים וזו. קטז. נוהגים לידור צדקות ביום הכיפורים עבור המתים, ומזכירים שמוותיהם ועיקר ההשכבה שיתנדב צדקה לעניים עמלי תורה עבורם, שהמתים יש להם כפרה בימים אלו[ח].

עיונים והארות

של צדיקים אלו על חטא אחד. ומה יעשה ליום פקודה הממולא עוונות ופשעים מכף רגל ועד ראש וכו'. ובזה יתעורר בבכי על עוונותיו. וזהו שאמרו המצטער על מיתתן של צדיקים מתכפרין לו עוונותיו. כי אם יצטער על מיתתן והוא לא ישוב ויתחרט, מה יוסיף ומה יתן להם צערו, אלא עיקר הדבר והמכוון בזה הוא להנמשך ממנו, ולשאת ק"ו, אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי הקיר. ולבו ירעד ויפחד מפחד ה' ומהדר גאוונו ושב ורפא לו, אכ"ר.

ובמג"א (סי' תרכא) בהקדמה לסימן כתב וז"ל: בזוהר כל מי שמצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעות עליהם מוחלין לו עוונותיו ובניו אין מתים בחייו וכ"כ בשם האר"י.

ח. בתב המרדכי (יומא סי' תשנ"ז) מה שהורגלו לידור צדקה ביום הכפורים עבור המתים יש להביא ראיה מספרי (שופטים פסקא רי) דתניא בפרשת עגלה ערופה (דברים כא ח) כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מלמד שהמתים צריכין כפרה, שנפדין בממון ולא

דא הכי אסתדר, ובגין דמיתתהון דבני אהרן מכפרא על ישראל. מכאן אוליפנא כל מאן דמצטער על צדיקא מעבירין חובייה דיליה, וכו'.

ובתב הכה"ח (שם ס"ק ג) והעיקר בזה שעל ידי זה יתן לב לשוב מעבירות שבידו, והחי יתן אל לבו אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר. וכ"כ המשנ"ב (ס"ק ב) בשם המטה אפרים.

ז. לפני קריאת התורה אומרים מאמר זה מהזהר הקדוש, לעורר את העם לבכות על מיתתם של צדיקים: וְעַל דָּא בְיוֹמָא דָּא, קוֹרִין, אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן, דִּישְׁמַעֲנוּ עֲמָא, וְיִצְטָעְרוּן עַל אַבְדֻהוֹן דְּצִדִּיקָא, וְיִתְפַּלְּרוּ לְהוֹן חֻבְיָהּ. וְכָל דְּמִצְטָעֵר עַל אַבְדֻהוֹן דְּצִדִּיקָא, או אֶחֱת דְּמַעֲיָן עֲלֵיהּ, קוֹדֶשָׁא בְּרִין הוּא מְכַרִּיז עֲלֵיהּ וְאוֹמֵר, (יְשַׁעְיָה ו) וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחִטָּאתֶךָ תִּכּוּפֵר. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא דְּלֹא יָמוּתוּן בְּנוֹי בְּיוֹמוֹי. וְעֲלֵיהּ כְּתִיב, (יְשַׁעְיָה נג) יִרְאֶה זֶרַע יֶאֱרֹץ יָמִים וְגו'.

וכל אדם יתעורר בבכי עת קריאתה ויתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו, בתתו אל לבו מיתתן

ק"ז. טוב ונכון שהמפטיר בתורה יכוין להוציא הציבור יד"ח בברכת ההפטרה תחלה וסוף ובזה יזכר ג"כ במצוה מאה ברכות החסרים ביום קדוש זה [ט].

ק"ח. אחר קריאת התורה עושים השכבה לרבנים ולחכמים שהתפללו במקום הקדוש הזה, וגם לאילו יחידים שחייבים להזכירם, ואומרים מי שבירך לכל המסייעים והמחזיקים את בית הכנסת ובית המדרש [י].

דיני תפילת מוסף

ק"ט. יש מקהילות ספרד שאומרים פיוט ונתנה תוקף לרבי אמנון ממגנצא קודם קדיש דמוסף [א].

עיונים והארות

והכל בו (סי' ע לה ע"ג) כתב, מה שאנו נוהגים לזכור מתים משום דזכירת מתים משבר ומכניע לבו של אדם.

ובן כתב השו"ע (סי' תרכא סעי' ו) וז"ל: נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים. וכתב שם הרמ"א ומזכירין נשמותיהם, דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביה"כ. (מרדכי). וכל כן נקרא יום הכיפורים בלשון רבים דהיינו על המתים ועל החיים.

ט. וכמבואר בשו"ע (סי' רפ"ד סעי' ג) וז"ל: צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת. ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (ימים נוראים עמוד רפ"ג).

י. דברי שלום (אות פ"ז).

א. כ"ה במחזורי קהילות הספרדים כגון ליורנו, איזמיר, אהלי יעקב ועוד, והיו מתרגמים אותו בלשון שהם מבינים כדי לעוררם בתשובה.

בדברים בלבד, [ואע"פ שבשאר זמנים אין להרבות בהשכבות אחר י"ב חודש, אבל בשנה ראשונה וביום פקודתו (יא"צ) ובימים נוראים מזכירין אותם].

וברוקח (סי' ריז ד"ה ומה), מה שפוסקין צדקה עבור המתים ביום הכפורים יש להם אסמכתא שכתוב בסוף פרשת תצוה (שמות ל י) הכפורים אחת בשנה יכפר וסמוך ליה ונתנו איש כופר נפשו לה' ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו אלא י"י בוחן לבות החיים והמתים אם אותו המת בחיים היה נותן צדקה ואם היה עני אותו המת אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו אז תועיל לו קצת כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום (סוטה י:). וכרבי יוחנן על אחר אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל ונותנים לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם ע"כ. וכתב המשנ"ב (סי' תרכא ס"ק יט) דמסתבר דאם הבן נותן בעד אביו בכל גווני מועיל להקל דיני, דברא מזכה אבא.

קכ. קודם הקדיש של מוסף יאמרו לשם יחוד, וכמ"ש בשער רוח"ק דקודם כל מצוה יש לומר לשם יחוד, וכמבוא בסידור הרש"ש ועוד [ב].

קכא. קודם התפילה צריך הש"צ לחזור בתשובה שלימה ולכוון כאילו הוא כה"ג הנכנס לפניו לכפר על העם לפני השי"ת [ג]. ועל כן קודם יוה"כ, ילמד היטב את סדר העבודה ככהן גדול המשמש לפני ולפנים, כדי שתעלה תפילתו לרצון לכפרת עמו ישראל.

קכב. במוסף של יוה"כ פ' אומרים בנוסח זכרנו לחיים מי כמוך אב הרחמים [ד]. ובנוסח התפילה אומרים את מוספי יוה"כ פ' הזה אפילו חל ביום חול [ה].

קכג. תקנו רבותינו שיאמר הש"ץ סדר עבודת יוה"כ בחזרה של תפילת מוסף, ומנהג זה נהגו בו מימות האמוראים [ו], והמנהג הפשוט אצל בני ספרד לקרות סדר 'אתה כוננת' שישד יוסי בן יוסי כהן גדול [ז].

קכד. יתאמץ בסדר העבודה להבין מה שמוציא מפיו, ויכוין בסדר הכוונות מרבנו הרש"ש, ויכנע מאד שבעונותינו חסר כל, ואין אומרים קודם לזה שום רשות ופתיחה לסדר העבודה אלא תכף ומיד יאמרו סדר העבודה [ח], ויאמר ביחד עם השליח ציבור מילה במילה [ט].

עיונים והארות

- ובישיבתנו לא נהגו לאומרו אמנם טוב לאדם שיעיין בו ויגרום לו הרהורי תשובה חזקים.
- ב. כה"ח** (סי' תרכא ס"ק יד).
- ג. כה"ח** (שם ס"ק יט).
- ד. שע"ח כ** (דף צו ע"ב).
- ה. בא"ח** (פר' וילך אות כ') שכן הנהיג זקנו. וכ"כ הכה"ח (שם ס"ק כז).
- ו. כמ"ש** רש"י ביומא (לו:), והר"ן, הובא דבריהם בב"י סי' תרכא. דעיקר העבודה שלו כהן גדול היה במוסף עם קרבנות שעירים של יוה"כ פ' ולכן גם אנו אומרים
- כך, כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו.
- ז. וכן** כתב רבינו האריז"ל בפע"ח. ומרן הב"י (סי' תרכ"א) עשה בו כמה תיקונים והגהות כדי שירוף הקורא בו אליבא דהלכתא.
- ח. הפשטנים** נוהגים שהסומך אומר פיוט ארמימין חזקי וחלקי לר' שלמה אבן גבירול ז"ל המיוסד לפי א-ב-ג. והמקובלים לא נהגו לאומרו.
- ט. כה"ח** (סי' תרכא ס"ק כה) יש לדקדק ולומר סדר העבודה בשוה עם הציבור כדי שיכוין הכריעות שכורעין בכהנים והעם בעת שהציבור

קבה. כשנופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו, לא יכרעו על הקרקע ממש, אלא על איזו חתיכת בד או מטלית וכיוצא^י, ויפסיק בין תיבת ברוך לתיבת שם^{יא}].

קכו. בתפילת מוסף בכתר בתיבת "איה" יכוין בשם י"ה בקיבוץ וקמץ, והם בגימ' מ"ו, וישאל אחת משלש בקשות שהן: השגה בחכמה, או בנים תלמידי חכמים, או עושר מופלג לעבודתו יתברך^{יב}].

קכז. אחר מוסף קודם מנחה יקרא שבחי התנא הקדוש רבי עקיבא ומדרש פטירתו, שנהרג ביוהכ"פ. ואם מצטער ומוריד דמעות עליו יועיל לו לכפרת פשע.

קכח. טוב לקרות בספר יחזקאל מפרק מ' עד סוף פרק מג, שהיא הנבואה שגילה השי"ת ליחזקאל ביוה"כ על בנין הבית השלישי שיבנה במהרה בימינו. ואיתא בילקוט (יחזקאל שפ"ב) אמר לו הקב"ה ליחזקאל הנביא ע"ה, ילמדו ישראל נבואה שלך על צורת הבית ומעלה אני עליהם כאילו עוסקים בבנינו^{יג}].

עיונים והארות

את שאלתי ובקשתי בשם י"פ ע"נ ה"ת כסדר שכתבתי לעיל גם זה מצאתי בספר המחזור של מורי ז"ל ממנהג אשכנזי בתפילה יום הכפורים וז"ל ביוה"כ בשעה שהש"ץ אומר איה מקום כבודו ישאל א' מג' שאלות שירצה לשאול ויאמר בשם יה והם קיבוץ קמץ והם בגי' מ"ו ונלע"ד פירושו שישאל שיתנו לו א' מג' שאלות שירצה לשאול ולא יותר ובהכרח יענו ויתנו לו א' מהם. גם יכוין לשם י"ה בקיבוץ וקמץ אשר הם ד' יודין ופתח שהם בגי' מ"ו וזה יכוין בב' אותיות י"ה הרמוזים במלת איה ולא ידעתי אם זה כתבו מורי ז"ל בתחילת ימיו אשר עדיין לא נכנס בפרדס החכמה אלא העתיק זה מספרים אחרים ולזה דעתי נוטה. עכ"ל.

יג. בא"ח (פר' ויצא אות כ"א).

העומדים שמה ויכרע עמהם, מה שאין כן כשאומר לאט לאט, ואם אמר במיתון ולא הגיע שמה בעת אמירת הצבור יש לומר עמהם אף שהוא לא הגיע עדיין שם.

י. מועד לכל חי (סי' יט אות פ). כה"ח (סי' תרכא ס"ק כט).

יא. כה"ח (שם ס"ק ל).

יב. שעה"כ (דף ק ע"ב) וז"ל: גם זה מצאתי בחזרת מוסף ש"ץ ביוה"כ כתוב מבחוץ מכנגד איה מקום כבודו עשוי סימן על תיבת איה כזה ומבחוץ כתוב וז"ל יר"מ אבינו שבשמים שתמלא את שאלתי ובקשתי כו' ולא מצאתי יותר מאלו התיבות הנזכר פה ובמחזור שלו אחר מצאתי כתי' עצמו שמסיים בנוסח זה שתמלא

דיני תפילת מנחה

קכט. בתפלת מנחה ונעילה בשעה שתש כחו מהתענית ומכל הצער הגדול שנצטער על קיצורו בעבודתו יתברך יאזור חיל כי השעה דוחקת ויתעורר ויתאמץ ויתפלל לה' שיעזרוהו על דבר כבוד שמו ויתן לו כח לעמוד על המשמרת ולא ימנע טוב להולכים בתמים [א].

קל. לפני מנחה נוהגים לומר פרשת העקידה עד והארץ אזכור, ויאמרו פסוק ושחט אותו וגו' ויהי רצון שתיקן רבנו החיד"א ז"ל [ב]. ויאמרו זה בעוד היום גדול כדי שלא יצטרכו להתפלל במרוצה.

קלא. ומוציאין ס"ת וקורין תלת גברי בפרשת עריות [ג], והשלישי מפטיר ביונה [ד]. ואין

עיונים והארות

ד. והטעם ללמד לבני אדם שאין ביכולתו של אדם לברוח מאת ה' אם עבר עבירות כדכתיב אנה אלך מרוחק וכו', ועוד לעורר התשובה כמו שעשו אנשי נינוה ובה נוושו בראות השם מעשיהם כי שבו. מטה משה (סי' תתעט). כה"ח (שם ס"ק א'). וכתב השעה"צ (סי' תרכב ס"ק ו) דכוונתם כי האדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו שאין יכול לתקן בשום אופן ועל כן יתנהג תמיד באופן א', ואם יגזור עליו הקדוש ברוך הוא למות ימות. אבל טעות הוא, שסוף דבר יהיה, כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבא עוד פעם ופעמים לעולם הזה ובעל כרחו יוכרח לתקן, ואם כן למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות ולחזור עוד הפעם, וראיה מיונה, שהקב"ה רצה מאתו שילך וינבא, והוא מיאן בזה ונס לים, מקום שלא ישרה עליו עוד השכינה לנבאות כידוע, וראינו שנטבע בים ונבלע בדג והיה שם במעיו כמה ימים, ולפי הנראה בודאי לא יכול להתקיים דברי

א. הגאון חיד"א (במורה באצבע סי' ט אות רפא).

ב. כה"ח (סי' תרכב ס"ק ד).

ג. שו"ע (סי' תרכב סעי' ב). וכתב הכה"ח (ס"ק ז) וטעמא לפי שנפשו של אדם מתאוה להם וצריך לקדש עצמו מהן, ובתשובת הגאונים מפני שיום הכפורים אין מתכפרים בו עונות עד שיחזרו בתשובה וכיון דלא מכפר יום הכפורים אלא בתשובה עמו לפיכך קרינן בעריות שאם ח"ו יש בר ישראל שפרץ בעריות או בנדה כיון שקורין לפניו זכר עבירות שבאתה לידו וחוזר בתשובה כדי שיתכפר לו אותו עון, והתוספות (מגילה לא. ד"ה במנחה) כתבו הטעם דלפי שהנשים מקושטות בשביל כבוד היום, צריך להזכיר שלא יכשלו בהם. ובמדרש יש שישראל עושים רמז להקב"ה שכשם שהזהיר שלא לגלות ערוה כך לא תגלה ערותם בעונתם. (מטה משה סימן תתעח, אליה רבה אות ג)

אומרים קדיש אחר הקריאה, ובמקום שנהגו לומר קדיש אין למחות בידם [וה].
קלב. יום כיפור שחל להיות בשבת אין אומרים ואני תפילתי קודם פתיחת ההיכל [וה],
 ולא צדקתך אחר העמידה [וז]. ויאמרו מי כמוך אב הרחמים במקום אב הרחמן [וח].

עיונים והארות

ומשתכרין יושבין ומנגנין ואני איני כן אלא ואני תפילתי לך ה' עת רצון אף על פי שאני אוכל ושותה אני בא לפניך וע"כ נוהגין לומר אותו בשבת במנחה לאחר שאכלו ושתו וזה לא שייך ביוה"ה לאפוקי ממנהג טוליטולא שאומרים אותו בכל פעם אפילו כשחל בחול. ע"כ.

ובמנהג טוליטולא כתבו גם בספר אמת ליעקב (קונטרס שפת אמת דף קב סוף ע"ג) וברוח חיים פלאג'י (ריש סי' תרכב) וכתבו שכן הוא לפי הזה"ק שהטעם בשבת מפני שהוא עת רצון וא"כ אין לך עת רצון יותר גדול ממנחה של יוה"כ שהוא יום שנמחלו לישראל העונות וניתנו בו לוחות שניות.

אולם בפע"ח להאריז"ל (שער ח"י) כתב שאין לאומרו וכדברי הטור. וכ"כ בכה"ח (סי' תרכב ס"ק ב) שמנהג חסידי ק"ק בית אל פי דברי האר"י ז"ל שלא לאומרו וכן מנהג בירושלים. וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (ימים נוראים תפילת מנחה הלכה א).

ז. דעת מרן בשולחן ערוך (סי' תרכב סעי' ג) שאם חל בשבת, אומרים צדקתך, ואומרים אבינו מלכנו. והוא מדברי הטור והר"ן ועוד. ודעת הרמ"א שאין אומרים צדקתך, ולא אבינו מלכנו. והטעם כתב הלבוש (סי' תרכב, ס"ק ד), היות וכתוב בו משפטיך תהום רבה, ואין אנו מבקשים משפט ביום הכיפורים אלא רחמים ולפנים משורת הדין, כענין שנאמר (תהלים קמג, ב) אל תבא במשפט עמנו. וכ"כ רבנו אליהו מאני ז"ל

ה' יתברך, ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרצון ה' יתברך נתקיים וילך וינבא, כן הוא האדם בעניניו. וזהו שאמרו באבות, ואל יבטיחך יצרך שהשואל בית מנוס לך שעל כרחו אתה נוצר וכו'.

ה. הנה חכמים תיקנו לנו לומר חצי קדיש סמוך לתפילת העמידה, חוץ מתפילת שחרית שאין בה קדיש מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה בלי הפסק דבר בנתיים. ולכן בערבית, מוסף, מנחה ונעילה יש קדיש הסמוך להם. וכנזכר בשבלי הלקט (סי' עט) ובבית יוסף (סימן רצב) לגבי תפלת מנחה בשבת קודש. וכתב בספר הרוקח (סי' ריח), והשלישי מפטיר בתרי עשר מן ויהי דבר ה' אל יונה עד ובהמה רבה ואינו אומר קדיש, אלא מחזיר הספר תורה ואומר קדיש ומתפללין תפלת המנחה. ועיין בשו"ת הריב"ש (סי' שכא) שכתב שלעולם יש לעמוד בתפלה מתוך הקדיש חוץ מתפילת שחרית שיש לסמוך בה גאולה לתפלה, ולכן ביום שיש בו קריאת התורה במנחה, אין אומרים קדיש אחרי קריאת התורה, כי לא יוכלו לחזור ולומר קדיש סמוך לתפלה על בלי מה. עכ"ל. וכ"פ הכה"ח (שם ס"ק יב).

ו. כתב הטור (סי' תרכב) ויראה שאין לומר ואני תפילתי אף אם חל בשבת כי מה שאומרים אותו במנחה בשבת הוא ע"פ המדרש ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע רשעים כששותין

קלג. אין נושאים כפים במנחה, וכהן שעבר ועלה אין מורידין אותו^[ט]. ושאר הכהנים טוב שיצאו לחוץ^[י].

עיונים והארות

מרחן השו"ע, או כמנהג המקובלים.

אבל בשו"ת כנסת הגדולה (סימן נ) ובשיירי כנסת הגדולה כתב שאומרים צדקתך, וכן הוא בספר שלמי חגיגה (דף שכג ע"ב, בהגה) וכן כתב הרב חמדת ימים (ח"ד דף צו ע"ג). וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה ה).

ח. בה"ח (סי' תקפב ס"ק לד) וז"ל: מי כמוך אב הרחמן וכו', והם שמונה תיבות ואלו הם, מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים, ויש בין התפילות שינוי שבתפלת שחרית ומנחה וערבית תאמר אב הרחמן, ובתפלת המוספין דראש השנה ויום הכפורים ושבת צריך לומר הרחמים, וכן במנחת שבת ונעילה דיום הכפורים צריך לומר אב הרחמים.

ט. שו"ע (סי' תרכב סעי' ד). וטעם הדבר היות שבכל יום במנחה אין הכהנים נושאים כפיהם משום שכרות, לכן אף ביוה"כ שאין חשש שכרות מ"מ לא יעלו דגזרו משום שאר הימים, ועכ"פ בדיעבד אם עלה לא ירד שלא יאמרו שפסול הוא.

י. בה"ח (שם ס"ק כו) וז"ל: יש מסתפקין אם כהן אחד עלה לדוכן דדינא הוא דישא כפיו אם שאר הכהנים עקרו רגליהם בעבודה אף שעדיין לא עלו אם יעלו עתה דכבר חד מנייהו קדים ונושא כפיו, או דלמא הוא לבדו אשר עלה ישא ולא חיישינן לפגם אחרים, ונראה לי דטוב הדבר שיצאו מבית הכנסת ולא יעלו עמו. וכ"פ במשנ"ב (ס"ק טו) בשם הברכ"י (ס"ק ב), ובמועד לכל חי (סי' יט אות צב) ומו"ר מופת הדור

שאין לומר צדקתך (מנהגי בית יעקב סימן פה). וכ"כ בכה"ח (סי' תרכב ס"ק כד) שכתב וז"ל: וגם במדינות ספרד יש מקומות שאין אומרים אותו. וכ"פ באו"צ (ח"ד פ"ד תשובה א ובפי"ח תשובה א). ושם בבאורים כתב ולענין אמירת צדקתך, בשו"ע בסימן תקצ"ח סעיף ג' כתב מרחן, ראש השנה שחל בשבת אומרים צדקתך במנחה. והרמ"א שם כתב, ויש אומרים שלא לאומרו, וכן אנו נוהגים. והנה לענין מנהג בני ספרד, יש מקומות שנוהגים כדברי מרחן, ואומרים צדקתך במנחה בר"ה שחל בשבת. ויש מקומות שנוהגים כדברי המקובלים הסוברים שלא לאומרו. וכמ"ש בספר שמן ששון לרבי ששון בן משה (ח"ג בדרושי ר"ה אות מ' דף קכח ע"א) על פי דברי הרב תורת חכם (דף קמז ע"א), שכשחל ר"ה ויוה"כ בשבת צריך לומר במנחה אב הרחמים, ואני תפילתי, ואין אומרים צדקתך, ע"ש. וכן הוא מנהג ק"ק בית אל בעיה"ק ירושלים. וראה גם במנהגי ק"ק בית יעקב אשר בחברון שבסוף שו"ת תנא דבי אליהו להגאון רבי אליהו מני, שמנהגיהם הועתקו ממנהגי ק"ק בית אל בעיה"ק ירושלים, שכתבו שם (באות עד ובאות פה), שאין אומרים צדקתך בר"ה ויום כיפור שחלו בשבת. וכן המנהג בירושלים כדברי המקובלים שלא לומר צדקתך. וכן הוא בסיפורים. והמנהגי את הציבור בירושלים, יורה להם כמנהג המקובלים שאין אומרים צדקתך. ויש מקומות בירושלים שנהגו לומר צדקתך. ובשאר מקומות, יורה להם כפי המנהג באותו מקום, אם כמנהג

דיני תפילת נעילה

קלד. זמן תפילת נעילה כשהחמה בראש האילנות עם דמדומי חמה [א]. ואח"כ יאמרו לשם יחוד קבה"ו וכו', ופותחין ההיכל [ב] ואח"כ יאמרו אל נורא עלילה וכו' בהתעוררות גדולה, ואשרי יושבי ביתך וכו' ותפילת נעילה.

קלה. ראוי ונכון לכל חכם ורב בקהילתו לומר דברי מוסר והתעוררות ודברי כיבושין קודם תפילת הנעילה שהיא החתימה של כל ימי הרחמים והסליחות והכל הולך אחר החתום [ג].

קלו. טוב ונכון שכל אדם יקבל על עצמו קבלה אחת קטנה וחזקה בעת הנעילה ובפרט במעלת זיכוי הרבים וכד' [ד].

עיונים והארות

ומ"מ במקום שקשה למהר, יכול להקל ולהתחיל קודם החצי שעה ובלבד שלא יתחיל קודם פלג המנחה וכמו שפסק בכה"ח (ס"ק ז) ובאול"צ (ח"ד פרק יט תשובה א).

ב. כ"ב הדרכי משה (שם אות ב) בשם ספר המנהגים ופותחין הארון לכל תפלת נעילה עד הקדיש. כה"ח (שם ס"ק כא). ובחמדת ימים (דף צח ע"ד).

ג. אמרו חז"ל כי בעת הנעילה, הקב"ה מוציא מעליו את כל המיימינים [הסנגורים] ואת כל המשמאלים [הקטגורים], ויושב לבדו וחותם כל אחד ואחד מבאי עולם, ואנחנו מתחננים על נפשנו שברחמיו המרובים ירחם עלינו ויחתום אותנו יחד עם כל ישראל לחיים טובים ולשלום, וכמו שנאמר (שמית לג יט) "וחונתי את אשר אחון, ורחמתי את אשר ארחם".

ד. הנה ידוע דאצל ישראל הקב"ה מצרף מחשבה למעשה, ואצל ישמעאל ראינו שהקב"ה דן אותו באשר הוא שם, וא"כ אדם

בחזו"ע (שם הלכה ד) וביאר שם הטעם דכיון שלא כולם יודעים שבמנחה אין נשיאות כפים א"כ כשיראו שאחד עלה ואחרים לא יחשבו שהם פגומים ולכן ראוי שיצאו לחוץ.

א. שו"ע (סי' תרכג סעי' ב). היינו שיתחילו העמידה חצי שעה קודם השקיעה כן כתב הכה"ח (ס"ק ח) וז"ל: בטור כתב וזמנה סמוך לשקיעת החמה כשהחמה בראש האילנות. וכן כתב הרמב"ם (בפרק א' מהלכות תפלה) שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה. וסמוך משמע היינו חצי שעה קודם שתשקע החמה, ר"ל שאין השמש נראית עוד על הארץ, וכמו סמוך למנחה שפירוש חצי שעה קודם, וכמו שכתבו הב"ח והט"ז (ס"ק א) ומשנה ברורה (בשער הציון ס"ק ב) דהשמש בראשי אילנות הוא חצי שעה קודם השקיעה. אך מה שכתוב בשו"ע כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה, היינו סמוך ממש עם השקיעה כמו שכתבו הט"ז ומשנה ברורה שם.

קלז. זמן תפילת נעילה הוא זמן החותם הפנימי ולכן הוא זמן דין, ולכן צריך להתאמץ לכוין בתפילתו, ואנו מכוונים ליתן למלכות ג' חותמות, שהם ג' מלווי אהי"ה כמנין חות"ם, א' בזכרנו, ב' בהמברך את עמו בשלום, ג' בכתר שבחזרת נעילה[ח].

קלח. ישתדל השליח ציבור להגיע לברכת כהנים קודם השקיעה, כדי שיוכלו הכהנים לשא את כפיהם[ו].

עיונים והארות

תפילתנו למעלה ויקבלו אותם ברצון למלאות שאלותינו ולמחול ולסלוח את כל עונותינו ופשעינו. ובעילה הוא חתימת הגזר דין של אדם. וז"ל האריז"ל, ועתה בעילה הוא חתימת הגזר דין שנכתב בר"ה על בני אדם לשכר ועונש עכ"ל בקיצור. לכן יזדרז אדם מאד ומאד בכוונת תפלה זו ויכניס בלבו דאגה ופחד גדול עם חתימת הגזר דין הנורא הנעשה עליו בעולם העליון בעת הזאת ומה טוב אם יכול להוריד דמעות לעורר הרחמים בעולם העליון כי כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה ואף אם נחתך עליו הגזר דין לרעה ח"ו ע"י הבכי והדמעות יוכל להתהפך לטובה כמבואר בזה"ק ותראהו והנה נער בוכה מיד ותחמול עליו עכ"ל.

ובן הוא באול"צ (ח"ד פי"ט תשובה א בביאורים ד"ה ויש לדעת השי" וז"ל: יש לדעת שאין בכל השנה תפילה חשובה כמו תפילת נעילה, שמבקשים בה על מחילת עוונות ועל הגאולה. (ראה בזה"ק פרשת פקודי דף רמ"ח ע"ב, ובלבוש סימן תרכ"ג ס"ק ב', ושעה"כ ק"ב ע"ב ובפרע"ח שער יה"כ פ"י). ועל כן, על אף שאין למשוך בכל תיבה ותיבה וכמו שכתב מרן, יש להתפלל אותה בהתלהבות, כי היא עיקר הפרי שבכל תפילות היום, והכל הולך אחר החיתום.

ו. **ומ"מ** אם התאחרו עד לאחר השקיעה, אפשר לישא כפים עד שלש עשרה וחצי דקות לאחר השקיעה אבל בלילה לא ישאו כפיהם דשב ואל

שמקבל על עצמו קבלה טובה למשך השנה שתבוא, הקב"ה כבר מעכשיו מחשיב לו כל מה שיעשה ויתחזק, כמי שעשה ונמצא מוסיף זכויות על זכותיו.

ה. **איתא** בזה"ק (פר' פקודי דף רמח): בהיכלא תליתאה קיימין ארבע פתחים וכו' פתחא תניינא דא פתחא דחיין ומוותין תליין ביה בגין דבהאי פתחא חתמין חתימין דכל פתקין וכו' האי פתחא סתים כל יומי שתא וביומא דשבתא וביומא דחדשא אתפתח לאחזאה חיים בהווא חותמא דתליין ביה חיים בגין דשבת וחדש חותמא דחיים אתקיים בהו, ביומא דכפורי דישראל כללו קיימי בצלותין ובעותין ומשתדלי בפולחנא דמאריהון סתים ההוא פתחא עד שעתא דצלותא דמנחה, כיון דאעבר האי צלותא דמנחה מאתר בי דינא דהיכלא דזכותא, חד אוריא נפקא ופתחא דא אתפתח והאי ממנא דהיכלא דא קיימא ואינון תרין שמשין חד מימינא וחד משמאלא וחותמי דחיים ומוותא בידייהו וכל פתקין דעלמא קמייהו וכדין אחתימו הן לחיים הן למות ודא הוא פתחא דמזרח. עכ"ל. ועי' מ"ש בשעה"כ (ק"ב ע"ב). ובפע"ח (שער יוה"כ דף קמד ע"ב).

ובספר יסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק יא, תפילת נעילה) כתב וז"ל: והיא תפלה נוספת ביום צום הקדוש והנורא הזה, בעת נעילת שער היכל העליון, שקודם שינעלו יכנסו

קלט. בכל מקום שאומרים בתפילת יוה"כ כתבנו, יאמר בנעילה חתמנו [ז]. ואם טעה ואמר כהרגלו אין מחזירין אותו [ח].

קמ. בסוף הסליחות של תפילת נעילה, אומרים בהתעוררות גדולה פסוק "שמע ישראל" פעם אחת בלבד, ובשכמל"ו פעם אחת ואח"כ יאמרו שבע פעמים פסוק "קראתי בכל לב ענני ה' חקיך אצרה", ואומר השליח צבור פעם אחת וכל הקהל עונים אחריו. אח"כ אומרים פסוק "ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים" שבע פעמים, כמבואר סודו בשער הכוונות (דף קב ע"ג) [ט]. ובקדיש תתקבל תוקעים בשופר

עיונים והארות

גמרו ישראל את תפלתן, כי בשעת התפלה היתה השכינה שרויה בינינו ועכשיו תעלה למקומה. (לבוש, רבנו זלמן אות יו"ד. והוא מדברי סמ"ג שהביא בית יוסף סימן תרכ"ד). והתוספות פרק אין עומדין כתבו הטעם כנגד שבעה רקיעים שמשבחים לבורא שהוא דר למעלה משבעה.

עוד כתב הכה"ח (שם ס"ק כח) והשליח צבור אומר פעם אחת והקהל עונים אחריו, וכן עד שבע פעמים, ואף על פי שאנו כופלים בכל פעם ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים לפעם אחת תחשב. (שער הכוונות דף ק"ב ע"ג). ועיין שם הטעם בסוד.

וכתב היפה ללב (חלק ב אות ב) ונוהגין לומר אחריו בכל פעם פסוק קראתי בכל לב וכו' משום שלא לומר י"ד פעמים ה' הוא האלהים זה אחר זה יעו"ש. וכתב הכה"ח (שם ס"ק כט) והוא נגד דברי האר"י שכתבנו באות הקודם ונגד דברי כל הפוסקים דלא חשו לזה, והטעם משום דבפסוק עצמו כפולים ומה לי שתי פעמים או מאה פעמים. וכן הוא מנהג בית אל יכב"ץ ההולכים על פי דברי האר"י ז"ל לומר אותו שבע פעמים זה אחר זה כדברי שער הכוונות הנז', ופסוק קראתי בכל לב וכו' אומרים

תעשה עדיף. וכ"פ מו"ר באול"צ (ח"ד פרק יט הלכה ב). ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (הלכות תפילת נעילה הלכה א) האריך בזה טובא ומסקנתו שאין לישא בלילה אלא רק בבין השמשות ולכן אם הזמן קצר יקצר החזן בפיוטים ויאמר לאחר מכן.

ז. **כ"ב** הרמ"א (סעי' ב) ובכה"ח (ס"ק יב) בשם המהרי"ל ועוד. וכתב מועד לכל חי (סי' יט אות צא) וז"ל: יזהר בתפילת הנעילה באמירת זכרנו ושאר סדר התפילה לומר במקום כתבנו, חתמנו ושאר לשונות של חתימה, ולא יאמר כהרגלו לשון כתיבה.

ח. **כ"ב** המהרש"ם בדעת תורה (סי' תרכ"ג ססע"ב), וטעמו דכיון שאם לא אמר כתבנו כלל אין צריך לחזור, ה"ה במשנה ולא אמר חתמנו אלא כתבנו. ושכן עולה לפי מש"כ הפר"ח (רה"ע סי' קכ ס"ז) דגם החתימה בכלל כתיבה, והוא ע"פ הגמ' גיטין (דף סו:), ואף שבתפילה צריך לומר בלשון מבורר מ"מ כתב למסקנה שבדיעבד יצא. וכ"פ בילקו"י (מועדים עמוד קיג סעי' ל).

ט. **שו"ע** (שם סעי' ו). וכתב הכה"ח (ס"ק כז) הטעם הוא, ללוות השכינה שתעלה ותסתלק עכשיו לעלות למעלה משבעה רקיעים כיון שכבר

תשר"ת תש"ת תר"ת, ואחר הקדיש תוקעים תרועה גדולה וי, ואומרים פסוקים השייכים לשנת היובל יא.

עיונים והארות

אכול בשמחה לחמך וכו'. וכן כתב הסמ"ג. ג. התוספות כתבו (בסוף פרק ואלו קשרים דף קיד:) בשם ר"י דמה שתוקעים במוצאי יום הכפורים אינו אלא להודיע שהוא לילה ויאכילו את בניהם שהתענו, וגם להכין סעודת מוצאי יום הכפורים שהוא כעין יום טוב יעו"ש. ד. הרוקח כתב הטעם שתוקעים לומר נצחנו את השטן. ה. הכלבו כתב כדי לערבב השטן שחוזר לשלוט במוצאי יום הכפורים. והביא דבריהם הב"י (סי' תרכד). וגם הלבוש הביא טעמים אלו וכתב עוד טעמים אחרים יעו"ש. ו. הט"ז (ס"ק ב) כתב הטעם שהוא סימן לסילוק שכינה למעלה שנאמר עלה אלהים בתרועה. והוא מדברי הלבוש ומטה משה סימן תתפ"ה יעו"ש. ז. הסמ"ג (סי' סט) כתב מפני שאין יום טוב זה מפורסם עשו בו תקנה לפרסמו, ומצאתי כתוב דלכן יפקידו איש את אחיו בצאתו מבית הכנסת ויאמר איש לרעהו כדרך שאומר בשבת ויום טוב בצאתו מבית הכנסת.

יא. כה"ח (שם ס"ק לח) וז"ל: אחר סיום תפלת נעילה נוהגין אנו לומר כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכו' שלש פעמים, ואחר כך אומרים יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה, ואחר כך השליח צבור אומר לך אכול בשמחה לחמך וכו'. כנסת הגדולה בהגהות הטור סימן תרכ"ד. אלא שכתב דמשום דראשי תיבות של אכול בשמחה לחמך הוא אב"ל יש להפך ולומר לך בשמחה אכול לחמך וכו' יעו"ש.

אותו שבע פעמים זה אחר זה קודם ה' הוא האלהים, והשליח צבור אומר פעם אחת והקהל עונים אחריו עד שבע פעמים כמו ה' הוא וכו'.

י. השו"ע (שם) כתב ותוקעים תשר"ת. וכתב הכה"ח (ס"ק לא) ומקורו מהטור (סי' תרכד). ובמרדכי ובהגהות מיימוניות כתבו שיש שאינם תוקעין אלא תקיעה אחת ויש תוקעין תשר"ת. והביא דבריהם בית יוסף וכתב ומנהג העולם עכשיו לתקוע תשר"ת וכן כתב סמ"ג עכ"ל. ולכן פסק כן בשלחן ערוך. ובשיירי כנסת הגדולה (בהגה"ט סי' תרכד אות ב) כתב דיש תוקעין עשרה קולות ואין להם סמך. אבל השלחן גבוה בסימן זה (אות יב) כתב דמנהגם לתקוע עשרה קולות תשר"ת תש"ת תר"ת, והביא ראיה מספר המנהיג (סי' סט) יעו"ש.

עוד כתב הכה"ח (שם) ויש נוהגין לתקוע עוד תרועה גדולה אחר סיום קדיש תתקבל, והוא על דרך רמז עלה אלהים בתרועה, לפי שבכאן סיום כל התפילות והבקשות של יום הכפורים. וכל אחד יעשה כמנהגו לפי שאין כאן חיוב מצד הדין רק מנהג ודרך רמז בעלמא. ולדברי הכל אין ברכה בתקיעה זו ואין מדקדקין בה בשום פיסול לא בתקיעה ולא בשופר.

ובטעם תקיעת השופר אף בטור (סי' תרכד) כתב, זכר לתקיעת היובל שהיתה ביום הכפורים. וכן כתב המרדכי. ב. בהגהות מיימוניות כתב הטעם, משום דאיתא במדרש (קהלת) דבמוצאי יום הכפורים בת קול יוצאת ואומרת לך

קמא.אף על פי שמן הדין מותר לתקוע בבין השמשות, ואפילו אם חל יום הכפורים בשבת, מופני שתקיעת שופר אינה אלא חכמה ולא מלאכה, מכל מקום הואיל ויש עמי הארץ שתיכף אחר שישמעו התקיעות ילכו לאכול, לכן אין לתקוע אלא אחר צאת הכוכבים, דהיינו עשרים דקות אחר השקיעה, שאז לפי דעת הגאונים יכולים לאכול יב.

דיני תפילת ערבית והבדלה וסיום הצום

קמב.קודם תפילת ערבית יסירו הטלית גדול ולא יתפללו ערבית עם טלית גדול [א], ויתפללו בשוב הדעת ובמתינות הגם שהעם אצים ורצים, שלא יראה ח"ו כתינוק הבורח מבית הספר [ב]. ואין מכונים בתפילת ערבית אלא מתפללים פשוט.

עיונים והארות

הראוי היה לנו לבקש שיאריכו השעות עוד היום כפלי כפלים, להיותנו דבוקים בה' בקדושה ובטהרה, ולהתפלל ולהתחנן לפניו בעת רצון כזאת, ולמה יבקשו להשליך עת וזמן רצון, מה שלא נמצא ולא ימצא בשאר ימות השנה, ולגבי ידי אילולי צייתי לא הייתי זו מבית הכנסת אחר מוצאי יום הכפורים, עד אחר שתיים ושלוש שעות מהלילה, ולערוך שיחה ולשפוך תחינתנו לפני אלקינו, כי בודאי לא ימצא האדם עת רצון מעתות כאלו, ולהיות כי ירדה חולשה לעולם וגם לא כל הדעות שוות, ומפני החולים והחלשים ונשים מיניקות וקטנים, ראוי שלא להחמיר בזה, על כל פנים מדין הש"ס והפוסקים לא ימהרו לתקוע תקיעת שופר עד יציאת הכוכבים, שהוא אחר עבור חצי שעה מהלילה אחרי שתיים עשרה שעות, והנני גוזר בכח התורה על כל בתי כנסיות שבפחות מחצי שעה אחר שתיים עשרה שעות מהיום, שהוא עת שקורא אקשא"ס לא יוכלו לתקוע, ומשם ואילך יש מנהגים, דיש בתי

יב. מו"ר מופת הדור בחזו"ע (מוצאי יום הכיפורים הלכה יז). וע' בשו"ת יביע אומר (ח"ז סי' מא וחלק י סי' לא).

א. בה"ח (סי' יח ס"ק טו).

ב. מועד לכל חי (סי' יט אות קה). וז"ל: והנה אם בכל הימים מעשרת הימים נאמר דרשו ה' בהמצאו, שהקדוש ברוך הוא מצוי לו לאדם לשמוע בקול תפלתו, כל שכן ביום הקדוש נורא ונשגב מאד ביום הכפורים, כי מצד עצומו של יום קדוש הוא לאדוננו, וגם כל ישראל כולם כאחד קדושים וטהורים, ובעיני ובתשובה גמורה, ואם כן כל זה ישער האדם בעומדו בבית הכנסת בתפילה, ולא יקוץ ולא יבקש לצאת מהרה חושה, כי עתים קדושים וקרובים לה' אלקינו כעיתות הללו, לא ימצא בכל ימות השנה, ואם כן יהיה אומר בלבו עת רצון כזאת כי אחזתני להקדוש ברוך הוא להיות מצוי אצלי, אחזתני ולא ארפנו, ובפרט בעת מוצאי יום הכפורים שלא יבקשו לרדוף אחרי השליח ציבור שימהר, כי מן

קמג. ואומרים אתה חוננתנו^ג, ויזהר שלא לומר המלך הקדוש והמלך המשפט אלא יאמר בבכל השנה ומ"מ מי שטעה טוב שיחזור התפילה בתורת נדבה^ד].

עיונים והארות

לעשות כדבר הזה, והגם כי יאמרו דבניסן עתידין להגאל ולא עתה, הרי הגאולה היא כהשכמה לאט לאט, כאומרם זכרונם לברכה, והלואי ויתחיל להתנוצץ ניצוצי הגאולה ממוצאי יום הכפורים, ומשום שאסור להתענות אין קפידא באריכות זה, דודאי לצפות לישועה הוא יותר גלות מתענית חלום, ולא קפדינן אשעות, האל ברחמיו יתן בלב כל עמו ישראל לשוב בתשובה שלימה, ונזכה לגאולת עולם, אמן כן יהי רצון.

וכתב עוד (שם אות קו) כבר מילתא אמורה באות הקודם לזה על מה שצריכים דיזהרו להתפלל ערבית במוצאי יום הכפורים במיתון ובשובה ונחת, ולא בהבלעה ובמרוצה כתינוק הבורח מבית הספר, דחס וחלילה מורה ובא דכמשא כבד יכבדו ממנו סדר היום, ומי שחננו ה' בדעת יבין את זאת, דלא מעלה ולא מוריד עשרה דקים יותר ועיין להרב חיד"א ז"ל בספר המורה אות רפב, ועוד שם אות פרו, מוסר השכל למחרת יום הכפורים להתפלל כהוגן, לראות דמסכים הולך ליום אתמול ועשרת ימי תשובה, ושבדעתו לקיים כל ימי חלדו וה' עזרו ומגינו, יעוין שם, ובספר נוהג כצאן יוסף כתב שלא יעשה קטרוג המדת הדין, דאתמול התפללו כל היום ועתה ממחר לצאת יעוין שם, ובספר המנהגים כתב דמחרת יום הכפורים המנהג להשכים לבית הכנסת, וכן הביא בבאר היטב. עכ"ל.

ג. שו"ע (סי' תרכד סעי' א).

ד. מו"ר מופת הדור בחזו"ע (מוצאי יוה"כ הלכה ב).

כנסיות שממתינים עד עבור עוד מחצי שעה, ויש עד שעה אחת, ויש עד שעה ורביע, ופחות מחצי שעה חוששני לו מחטאת כי יכנס בחילול יום אדיר ונורא ובראשו נגעו, כי יצא שכרו בהפסדו, ובמיעוט זמן מועט כרביע שעה או עשרה דקים יהיה מאבד טובה הרבה, ולא יאבה ה' סלוח לו, כי כן כל מי שהוא בר דעת לא יאבד כל הריח שהריח ביום הקדוש לאבדו במהרה, והוא כמשל המביא דורון למלך סל מלא מכלי זכוכית, כוסות וצלוחיות מוזהבות מינים ממינים שונים, ובהביאו אל חצר המלך הפנימי השליך מידו הסל ונפלו כל כלי הזכוכית ונשברו, ולא נשאר בידו מאומה, ואמינא ולא מסתפינא כי במצב זה שבאו כל ישראל ביום הכפורים יום אדיר בימי שנה קדושים וטהורים, ובצום ובכי ובתשובה גמורה ובהתלהבות גדול, בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר קהלות קהלות שקרבים בחמש תפילות, דאילו היו כולם כאחד אחר שגמרו סדר תפילתם לערוך שיחה לפני אלקינו מרחם, באמור אליו עת כזאת להיות כל ישראל בקדושה ובטהרה ובתשובה שלימה אי אפשר להמצא, ואם כן עת שערי רצון לגאול אותנו גאולה שלימה, כי עת כזאת שאתה מצוי עמנו ואנחנו עמך על דרך אני לדודי ודודי לי, לא נמצא ולא ימצא כשעה הזאת, ואם כן אין אנחנו זזים והולכים לביתנו לאכול ולשתות עד שתגאל אותנו, ואין ספק כי היתה תפילתנו מקובלת בעת ובעונה ההיא, אבל אחרי שמבקשים למחר ולצאת הרצים יצאו דחופים, ולומר תפילת נעילה במהירות, וכמו כן תפילת ערבית במרוצה ובחפזון כדי למחר ולצאת מבית הכנסת כתינוק הבורח מן הספר, אי אפשר

קמז. אין אומרים אח"כ ויהי נועם יושב בסתר ובא לציון וכו', אא"כ חל בשבת [ה], אמנם גם אז יאמרו ויהי נועם פשט בלי הכוונה.

קמה. מבדילין על הכוס, ואין מברכין על הבשמים [ו]. מ"מ בחל במוצאי שבת טוב שאחר ההבדלה יביאו בשמים ויברכו [ז].

קמו. מברכים על הנר, ולא יברכו אלא על נר ששבת מערב יום כיפור ואפילו אם חל בשבת [ח].

עיונים והארות

ובפע"ח (דף קמ"ד ע"ג) כתב דהטעם שאין מברכין מוצאי יה"כ, אלא על אור ששבת, מפני שמלת השטן עולה שס"ד, וימות השנה הם שס"ה, משום שאין לשטן שליטה ביום הכפורים, וכנגדו שס"ה גידין שיש באדם, וכנגד יום הכפורים הוא הקנה, שהוא מעין עה"ב, שאין בו לא אכילה ושתייה, וזה קנה חכמה קנה בינה, ב"פ קנה עולה י"ש, להנחיל אוהבי יש בעה"ב. ויום ט"ב, אז הוא לבדו שולט, וכנגדו באדם גיד הנשה, וע"כ אין לאכול בט"ב, שלא להנות ממנו, והאוכל, עונותיו חקוקים על עצמותיו, כי נהנו עצמותיו מכח הטומאה, כן ביה"כ, אין ראוי לאכול, שלא ליתן חלק ביום זה, כי האכילה זה הנאה לו, והנאה מצדו הוא. ואנו מברכין בורא מאורי האש כל מ"ש, מפני שנכנסין אז ימי החול לשלוט, וכולם נאחזים מן הגבורות דהיינו האש, ולכן אנו מברכין אל הבורא שבראם, כי הוא אלהינו ואין לנו חלק בהם, לכן עכשיו ביי"כ שלא היה להם שלטנות, אין ראוי לברך על האש החדש, שהוא גופא דע"ז, כדי שלא יתגבר על אור ששבת, שהוא נכנע אל הקדושה. עכ"ל.

ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכות מוצאי יה"כ הערה ג ד"ה ומ"מ) כתב דאם חל במוצ"ש ואין לו נר ששבת יש להורות לברך על

ה. **כן** דעת האר"י ז"ל ומנהג בית אל. (כה"ח שם ס"ק ג)

ו. **כן** הוא דעת הטור (סי' תרכד) והרמב"ם (פכ"ט מהלכות שבת). שו"ע (שם סעי' ג).

ז. **שבך** יש פוסקים שנקטו שצריך לברך בהבדלה על הבשמים וכמובא במשנ"ב (ס"ק ה) לכן הטוב ביותר שיעשה כך. וכ"פ בחזו"ע (שם הלכה ו) ובכה"ח (שם ס"ק ט).

ח. **שו"ע** (שם סעי' ד). שאין מברכין על מה שנולד עכשיו ולא היה מבעוד יום אלא במוצאי שבת שאף הוא תחלת בריית אור. (בית יוסף סי' תרכד, ט"ז ס"ק ג). וכתב הכה"ח (ס"ק יא) ר"ל דטעם שמברכין על האור במוצאי שבת נתבאר בריש סימן רצ"ח שאינו אלא לזכר שנברא האור במוצאי שבת שאדם הראשון הקיש האבנים זה בזה והוציא מהן אש, לכן מותר לברך על אש כזה ממש שהוציאוהו עתה, אבל במוצאי יום הכפורים מה שמברכין על האור הוא להורות שיום זה קדוש משאר ימים טובים ונאסר להבעיר בו אש ועתה הותר והוי האש דבר חידוש ומברכין עליו, וזה לא שייך אלא באור ששבת ר"ל שהיה בעולם ביום הכפורים בשעת שביתה ופסקה הנאתו ממנו בו ביום ועכשיו הותר לו. לבושי שרד.

קמז. מותר לשתות מים לפני ההבדלה, אבל אין לאכול לפני הבדלה, אלא אם כן מי שהוא חולה אף שאין בו סכנה. וכן מי שנחלש מחמת התענית, וכגון זקנים ונשים וילדים, שרשאים לאכול לפני הבדלה, אם אינם יכולים להבדיל לעצמם, ואינם צריכים להמתין עד שיבוא מי שיכול להבדיל להם [ט].

קמח. אח"כ ילך לביתו ויאכל לחמו בשמחה כי כבר רצה ה' את מעשיו [י]. ואם חל במוצאי שבת אין צריך לכוין שתהיה סעודה זו לצורך מלוה מלכה, כיון שכל כונת סעודת מלוה מלכה היא להמשיך מסעודות שבת, וביום כיפור אין לנו סעודות

עיונים והארות

נר שהודלק במוצאי יו"כ ועי"ש שהרחיב בזה.

ט. אול"צ (ח"ד פ"כ תשובה ג).

י. רמ"א (שם סעי' ה).

ברוך הוא את הכל, ואומר מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא, יצתה בת קול ואמרת להם לך אכול בשמחה לחמך כבר נשמעה תפלתכם". וכן כתבו התוספות (יומא פז:), דבלייל יום הכיפורים מצוה לטרוח ולהכין צורכי סעודה דהוי כעין יום טוב כדאמרין במדרש דמוצאי יום הכיפורים בת קול יוצאת ואמרת לך אכול בשמחה לחמך. וכ"כ הרא"ש (ברכות פ"ד אות ב).

ובספר סדר היום (הנהגת ערב יום כפור ויום כפור) כתב, ויסדר שולחנו ויאכל בשמחה ובטוב לבב כי שמחו אלהים בתתו לו את היום הקדוש הזה שעבר עליו ובו נמחלו עונותיו בחמלת ה' עליו ויהיה מובטח בחסדי אל שיצא משפטו לאור ומכאן ולהלאה ישמור עצמו מכל שגיאה ועון ובכל עת יהיו בגדיו לבנים.

ובתב הכה"ח (ס"ק כז) בשם הבא"ח (פר') וילך אות כג) אחר שיאכל סעודת התענית בליל מוצאי כפור יאמר על השלחן פתיחת אליהו הנביא זכור לטוב, וכתב רב יעב"ץ (בסידור) ז"ל ללמוד ברעיא מהימנא פרשת אמור דף צ"ט ע"ב יומא דראש השנה איהו יומא דדינא וכו' עד דף ק' זכאה חולקתון בהאי עלמא ובעלמא דאתי, ואחר כך יברך ברכה אחרונה על סעודתו.

במדרש (קהלת רבה פרשה ט אות ז), רבי מונא דישאב ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי פתר קרייא בראש השנה וביום הכפורים, משל למדינה שהיתה חייבת ליפסין למלך שלח המלך גבאי טימיון לגבותה ברחוק עשרה מילין יצאו גדולי המדינה וקלסוהו והתיר להם שליש, ברחוק חמשה מילין יצאו הבינונים וקלסוהו והתיר להם שליש, כשקרבו יצאו לקראתו אנשים ונשים וטף וקלסוהו ומחל להם את הכל. אמר לון מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא, כך ערב ראש השנה גדולי הדור מתעניין הקדוש ברוך הוא מתיר להם שליש מעונותיהם שנאמר (תהלים קל, ד) כי עמך הסליחה למען תורא, אמר ר' אחא מראש השנה סליחה מתוקנת לך, למען תורא שתהא יראתך על בריותיך, ואותן הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים היחידים מתעניין והקדוש ברוך הוא מתיר להם עוד שליש מעונותיהם, וביום הכפורים מתעניין כולן והקדוש ברוך הוא מתיר להם עוד שליש מעונותיהן עד שמתעניין אנשים ונשים וטף מוחל להם הקדוש

שבת כי המלכות ניוזנת מן הקולות הפנימיים, וע"כ אין לבוין בזה לצורך סעודת מלוה מלכה.

קמט.אם לא בירך ברכת הלבנה יברך במוצאי יום כיפור, אבל מנהג ק"ק חסידים "בית אל" ומנהג ישיבתנו הק' לברך ברכת הלבנה לפני יום כיפור [יא].

קנ. מצוה לתקן הסוכה מיד במוצאי יום הכפורים כמ"ש "ילכו מחיל אל חיל" [יב], ויש חסידים שנוהגים לתקן איזה דבר מהסוכה קודם שיאכל, וכן למחרת ביום י"א בתשרי לאחר תפילת שחרית קודם אכילה, יקנה דבר מצוה לולב או אתרוג [יג].

עיונים והארות

בלילה התחלה בעלמא ולמחרת מתקן כולה אם אפשר גם שם איירי לענין מדקדק במעשיו יתחיל דבר מה בסוכה מיד בלילה ומי שאין מדקדק עכ"פ ביום המחרת אחר יציאה מביהכ"נ יתחיל ויגמור כולה אם אפשר.

ועי' ערוך השולחן (סי' תרכד סעי' ז) שכתב והמדקדקים מתחילין מיד לעשות הכנת הסוכה במוצאי יוה"כ כדי להתחיל במצוה מיד וכו', ומי שאין לו מה לעשות ילמוד קצת ממס' סוכה או מדיני סוכה.

יג. כ"ב הכה"ח (סי' תרכד ס"ק לו) מוצאי יום הכפורים מנהג קדוש וכשר לתקן בסוכה איזה דבר קודם שיאכל, וכן גם כן טוב שביום י"א אחר תפילת שחרית קודם שיאכל יקנה דבר מצוה לולב או אתרוג אם אפשר. (תוצאות חיים, פתחי עולם אות ט"ו)

כתב החיד"א בעבודת הקודש (מורה באצבע סי' ט) וז"ל תיכף באור מוצאי יום הכפורים טוב להשתדל לעשות איזה דבר בסוכה, לקיים וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה, ויעקב נסע סכותה. והחכם עיניו בראשו להזמין מערב יוה"כ פ איזה דבר, כדי להתחיל באור מוצאי יום הכפורים בתיקון הסוכה. הבוקר אור יקום

יא. דעת הרמ"א בדרכי משה (סי' תכו אות ב) בשם מהרי"ל שיש לקדש הלבנה במוצאי יום כיפור. כי עד אז מאויימים מכח הדין ואין בהם שמחה. אבל הלבוש כתב דיש לנו לעשות אותה קודם יום הכפורים שאם יהיו עונותינו שקולים עם הזכויות תכריע זאת המצוה. וכן כתב החיד"א בספרו מורה באצבע (סי' ט אות רפג) דהיותר נכון לברך הלבנה קודם יום הכפורים מכמה טעמים עכ"ל. וכן כתב החסד לאלפים (אות ג). וכן הסכים ה"ר חיים פלאג'י בספרו לב חיים (ח"ב סי' קסא) ובספרו מועד לכל חי (סי' טו אות ו) ורוח חיים (סי' תרג אות ג) יעו"ש, יפה ללב (סי' תרכד אות ב). כה"ח (סי' תכו ס"ק יח). וכן מנהג ק"ק בית אל לאמרה קודם יום כיפור. (דברי שלום נכד הרש"ש אות פ).

יב. כ"ב הרמ"א (ס' תרכד סעי' ה) והמדקדקים מתחילים מיד במוצאי יוה"כ בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה אל מצוה.

עוד כתב (סי' תרכה סעי' א) ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה (מהרי"ל). ומבאר המ"ב (סק"ב) אף דכבר כתבו לעיל בסוף סי' תרכ"ד להתחיל בבניית הסוכה תיכף במוצאי יום כיפור, התם

עיונים והארות

וב"כ הרב חמדת ימים (חג הסוכות פ"א) רבים מאנשי מעשה נזהרו לעשותה כולה תכף ומיד במוצאי יום הכפורים, והטעם מפני כי במוצאי יום הכפורים אין לך אדם מישראל שאינו טהור ומזורז ומלובן מיום הקדוש והטהור. באופן שיוסיפו תת כוחה לעשותה בגוף טהור ונקי כדי להשרות שכינה במעשה ידיהם, יפרוש עליהם סוכת רחמים ושלום. וע"י סגולת עשיית הסוכה בקדושה ובטהרה, זוכה לעשות לו סוכה רוחנית בגן עדן, ולעתיד לבא. ועל כל פנים יהא זהיר לבל יעשנה על ידי גוי, אלא על ידי בר ישראל, יען כי קדושתה רבה היא מאד. וכשם שהזהירו שלא לסכך בדברים המקבלים טומאה, מטעם כי כל ענין הסוכה היא להעביר גלולים והטומאה כאשר ביארנו לעיל, על כן לא יבא בה ערל וטמא. עכת"ד.

להתפלל, וישכים לבית הכנסת ויתפלל כהוגן, וזה כל פרי, להראות בכל ענייני העבודה בתורה ותפלה וענוה וצדקה וכיוצא במוצאי יום הכפורים, שהוא מסכים הולך עם אשר עשה בעשרת ימי תשובה ואתמול ביום הכפורים, ודעתו לקיים כל ימי חלדו, והשי"ת עזרו ומגינו. ואחר התפלה יחפש אחר ארבעת המינים, ולא ליחוש במעיה, כדי שיהיה לו לולב ואתרוג יפים ומהודרים. וגם אל הסוכה ישית עיניו לתקנה כהוגן. וישים אל לבו כי הלא לקנות תכשיטין ובגדים לביתו יוציא המעות בשמחה, וישא ק"ו להוציא מעות בשמחה רבה להיות לו אתרוג מהודר וסוכה נאה. ומה יענה אם יהיה קמצן לדבר מצוה, שלא לתת לה' ממה שנתן לו, הלא יבוש ויכלם ויהיה חרפת נבל. ע"כ.

מאמרי הזוה"ק

זוהר ליום הכפורים - יונה הנביא

עתה בפסוקים אלה יסביר כל עניני האדם משיצא לאויר העולם כל סיפור חייו עד תחיית המתים

ח"ב דף קצ"ט ע"א

הָבָא אֵית לָן סֶמֶךְ בְּעֶלְמָא כאן מהמעשה של יונה הנביא יש לנו ראייה בעולם,
עַל עוֹבְדֵין דְּבִנֵּי נָשָׂא בְּהָאֵי עֶלְמָא על המעשים של בני אדם בזה
 העולם. **יוֹנָה דִּנְחַת לְסַפִּינָה** הנביא שירד לספינה, **דָּא אִיהִי נְשָׁמְתָא**
דְּבֵר נֶשׁ זה רמז הוא על הנשמה של האדם, **דִּנְחַתָּא לְהָאֵי עֶלְמָא לְמַהוּי**
בְּגוּפָא דְּבֵר נֶשׁ שיורדת לזה העולם הנדמה לים סוער להיות מלוכשת בגוף האדם
 שהוא נמשל לאוניה. **אִמָּאֵי אֶתְקַרֵּי יוֹנָה**. בְּגִין דְּכִיּוֹן דְּאֶשְׁתַּתְּפַת
בְּגוּפָא ושואל הזוה"ק, מדוע נקראת הנשמה בשם יונה? ומפרש, היות שהנשמה משתתפת
 ומתלבשת בגוף, והגוף גשמי ומרמה את הנשמה ועושק ומנהנה אותה, **בְּדִין אִיהִי יוֹנָה**
בְּהָאֵי עֶלְמָא לכן היא נקראת יונה בזה העולם כי יונה מלשון הונאה. **בְּמָה**
דְּאֶתְמַר כמו שכתוב (ויקרא כה), **וְלֹא תֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ. וּבְדִין פֵּר**
נֶשׁ אָוִיל בְּהָאֵי עֶלְמָא ואז האדם הולך בזה העולם, **כְּסַפִּינָה בְּגוּ יָמָא**
רַבָּא, דִּחְשִׁיבַת לְאֶתְפָּרָא כספינה בתוך הים הגדול החושבת להשבר, **בְּמָה**

דַּאתְ אָמֵר כמו שאתה אומר (יונה א) **וְהֵאֵנִיָּה חֹשֶׁבֶת לְהִשָּׁבֵר** עמדה להתפרק, וכן גוף האדם בצער ונדמה לו שעוד מעט נשבר ומתפרק.

וּבֵר נָשׁ כֹּד אֵיחוּ בְּהֵאֵי עֲלָמָא חֲטִי והאדם כאשר הוא בזה העולם חוטא ושובח מהקב"ה, **וְחֹשִׁיב דְּעֶרְק מִקְמֵי מְאִרִּיָּה** וחושב שהוא בורח מלפני אדונו, כי רואה שלא קורה לו שום נזק מהקב"ה והולך לבטח. **וְלֹא אֲשַׁנַּח בְּהֵחוּא עֲלָמָא** ולא משגיח על אותו עולם הבא שהוא עתיד ליתן שם דין וחשבון. **וּכְדִין אֲמִיל קוּדְשָׁא בְּרִיד הוּא רוּחַ סְעָרָה תְּקִיפָא** ואז מטיל הקב"ה רוח סערה חזקה, שהם כוחות הדין של חולאים קשים ועוני, ומלחמות, המסעירים את גופו של האדם ע"מ לעוררו בתשובה. **דָּא אֵיחֵי גְזִירַת דִּינָא** וזו היא קליפה הנקראת רוח סערה שהיא גזירת הדין, **דְּקִימָא תְּדִיר קְמִי קוּדְשָׁא בְּרִיד הוּא** שעומדת תמיד לפני הקב"ה. **וּבְעָאֵת דִּינָא דְּבֵר נָשׁ מִקְמִיָּה** ותובעת גזר דין של האדם מלפני הקב"ה, **וְדָא אֵיחוּ דְּקָא מְטִי לְסַפִּינָה** וזו היא הרוח סערה, כשהיא מגיעה אל הספינה שהיא גוף האדם, **וְאִדְכֵּר חוּבֵי דְּבֵר נָשׁ לְאַתְפָּסָא לֵיהּ** ומזכיר עונותיו של האדם לתפוס אותו.

כִּיּוֹן דְּאַתְפָּס כֹּד נָשׁ עַל יְדָא דִּתְהִיא סְעָרָה בְּכִי מְרַעִיָּה מכיון שנתפס האדם על ידי אותו רוח סערה בבית חליו, **מַה בְּתִיב וִיוֹנָה יִרְדָּ** **אַל יִרְבְּתִי הַסְפִּינָה** מה כתוב, ויונה שהיא הנשמה ירדה לסוף הספינה שהיא גוף האדם וירדה לרגליו, כלומר שהוריד את נשמתו לעפר במעשיו הרעים כי השכינה שוכבת למרגלות הרשע, ואז **וַיִּשָּׁבֵב וַיִּרְדָּם** מחמת שהוא שקוע בשכרות החומר עמוק עמוק. **אָף עַל**

גב דְּבַר נָשׁ בְּבִי מְרַעִיהָ אף על פי שהאדם בבית חליו בגלל חטאיו, נִשְׁמָתָא
 לֹא אֶתְעֵרַת לְאַתְבָּא קָמִי מֵאֲרִיהָ הנשמה עדיין לא מתעוררת לחזור בתשובה
 ולשוב לפני קונו, לְמַפְרַק חוּבֵי לַפְדוֹת עוֹנוֹתָיו. מָה פְּתִיב מַה כְּתוּב, וַיִּקְרַב
 אֱלֹיו רַב הַחוּבִל. מֵאֵן רַב הַחוּבִל. דָּא יִצַּר טוֹב מִי הוּא רַב הַחוּבִל
 על מי רומזו באדם? ואומר זה הוא יצר הטוב, דְּאִיהוּ מְנַהִיג כִּלְאָ שְׂהוּא מְנַהִיג אֶת
 כָּל הַגּוֹף. וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ נִרְדָּם בְּתוֹךְ תַּאוּוֹת הָעוֹדָה? קוֹם קְרָא אֶל
 אֱלֹהֶיךָ וְגו'. לָאוּ שְׁעֵתָא הוּא לְמַדְמָךְ אֵין הַשְׁעָה עֲבָשׁוּי הִיא לִישׁוֹן וְלַהֲרָדָם,
 דְּהָא סְלִקִין לָךְ לְדִינָא שְׁהִי מַעֲלִים אוֹתָךְ עֵתָה לְדִין, עַל כֵּן מַה דְּעַבְדָּתָ
 בְּהָאֵי עֲלָמָא על כל מה שעשית בזה העולם, תְּנוּב מִחוּבְךָ שׁוּב וְחֹזֵר בְּתַשׁוּבָה
 מעונותיך.

אֶסְתַּכַּל בְּמַלְיָן אֱלִין וְתוּב לְמֵאֲרָךְ הִסְתַּכַּל וְהִתְבּוֹנֵן בְּדַבְרִים אֱלֹהִים וְשׁוּב
 לְקוֹנֶךָ. וּמִפְּרַט עֵתָה הַזֹּהוּ"ק בְּמָה צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן כְּדִי לְחֹזֵר בְּתַשׁוּבָה. כִּי לְמַדְנָו
 שִׁינּוּהָ הִיא הַנִּשְׁמָה וְצָרִיכָה לַעֲשׂוֹת תַּשׁוּבָה וְהִיא כּוֹלֶלֶת ג' עֲנִינִים וְהֵם מְרומִזִּים בִּינּוּהָ א' פְּסוּק
 ח' וַיֹּאמְרוּ אֱלֹיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאֶשֶׁר לָמִי הָרַעָה הַזֹּאת לָנוּ, מַה מְלַאכְתָּךְ וּמַאֲיֵן תְּבֹא, מָה
 אֲרַצְךָ וְאֵי מְזָה עִם אֶתָּה. וְעֵתָה מְסַבֵּיר הַזוּהוּ"ק שֶׁהָאָדָם יִתְבּוֹנֵן בְּפְסוּקִים אֱלֹהִים וּלְמַד הַמוֹסֵר
 אֵיךְ הִסְדֵּר לְחֹזֵר בְּתַשׁוּבָה שֶׁהַזוּהוּ"ק מְלַמְדָנוּ: א' מָה מְלַאכְתָּךְ וּמַעֲשֶׁיךָ דְּאֵת
 עֲסָקָתָ בָּהּ בְּהָאֵי עֲלָמָא שֶׁאֵתָה עֹסֶקְתָּ בָּהֶם בְּזֵה הָעוֹלָם, וְאוּרֵי עֲלָה קָמִי
 מֵאֲרָךְ לְהוֹדוֹת וְלַהֲתוֹדוֹת עֲלֵיהֶם לִפְנֵי אֲדוֹנֶךָ וְזֶה הוּא הוִידוּי עַל הַמַּעֲשִׂים בְּעוֹלָם הַזֶּה וְזו"ש הַפְּסוּק
 "מִמָּה מְלַאכְתָּךְ". ב' וּמַאֲיֵן תְּבֹא, פ' אֶסְתַּכַּל מַאֲיֵן בָּאתָ הִתְבּוֹנֵן מַאֲיֵן בָּאתָ

לזה העולם, **מִטָּפָה סְרוּחָה, וְלֹא תִתְנָאֵי קָמִיָּה** ולא תתגאה לפניו, אלא תהיה ענו ושפל. ועד כאן מפרש שצריך לזכות לכניעה. **ג' מָה אֶרְצֶךָ, פִּי אֶסְתַּבֵּל דְּהָא מֵאֶרְעָא אֲתִבְרִיאת, וְלֵאֶרְעָא תִּיתוּב.** התבונן שהרי מעפר נבראת ולעפר תשוב. ומרמז שצריך להתחרט על עונותיו כל עוד עדיין הוא חי בעוה"ז, ומשום שאומרים לאדם, הבא זכות והפטר, והטוב ביותר להביא זכות אבותיו, ולכן אמר: **וְאִי מְוָה עִם אָתָּה, פִּי אֶסְתַּבֵּל אִי אֵית לָךְ זָכוּ דְּאִתְּבָּח דִּינִין עֲלָךְ** התבונן אם יש לך זכות של אבות שתגין עליך.

בִּיּוֹן דְּסִלְקִין לִיה לְדִינָא בְּבִי דִינָא דְּלַעֲלִילָא מכיון שמעלים אותו לדון אותו בבית דין של מעלה, **הֲהִיא סַעְרָה, דְּאִיהִי גִזְרַת דִּינָא, דְּסַעֲרִי עָלֶיהָ דְּבַר נָשׁ** אותה סערה שהיא גזירת הדין שסוער עליו על האדם, **תִּבְעַת מִן מַלְכָּא לְמִידָן אֲנֹן תְּפִיסִין דְּמַלְכָּא** תובעת מן המלך לדון את אותם התפוסים של המלך, והכוונה היא לאותם שכבר נפלו למשכב וכמ"ש הרמ"ק, כי הס"מ יש לו כח רק כאשר האדם כבר נפל למשכב אז יכול לתבוע מבי"ד של מעלה שידונו אותו למיתה, אבל לפני שנהיה חולה, אין לו את הכח הזה, ולכן צריך האדם לבקש רחמים קודם שנהיה חולה שלא יפול למשכב וכל יום יחזור בתשובה, **וְכִלְהוּ אֲתִיִּין חַד חַד קָמִיָּה** וכולם באים אחד אחד לפניו. **בִּיה שַׁעְתָּא אֲתִקְרִיבוּ בִּי דִינָא. אֵית מְנַחוֹן דְּפִתְחֵי בְּזֻכּוֹת** באותה שעה מתקרבים הדיינים של בית הדין העליון ומתבוננים במעשיו של האדם, אם רובו זכיות או רובו עוונות, יש מהם שפותחים בזכות, **וְאֵית מְנַחוֹן דְּפִתְחֵי בְּחוּבָה**

ויש מהם שפותחים בחובה. וְגִזְרַת דִּינָא תִּבְעַת דִּינָא וגזירת הדין שהיא רוח סערה חזקה, באה לבי"ד לקטרג על אותו אדם ותובעת לעשות הדין.

וְאִי תְּהוּא פֶּר נָשׁ לָא זָכִי בְּדִינָא ואם אותו אדם לא זוכה בדין, מֶה בְּתִיב מֶה כְּתוּב עֲלֵיו. וַיַּחֲתִרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל הַיִּפְשָׁה וְלֹא יָכְלוּ. מִשְׁתַּדְּלִין אֲנֹן דְּאֹרֵי זְכוּתִיהָ לְאַתְבָּא לִיהָ לְתַאי עֲלָמָא פִּי מִשְׁתַּדְּלִים אוֹתָם שְׁלִימְדוּ עֲלֵיו זְכוּת לְהַחזִיר אוֹתוֹ לזֶה הָעוֹלָם כְּלוּמַר לְהַקִּימוּ מִחוּלּוֹ שְׁלֹא יָמוּת אֲלֵא יִמְשִׁיךְ לְחַיִּיתָּ, וְלֹא יָכְלוּ וְלֹא יָכְלוּ לְהַשִּׁיבוּ לזֶה הָעוֹלָם. מֶמַּאי טַעְמָא וּמַהוּ הַטַּעַם. כִּי הֵימ הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר עֲלֵיהֶם דְּהֵינּוּ, גִּזְרָה דְּדִינָא, אֲזִיל וְסַעִיר בְּחֻבּוֹי דְּכָר נָשׁ גִּזְרַת הַדִּין הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר עוֹנוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ אָדָם, וְאַתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶוּ וּמִתְגַּבֵּר עַל אוֹתָם שְׁלִימְדוּ עֲלֵיו זְכוּת ר"ל.

בְּדִין נִחְתִּין עֲלֵיהָ תִּלְת שְׁלִיחַן מְמַנֵּן אֲזַי יוֹרְדִים וְבָאִים אֵלָיו שְׁלוֹשָׁה שְׁלוּחִים מְמוּנִים, חֵד, דְּכְתִיב כָּל זְכוּוֹן וְכָל חוּבִין דְּעֵבֵד פֶּר נָשׁ בְּתַאי עֲלָמָא אֶחָד שְׁכוּתָב כָּל הַזְכוּיּוֹת וְגַם כָּל הָעוֹנוֹת שַׁעֲשָׂה הָאָדָם בְּזֵה הָעוֹלָם. וְחֵד דְּעֵבִיד חוֹשְׁבֵן יוֹמָי וּמִלְאָךְ אֶחָד שַׁעֲשָׂה חֲשֹׁבֹן יָמָיו, וְכִמּוּ שְׁדַרְשׁוּ רְבוּתֵינוּ עַל הַפְּסוּק וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בִּימִים שָׁכַל יוֹם וַיּוֹם שְׁלוֹ כּוֹלוּ הִיָּה לְעִבּוּדַת ה' . וְחֵד דְּתָהוּ אֲזִיל עֲמִיהָ פֶּר תָּהוּ בְּמַעֲי אֲמִיהָ וּמִלְאָךְ אֶחָד שֶׁהִיָּה הוֹלֵךְ עִימּוֹ וּמְלוּהָ אוֹתוֹ לַעוּהָ"ב מֵאֲזַ שְׁהִיָּה בְּבִטָן אִימּוֹ כֵּן עֵתָה חוּזֵר וּמְלוּהָ אוֹתוֹ לַעוּהָ"ב. וְהָא אוֹקִימָנָא דְּגִזְרַת דִּינָא לָא שְׁכִיךְ עַד תְּהוּא זְמָנָא וְזֶה כִּכֵּר בִּיאָרְנָו וְהָעִמְדָנָו, שְׁגוּרַת הַדִּין שֶׁהִיא אוֹתָהּ רּוּחַ סַעֲרָה שֶׁמְקַטְרֶגֶת עַל הָאָדָם, אֵינָה שׁוֹקֶטֶת עַד אוֹתוֹ זְמַן שְׁלוֹקָחִים אוֹתוֹ מִבֵּיתוֹ לְבֵית

הקברות דְּכַתִּיב כַּמֶּשֶׁכּ, וַיִּשְׁאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּשְׁאוּ: כִּד נָטְלִי לִיה
מִבֵּיתִיה לְבִי קִבְּרִי פִי כַּאֲשֶׁר נוֹשָׂאִים אוֹתוֹ מִבֵּיתוֹ לְבֵית הַקְּבֵרוֹת, כִּדִּין מִכְרִי
עָלוּי, אִי אִיהוּ וְכָפָא אַז מִכְרִיזִים עָלָיו אִם הוּא צָדִיק, מִכְרִיזִי עָלֶיהָ וְאָמְרִי
מִכְרִיזִים עָלָיו וְאוֹמְרִים, הָבֹו יָקָר לְדִיוֹקְנָא דְּמִלְפָּא, תֵּנו כְּבוֹד לְדִיוֹקָן הַמֶּלֶךְ כִּי
זָכָה לֹא לַפְּגוּם בַּצֶּלֶם הַמֶּלֶךְ (יִשְׁעִיָּה נז) וְעוֹד אוֹמְרִים יָבֵא שְׁלוֹם הַצָּדִיק הַזֶּה אֶל הַקֶּבֶר
יִנּוּחֹו עַל מִשְׁכְּבוֹתָם וַיִּשְׁכְּבוּ כָּל הַצָּדִיקִים בִּמְנוּחָה כִּיּוֹן שְׁבֵא לָהֶם שָׁכֵן טוֹב הֲלָךְ
נִכְחוֹ מִפְּנֵי שְׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַנְּכוּחָה וְהַיִּשְׁרָה. מִנָּא לָן וּמִנֵּין לָנוּ שִׁמְכְרִיזִים עַל הַצָּדִיק אֶת
מַעֲשָׂיו. דְּכַתִּיב שְׁכָתוֹב (יִשְׁעִיָּה נח), וְהָלָךְ לְפָנֶיהָ צִדְקָךְ שֶׁהַמִּצְוֹת וְהַמַּעֲשִׂים
טוֹבִים וְלִימּוּד הַתּוֹרָה הֵם הוֹלְכִים לִפְנֵיו וּמִכְרִיזִים עָלָיו וּמִפְּנִים לוֹ אֶת הַדֶּרֶךְ (דף קצ"ט ע"ב)
כְּבוֹד יְהוָה יֶאֱסֹפֶךָ אֶל מְקוֹמוֹ בְּשָׁלוֹם. וְאִי חֵיִיבָא אִיהִי, מִכְרִיזִי
עָלֶיהָ וְאָמְרוּ, וַיִּי לִיה לְפָלְגִינָא וְאִם ח"ו רָשָׁע הוּא, מִכְרִיזִים עָלָיו וְאוֹמְרִים, אוֹי
לוֹ לַפְּלוּנִי, טָב לִיה דִּלָּא יִתְפָּרִי טוֹב הִיָּה לוֹ שְׁלֹא נִבְרָא כִּי פָגַם בְּדִיוֹקָן הַמֶּלֶךְ.
כִּדִּין מַה כְּתִיב וְאִז מַה כְּתוּב, וַיִּטְלְהוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מוֹעֵפּוֹ.
פִי כִּד עָאֲלִין לִיה לְבִי קִבְּרִי דְּאִיהוּ אֲתָר דְּדִינָא כַּאֲשֶׁר מִכְּנִיסִים אוֹתוֹ
לְתוֹךְ הַקֶּבֶר שֶׁהוּא מְקוֹם הַדִּין, כִּי אַז מִתְחִילִים הַמַּלְאָכִים הַמְּמוֹנִים לַעֲשׂוֹת חִיבוּט הַקֶּבֶר וְדִינִים
קָשִׁים וְתוֹלְעִים ר"ל. כִּדִּין גְּזֵרַת דִּינָא דְּהוָה סָעִיר וְאִז גְּזִירַת הַדִּין שְׁהִיא רוּחַ
סַעְרָה שְׁהִיא סוֹעֵר וּמִקְטָרֵג עָלָיו, שְׂכִיךְ מוֹעֵפִיָּה שְׁקֵט וְנַח מִכַּעֲסוֹ כִּי עָשָׂה אֶת שְׁלִיחוֹתוֹ
וְעָתָה נִמְסֵר לַמְּמוֹנִים אֲחֵרִים. וְנוֹנָא דְּכָלֵעַ לִיה, דָּא אִיהוּ קִבְּרָא וְהִנֵּה הַדָּג

שֶׁבִלַע אֶת יוֹנָה הוּא יִרְמוֹז עַל הַקֶּבֶר שֶׁהוּא בּוֹלַע אֶת גּוֹפוֹ שֶׁל הָאָדָם לְתוֹכוֹ.

מה בתיב מה כתוב אח"כ, ויהי יונה במעי הדג. פי' מעוי דדג, דא
 איהו בַּטֶּן שְׂאוֹל שמעיו של הדג היא בטן שאול. מַנְלָן מנין לנו זה.
 דבתיב שכתוב (יונה ב) מַבְטֵן שְׂאוֹל שְׂוַעְתִּי. ואיהו בַּמְעִי דְנוֹנָא
 הוּה, וְקֹאֲרִי לִיה בַּטֶּן שְׂאוֹל שיונה במעי הדג היה וקרא לו הקב"ה מבטן שאול,
 שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת ומש"כ שיונה היה בבטן הדג, פי' אֵלֶּין תֵּלֵת
 יוֹמִין, דְּבַר נָשׁ בְּקִבְרָא, וְאַתְּבַקְעוּ מַעֲוִי אלה השלשה ימים שהאדם בקבר
 ונבקעים מעיו.

לְבַתָּר תֵּלְתָא יוֹמִין ולאחר שלשה ימים אלה, תְּהוּא טְנוּפָא אֲתַהֲפֹךְ
 עַל אַנְפּוּי אותה הטינופת והלכלוך שיש במעיו מתהפך על פניו, וְאוֹמֵר
 לוֹ, טוֹל מַה דִּיהֲבָתָּ בִּי ואומר לו קח מה שנתת בי. אֲכִלְתָּ וְשָׁתִיתָ כָּל
 יוֹמָא אכלת ושתית כל יום ויום, וְלֹא יִהְיֶה לְמִסְבִּנִי ולא נתת לעניים, וְכָל
 יוֹמָךְ הוּוּ בְּחִנִּין וּבְמוֹעֲדִין וכל ימך היו כמו חגים ומועדים כל יום בשר עופות
 דגים יינות וכו', וּמִסְבִּנִי הוּוּ כְּפִנִין, דְּלֹא אָכְלוּ בִּהְדָּךְ והעניים היו רעבים
 שלא אכלו עימך, א"כ, טוֹל מַה דִּיהֲבָתָּ בִּי קח מה שנתת בי, כי אם האדם מארח
 עניים ועושה חסד עמהם עדיין זו סעודת מצוה ואי אפשר לקטרג עליו. תְּהָא הוּא זה הוא
 דבתיב מש"כ (מלאכי ב), וְזִרְתִּי פָּרֵשׁ עַל פְּנִיכֶם וְגו' ואפזר הזבל לבזות
 אתכם, פֵּרֶשׁ חֲגֻבְכֶם, וכן הזבל שבבטנכם ממה שעשיתם כל ימיכם כחגים, וְהָא אִיקְיִמָּנָא
 והרי כבר פירשנו הענין.

לְבַתֶּר דָּא, מִתְּלָתָא יוֹמִין וּלְהִלָּאָה ואחר זה, משלשה ימים והלאה, בְּרִין
 אֲתָדֵן בְּרִי נֶשׁ מְעִינִי או נידון האדם מעיניו שהיו משוטטות הנה והנה
 אם ח"ו הסתכל ופגם בעיניו, מִיָּדָיו או בידיו, או בכליו, הרים יד וכו', וּמִרְגְּלָיו ומרגליו
 אם הלכו למקומות אסורים, וְאִוְקְמוּהָ עַד תְּלָתִין יוֹמִין והעמידו והסבירו החכמים
 שזה הדין נמשך עד שלשים יום. כָּל אֲנֹן תְּלָתִין יוֹמִין, אֲתָדֵנוּ נִפְשָׁא
 וְנוֹפָא בְּחֵדָא אותם שלשים יום נדונים הנפש והגוף כאחד. וּבְגִינִי כִּי אֲשַׁתְּבַּח
 נִשְׁמָתָא לְתַתָּא בְּאַרְעָא ובשביל זה נמצאת הנשמה למטה בארץ ומצטערת עם
 הגוף, דִּלָּא סְלִקְתָּ לְאַתְרָהּ שלא עולה למקומה, וכאשר תעלה הנשמה למעלה תידון
 שם לבדה, והיא הנשמה. כְּאַתְתָּא דִּיתְבַּת לְבָר, כָּל יוֹמֵי מַסְאַבוּתָא
 דומה לאשה שיושבת בחוץ לבדה כל ימי טומאתה. לְבַתֶּר, נִשְׁמָתָא סְלִקָּא ולאחר
 השלשים יום הנשמה עולה למעלה להטהר ולהזדכך, וְנוֹפָא אֲתַבְּלִי בְּאַרְעָא והגוף
 מתבלה ונרקב בארץ. עַד הַהוּא זְמַנָּא דִּיתַעַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא
 לְמִיתִיָּא עד אותו זמן שיעורר הקב"ה את המתים בזמן תחיית המתים.

וְזַמִּינָא קָלָא חֲדָא לְאַתְעָרָא בְּבֵי קְבָרֵי וְיִימָא ועתיד קול אחד להתעורר
 בבית הקברות ויאמר, (ישעיה כו) הִקְיָצוּ מְשִׁינַת הַמִּיתָה וְרָנְנוּ שׁוֹכְנֵי
 עֶפְרָא כִּי טַל הַתְּחִיָּה שֶׁאֵינוֹ מוֹרִיד, הוּא אֲוֵרוֹת טַלְדָּ טַל מאורות העליונים
 וְאַרְצָן רַפָּאִים תַּפִּיל והארץ תפיל ותשליך את המתים שנקראים רפאים (כי נרפא ע"י
 המיתה) שְׁקוּרִים בָּהּ לַחוּץ. אִימָתִי יְהֵא דָא מְתִי יִהְיֶה זֶה. בְּזַמַּנָּא דִּיתַעַבֵּר

מִלֵּאךְ הַמּוֹת מַעֲלָמָא בזמן שיתבטל ויעבור מלאך המות מן העולם, דְּבִתִּיב (ישעיה כה), **בְּלַע הַמּוֹת לְנֶצַח וְגו'** ולא יהיה עוד מלאך המות. וא"כ בִּיּוֹן דְּבִלַע הַמּוֹת לְנֶצַח ולא יהיה יותר מלאך המות, לְבִתָּר אח"כ יתקיים מש"כ, וּמַחַח יְהוָה אֱלֹהִים דְּמַעַח מַעַל כָּל פָּנִים כי לא יהיה עוד על מי לבכות וְחִרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מַעַל כָּל הָאָרֶץ כי לא יהיה מי שיחרף את עם ישראל. בְּדִין בְּתִיב ואז כתוב וירמוז זה מה שאמר הפסוק אצל יונה, וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג וַיִּקָּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבֶּשֶׁה דהיינו הדג הוא הקבר ויקיא את יונה מן הקבר.

בִּיּוֹן דְּאִתְעַר הַחַוָּא קָלָא בִּינֵי קִבְרֵי כיון שיתעורר אותו קול בין הקברים, בְּדִין כָּל קִבְרֵיִיא יִקְיאוּ לְאַנּוֹן מִתִּיבָא דְּבַחֲזֵן לְבַר אז כל הקברים יפלטו לאותם מתים שבהם לחוץ. הָדָא הוּא דְּבִתִּיב וזה שכתוב וַאֲרִץ רַפָּאִים תִּפִּיל. מַאי תִּפִּיל מה פ"י תפיל. דִּיקְיָא לֹזֶן לְבַר שתקיא להם למתים לחוץ. רַפָּאִים, מַחוּ רַפָּאִים למה קורא למתים רפאים. דְּקַבִּילוּ אִסּוּוֹתָא כְּמִלְקַדְמִין שקיבלו רפואה כמו שהיו בהתחלה, וַאֲתַסִּיאוּ גְרָמִין בְּגְרָמִין ונתרפאו ונתחברו עצמות בעצמות ויחיו מחדש בסוד תחיית המתים בריאים ושלמים. וְאַלִּין אֶקְרוּן רַפָּאִים ואלה נקראים רפאים.

וְאִי תִימָא, הָא בְּתִיב ואם תאמר הרי כתוב (בְּשָׁאָר עוֹבְדֵי בּוֹכְבִּים וּמַזְלוֹת) (ישעיה כו) רַפָּאִים כָּל יְקוּמוּ. אֵלָא וְדָאִי כָּל עֲלָמָא יְתַסּוּן גְרָמִין בְּבִי קִבְרֵי אלא ודאי כל בני העולם יתרפאו ויתחברו העצמות שלהם בתוך קברם, אֲבָל

מִנְהוֹן יְקוֹמוֹן אבל מהם יקומו, וּמִנְהוֹן לֹא יְקוֹמוֹן ומהם לא יקומו, ואלה
הרשעים שאינם קמים לתחיית המתים. וְעַל דָּא בְּתִיב זֶה כְּתוּב רַפָּאִים בַּל
יְקוֹמוּ. וּפָאָה חוֹלְקִיהוֹן דִּישְׂרָאֵל אשרי חלקם של ישראל, דְּבְתִיב בְּהוֹ
שְׁכֻתוֹ בָּהֶם נִבְלָתִי יְקוֹמוֹן. וּבְהָאֵי נוּנָא ובזה המשל של הדג שבלע את יונה,
אֲשַׁפְּחָנָא מְלִין לְאַסּוּוֹתָא דְּכָל עֲלָמָא מצאנו רמזים לרפואה לכל העולם.

הָאֵי נוּנָא בִּיּוֹן דְּבַלְעַ לְיוֹנָה, מִית זֶה הַדָּג שֶׁבִלַּע אֶת יוֹנָה מֵת. וְיֵבִיָּה הוּא
יוֹנָה תִּלְתָּא יוֹמִין ובו היה הנביא שלשה ימים, לְבִתָּר אֲתִקְיִים
בְּמִלְקִדְמִין אח"כ חזר להיות בבתיחלה, וְאִקְי לְיוֹנָה לְבָר וְהִקִּיא אֶת יוֹנָה לְבַחוּץ,
וְהָא אוֹקְמוּהּ, דְּבְתִיב וַיִּתְּפֹלֵל יוֹנָה אֶל יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי
הַדָּגָה. בְּתִיב הָכָא הַדָּגָה והרי בארנוה שכתוב כאן הדגה, וּבְתִיב הָתָם
וכתוב שם במצרים במכת הדם (שמות ז) וַהֲדָגָה אֲשֶׁר בִּיאוֹר מֵתָהּ, וְהָא
אוֹקְמוּהּ והרי בארנוה, שִׁכְמוּ שֶׁהַדָּגִים בִּיאוֹר מֵתוּ אִף כֵּן אֲצֵל יוֹנָה הַדָּג מֵת וְאִח"כ חִיָּה
שׁוּב. בְּגוּוֹנָא דָּא, וְמִינַת אֶרְעָא דִּישְׂרָאֵל לְאַתְעָרָא בְּקִדְמִיתָא
כִּמוּ זֶה עֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהִתְעוֹרֵר בִּהְתַּחֲלָה, וּלְבִתָּר וְאִח"כ וְאֶרֶץ רַפָּאִים
תִּפְּלִל כְּלוּמָר, שְׁכֹל הַמֵּתִים שֶׁקְבוּרִים בְּא"י יִפְלוּ מִקְבָּרָם וַיְחִיו בְּסוּד תַּחֲיִית הַמֵּתִים וַיְקוּמוּ
בִּלְבוּשֵׁי אֹרֶה הַמֵּאִירִים יוֹתֵר מִמֵּאוּר הַשֶּׁמֶשׁ (הַרְמ"ק ז"ל).

וְהָא אוֹקְמָנָא והרי למדנו, דְּשִׁבְעָה דִּינִין יַחְלְפוֹן עָלֶיהָ דְּכָר נָשׁ,
כִּד נָפִיק מֵהָאֵי עֲלָמָא דְּשִׁבְעָה דִּינִים עוֹבְרִים עָלָיו עַל הָאָדָם כֹּאשֶׁר יוֹצֵא
מִזֶּה הָעוֹלָם. חַד, הָהוּא דִּינָא עֲלָאָה אחד הוא הדין הגדול, כִּד נָפִיק רוּחָא

מִן גּוּפָא כאשר יוצא הרוח מהגוף בשעת הפטירה. **ב', בַּד עֹזְבְּדֵי וּמְלוֹי**
אֲזִלִּין קַמִּיה וּמְכַרְזֵי עָלוֹי כאשר מעשיו ודיבוריו הולכים לפניו ומכריזים עליו. **ג'**
בַּד עֵייל לְקַבְּרָא כאשר נכנס לקבר. **ד', דִּינָא דְקַבְּרָא** הרביעי דין הקבר הוא
עונש חיבוט הקבר. **ה', דִּינָא דְתוֹלְעָתָא** החמישי הדין כאשר התולעים אוכלים את
גופו. **ו', דִּינָא דְגִיְהִנָּם** הששי דין הגיהנם. **ז', דִּינָא דְרוּחָא דְאֲזִלָּא**
וְשֹׁמֵת בְּעָלְמָא השביעי דין הרוח שהולכת ומשוטטת בעולם, **וְלֹא אֲשַׁבַּחַת**
אַתָּר נְיִיחָא, עַד דְּיִשְׁתַּלֵּים עֹזְבְּדֵי ולא מוצאת מקום מנוחה שנשלם ונתקן
מעשיו, והוא עולם התוהו שנקלע שם או בסוד גלגול שיוּרד בגלגול לתקן את כל מעשיו שאינם
מתוקנים. **בְּגִין דָּא, בְּעֵי כַּר נָשׁ לְאַסְתַּפְּלָא תַּדִּיר בְּעֹזְבְּדֵי, וַיִּתּוּב**
קַמִּי מְרִיָּה ולכן בגלל זה צריך האדם להתבונן תמיד במעשיו וישוב בתשובה לפני אדונו.
וְכַד אֲסַתְּפַל דְּדוּר מַלְכָּא בְּדִינִין אֵלִין דְּכַר נָשׁ וכאשר הסתכל דוד
המלך ע"ה ב' הדינים הללו של האדם, **אֶקְדִּים וְאֶמַּר** הקדים (תהלים קד)
בְּרַכִּי נַפְשִׁי אֵת יְהוָה, עַד לֹא תִפּוֹק מִן עָלְמָא עד אשר לא תצא מן
העולם, **בְּעוֹד דְּאַנְתָּ אֲשַׁתְּכַחַת עִם גּוּפָא** בעוד שהנשמה נמצאת עם הגוף.
וְכָל קֶרְבִּי אֵת שֵׁם קָדְשׁוֹ, אֲנוּן שְׁיִיפִי גּוּפָא, דְּמִשְׁתַּתְּפִי בַּחֲדָא
בְּרוּחָא הם אותם האיברים של הגוף שנמצאים ביחד עם הנשמה. **הִשְׁתָּא**
דְּתִשְׁתַּכְּחוּן עִמָּה עכשיו כשתהיו עמה בחיי חיותו, **אֶקְדִּימוּ לְבָרְכָא שְׁמָא**
קִדְיָשָׁא הקדימו לברך את השם הקדוש ית"ש, **עַד לֹא יִמְטִי וּמָנָא דְלֹא**

תִּכְלֹן לְבָרְכָא עד אשר לא יגיע הזמן שלא תוכלו לברך, וְלֹא־תָבֹא
בְּתִיּוֹבָתָא ולשוב בתשובה, וְעַל דָּא אָמַר ועל זה אמר דוד המלך בְּרָכִי נַפְשִׁי
אֶת יְהוָה תִּלְלוּיָהּ. אַתּוּ אַנּוּן חֲבֵרִיָּא וְנִשְׁקֹנוּ רִישֵׁיהּ.

מאמרי הפרשה

יחודה של שירת "האזינו"

שירת "האזינו" כוללת בתוכה את כל מאורעות העולם מראשית הווייתו ועד לאחרית הימים כתב הרמב"ן (בסוף פרשתינו) שירת האזינו עניינה נכבד מאוד, שמשה רבינו ע"ה הזכיר בה את כל הטובות והמעלות שגמל השם יתברך לעם ישראל לפני מתן תורה, במצרים, בים ובמדבר, ובמה שעתידי הקדוש ברוך הוא להכניסם לארץ, וכן העתיד להיות בימות המשיח שינקם מאויביו, והטוב הצפון לצדיקים לעתיד לבא, תחיית המתים ועולם הבא. וכשם שכל המאורעות רמוזים בפרשת האזינו, כך כלולים בה ורמוזים כל נשמות ישראל, ואין קץ לרמזים בפרשה זו.

שירה זו נכתבה בצורה מיוחדת וכמו שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' רע"ה סעיף ה'), דהיינו, שבאמצע כל שיטה [שורה] יש רווח, ונמצא שכל שיטה מחולקת לשתיים כמו עשרת הדברות שנכתבו בשני טורים מקבילים. וכותבים אותה בשבעים שורות (שם) רמוז לשבעים אומות העולם.

ובספר מעם לועז (כאן) כתב שמנין הפסוקים בשירה הם נ"ב, רמז לנ"ב פרשיות התורה שבחמישה חומשי תורה להוציא פרשת האזינו. כמנין "אליהו", לרמז ולסמל שכל סתרי השירה, רזיה וסודותיה החתומים וסתומים מאתנו, יתבררו ויתגלו לנו לעתיד לבא כאשר יבוא אליהו הנביא זכור לטוב. וכן מנין התיבות בפרשה הם תרי"ד כנגד תרי"ג המצוות, ומספר אחד נוסף כנגד כל התורה כולה. גם ב' המלים "השמים ואדברה" עולים בגימטריא תרי"ג.

והרבה בשבח התורה בפרשה זו, כדבר שנאמר להלן בפרשה (לב, מו) כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה, כי היא סיכום כל התורה, שידעו בני אדם שבחה של תורה, כדבר שנאמר במשלי (ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, ודרך חיים תוכחות מוסר.

"הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמָרִי פִי" (לב, א)

מדוע שינוי הלשון "האזינו" ו"תשמע"

משה מעיד את השמים והארץ על עם ישראל ביום מותו, כנאמר כאן, האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי.

המדרש (תנחומא ריש האזינו סימן ב') מעיר, שהפנייה של משה רבינו לשמים היא בלשון "האזינו" - מילה המבטאת קירבה, לעומת זאת הפנייה לארץ היא בלשון "ותשמע", שהיא ממרחק. ומסביר המדרש, שמשה רבנו, גם בהיותו כאן בארץ, היה קרוב לשמים ורחוק מן הארץ, על כן, ההאזנה מתייחסת לשמים והשמיעה לארץ.

לעומת זאת, אצל הנביא ישעיהו נאמר, שמעו שמים והאזינו ארץ (ישעיהו א, ב), באשר היה רחוק מן השמים וקרוב לארץ, לכן אמר לשמים שמעו ולארץ האזינו.

ומדוע היה משה כה קרוב לשמים, כי כאשר דיבר משה אל בני ישראל היה זה ביום מותו, ומחמת עליונות מדרגתו העליונה היה קרוב ביותר אל השמים, לכן אמר, האזינו השמים הקרובים, ותשמע הארץ - הרחוקה.

"הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמָרִי פִי" (לב, א)

י"ג ספרי תורה כתב משה ביום מותו

בעלי התוספות (בדעת זקנים מבעלי התוס' סוף פרשה קודמת) מביאים בשם המדרש, ששבעה באדר היה אותו היום, ויום מיתתו של משה היה, ואף על פי כן היה משה כותב י"ג ספרי תורה אותו יום, י"ב מהם נתן לכל שבט ושבט, והאחד שם בארון ברית ה' שנאמר (לא, כד) ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם.

ואל תתמה על כך כיצד יתכן שהספיק לכתוב י"ג ספרי תורה. כי הדברים הקדושים מעצמם נעשים, וזהו שכתוב (לא, ל) וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם - כאילו מעצמם נשלם ולא ביד אדם.

"הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרְי פִּי" (לב, א)

אם האדם הוא במדרגה שבשעה שמדבר יאזינו השמים, אז ותשמע הארץ אמרי פי, שיעשו דבריו פרי למעלה ושורש למטה

בספר תפארת שלמה (כאן) מבאר על פי המדרש רבה (האזינו סוף סי' א') שבשעה שדיבר משה שתקו העליונים ותחתונים. וזה פירוש הפסוק (דברים א, א) אלה הדברים אשר דבר משה, פירוש, בשעה שדיבר משה לא היה נשמע שום דבור בעולם זולת דיבורו של משה לבדו, כמו במתן תורה שלא היה שום עוף מצפצף בשעה שהיה יוצא הדבור מפי הגבורה, כן בשעת דיבורו של משה הושתקו העליונים ותחתונים.

והענין בזה נראה דכתיב (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו, נמצא שבשעה שאמר הקב"ה "יהי רקיע" לא היה אז שום דבור מקודם כי בזה הדיבור נעשה הרקיע. כך גם במתן תורה שנאמרו עשרת הדברות שהם כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, וכל העולם היה תלוי במתן תורה כמו שנאמר (איוב כו, יא) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, לכן גם במתן תורה השתיק כל הדיבורים כנ"ל. ולזה גם כן במאמר משה השתיק כל העליונים, כידוע דברי הזוהר הקדוש (ח"ג דף כו ע"א) שכל מי שזוכה לחדש דבר תורה לאמיתתה בורא שמים חדשים. ולזה השתיק במאמרו גם כן את כל הדיבורים מכל העולם כנ"ל. ובה יש לבאר את הפסוק "האזינו השמים ואדברה", פירוש, אם האדם הוא במדרגה זו שיאזינו השמים וישתקו לקול אשר ידבר, אז, "ותשמע הארץ אמרי פי", פירוש שיעשו דבריו פרי למעלה ושורש למטה ויכנסו הדברים באזני השומעים. "ותשמע" הוא מלשון קבלה, יאזינו ויקבלו דבריו לשמור ולעשות ככל אשר ידבר.

"השמים" בחינת דכורא, "ואדברה" בחינת השפעה, "ותשמע הארץ" בחינת נוקבא המקבלת

הסבר נוסף כתב התפארת שלמה, הנה שמים והארץ הם רמז ליחוד זעיר ונוקבא לפי ש"השמים" בתורת הסוד הם תמיד בבחי' ז"א, ו"הארץ" היא הנוקבא המלכות, וזה שאמר כאן משה רבנו ע"ה, כי כל מה ש"אדברה" וכל "אמרי פי" הם בבחינת היחוד של "שמים" ו"ארץ" הם זעיר ונוקבא. כי "השמים" הוא מבחינת דכורא, "ואדברה" הוא בחינת ירידת השפע, "ותשמע הארץ" בחינת נוקבא שהיא מקבלת השפע, ולכך ממשיך הכתוב "יערוף כמטר לקחי", כי גם בתורה יוכל להשפיע כל טוב לעולם כמו בתפילה, וזהו יערוף כמטר לקחי, ובחינת

המטר הוא להשפיע חיים וטוב לעולם, כן יהי' רצון לקחי להשפיע השפעות טובות לעולם על ידי היחוד כנ"ל. והבן.

השמים גימט' "נשמה" לרמוז שצריך להאזין לצרכי הנשמה

עוד נראה לומר בזה, דהנה "השמים" גימט' "נשמה", לרמוז שצריך להאזין לצרכי הנשמה שהם התורה והמצוות ומעשים טובים, ואז נזכה ל"אדברה" שזה דְּבַר ה', "דבר" מלשון מנהיג, המנהיגה שלנו תהיה השכינה הקדושה, שהיא אות ה' אחרונה בשם הוי"ה, שהיא המלכות המוציאה לפועל את המידות העליונות ממנה, ול-"ותשמע הארץ", שהוא הגוף שכולו ארציות, דהיינו הגוף ישמע ל"אמרי פי" לאמריו של הקב"ה, כי הנשמה תשלוט על הגוף.

האזינו בתחלה החשובים שבדור שהם בחינת שמים וממילא ישמעו המוני העם

ובחתם סופר (על התורה ריש האזינו) ראיתי שהביא "השמים", מסמלים את האישים הגדולים והחשובים, ו"הארץ" מסמלת את פשוטי עם, העסוקים וטרודים בעניינים הארציים, אם יאזינו בראשונה האישים הגדולים, כי אז ממילא ישמעו גם המוני העם הפשוטים, שאם ההמון אינו שומע, הרי זה מפני שהוא לומד מן הגדולים, שאם ראית דור שאין התורה והמצוות חביבות עליו צא ובדוק בפרנסי הדור, שאין הסירחון תלוי אלא בהם.

"יִעֲרַף כַּמָּטֵר לִקְחֵי תֹזֶל כְּטַל אֲמֶרְתִּי" (לב, ב)

המשיל הכתוב את דברי התורה הקדושים למטר

רבי בונים מפשיסחה (מובא במעינה של תורה כאן) ביאר את הכתוב, שהמשיל את דברי התורה הקדושים למטר (ספרי דברים פיסקא שו אות ב, וכ"כ רש"י כאן), שכשם שהמטר בשעה שיוורד עדיין לא ניכרת השפעתו על הצמחים, אלא רק לאחר זמן, כאשר השמש מגיחה מאחורי העננים וזורחת על האדמה, אז רואים את תוצאות המטר. כך גם דברי התורה, אף כי בשעה שהוגים בה אין מבחינים מיד בהשפעתה, בכל זאת סופה לעשות את פעולתה.

"יִעֲרַף כַּמָּטֵר לִקְחֵי זֶה תוֹרָה שֶׁבִּכְתָּב, תֹּזֶל כְּטַל אֲמֶרְתִּי זֶה תוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה"

גדולי המפרשים (ילקוט מעם לועז כאן עמ' תתתע"ח) פירשו שמשו רבינו רמז להם בזה כי כך הוא סדר הלימוד, בתחילה יהגה בתורה שבכתב ואחר כך יהגה בתורה שבעל פה, ולכן בתחילה אמר "יערף כמטר לקחי" המורה על תורה שבכתב כנאמר (משלי ד, ב) כי לקח טוב

נתתי לכם תורתי אל תעזובו, ואחר כך אמר "תזל כטל אמרתי" לרמוז על התורה שבעל פה. והטעם הוא משום שקודם כל צריך לדעת את יסודות התורה, ואחר כך להתרחב בה על ידי תורה שבעל פה.

ידימה הכתוב את התורה שבכתב ל"מטר", ואת התורה שבעל פה ל"טל", משום שכשם שהאדמה בתחילה צריכה למטר כדי להתרכך, ורק אחר כך כאשר התבואה צומחת צריכה תמיד לטל, כן הוא בלימוד התורה, בתחילה צריך ללמוד את התורה שבכתב, שהיא פותחת את לב האדם, ואחר כך כשנתגלתה מעט בלב האדם, אז ילמד תורה שבעל פה כל ימיו.

כשם שהמטר שוחק אבנים אף התורה שוחקת לב האדם

עוד אמרו רבותינו במדרש (תנחומא האזינו סימן ג' ועוד במדרש תנאים דברים לב, ב) שהתורה נמשלה למטר, משום שכשם שהמטר יש בכוחו לשחוק אבנים שנאמר (איוב, יד, יט) אבנים שחקו מים, אף התורה שוחקת לב האדם. וזהו שאמרו חז"ל (סוכה נב:) אם אבן הוא [יצר הרע] נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ. לכך אין יותר טוב לאדם מלהמית את עצמו על דברי תורה, ולעסוק בה בהתמדה יומם ולילה, כנאמר (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה.

וממשיך המדרש ואומר ולכך נמשלה התורה למטר, מה מטר אין העולם יכול להתקיים בלעדיו, כך אין העולם יכול להתקיים בלא תורה שנאמר (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. ומה המטר יורד מעט מעט, כך התורה כשמתחיל האדם ללמוד, לומד מעט תחילת האותיות א,ב,ג,ד, במנין קטן, ולבסוף עולה למנין גדול ק,ר,ש,ת. כך מתחילין ואחר כך עומד על התורה ודקדוקיה.

צריך שבלילה יחלום על הלימוד

יש להתבונן בדברי הנביא הנ"ל (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה, כיצד יתכן ללמוד תורה ביום ובלילה ברצף בלי לישון, הלא לא יוכל אדם יציר חומר להתקיים ללא שינה?

רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל ביאר זאת (הובא בלבוש יוסף, ישר, האזינו עמ' ק"צ) שעל האדם ללמוד תורה ביום בעמל, וכשכל כולו יהיה מונח בלימוד התורה, עד כדי כך שיחלום בלילה על דברי תורה, בכך יחשב לו שהוגה הוא גם בלילה בתורה, ולכך כיון הנביא באומרו, והגית בו יומם ולילה.

והביאור הזה נאה ויאה בפרט למי שאמרו, כי רבי צדוק הכהן מלובלין זכה לחבר חיבור הנקרא בשם "רסיסי לילה" ובו חדושים שנתחדשו לו בחלום, ומי יתן ונזכה לחדש חידושים שכאלו בהקיץ.

ועל הגר"א מסופר (הקדמת בניו להגהות הגר"א לשו"ע) שהיה ישן רק שעותיים ביממה, וגם זאת לא היה ישן ברציפות יותר מחצי שעה כלומר ארבע פעמים חצי שעה. וגם בזמן הזה היו שפתותיו דובבות דברי תורה.

"יִעֲרַף כַּמָּטֵר לְקַחֵי תִזְלַ כֶּטֶל אֶמְרָתִי" (לב, ב)

למה נמשלה כאן התורה לטל ומטר

הקשה רבנו יוסף חיים בספר בן איש חי בדרשות (ריש האזינו) מדוע דימה משה רבנו ע"ה את התורה גם למטר וגם לטל? וכתב לבאר את הענין, שהדימוי למטר הוא, שכשם שהמטר יורד כל משך החורף בין ביום ובין בלילה, כך אדם צריך לעסוק בתורה במשך כל הזמן, בין ביום ובין בלילה.

אמנם הרי המטר יורד רק בחורף ולא בקיץ, ואילו התורה צריך ללמדה לעולם בכל זמן, לכן דימה את התורה גם לטל, שכמו שהטל יורד לעולם בין בקיץ בין בחורף, כך לימוד התורה.

ובאמת שלא היה די לדמות את התורה לטל בלבד, לפי שהטל יורד רק בלילה ולא ביום, ואילו בתורה צריך ללמוד בין ביום ובין בלילה. ולכן דימה את התורה גם למטר שיורד בין ביום ובין בלילה.

דברי תורה משפיעים על אדם שלבו מוכן לשמוע

סיבה נוספת שנדמתה התורה למטר, לפי שהמטר מצמיח רק במקום שהוכשר לכך קודם, דהיינו שנחרש ונורע קודם, ואילו מקום שלא נעבד, המטר עוד גורם את ההיפך, מזיק לקרקע, שעושה אותה ביצה. כך גם דברי תורה, הם משפיעים על אדם שלבו נחרש ונורע דהיינו כשליבו של האדם מוכן לשמוע, אבל דברי תורה הבאים על לב ריק, בזה נגרם נזק יותר מתועלת, וכבר אמרו חכמנו ז"ל (יומא עב:) זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם המות.

"יַעֲרֹף בַּמָּטָר לְקַחֵי תֹזֶל כְּטָל אֶמְרָתִי" (לב, ב)

המטיף מוסר ישמיע דבריו בנחת כטל שהכל שמחים בו

רש"י (כאן, מספרי) "תזל כטל" שהכל שמחים בו משום שאינו מטריד שום אדם, ואילו המטר, יש שעצבים בו כגון הולכי דרכים. ורמזו יש כאן ללמדנו, שכל המטיף מוסר באזני הקהל, ראוי לו להשמיע דבריו בנחת ובלשון רכה, כטל זה שהכל שמחים בו, וסימנך: "טל" ראשי תיבות, "טוב לכל", לעומת זאת תוכחה הנאמרת בנימת זעם ובלשון תקיפה, פעמים שהיא מחטיאה את המטרה, כי מעוררת בלב השומעים התנגדות ואי נחת, כדוגמת הולכי דרכים כלפי מטר סוחף, הפוגע בהם, וסימן לכך "מטר" ראשי תיבות "משאכם, טרחכם, ריבכם" ... ורק לעת הצורך, וכשמטיפים מוסר לרבים, יש להוכיח בלשון חריפה.

"יַעֲרֹף בַּמָּטָר לְקַחֵי תֹזֶל כְּטָל אֶמְרָתִי כְּשִׁעִירִים עָלֵי דָשָׁא וְכִרְבִּיבִים עָלֵי עֵשֶׁב. כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גִדְל לְאַלְהֵינוּ" (לב, ב-ג)

התורה מכפרת על כל חטאים אף על חילול השם

בספר שלל רב (כאן) מביא פנינה נפלאה בשמו של האדמו"ר הקדוש רבי אהרן מבעלזא. שנינו במדרש (מדרש תנאים, דברים לב, ב) מה שעירים באין על חטאים ומכפרין, כך תורה מכפרת על כל חטאים. עד כאן. והנה ידוע שיש ארבעה חילוקי כפרה (יומא פו.), והחמור מכולם הוא חילול השם, שאין לו כפרה מחיים. ואולם מבואר ברמב"ם (הלכות תשובה פ"א ה"ב) שזהו דוקא כאשר אין בית המקדש קיים, אך בזמן שהיה בית המקדש קיים, השעיר המשתלח היה מכפר גם על חילול השם.

וזו כוונת המדרש הנזכר לחדש, שדברי תורה מכפרים כשעירים, דהיינו, כמו שהשעיר המשתלח היה מכפר אף על עון חילול השם, כך דברי תורה מכפרים אף על עון חילול השם.

והפסוק עצמו נותן טעם בדבר, "כי שם ה' אקרא", שהרי כל התורה הם שמותיו של הקב"ה כידוע (רמב"ן בהקדמתו לתורה, יש בידינו קבלה של אמת), וממילא על ידי לימוד התורה "הבו גודל לאלהינו", ונמצא שעל ידי לימוד התורה עושים קידוש "השם", ומבואר ב"שערי תשובה" לרבינו יונה (שער רביעי, אות ה) שקידוש השם מכפר על עון חילול השם.

"כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ" (לב, ג)

זהירות בשם ה'

כתב רבי יוסף ג'קטיליה בס' שערי אורה (שער ה' אחר ושם ביאר את מהות ד' אותיות הוי"ה) כשאתה מזכיר שם ה' יתברך, ראוי לשבחו ולרוממו, כאמרו, כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. שתדע לך, כי בשעה שאדם מזכיר את שם הוי"ה ברוך הוא [שם המפורש], ומניע אותיותיו בתנועות הלשון, אזי מרעיש עולמות למעלה, ומתקוממים כל צבאות מלאכי מעלה ושואלים אלו לאלו ואומרים, למה העולם מרעיש?

ואומרים, לפי שפלוני הרשע מזכיר את השם המפורש ומניע בשפתיו, וכפי התנועה שהניע אותה, כך מתנועעים כל השמות והכינויים שתלויים עליו, ולפיכך נרעשו שמים וארץ. ואז אומר, מי זה הרשע שהרעיש את העולם בזוכרו את השם הגדול לריק, הלא זה הרשע שעבר עבירה ביום פלוני, ואז היא הסיבה להזכיר עונותיו.

תדע, שכשם שאדם שמניע את הנוף האמצעי של אילן מחמת כן ירעשו הענפים, כך כשאתה מזכיר את שמו של ה' יתברך, ירעשו כל צבאות מעלה ומטה, לפי שכולם תלויים בו.

וכל זה שלא במקדש, אבל כהן גדול היה מזכירו בבית המקדש, ואז כל צבאות עולם היו שמחים ומקבלים השפע, לפי שהיה מסדר הצינורות ומריק ברכה לכל בני העולם. עד כאן לשונו.

המזכיר שם שמים לבטלה ינהג נידוי

כתב בספר חסידים (סימן ד') שהמזכיר שם שמים לבטלה צריך שינהג בעצמו נידוי. דהיינו יחלוץ מנעליו וישב לארץ ויבקש משלושה בני אדם שיתירו לו נידויו, ואז ייסלח לו בהכנתו. ואם לאו, חלילה עלול להיות מקוים בו הכתוב (דברים כח, נח-ט) ליראה את ה' הנכבד והנורא... והפלא ה' את מכותך ואת מכות זרעך.

בספר משנת יוסף (ליברמן, יומא סא.) כתב בשם הגה"ק מפאקש זצ"ל רמז נפלא ומוסר גדול על המאמר (יומא סו.) והכהנים והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול, היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם, ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. עד כאן. הנה בני ישראל מזכירים את שמו הנכבד והנורא מאות פעמים ביום, ולפי ההלכה צריך להזדעזע בכל פעם שמזכיר השם. והכהנים והעם בשמעם איך שהכהן הגדול מזכיר את השם בקדושה וטהרה, התעוררו מאד, כיצד הם אומרים ומזכירים את השם בכל יום מאות פעמים, בריחוק גדול מרגש הכהן הגדול. ולכן נפלו על פניהם ואמרו "ברוך שם

כבוד מלכותו לעולם ועד" על כל הזכרת שמותיהם, שנראה כאילו אמרום לבטלה, לעומת כוונתו הקדושה של הכהן הגדול. (מספר להתעדן באהבתך).

"הַצֹּר תָּמִים פְּעָלוֹ בִּי כָּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט" (לב, ד)

מצות עשה להצדיק עליו את הדין, ולא יאמר מקרה הוא, אלא יפשפש במעשיו וישוב בתשובה

כתב בספר חרדים (עשה פרק א' אות ל"א, ומקורו ממנין תרי"ג לסמ"ק וסמ"ג) צריך האדם להצדיק הדין על המאורע, בין בגופו בין בבניו בין בממונו, שנאמר (דברים ח, ה) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך. ויקבע זה בלבו, ויכוף ראשו וישתוק, שנאמר (ויקרא י, יג) וידום אהרן. ולא יצדיק נפשו מאלקים, גם לא יאמר מקרה הוא, כי אז ילך עמו השם יתברך בחמת קרי, אלא יפשפש במעשיו וישוב בתשובה. וזה חלק עיקרי ממצות ואהבת את ה' אלהיך, דכתיב (דברים ו, ה) בכל מאודך. ודרשו חז"ל (משנה ברכות נד:) בכל מידה ומידה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד. וכתיב (תהלים קא, א) חסד ומשפט אשירה, אם חסד אשירה, ואם משפט אשירה. ואמרו חכמינו ז"ל (שבת פג, ב) הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים, עושים מאהבה ושמחים ביסורין, עליהם הכתוב אומר (שופטים ה, לא) ואהביו כצאת השמש בגבורתו, שהרי הוא יתברך אוהב אותנו, דכתיב (מלאכי א, ב) אהבתי אתכם אמר ה', וחביבים עלינו יסורים שמביא עלינו שהכל לטובתנו, וכתיב (משלי כג, ד) נאמנים פצעי אוהב, וכתוב (תהלים כג, ד) שבטך ומשענתך המה ינחמוני.

"אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עֹל צֶדִיק וְיֵשֶׁר הוּא" (לב, ד)

איך וכיצד יוכל ה' יתברך להחזיר לישראל, והרי הלכה היא שאסור להחזיר גרושתו?

בספר חנוכת התורה (השל, האזינו, נדפס תר"ס) הביא דאיתא במדרש רבה (בפרשה זו, אולם לא נמצא לפנינו), לעתיד לבא יבואו כנסת ישראל ויאמרו לפני הקב"ה רבונו של עולם כתבת בתורתך (דברים כד, ד) שאדם ששילח את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר ולא תשוב אליו עוד, הלא גם אתה גרשתנו בין האומות והיאך אתה יכול להחזיר אותנו אליך? יאמר להם הקב"ה "איש" (שם פסוק ג') כתוב בפרשה. אנכי אל ולא איש. עד כאן. והמדרש צריך ביאור.

והרב ר' העשיל ז"ל פירש בספר חנוכת התורה (כאן) בדרך זו, שהנה המשנה בגיטין (עז). ואומרת, שאדם שזורק גט לאשתו, אם החצר שלו, אינה מגורשת, לפי שצריך שהגט יגיע לידה או לחצרה.

ומעתה לפי זה אתי שפיר, ששיב הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל, נכון שנתתי לכם גט, אבל הרי אנכי אל, וכל העולם שלי הוא ונקרא חצרי, נמצא שלא חל הגט, ואין כאן כלל גירושין, ולכן יכול אני להחזיר אתכם אלי.

"הַצֹּר תָּמִים פָּעְלוּ בִּי כָּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֶל אֱמוּנָה וְאִין עֹל צְדִיק וַיֵּשֶׁר הוּא" (לב, ד)

עלינו להאמין בלי פקפוק, שיש צדק ומשפט בכל מעשיו, בעניין זה אנו משולים לילד חולה

החפץ חיים (הובא באמרי חן ויוגאן עה"ת כאן, ובחפץ חיים על התורה כאן יש משל אחר דומה ע"ש) היה אומר שאחד מיסודות האמונה בה' הוא להכיר ולהודות "כי כל דרכיו משפט", ואף על פי שהרבה פעמים אנו תוהים על עלילות הבורא, ואיננו מבינים את דרכיו והנהגתו בעולם. עלינו להאמין בלי פקפוק, שיש צדק ומשפט בכל מעשיו.

בעניין זה אנו משולים לילד חולה, שהוריו משקים אותו סמי רפואה מרים כלענה. באותה שעה חושב הילד, שהרופא וההורים מתנהגים כלפיו בקשיחות לב, ואינם מרגישים את צערו ואינם רוחשים לו אהבה. אך האמת היא, שההורים מבקשים להיטיב לבנם החולה, וכדי לרפאותו הם נאלצים לכפות עליו דברים הגורמים לו סבל גופני ונפשי. כך הוא גם כאן, אף שפעמים איננו מבינים את דרכי הבורא, ובראיית אנוש פעמים נראה שאבינו מלכנו מתנהג עמנו בקשיחות לב, יודעים אנו שאין זו קשיחות לב, אלא אהבת לב, אהבת אב לבנו.

פעם שאל החפץ חיים לאחד ממקורביו, מה שלומו? ענה האיש שלא היה מזיק אילו היה יותר טוב. מיד העיר לו החפץ חיים, מנין לך שלא היה מזיק, הקב"ה הוא רחום וחנון ויודע איך להיטיב עם הבריות, ומיטיב לדעת יותר ממך מה טוב לך, ואם אינו מטיב אתך, סימן שכך צריך להיות, "צדיק וישר הוא".

"שִׁחַת לוֹ לֹא בָּנִיו מוֹמָם" (לב, ה)

אם אדם שיחת מעשיו ועושה רשע, לא לו המום, שהרי הוא לא נפסד בכך, אלא לבניו מומם

בספר ילקוט חמשאי (כאן) הביא בשם תוס' הרא"ש שפירש את הפסוק, שאם אדם שיחת מעשיו ועושה רשע, לא לו המום [המום אינו נעשה בבורא], שהרי הוא לא נפסד בכך,

אלא לבניו מומם, ע"ש. [דהיינו כשהאדם חוטא, אין החוטא פוגם בקב"ה, אלא המום שנוצר מחמת החטא הוא בחוטא עצמו בלבד].

ופירש על פי זה את הפסוק בתהלים (מזמור קי"ב) אשרי האיש ירא את ה' במצוותיו חפץ מאוד גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך. והיינו, דאיתא במסכת עבודה זרה (דף יט.) אשרי האיש, בעודו איש. ופירושו, אשרי אדם שעושה תשובה בעודו איש, בצעירותו ולא בזקנותו.

וב' טעמים בדבר:

א. שהרי מעלת השב בתשובה בהיותו צעיר גדולה יותר, שאף על פי שבצעירותו יש רתיחת דמים וגדולה התאוה ובכל זאת כובש את יצרו ועל כך נקרא "גבור", כפי ששינינו באבות (פ"ד מ"א) איזהו "גבור" הכובש את יצרו, מה שאין כן בזקנותו.

ב. אם עושה תשובה בצעירותו, בניו אחריו לומדים ממעשיו הטובים, וגם הם הולכים בדרך הישר. מה שאין כן העושה תשובה בזקנותו, היות ובניו אחריו ראו את רוע מעלליו בצעירותו, ולמדו מדרכיו, ומה שיעשה תשובה בזקנותו, כבר לא ישפיע עליהם, אחר שגם הם דרכו בדרך רשע.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה (מזמור קי"ב) "אשרי איש", שעשה תשובה בעודו "איש", ו"ירא את ה' במצוותיו חפץ מאוד". ועל ידי זה יזכה לב' דברים, א. "גבור בארץ יהיה זרעו", שהרי נקרא גיבור הכובש את יצרו. ב. יזכה ל"דור ישרים מבורך", שבניו אחריו ילכו בדרך ה' ויזכה ויראה דור ישרים.

"דור עקש ופתלתל" (לב, ה)

כשהיהודי מחזיק בנר בשבת, והגוי נושא את היין, הרי זה "עקש ופתלתל"

הרבי רבי בונם היה בנעוריו סוחר עצים, ולרגל מסחרו ביקר פעם בדנציג, ועשה שבת באכסניה של סוחרים. בליל שבת הזמין סוחר אחד בקבוק יין משובח. כיון שכן, שלח בעל האכסניה את שני משרתיו, האחד יהודי ואחר גוי, שיביאו מן המרתף את היין המשובח. כשהמשרתים חזרו מן המרתף, ראה הרבי לתמהונו, שהמשרת היהודי מחזיק נר דלוק בידו, ואילו המשרת הגוי נושא את היין.

עכשיו אמר הרבי, הובן לי פירוש הפסוק, "דור עקש ופתלתל", לו היה הגוי אוחז את הנר והיהודי את היין, היה הכל כשר וכשורה. אבל כשהיהודי מחזיק בנר דלוק בשבת, והגוי נושא את היין, הרי זה "עקש ופתלתל". (עיסורי תורה)

"הֲלֹה' תִּגְמְלוּ זֹאת" (לב, ו)

משה רבנו אמר שירה זו ורמוז שמו בשירה

הנה התיבה "ה'לה" נכתבת בצורה כזו שהאות ה' כתובה בה' רבתי ובתיבה בפני עצמה, ובאמת שאין כדוגמתה בכל הכ"ד ספרים. וכידוע שאת השירה הזאת אמרה משה רבנו ע"ה, ורמוז שמו הקדוש בראשי הפסוקים, דהיינו האזינו, יערף, כי, הצור, שחת, הלה', שראשי תיבות של אלו ו' פסוקים עולים בגימט' "משה", לכך נכתבה ה' בפני עצמה, שעל ידה יושלם מספר שמו הקדוש. (כ"כ המפרשים, ס' אמרי המז"ג, גולדברג, בסוף הספר, נדפס תשכ"ד ועוד).

"הֲלֹה' תִּגְמְלוּ זֹאת עִם נָבֶל וְלֹא חָכֵם הָלוֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְךָ הוּא עֶשֶׂךָ וַיְכַנְנֶךָ" (לב,

(1)

מי שאינו מכיר טובה, אינו חסרון מעלה, אלא נבל הוא

פירשו הראשונים (ראה רש"י ורמב"ן וספורנו) וזה לשונם, "עם נבל ולא חכם", ששכחו הטוב שעשה להם. "עם נבל", בזוי, בהיותך כפוי טובה ומשלם גמול רע למטיב, על היפך הנדיב הנכבד וכו'. עד כאן. דהיינו מי שאינו מכיר טובה, אינו רק חסרון מעלה, אלא נבל הוא, ונבל נקרא!

"ולא חכם", להבין את הנולד שיש בידו להטיב ולהרע. עד כאן. דהיינו "ולא חכם", כלומר, אף האדם שאינו מכיר הטובה לשעבר, וכופה ומסתיר את הטובה, מכל מקום אם הוא חכם הרואה את הנולד הרי שלכל הפחות משום ראייתו את הנולד יבוא ליראה את השם הנכבד והנורא, אשר בידו להטיב ולהרע לו לעתיד לבוא! וגם לזה לא יחכם...

מעתה למדנו שכל התביעה על יראת שמים שורשה בחוסר הכרת הטוב, לכך התביעה כאן בפסוק היא, "הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם", ומסיים הכתוב בתמיהה, "הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך!", והאיך לא תכירו זאת.

וממשיך הכתוב, "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך וגו' כי חלק ה' עמו וגו', ימצאהו בארץ מדבר וגו'". וברמב"ן מבאר שהכל קאי על הכתוב למעלה, "עם נבל ולא חכם". פירוש, "זכור ימות עולם", שיתנו לב לזכור את ששת ימי בראשית, את הטובה שעשה להם השם בעת היצירה, כמו שיאמר בסמוך "בהנחל עליון גוים וגו'". וממשיך הכתוב "בינו שנות דור ודור", שיבינו לדעת מה שנעשה להם בכל הדורות מעת ששרתה שכינה ביניהם,

כאשר יספר בסמוך, "ימצאנו בארץ מדבר וגו'". הרי למדנו שבמדת הכרת הטוב - תלויה כל התורה כולה, וזה כל האדם!

הכרת הטוב היא מיסודות הדת

והנה, למדנו בפרשת כי תצא (דברים כג, ה), שהתורה ריחקה את עמון ומואב מלבוא בקהל ה' עד עולם, משום שלא היתה בהם מדת הכרת הטוב כטעם הנאמר בתורה, "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו' לקללך". וכתב הרמב"ן, וזה לשונו: והנראה אולי כי הכתוב הרחיק שני האחים האלה [עמון ומואב שהרחיקם מעם ישראל] שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי, ובזכותו שלחם השם יתברך מתוך ההפכה, והיו חייבין לעשות טובה עם ישראל, והם עשו עמהם רעה. האחד, שכר את בלעם בן בעור, והם המואבים. והאחד, לא קידם אותם בלחם ובמים כאשר קרבו למולו. והנה הכתוב הזהירם, אל תצורם ואל תתגר בם, והם לא קדמו אותם כלל וכו', עיין שם.

למדנו מכאן יסוד נורא, עד היכן מגיע חיוב מדת הכרת הטוב, שהרי אברהם אבינו עשה חסד עם לוט בן אחיו, שהציל אותו ואת אשתו מן החרב במלחמת המלכים, וגם בזכותו ניצלו אחר כך מן ההפכה כשהפך הקב"ה את סדום הרשעה. והנה ללוט היו שתי בנות, שמהן יצאו שתי האומות, עמון ומואב. וכשבני ישראל יצאו ממצרים והיו הולכים לארצם ארץ כנען אשר אמר ד' לאברהם (בראשית יג, טו) לך אתננה ולזרעך עד עולם, עברו כבר כמה מאות שנים מאז חסדיו של אברהם עם לוט, והיו כעשרה דורות אחרי אברהם אבינו. וגם שתי אומות אלו, עברו עשרה דורות מלוט זקנם בן אחי אברהם אבינו. ועתה נתבעות שתי אומות אלו על כך שהיו צריכים לזכור שהם גמולי חסד מאת זקנם של בני ישראל, ולגמול להם חסד ולקדם את פניהם בלחם ומים! ומכיון שלא זכרו להם את החסד הזה, ואין בהם מדת הכרת הטוב אינם רשאים לבא בקהל השם.

כלומר דקדוק חסרון זה של הכרת הטוב שהיה בהם, גרם שאין בהם אפילו את האחוזה הפחות ביותר הנצרך בכדי להיות ראוי לבוא בקהל ה'!

כך גם במצות הביכורים תמה המהר"ם אלשיך (דברים כ"ו ריש כי תבא), על ששינוי במשנה (ביכורים פ"ג מ"ג), שכל בעלי אומנויות עומדים בפני מביאי ביכורים ושואלים בשלומם, וזאת, אף על פי שפועל כיון שהוא שכור לבעל הבית אסור לו לשאול בשלום, משום גזל זמן העבודה, ואילו כאן התירו את הדבר משום חביבות מצות ביכורים. והדבר מצריך ביאור מהו ייחודה של מצוה זו?

ועל זה מיישב האלשיך הקדוש, שהחובה להכיר טובה הינה מיסודות עבודת ה'. הקדוש ברוך הוא משפיע על האדם רוב טובה, חיים, מזון ועוד ועוד, וחייב האדם להכיר בטובתו של מקום, ובכך ניכרת מדרגתו, שכן עדין הנפש, יתבונן תמיד ויבחין מי השפיע עליו את כל הטוב ויודה לקדוש ברוך הוא, ולעומתו מי שנפשו גסה, לא יכיר ולא יודה בטובתו של הקדוש ברוך הוא.

לפיכך הפליגה התורה בחשיבות המצוה של הבאת ביכורים ובגללה מותר לפועלים להתבטל ממלאכתם, לפי שבמצוה זו מכיר האדם בטובות הקדוש ברוך הוא עליו, שהשפיע ברכה באדמתו, ומאתו יתברך כל אשר יש לו. ואפילו מי שיש לו חיטה אחת בלבד מביא ביכורים כדי להביע בכך הכרת טובה למי שנתן לו כל טוב.

וכך מצינו ג"כ במצות כיבוד אב את ענין הכרת הטוב, וכמו שכתב החינוך (מצוה ל"ג) וזה לשונו, שורשי מצות כיבוד אב ואם הוא, שראוי לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה. שזוהי מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם. גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. ומסיים החינוך, וכשיקבל זאת המידה [של כיבוד אב ואם, שכאמור שורשה הכרת הטוב] יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, [שהבורא הוא] סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון. ושהוציאו לאויר העולם, וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלמות אבריו. ונתן בו נפש ודעת מושכלת, שלולא שחננו האל, יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה ובמה ראוי להזהר בעבודתו יתברך שמו.

"הָלוֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְךָ הוּא עֲשֶׂךָ וְיִכְנְנֶךָ. זָכַר יְמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שְׁנוֹת דָּוָר וְדָוָר" (לב, ו, ז)

תן מתורתך וממונך לעני בממונך, ובדעתך, ולא תאמר שהוא מזל וטבע

כתב ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו מדרש יהונתן לפרש את הפסוק כך, אם יבא אדם ויאמר מדוע אני צריך לתת צדקה לעני, וכן מדוע אני צריך ללמד תורה לאדם שעני בדעת, הרי כך הוא מזלם וכך הוא הטבע.

על זה אומר הפסוק "הלא הוא אביך קנך" - הלא הקב"ה הוא בורא עולם, הוא אביך ונתן לך את התורה שנקראת קנין.

וכן, "הוא עשך ויכוננך" - הוא שנתן לך את הממון ועשה אותך ומעמיד אותך על רגלך, לכן גם אתה צריך לתת מתורה זו ומממון זה לעניים.

ואם תאמר כך הוא המזל והטבע. אין זה נכון, שהרי "זכור ימות עולם" - תזכור במעשה בראשית שהקב"ה שבת ביום השביעי שהוא נגד הטבע והמזל, דבשבת הכוכב הוא שבתאי [כוונת דבריו שבכוכב שבתאי מצד הטבע אינו מזל ששובתים בו, עיין שם] וכן מי אמר לחלק את ימות עולם - את השבוע לשבע ימים, ולא לעשרה ימים. [כדברי הכוזרי (מאמר א' סי' נ"ט)]. ועוד, "בינו שנות דור ודור" - תעיין ותבין מדוע בדורות הראשונים האריכו ימים ובדורות האחרונים קצרו ימיהם, ודאי שכל זה מאת בורא עולם שמסדר את הדברים ואין זה מזל וטבע גרידא, כך גם אתה תן מתורתך ומממונך לעני בממון, ובדעת, ולא תאמר שהוא מזל וטבע. (הובא בנפלאות מתורתך).

"שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך בהנחל" (לב, ז-ח)

כל שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים, הרי היא לו כנחלה שאין לו הפסק

כתב בעל הטורים (כאן) מוזכרים כאן בפסוק ג' דורות, "אביך" "זקניך" ו"שאל" שהוא הנכד. וסמך ליה "בהנחל", ללמדנו, שכל שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים, הרי היא כנחלה שאין לו הפסק (כדאיתא בב"מ פה.).

וכתב על זה הגאון רבי חיים מאיר מזרחי מאיזמיר, בספרו בן יאיר (ריש האזינו, נדפס תרל"ז) לפרש את המשך הפסוק "ויאמרו לך", על פי דברי התוספות (כתובות סב: בד"ה והחוט המשולש), שדברי חז"ל (מציעא פה.) שכל שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים שוב אין התורה פוסקת מזרעו לעולם, הוא דוקא כאשר שלושתם רואים זה את זה.

והנה חידוש זה נרמז כאן במילים "ויאמרו לך", כלומר שכאשר אביך וגם זקנך יאמרו לך, דהיינו שתזכו ללמוד תורה זה עם זה, אז יקויים כך המשך הפסוק "בהנחל" - שתהיה התורה עוברת בנחלה בלא הפסק לזרעך אחרך.

"יצב גבולת עמים למספר בני ישראל" (לב, ח)

פירוש הפסוק

בהדר זקנים (כאן) בשם בעלי התוספות הביא שפירשו את הפסוק, שעוד בזמן שקבע ה' יתברך את גבולות העמים, אז כבר השם יתברך בירר לנחלה את ארץ ישראל לבני ישראל, אף על פי שעדיין לא נולדו. כי מסר את ארץ ישראל לבני כנען, שהם עבדי בני שם (בראשית ט,

כה), וכשיבואו בני ישראל ליטלה מידי כנען, לא יוכלו לערער עליה, כי הלכה היא (פסחים פח): שמה שקנה עבד קנה רבו. אבל אם היה מוסר אותה לשאר האומות, היו יכולים לערער.

”כִּי חֶלֶק ה' עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ” (לב, ט)

מעשה אמיתי על השגחה פלאית

מעשה אמיתי שארע לפני זמן לא רב בדרום הארץ. שרה זיו (שם בדוי) הינה אשה מבוגרת הנמצאת בבית אבות. בנה היחיד שמעיה (שם בדוי) מגיע בכל יום רביעי בשבוע לבקרה, לשאול בשלומה לשמחה ולדאוג לצרכיה.

ביום בהיר אחד מקבל הבן טלפון מבית האבות המנהל נמצא על הקו וכך אומר לו, צר לי אולם הוטל עלי לבשר לך דבר מה הקשור לאימך. אתמול היא לא הרגישה כל כך טוב. נסינו לאתר אותך ולא הצלחנו. לבסוף נאלצנו להזעיק אמבולנס. רצינו שתלווה אותה לבית החולים.

שמעיה שומע זאת ושואל, מה שלומה כעת? היכן היא מאושפזת? והמנהל לאט לאט מסובב את השיחה, עד שבסיכומו של עניין אומר לו לאחר פרק זמן, לצערי הרב אמך נפטרה.

שמעיה היה המום מהבשורה הקשה ובמשך דקות אחדות לא יכול היה להוציא הגה מפיו. אולם לאחר שנגרע קימעה מבכיותו החל לברר פרטים, היכן הגופה עתה? האם היא נמצאת בטהרה. והמנהל השיב אנא, אם תוכל להגיע בהקדם לסדר את ההלוויה. והבן ענה, אני מגיע מיד. רצה מסובב הסיבות ולא פנו אל שמעיה לזהות את הנפטרת...

ההלוויה הצנועה התנהלה בשקט. שמעיה, קרע כדין ובירך ברוך דיין האמת. אחר כיסוי הגולל אמר קדיש ופנה לביתו לשבת שבעה. יום רביעי בשבוע שאחר השבעה הטלפון מצלצל. הלו, שמעיה מה שלומך? מי זה!! שואל שמעיה כשפעימה נעתקה מלבו. זו אני אמא. מה, אתה כבר לא מזהה אותי?!

השפופרת כמעט נפלה לו מהיד. אמא!! שואל שמעיה בתימהון. איפה את?! נו, באמת, איפה אני יכולה להיות. כאן בבית אבות. ראיתי שלא באת ביום רביעי שעבר, אז הבנתי שכנראה אתה עסוק ולא יכולת להגיע. אבל מה קרה היום?

שמעיה צנח לתוך הכורסא שלידו ברגליים רועדות. לאחר דקות ספורות הוא נרגע מעט ומבין, שהשיחה בדבר פטירת אמו מקורה בטעות! אז איך את מרגישה? הכל בסדר? שאל.

כן, ודאי. ענתה ופתחה בשיחה קולחת כהרגלה. מיד בתום השיחה התקשר שמעיה לבית האבות. למזלו, המנהל עדיין היה במקום.

אדוני המנהל, לפני כשבוע הודעת לי על מות אימי, ואף ישבתי שבעה עליה. אבל היום אימי דיברה איתי בטלפון! בתחילה חשבתי שאני הווה, אולם הצג הראה את מספר הטלפון בחדרה!

לשמע הדברים גמגם המנהל מן העבר השני ואמר, אני מיד מברר את העניין וחוזר אליך. ופנה לבדוק את העניין. ואכן לאחר מספר דקות התקשר אל שמעיה ופתח בשורה של התנצלויות על אי ההבנה המשוועת שהיתה כאן, לפי שהנפטרת האמיתית שמה היה "שרה בן זיו" והיא התגוררה "לגמרי במקרה" בקומה אחת מעל "שרה זיו". ומאחר שהשמות דומים להפליא, אירעה הטעות האיומה.

לאחר שמנהל בית האבות עמד על הטעות, הטלפון הבא היה כמובן לבנה האמיתי של הנפטרת, שרה בן זיו. הלו, מר בן זיו? חיכה המנהל לתגובה. מדבר, אישר הקול מן הצד השני. צר לי להודיע לך, אבל היתה כאן אי הבנה משוועת. אני ממש מתנצל. האשמה כולה בנו. אני לא יודע איך להסביר כיצד התרחשה טעות מעין זו אמר המנהל.

מי מדבר? שאל בסקרנות בנה האמיתי. מדבר מנהל בית האבות בו אימך מתגוררת. לפני שבוע וחצי אמא שלך לא חשה בטוב, וחשבנו, שמדובר באשה ששמה זהה כמעט לשמה של אמך הנקראת "שרה זיו", ולכן פנינו לבנה ובישרנו לו ש... היא נפטרה, סיים המנהל.

אז מה קורה עכשיו? שאל הבן לאחר דקות אחדות, כשהוא מנסה לעכל את הבשורה על פטירת אמו. למען האמת, כבר אין מה לעשות, היא כבר נקברה לפני כשבוע וחצי, ענה המנהל כשהוא ממתיך למטר צעקות מן העבר השני.

התגובה לא איחרה לבוא, אולם היתה כה שונה ממה שציפה לה המנהל. בנה של הנפטרת שאל בתדהמה תגיד לי, קברו אותה בקבורה יהודית? - כן, כן. בוודאי, מיהר המנהל לענות כדי להפסיק מעט את דעתו. וגם אמרו עליה קדיש? שאל הבן שנית. כמובן, ענה המנהל. אל תדאג. דאגו לה להכל, עשו לה טהרה, הספדים ואפילו ישבו עליה שבעה! חתם.

מהצד השני נשמעו משפטים לא ברורים, אז היא ניצחה אותי!!! היא הצודקת ואני הטועה!

במה העניין? שאל המנהל, למה אתה מתכוון? אני אסביר, השיב הבן, מאז שאימי נמצאת בבית אבות, היו לנו ויכוחים באמונה. ואני הודעת לי שאינני מאמין בכלום והכל שטויות,

ובאותו מעמד גם הבטחתי לה שאין בכוונתי לקבור אותה בקבורה יהודית, אלא אתרום את גופה למדע ("ע"). היא לעומת זאת היתה מפצירה בי בכל הזדמנויות לחזור בי מהבטחתי. אולם לשוב, לבי היה נעול על מסגר.

והנה יום אחד כשפתחה שוב את הנושא, הכריזה לפתע בצער, אתה יודע מה?! אם אתה לא תדאג לי, בורא עולם ידאג לי!! ואני עניתי לה שאעשה את כל המאמצים להיפך. והנה אני עומד עתה תמה - איך באמת בורא העולם עזר לה?! היא כל הזמן צדקה ואני טעיתי!! עלי לעשות חשבון נפש נוקב. ובכך חתם את השיחה והותיר את המנהל המום מתוכנה...

רואים מכאן שכשהקב"ה רוצה להוליך דבר בבריא, ופרט לבניו אהוביו עם ישראל, אין מי שיאמר לו מה תעשה ואין מי שיאמר לו מה תפעל. (מספר להתעדן באהבתך).

"כִּי חֶלֶק ה' עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ" (לב, ט)

הקדוש ברוך הוא שמח בישראל אפילו כשנתמעטו ממעלתם הרוחנית

סיפר הגאון רבי ישראל מאיר הכהן מראדין בעל החפץ חיים (בח"ח עה"ת האזינו במעשה מלך אה"ת ד'), מעשה בהגאון רבי חיים מוולאז'ין שלמד בספר תנא דבי אליהו (רבא פ"א), ושם מנויים מדותיו של הקדוש ברוך הוא, ובכללם שהוא "עשיר ושמח בחלקו", נתמלא לבו פליאה על הדברים, מה שייך לגבי הקדוש ברוך הוא "שמח בחלקו", והרי כל העולם שלו?

הלך והציע את תמיהתו לפני רבו הגאון מוילנא. השיב לו הגאון, אין חלקו של ה' אלא עם ישראל, כפי שכתוב (בפסוקנו) חלק ה' עמו. וכוונת המדרש שהקדוש ברוך הוא שמח בחלקו, היינו ששמח בעם ישראל בכל מצב שהם, אפילו בדורות שנתמעטו ממעלתם הרוחנית, ה' שמח בהם.

"יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ" (לב, ט)

עם ישראל נמשלים לחבל עבה

הצדיק רבי משה מקוברין היה אומר (מובא בספר פרפראות לתורה, בקר, כאן) על פסוקנו כך, סגולתו של חבל עבות היא שזירתו ממספר רב של חוטים, אז אפילו אם יפגם חוט אחד או שנים, הדבר אינו פוגע בחוזק הכללי של החבל, ומוסיפים להשתמש בו כבתחילה, ואף לפעמים כלל לא מבחינים בחוטים הפגומים שבחבל.

הוא הדין לגבי עם ישראל, בשעה שהם מלוכדים כאחד, הם מתחזקים ומתחזקים כנגד אויביהם המבקשים לפגוע בהם, ואחדות ישראל גורמת לכך, שאפילו היחידים מעם ישראל שהם

פגומים, מוצאים תיקון לעצמם על ידי דבקותם בכלל ישראל, כדברי חז"ל (שבועות לט). כל ישראל ערבים זה לזה, וזה שאומר הפסוק, יעקב "חבל" נחלתו.

"וַיִּשְׁמַן יִשְׁרוֹן וַיִּבְעֹט שְׁמֹנֶת עֶבֶת כְּשִׁית וַיִּטֹּשׁ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנָּבֵל צֹר יִשְׁעָתוֹ" (לב),

(טו)

כיצד נעלה בהר ה' ע"י שנמעול ב- "מעל"

בספר דרש יהודה לומד מכאן יסוד מוסרי גדול, אדם שיש לו תאוות האכילה, ואוכל הרבה, הוא "נהיה כבד" בתאוותו, ולא יוכל לעלות במעלה העולה בית אל. והדבר יכול להביאו לידי עבירה, וכמו שאומר הפסוק וישמן ישורון ויבעט, שמנת עבית כשית, ויטוש אלוה עשהו. הנה שמפני שאכל ושמן ונתעבה, גרם לו הדבר שיטוש אלוה עושהו.

כמו כן אדם הלבוש בלבוש יפה שמתהדר בו, הדבר יכול להביאו לידי חטא, ולא יוכל לעלות בהר ה', לפי שהיצר הרע נכנס בו ומפתה אותו לעבור עבירות. וכמו שמצינו אצל יוסף הצדיק שהיה מתהדר בלבוש, ואם לא היה מתהדר לא היה בא לידי הנסיון עם אשת פוטיפר [ויש לזה רמז בפסוק (בראשית לט, יב) ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עימי, היינו שכשראתה אותו מתייפה "בבגדו", הדבר גרם לה ל"תופשו" ולהתגרות בו. הנה שהדבר שגרם לו כל זאת הוא ההתהדרות בלבוש].

גם אדם שיש לו עושר ונכסים, זה יכול להביא אותו לידי רדיפת הממון ולסור מעבודת ה', כי בכל עת רוצה ללכת למסחר רוצה ללכת לכאן ולכאן, אם כן העושר הזה לרעתו הוא, ולכן צריך הוא להזהר מאד.

שלשה אלו, האכילה, הממון ובגדי הכבוד, הם ראשי תיבות "מעל" מאכל עושר לבוש, לפי ששלושה דברים אלו מפריעים לעבודת ה', ומביאים את האדם למעול "מעל" בהשם.

משל למה הדבר דומה, להר גבוה שרוצים לכבוש את פסגתו. הנה אם לבוש האדם בבגדים כבדים, מעיל, שריון קשקשים וכדומה, לא יוכל לעלותו. מה יעשה? יסיר מעליו את המעיל והשריון ואז יוכל לעלותו. כמו כן האדם הנושא באמתחתו הרבה מטבעות כבדים, לא יוכל לעלות את ההר, לפי שהכסף מכביד עליו ומעכבו. לכן תקנתו שישאיר את הממון בצד, ואז יוכל לעלות בהר.

וזה שאומר הפסוק (תהלים כד, ג-ד) מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו? נקי כפים ובר לבב, דהיינו על ידי שישתפק במועט ולא יתאוה תאוות רבות, יוכל לעלות בהר ה', כי האוכל והתאוות מונעים ממנו לעלות אל ה', וע"י שימעל ב- "מעל" יוכל יהיה לעלות בהר ה'.

"יִזְבְּחוּ לַשְּׁדִים לֹא אֱלֹהִים" (לב, יז)

מעשה נורא ביהודי שהלך למחוזות קידר ואמר לו השד נשלחתי להטעות לעבודה זרה

מצינו סיפור מאלף (מובא באמרי חן, בשלח, עמ' קנ"ב) ביהודי שהלך למחוזות קידר, והיתה דרכם לעבוד לאש, שחשבוה לאלוה. והיו מקריבים עצמם לאש ומשליכים עצמם למדורה, ומאמינים שהמקריב עצמו ניצול מדינה של גיהנם.

כשהגיע לקידר התארח בבית זקן אחד ונח מעמל הדרך. ביקש להמשיך במסעו, והגיעתו שמועה שהדרך משובשת בשודדים וברוצחים המתנפלים על עוברי הדרכים, נוטלים את רכושם ורוצחים אותם נפש. מה עשה, הפקיד את כל רכושו בידי הזקן, בעל האכסניה, כי בני קידר ידועים היו ביושרם ובנאמנותם. ולאחר מכן המשיך בדרכו להסדיר את ענייניו בעיר רחוקה, שכן השודדים לא היו פוגעים לרעה בחסרי רכוש.

כעבור זמן שב לקידר ליטול את רכושו ולשוב לביתו, והודיעוהו שאותו זקן מת, כי הקריב עצמו קרבן לאש. ביקש מיורשיו את הפיקדון. אולם הם השיבוהו, איננו יודעים על הפיקדון דבר. החל לבכות ולקונן על רכושו שאבד לו, הרכוש שקיבצו בעמל כה רב, בכתתו רגליו מעיר לעיר ומכפר לכפר, ועתה עלה הכל בתוהו, וישוב לביתו בידים ריקות. אמרו לו "אל תצטער. המתן שלושה ימים, ורכושך יושב לך". ולתמיהתו הסבירוהו, כי כך מנהג המקום, כל המקריב את עצמו לאש, שב ביום השלישי לביתו, פוקד את משפחתו לשלום ומצווה על רכושו.

המתין שלושה ימים וחיכה והנה ביום השלישי הופיע הזקן, שמח עם אשתו ובניו, וערך להם צוואה כיצד לנהוג ברכושו שהותיר אחריו. שאלו היהודי, והיכן פיקדוני? פנה הזקן למגירה, פתחה, והשיב לו את פיקדונו. עמד היהודי תוהו ושאל, הנכון הדבר שהטלת עצמך לאש? השיבו הזקן נכון. שב ושאל ומדוע עשית זאת? אמר הזקן, כי המקריב עצמו לאש אינו נידון בגיהנם, ומכפרים לו על כל עונותיו! ועתה הניחה לי, כי חייב אני להפרד ולשוב למקומי. שאלו, ולאן תלך עתה? אמר לו, אני הולך לקצווי ארץ, להפיל עצמי לגיהנם, ומשם אכנס היישר לגן העדן. ביקש ממנו היהודי לילך עימו ולראות כיצד הוא מפיל עצמו לגיהנם. אמר לו, אם תבוא עימי, תרצה אף אתה להקריב עצמך! אמר היהודי, אמנם צעיר אני לימים, ורצוני להמשיך

לחיות. אבל רצוני לראות ולהיכוח, ולהחליט על דרכי. שב הזקן והתרה בו, אם אין אתה בטוח בהחלטתך, אל תבוא עימי! פנה ללכת, והיהודי אחריו. אמר לו, שוב לאחר־ך. ענהו, "באשר תלך אלך". אמר לו אל תבוא עימי! ענה, מה איכפת לך? איני פוחד כי ברצוני לראות מה תחבולה היא זו.

אז שאלו הזקן, האם אתה יהודי? ענה, יהודי בן יהודי. אמר לו, אם כן, דע לך, כי איני אדם, אלא שד. ונשלחתי כדי להטעות את הטיפשים העוזבים עבודת אלוקים חיים, אדון העולם, ועובדים לאש. וכשהאחד מהם מפיל את עצמו לאש, אני בא כעבור שלושה ימים ומתחפש בדמותו, בא לביתו ועורך צוואה כרצונו, ומספר בשבחיו ובגדולתו שהפיל את עצמו לאש של גיהנם. ובכך אני טורדם מהעולם הזה ומהעולם הבא. ולא רק כנגדם, אלא כנגד כל עובדי העבודות הזרות יש לנו תחבולות ופיתויים, כמו שנאמר (איוב יב, כג) משגיא לגוים, ויאבדם. אבל על ישראל אין לנו רשות להטעותם, שהם מאמינים בבורא העולם וקיבלו עליהם תורתו ומצוותיו. כמו שנאמר (ירמיה י, טז) לא כאלה חלק יעקב, כי יוצר הכל הוא. כלומר, אין חלקם של ישראל עם הגוים, שכן הם מאמינים בה' שיוצר הכל. כיון ששמע אותו יהודי כך, שמח והלך לדרכו לשלום.

"לְשָׂדִים לֹא אֵלֶּה" (לב, יז)

מעשה במוהל שהזמינוהו החיצונים למול את בנם וכיצד ניצל מהם

בחדר החיצון של בית הרבי בעל הצמח צדק מליובאוויטש ישבו חסידים במסיבה, כשנר קטן דולק לפניהם. כדרך אותם הימים, שוחחו בענייני חסידות, וסיפרו סיפורי צדיקים. פתאום יצא הרבי מחדרו, ושאלם על איזה צדיק הם מדברים עתה. ענו לו שמדברים מהרב הקדוש ר' מנדילי מהורדוק (מקודם בוויטבסק, ואחר כך בארץ ישראל). אמר הרבי, כשמדברים על הרבי ר' מנדילי צריכים להדליק הרבה נרות, כי הוא היה צדיק אמת ואור אמת. תיכף הביאו נרות רבים והדליקום, ונתמלא הבית אורה. הרבי ישב בתוך חבורת החסידים, פתח ואמר, אספר לכם מי היה הרבי ר' מנדילי. בהורדוק היה שו"ב [שוחט ובודק], תלמיד חכם גדול וחסיד, והרבי אמר לו שיוזהר בנפשו מאוד, כי החיצונים רודפים אחריו להשיגו. השו"ב לא השית ליבו לדברי הרבי, ונהג כמנהגו. כשהרגיש הרבי שהוא אינו שם לב לדבריו, חזר והזהירו על הדבר כמה פעמים.

פעם אחת הזמינו את השו"ב, שהיה גם מוהל, לכפר הסמוך, למול את בנו של אחד היהודים שם. את המזמינים לא הכיר השו"ב, אולם הם הבטיחו לקחתו בעגלה ולהביאו אליהם אל

ברית המילה, ומצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. כשיצאה העגלה מן העיר, נטה בעלי-העגלה מן הדרך הכבושה ונסע ביערות. השו"ב הרגיש כי הוא נוסע בדרך-לא-דרך, ושאל את בעלי-העגלה, אולי הוא תועה? אולם העגלון הרגיעו, אל דאגה, תיכף נגיע אל הכפר. והעגלה נוסעת ביערות עבותים, מדלגת על ההרים ומקפצת על גבעות ועדיין לא הגיעו אל מחוז חפצם. פתאום באמצע שום מקום, נראה בית, העגלון עצר את העגלה ונכנס אל הבית. השו"ב הרגיש שנתפס במקום לא טהור, ורק עכשיו הבין את אזהרת הרבי ר' מנדילי. אז התחרט עד מאוד שלא שם לב לדבריו, אבל כבר היה מאוחר מידי. נכנס לבית, והראו להשו"ב את התינוק. היולדת בראותה אותו, נודעזעה מאוד, וכשלא היה איש בחדר, אמרה לו דבר סתר לי אליך, והתחילה לבכות בבכי מר. אז סיפרה לו שזה כמה שנים שנתפסה פה, והמקום הוא של החיצונים, ואינה יכולה לצאת מכאן. הראש שלהם דר אתה וחי עמה, ועכשיו כשילדה בן זכר ביקשה לעשות ברית מילה, ועשו לה רצונה. והזהירה אותו שידע איפה הוא נמצא. ורק עצה אחת יש לה בשבילו, שיתאפק ולא יטעם מכאן כלום, כי אז יש תקוה שיצא מכאן בשלום, אבל אם יטעם כאן דבר מה, אחת דתו להישאר פה לעולם.

באותו לילה באו בעגלות אלפי אנשים והביאו מטעמים, מינים ממינים שונים שריחם היה נודף ומגרה את התיאבון. כולם אכלו, וביקשו ממנו שגם הוא יטעם ויאכל, והוא השתמט באמתלאות שונות. בבוקר שוב נתאספו ובאו אנשים לאלפים, ואז השו"ב עשה את ברית-המילה. לאחר הברית ישבו לסעודה והביאו מאכלים שונים ומעדני מלכים, וביקשו ממנו שיאכל, שהרי זו סעודת מצוה שלו, והוא אף שכבר היה רעב עד מאוד, התאמץ והתאפק ולא טעם כלום, תוך כדי שהוא מתנצל באמתלאות שונות ומשונות. כשגמרו את הסעודה, ביקש המוהל שישבוהו אל ביתו, והמה כן עשו והביאוהו בחזרה לביתו.

אז הרבי ר' מנדילי ציוה למשמשיו, שכשיבוא השו"ב אליו, לא יכניסוהו ויאמרו לו, הרבי פקד ואמר צא טמא תאמר לו. ואכן השו"ב תיכף כשבא אל העיירה, הלך לבית הרבי לבקש את פניו. אולם המשמשים גרשוהו ואמרו לו כך וכך ציוה עלינו הרבי. נצטער מאוד השו"ב, והשתדל על ידי כמה אנשים חשובים, עד שהרבי הרשהו לבוא לפניו.

אז הרבי אמר לו, הן כמה פעמים הזהרתך, ולא שמת לב לדברי. צער גדול היה לי כשנודע לי שאתה כבר אצלם, והתפללתי עליך הרבה שלא תרד נפשך לשאול עמהם חס ושלום. ודע לך שעדיין אתה בסכנה, כי הם רוצים מאוד לתפוס אותך עוד פעם, ומי יודע אם תוכל להימלט ולצאת משם. אבל עצה אחת יש לך, אם יזמינו אותך עוד פעם, אל תסרב, וכשתבוא לשם תיכנס אל הגדול שבהם ותאמר לו בפניו בביטול גמור "אין אתה כלום". וכה תאמר לכולם.

וזהו התיקון שלך, שתבטלם בביטול גמור. נסיונות גדולים יהיו לך שם, אבל תתאזר בעוז ובתעצומות ותדבק את נפשך בבורא, ויהיה לך כוח לעמוד בכל הנסיונות. ואחר שתבטלם, תיפטר מהם לעולם ועד.

עבר זמן מה, ופתאום באו והזמינו אותו עוד פעם. בא אל הרבי לברכת פרידה, והרבי ברכו שיצליח ויחזור בקרוב לשלום, ונסע עמהם. בבואו לשם אמר תיכף לכולם, אין אתם כלום! בהחלט לא כלום! שחקו כולם ממנו. והוא באחת, בהחלט אין אתם כלום. נכנסו לגדול שבהם וסיפרו לו שכך הוא אומר לכולנו. צויה אותם שיתאספו כולם לביתו ויביאו גם אותו לשם, ונראה מה יאמר אז. מיד העבירו קול שיבואו כולם לראש שלהם, והביאו גם את השו"ב והושיבוהו סמוך להראש. והוא בשלו, מבטלם בביטול גמור ואומר לעומתם, אין אתם כלום.

ציפצף הגדול שלהם להחבורה וכולם כאחד הוציאו מפיהם זיקי אש שהגיעו עד השו"ב. והוא כמובן נבהל עד מאוד, אבל נשאר באחת, אין אתם כלום. הפחדוהו שוב בכל מיני פחדים ובהלות, עד שכמעט יצאה נשמתו מרוב פחד. ואפילו שכך, דברי הביטול לא משו מפיו. והנה השו"ב שם לב שמדי פעם בפעם פוחתים והולכים בני חבורתם מהבית. אז הגדול שבהם גער בו בגערה גדולה, כיצד אתה מתחצף לפני בדברי ביטול כאלה? הרי אני יכול ברגע אחד להעבירך מן העולם הזה לנוקבא דתהומא רבה, שלא תצא משם לעולם ועד. ענה השו"ב ואמר לו, דע שהנני עומד נגדך ונגד כל החבורה שלך לא בכוחי, אלא בכוח מורי ורבי הרבי ר' מנדילי מהורודוק.

כשמוע הראש את תשובתו, אמר למשרתיו, בחדר פלוני מונחים אצלי פנקסים ובהם רשומים שמות כל הרבנים והתנהגותם ושיחותיהם ודברי תורתם. תביאו אותם הנה, והיה אם הרבי שלו רשום שם, אז אין לו תקנה ותקוה. ואם אינו רשום אצלנו, נהיה מוכרחים לעזבו ולהחזירו בשלום למקומו. תיכף הלכו בוריוות לאותו חדר, והביאו את הפנקסים והוא פתחם ודפדף בהם וחיפש ולא מצא. ענה ואמר, הרבי ר' מנדילי אינו רשום אצלנו כלל. ולכן מיד פטרוהו והחזירוהו לביתו לשלום. בבואו, הלך תיכף להרבי, והרבי קיבלו בסבר פנים יפות, ואמר לו, מעתה אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום.

כשסיים הרבי בעל ה"צמח צדק" את הסיפור, אמר, ציותי משום כך להדליק הרבה נרות, כי הרבי ר' מנדילי היה צדיק אמת ואור אמת. (מתוך ספר סיפורי חסידים).

"צור ילדך תשי ותשכח אל מחללך" (לב, יח)

את מתנת השכחה שנתן לך השי"ת לשכוח את הצרות, אתה מנצל לשכוח את השי"ת!?

בספר מעיינה של תורה (כאן עמ' קנ"ז) מביא בשם המגיד מדובנא והרבי מקוצק שאמרו לפרש פסוק זה על פי משל לאדם שהיה בעל חוב להרבה אנשים, והנושים אינם נותנים לו מנוח, ואין לו יכולת לספקם. כיון שכן, יעץ לו ידידו, שיעמיד פניו כמשוגע בפני בעלי חובו, הן אז כשיראוהו משוגע, יניחוהו לנפשו. וכן היה, והעצה הועילה פלאים וכולם עזבוהו לנפשו.

והנה גם לידידו זה היה אותו אדם חייב ממון, וביום שבא לפרוע ממנו את חובו, גם לו העמיד פניו כמשוגע.

גער בו אותו ידיד, שוטה שבעולם, הלא אני הוא שיעצתי לך עצה זו, ועכשיו אתה מנצל עצה זו כנגדי!?

כך גם הוא פירוש הפסוק, "צור" הוא הקב"ה בוראך, "ילדך תשי" היא השכחה, דהיינו הבורא נתן לך את מתנת השכחה, לטובתך, שעל ידה תשכח את הצרות והיסורים העוברים עליך, כדי שתוכל ללמוד תורה ביישוב הדעת ובנחת. "ותשכח אל מחוללך" בתמיה, ולבסוף באותה מתנה אשר חנן אותך הקב"ה בה, אתה מנצלה לשכוח את הקב"ה!?

"כי דור תהפכות המה בנים לא אמן בם" (לב, כ)

דור תהפכות המה - שהופכים את האותיות ד' ר'

שמעתי לפרש פסוק זה כך, הנה ידוע כשעם ישראל חטאו בחטא העגל, הפכו את האות ד' באות ר', דהיינו בחטא העגל במקום "השם אחד" הנכתב באות ד', הפכו ועשו, השם אחר באות ר' ח"ו.

וזהו פירוש הפסוק, כי "דר" תהפכות המה, שהופכים את האות ד' באות ר', "בנים לא אמן בם", אלו בנים שאין בהם אמן, שהפכו את האותיות ועשו עגל בשעה שעלה משה להביא להם את התורה.

"כי דור תהפכות המה בנים לא אמן בם" (לב, כ)

ד' יסודות והמדות הנולדות מהם וכיצד יש להשתמש בהם ולא להופכם

הרב באר מים חיים זיע"א (כאן) ביאר שהאדם נברא בד' יסודות והם אש, עפר, רוח, מים, ומהם נמשכים ד' כוחות לאדם לעבוד בהם את עבודתו יתעלה. הנה מיסוד האש, יש

לאדם את כח המתלהב, להתלהב אחר המצוות. ומיסוד הרוח את כח הזריזות, כדי להזדרז במצוות. ומיסוד המים נמשך כח המתאווה לחמוד לעבודת בוראו תמיד. ומיסוד העפר נמשכת בחינת העצלות, להתעצל ולהמנע מלעשות כל רע. והנה כאמור אצל שומרי התורה משמשים כוחות האלו לעבודת השם יתברך. אבל אצל עוזבי התורה הם הופכים כוחות אלו, שכל עבירה ועוון יעשו בזריזות וחשק ובתאווה, ובקיום המצוות יתעצלו וימנעו את עצמם מתורה ומצוות. ועליהם נאמר "כי דור תהפוכות המה" היינו דור שהופכים את הטבעים להשתמש בהם להיפך תכליתם.

"הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם"
(לב, כא)

הם עשו רק לפנים מהשפה ולחוץ גם אני אקניאם בגוי שיכול

הביא בספר עונג לשבת בשם ספר באר מים חיים (כאן) לפרש פסוק זה לזכותם של ישראל, כך, הנה ידוע שגזירת המן באה בעבור שהשתחוו לצלם, וכדברי הגמרא במסכת מגילה (דף יב.) שאמר רשב"י לתלמידיו נתחייבו ישראל כליה באותו הדור מפני שהשתחוו לצלם. אמרו לו, וכי משוא פנים יש בדבר? דהיינו אם כן שעבדו עבודה זרה, כיצד זכו לנס פורים ונצלו? אמר להם, הם לא עשו אלא לפנים. דהיינו הם השתחוו לצלם מפני היראה, ועבדו לצלם רק מן השפה ולחוץ, לכן אף הקב"ה לא עשה עמם אלא לפנים.

ולפי זה כך הוא פירוש הפסוק, "הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם", כלומר הם השתחוו לצלם רק מיראת המלכים, והכעיסו אותי רק בהבל שבפיהם מן השפה ולחוץ. ולא שבאמת קבלו אותו לאלוה לכן "אני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם", דהיינו אף אני אעניש אותם רק בגוי נבל שעומד לנבול וליפול, הוא המן הרשע שנפל בסוף בידם של ישראל, ולא הזיק להם באמת.

"אמרתי אפאיהם אשביתה מאנש זכרם" (לב, כו)

מעשה בתלמיד הרמב"ן שיצא לתרבות רעה, ועלה לגדולה ונעשה שר גדול

בילקוט מעם לועז (כאן, עמ' תתק"ו) מביא מעשה ברמב"ן, שהיה לו תלמיד אחד ושמו אבנר, ויצא לתרבות רעה ונשתמד, ועלה לגדולה ונעשה שר גדול. ביום הכיפורים שלח לקרוא אליו את רבו הרמב"ן, ובא לפניו. לקח חזיר ושחטו ובשלו ואכלו לעיניו. שאל את הרמב"ן על

כמה כריתות עברתי היום? השיב לו הרמב"ן, ארבע. אמר לו התלמיד, והלא על חמשה כריתות עברתי, והתחיל לפלפל עמו עד שהרמב"ן הודה לו.

שאלו הרמב"ן, הגד נא לי מי הביאך למדה זו שכפרת בתורת משה, אחר שאתה בקי כל כך בתורה? אמר לו, פעם אחת שמעתי דרשה שדרשת בפרשת האזינו, ואמרת שבה כלולים כל המצוות וכל ענייני העולם, ובעיני היה זה מן הנמנע ומכאן פקרת. אמר לו הרמב"ן, ועדיין אני אומר כן שהכל נרמז בפרשת האזינו, ואם לא תאמין, שאל ואגיד לך.

תמה התלמיד ואמר, הגד נא לי היכן רמזו שמי בפרשת האזינו, קם הרמב"ן והתפלל בכוונה גדולה ונפל הפסוק הזה בפיו, "אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם", אם נצרף את האותיות השלישיות של התיבות האלו, יצא "אבנר".

כששמע התלמיד את הדבר הזה, חרד חרדה גדולה עד מאוד ונפל על פניו, ושאל את הרמב"ן, אם יחזור בתשובה, האם יוכל לתקן את אשר עיוות? אמר לו הרמב"ן הלא אמרתי לך את הפסוק הזה... לקח אבנר ספינה אחת בלי ספן ובלי חבל ורב חובל, והלך בספינה וצעק צעקה גדולה ומרה, ואבדה הספינה ולא נודע סופו. והרמב"ן התפלל עליו שתהיה לו כפרה קצת. לאחר זמן בא התלמיד הזה להרמב"ן בחלום, ונתן לו תודה על תפלתו לדונו בגיהנם שלאחר שנים עשר חודש תהיה לו כפרה.

"אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם" (לב, כו)

למה נמשלו להפקר כפאה ולא להפקר כלקט ושכחה

פירש רש"י (כאן) וזה לשונו, "אפאיהם" - אשיתם פאה [-אשימם כפאה] להשליכם מעלי הפקר. ודוגמתו מצינו בעזרא (נחמיה ט, כב) ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה - להפקר. עד כאן לשונו. דהיינו פירוש המילה "אפאיהם" היא, שאני אשליך אותם מעלי, כמו פאת השדה שהקוצר את תבואתו אינו אוספה אלא מניחה לעניים.

וכבר תמה הכלי יקר (כאן) וכי הפאה לבדה הפקר, והלא לקט שכחה ופאה כולם הפקר, ולמה נקט הפסוק דוקא פאה?

והוא מיישב, שבאמת לא רק הפאה נרמזת בפסוק, אלא גם השכחה נזכרת בהמשך המילים "אשביתה מאנוש זכרם", כי אם ישבית זכרם, הרי לא יזכרם "וישכחם". אמנם לקט לא הזכיר הכתוב, וזאת כי הדין הוא (פאה ו, ה) שניים לקט שלושה אינו לקט [לקט הוא דוקא אם

נפלו שתי חיטים, אך אם נפלו שלושה אינם לקט, אלא הם שייכים לבעל הבית], וכאן בקללה יהיו המפוזרים יותר משניים, ועל כן אין להם דין הפקר כמו לקט האסור לבעליו, אלא עתיד הקב"ה ללקטם, כמאמר הכתוב (ישעיה כו, יב) ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל, והיינו שילוקטו על ידי מלך המשיח, שנאמר בו (זכריה ט, ט) עני ורוכב על חמור, כי שניים במקום אחד הם לקט, ועני מותר בלקט של אחד אחד, דהיינו שניים. אבל כשהמפוזרים רבים יותר משניים במקום אחד, אז הקב"ה, בעל הבית של כל העולם, ילקטם בכבודו ובעצמו, כפי שנאמר (ישעיה יז, ה) וזרועו שבלים יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים, ושם לא כתב "לאחד אחד", כי כשהנלקטים יותר משניים במקום אחד, הרי לא יצאו מעולם מרשותו של בעל הבית, והדברים נפלאים. עד כאן דבריו.

ובעל המנחת יצחק (ויס, בספרו על התורה כאן עמ' רע"א), הקשה על כך קושיא נוספת, הלא גם השמיטה היא הפקר, ולמה נקט הפסוק דוקא פאה? וישיב בעל המנחת יצחק, בעונש הגדול שהוזכר כאן, שהקב"ה ישליך מעליו את בני ישראל מעליו כהפקר, טמונה גם נחמה גדולה! שכן יש הבדל בין הפקר מדין פאה להפקר מדין שמיטה, כי שמיטה היא הפקר גם לנכרים, בעוד הפאה אינה הפקר אלא לעניי ישראל (כמבואר בירושלמי פאה ו, א). ויש הבדל נוסף, בהפקר מדין שמיטה יוצאים הפירות מיד מרשות הבעלים והם מופקרים לכל העולם, ואילו בהפקר מדין פאה, אינם יוצאים מרשותו, עד שיבואו ליד הזוכה (כמבואר במשנה למלך, פרק ב' מהלכות תרומות), ומכאן שאף אם חלילה וחס יצא דבר מלכות הנזכר בפסוק (בודאי יצילנו השם יתברך), מכל מקום יהיה ברחמים גדולים, שלא יפקיר את ישראל כשמיטה חלילה, שיהיו הפקר גם לנכרים ותהיה להם רשות ליזכות בנו, אלא יהיו הפקר כפאה שאינה הפקר לנכרים, וממילא לא נצא מרשותו יתברך שמו, עד שיטהר לבבנו ונקבל כולנו עול מלכותו יתברך ויגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו!

"כִּי גֹי אֶבֶד עֲצוֹת הַמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה" (לב, כח)

"עצות בגימט' יהושע בן חנניה

בספר ימין יוסף (שמעוניבין, סוף האזינו נדפס תשי"ז) מביא את דברי רבותנו ז"ל (חגיגה ה:): לפני שנפטר ר' יהושע בן חנניה אמרו לו החכמים מה נעשה עם המינים [שהיה רבי יהושע רגיל לנצח את המינים בשאלותיהם, ולהשיב כסיל כאולתו]. אמר להם שמכיון שאני נפטר, לא יהיה עוד דעת וחכמה במינים לשאול שאלות קשות.

והנה יש לרמוז זאת כאן בכתוב, "כי גוי אובד עצות המה", כלומר בזמן שיפטר חכם מישראל שהיה אובד ומאבד את עצות ושאלות המינים והאפיקורסים, על ידי שהיה משיבם תשובות כדורבנות, אז "ואין בהם תבונה", אז לא תשאר דעת ותבונה במינים האלו לשאול.

ובאמת שראה זה פלא, הנה דבר זה גם מרומז במילה "עצות" שעולה בגימטריא "יהושע בן חנניה" שידע להשיב להם תשובות חכמות מאוד ולנצחם.

"לֹא חֲכָמוֹ יִשְׁפִּילוּ זֹאת יְבִינוּ לְאַחֲרֵיתָם" (לב, כט)

העסק התמים שמחק את העבירות של כל השנה

פעם אחת בערב יום הכיפורים אמר רבי אלימלך מליזנסק לתלמידיו, רצונכם לדעת איך עושים תשובה בערב יום כיפור? לכו אל החייט שבעיירה. הלכו אצלו ועמדו לפני חלון ביתו. ראוהו מלובש בבגדי שבת, ויושב ליד השולחן מוקף בבניו, והשולחן מלא מעדנים ובקבוק משקה. והנה החייט מוציא מהארון ספר אחד שהיה כתוב בו את כל העבירות שעשה במשך השנה, מיום הכיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה. וכך אמר, רבונו של עולם! היום הגיע הזמן לעשות בינינו חשבון על כל העבירות שעשינו, שזמן כפרה הוא לכל ישראל. ומיד החל למנות את כל העבירות שעשה במשך כל השנה, שכולן היו רשומות בספר הזיכרון. אחר שגמר את חשבון העבירות. הוציא ספר גדול וכבד יותר מהראשון, ואמר, רבונו של עולם, קודם מנתי העבירות שאני עשיתי, ועכשיו אמנה את העבירות שעשיתי לי. מיד מנה את כל הצער והיסורים, צרות ועוגמת נפש, וחולאים רעים, והפסד ממון שעברו עליו ועל כל נפשות ביתו, במשך כל השנה. כשגמר את החשבון, אמר, רבונו של עולם! אם נחשוב באמת על פי היושר, אתה חייב לי יותר ממה שאני חייב לך. אלא שאיני רוצה לדקדק עמך בחשבון מדוקדק, כי הלא ערב יום הכיפורים היום, וכל אחד מוכרח להתפייס עם חברו. ולכן הננו מוחלים לך על כל העבירות שעשיתי לנו. וגם אתה תמחל לנו על כל העבירות שחטאנו לך. ומיד מזג כוס משקה, ובירך שהכל, ואמר בקול רם, "לחיים רבונו של עולם, הננו מוחלים זה לזה כל מה שחטאנו איש לרעהו, וכל העבירות, הן שלנו הן שלך, בטלות ומבוטלות, כאילו לא היו". אחר כך אכלו ושתו בשמחה רבה.

חזרו התלמידים אצל רבם וסיפרו לו את אשר ראו ואשר שמעו, אולם הביעו דעתם שדברי החייט הם חוצפה יתירה כלפי מעלה. אמר להם הרבי, דעו לכם שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו עם כל הפמליא של מעלה, באים לשמוע את דבריו של החייט הנאמרים

בפשטות גדולה, ומדבריו נעשה רצון ושמחה בכל העולמות. (ספר אמרי חן להגר"ח ויזגאן, סוף פ' האזינו).

"וְחָשׁ עֲתִידָת לְמוֹ" (לב, לה)

רמז לכך שניתנה נבואה לשוטים ולתינוקות

כתב בספר פניני דניאל (פלבני, סוף האזינו) בשם ספר הכין עזרא, שיש לפרש פסוק זה על פי הגמרא בבא בתרא (דף יב:) שמיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים, וניתנה לשוטים ולתינוקות. וכך מרומז הדבר בפסוק "וחש עתידות למו" דהיינו, "וחש" ראשי תיבות חרש שוטה וקטן, הם "עתידות למו", הם שידעו את העתידות כשיחרב בית המקדש.

"רְאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי" (לב, לט)

תתקנ"ה פסוקים כנגד תתקנ"ה רקיעים

ביאור יקר כתב הגאון רבי אלעזר רוקח, בספרו מעשה רוקח (ריש ואתחנן ושנה דבריו גם בפרשת האזינו אות ה') על פי מה שכתב הר"ן שפירא בספר מגלה עמוקות, וכן כתב האר"י ז"ל, שיש למעלה תתקנ"ה רקיעים, והנה בתת"ק רקיעים יש למ"ט שר הפנים רשות להעלות את תפילתם של ישראל, מלבד מן נ"ה רקיעים העליונים, ששם אין רשות לשום מלאך, והם בלתי לה' לבדו. וסימנך בפסוק (דברים י, יד) "הן" לה' אלהיך השמים. "הן" הם נ"ה רקיעים "לה' אלהיך", שאין רשות בהם לשום מלאך להכנס.

אמנם משה רבנו ע"ה בקע בתפילתו את כל הרקיעים כולם, כולל נ"ה רקיעים הנזכרים. ובמה בקע אותם? בפסוקים של משנה תורה, כי בספר דברים יש תתקנ"ה פסוקים, ועל ידי כל פסוק בקע רקיע אחד.

והנה מתחילת הספר עד פסוקנו "ראו עתה" יש תת"ק פסוקים, ומפסוק "ראו עתה" עד סיום התורה יש נ"ה פסוקים. לכן כאשר בקע משה רבנו את תת"ק רקיעים, על ידי תת"ק פסוקים הנזכרים, עד הפסוק ראו עתה, ברקיעים אלו ראה משה גם מלאכים שרפים ואופנים. אבל כשהגיע לפסוק זה, ופתח את הרקיע הראשון מתוך נ"ה הרקיעים העליונים, ראה ששם לא נמצא שום מלאך. ועל כן עתה אמר משה "ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי", לפי שעד כאן יש רשות לשר מ"ט להכנס, והיו יכולים חס ושלום לטעות אחריו, כמו שטעה אחר (עיין חגיגה טו.), אולם מכאן ואילך שכל הרקיעים הם בלתי לה' לבדו, שוב אין מקום לטעות במט"ט, ובזה "ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי".

"רְאוּ עֵתָהּ כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאִין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אִמִּית וְאַחִיָּה מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֶרְפָּא"

(לב, לט)

בכח התשובה אני אמית את הסט"א, ואחיה את ניצוצי הקדושה

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (כאן) כתב רמז בפסוק, "ראו" בדעתכם "עתה" לחזור בתשובה [התשובה רמוזה במילה עתה, לפי שברגע קט אדם יכול לחזור בתשובה בליבו, וגם משום שיש לעשות את התשובה "עתה", למחר לשוב אל אבינו שבשמים], ולמה תחזרו בתשובה? "כי אני אני הוא", והשכינה [כי המילה "אני" היא כינוי לשכינה] כביכול בגלות, ובעבורה, שובו לאביכם שבשמים. כלומר שובו בתשובה, כדי להקים שכינתא מעפרא. ואז בכח התשובה, "אני אמית" את הסטרא אחרא, "ואחיה" את ניצוצי הקדושה, שהמה יעלו עד מקום הקודש. עד כאן.

גם יצדק לרמזו התשובה בתיבת "עתה", כי ברגע קטן סגי להרהר בתשובה, וכמו שאמרו חז"ל (קידושין מט:): שהאומר לאשה התקדשי לי על מנת שאני צדיק גמור, אף על פי שהוא רשע, הרי היא מקודשת, משום שחוששים שבאותה שעה הרהר בתשובה. הנה מוכח שברגע קט עולה התשובה, ודי אפילו בהרהר לבד. ואתי שפיר ד"עתה" הוא רמז לתשובה. ועל כן אשר עיני בשר לו, ימהר לשוב בתשובה, לקרב את הגאולה, מאחר שהשכינה בגלות, ובעבור השכינה לבד צריך לשוב.

דרוש לשבת שובה

הרה"ק מוויזעלפאלי זי"ע ביאר בלשון הפסוק (ישעיה נח, יג) "אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי", שהוא נאמר לגבי 'שבת שובה', כי הקב"ה אומר 'אם תשיב משבת' - שתחזור בתשובה בשבת זו מכל 'רגלך' מלשון 'הרגלים', כלומר, שתשנה את הרגילות שהנך רגיל בה, אזי מבטיח לך הקב"ה שתזכה לסיפא דקרא 'עשות חפצך' - לעשות צרכיך, ולפסוק עליך שנה טובה ומתוקה 'ביום קדשי' - זה יום הקדוש הממשמש ובא. (באר המים יקוו המים לשבת שובה).

איתא מהרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (שבת תשובה תרס) בזה"ל, ויש להתחזק בשבת תשובה שהיא שבת הראשון בשנה, כדאיתא (שבת קיח): אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון. ובר"ה שנעשה סדר חדש על כל ימי השנה כשמקבלין שבת ראשון כראוי מתקון כל השנה. עכ"ל.

"כי כשלת בעונך"

"שובה ישראל וכו' כי כשלת בעונך" (הושע יד, ב) שואלים המפרשים מדוע צריך היה להוסיף "כי כשלת בעונך", וביותר יש להבין הרי עון הוא מזיר ומדוע כתיב כשלת בעונך, והנה הגמרא ביומא (פו:) מבארת מדוע כתוב כשלת בעונך מפני שהשב מיראה הזדונות נהפכות לשגגות, ואם כן העון הופך ל'כשלת' לשוגג, ואם כן מהרישא של הפסוק "שובה ישראל עד ה' אלהיך", לא היינו חושבים שרק תשובה מאהבה, או רק תשובה שנעשית על עבירות בשוגג התשובה מגעת עד כסא הכבוד, אבל תשובה מיראה, וכן תשובה על עבירות שבמזיד אין התשובה מגעת לכסא הכבוד.

לכן הוסיף ואמר "כי כשלת בעונך" משמע שאפי' העושה תשובה מיראה, ואפילו על עונות שהן בחינת מזיד אם אדם חוזר בתשובה, היא מגעת עד כסא הכבוד. אבל צריך לקיים מש"כ (שם, ג) "קחו עמכם דברים", שכל אדם צריך לקבל עליו איזה דבר, והקבלה והזכות הזאת תעזור לו שתשובתו תגיע לכסא הכבוד כמו למשל לקבל עליו ללמוד כל יום חצי שעה מוסר, או לא לדבר בבהכנ"ס. (ע"פ אוצרות האגדה דרשות למועדים מפי מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל) בימים שבין ר"ה לכפור, הקב"ה נמצא בתוכינו, והוא קרוב אלינו יותר מכל השנה כהבדל האור מהחושך, כך כותב ה"פלא יועץ" (סוף ערך התשובה הבאנו דבריו לעיל), ובשבת תשובה עוד יותר, וביוהכ"פ עוד יותר. וההבדל יובן ע"פ משל לאדם חשוב ועשיר שהיה לו בן יחיד, ומכיון שרעיתו נפטרה ל"ע, נסע לחו"ל ונשא שם אשה, לימים התגעגע לבנו ושלח לו כרטיס שיבא אליו לחו"ל והוא יעזור לו וכו', השיב לו בנו שהוא טרוד בעסקים ולא יכול לבקרו. החליט האבא שהוא יגיע לארץ לראות את בנו, ושלח לבנו מברק שהוא מגיע וכתב לו באיזה יום ובאיזה שעה האוניה שלו עוגנת בנמל. הגיע האב לנמל וראה כי בנו לא בא לקבל את פניו, אמר, כנראה בתחנת הרכבת הוא מחכה, הגיע לשם וגם שם לא ראה אותו. אמר, כנראה שהוא מחכה כאשר ארד מן הרכבת, אולם גם שם לא מצא אותו. לקח מונית לפי הכתובת והגיע לבית של בנו, דופק בדלת, מי שם, אני אבא שלך, מחו"ל תפתח לי. אמר לו בנו בבקשה אני עייף מאד, קשה לי לקום לפתוח, קח לך חדר במלון סמוך, ומחר תבא. כשמוע אביו כן, רגז

מאד ואמר, לא מספיק שהוא לא בא לקראתי, אלא שגם כעת שהגעתי עד פתח הבית הוא לא מוכן לעשות שום התאמצות עבורי, עוד היום אחזור לנמל ולא אתעכב עוד! למחרת כשהתעורר הבן משנתו, הלך למלון לחפש את אביו ולא מצאו, ונתעורר בלבו חרטה גדולה ועמוקה אך כל החרטות לא הועילו.

והנמשל, הקב"ה כל ימות השנה מחכה לנו ומבקש מאתנו לחזור בתשובה כי הוא מתגעגע אלינו. כשמייער ר"ה ועשי"ת, אומר הקב"ה, אבא אליכם בעצמי, וכשרואה הקב"ה שבניו לא באים לקראתו, הוא בכבודו ובעצמו מתקרב ודופק על הפתח, "עורו ישנים משנתכם", ואז "קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי" (ש"ה"ש ה, ב), שעל פסוק זה אמר רשב"י, אילו באתי לעולם רק לראות איך הקב"ה מחבק את עם ישראל בתארים של חבה זה מספיק לי, ודרשו רבותינו "תמתי" כשני תאומים שחש האחד בראשו השני מרגיש עליו כך (תהילים צא, טו) "עמו אנכי בצרה".

וא"כ מי שקשה לבו כאבן וכל השנה לא חזר בתשובה, לפחות יתעורר ביום כפור שאז הקב"ה דופק על לבו של האדם ואומר תחזור בתשובה, כי היום יום יחיד בימי שנה לכפר עלינו.

מי מכריח אותך להמשיך להיות סוס

הגאון רבי מרדכי פאגערמאנסקי המשיל לשני אחים קטנים ששיחקו כשהאחד משמש כעגלון והשני נדמה לסוס, ו'בעל העגלה' מושך בסוס, והנה החל לירד גשם זלעפות, 'בעל העגלה' עזב את החוטים (מושכות), ומיהר אל הבית, אם הבנים שראתה כי רק בנה האחד שב הביתה דאגה לשלום אחיו מדוע הוא בושש לבוא, מיהרה לצאת חוצה, ומצאתו עומד כשהוא כפוף תחת כיפת השמים וכולו רטוב עד לשד עצמותיו, ותשאלהו, מדוע תעמוד בחוץ, והרי הגשם יורד עליך ללא הפסק, השיב הנער, כיצד אכנס הביתה, והרי אנוכי 'סוס'... על כך אמר דוד (תהילים לב, ט) "אל תהיו כסוס כפרד אין הבין"... עומדים אנו בעשי"ת, והלה אומר 'איני יכול להיכנס כי סוס אני' יכול לעזוב ולשנות דרכי לטובה, מי גילה לך 'רז' זה שאתה סוס, ומי מכריח אותך להמשיך להיות סוס, עזוב את הרגליך הנלוזים, פקח עינך וראה כי עליך אמר הבורא 'נעשה אדם' ובכוחך להעפיל למדרגות ומעלות טובות לאין ערוך. (רבי מרדכי מגרמנסקי עמ' 381).

תמיד צריך לנסות להתגבר על היצה"ר

ידוע שלשמירת הפיל שלא יברח די בחבל דק וחלוש, אף שבוודאי בכוחו של פיל לעקור את החבל כלאחר יד, מכל מקום 'שמירה מעולה היא', והסבר הדבר, שבעת שהיה הפיל קטן

בן יומו היה סגי לו בקשירת חבל דק, וכשניסה אז להשתחרר ממנו לא עלתה בידו, לכן קבע בנפשו שלעולם אין בידו לקרוע את קשרי החבל, וכבר איננו מנסה אפילו פעם אחת לחשוב אולי עתה משגדלתי ואני נושא משאות אדירים, כבר יכול אני לשחרר עצמי מחבל דק וקלוש זה, עלינו לדעת - 'מותר האדם מן הבהמה', להבין שאף אם כבר ניסה להתגבר על יצרו באיזה ענין ולא עלתה בידו, וכי משום הכי גם עתה לא יצליח, הרי יתכן שהיום נתחזקו כוחותיו ויוכל לנצח. (פניני המועדים ח"ב עמ' 143).

ראשית תהיה בדרך הנכונה

המשילו בעלי המוסר, למי שהוצרך להגיע למירון וכבר עלה על הרכבת, אלא שבטעות עלה על הרכבת החוזרת ממירון, על אם הדרך פנה אליו ידיד נאמן, ושאלו למחוז חפצו, מששמע כן אמר לו ידידו הרי הנך נוסע ברכבת הנוסעת לצד ההפוך ממטרת נסיעתך, הלך הלה ובחכמתו סובב פניו בעודו ברכבת לכיון מירון, במקום שירד לגמרי מרכבת זו, ויעלה על הרכבת הנכונה הרי אין לך שוטה גדול ממנו כי בהנהגה כזאת לעולם לא יגיע למירון כך הרוצה לשוב אל ה' לעולם לא יגיע למטרתו אם יישאר לעמוד על עמדו, בתוך הבוץ, ומאסר תאוותיו ושטויותיו, כל חד בדיליה. אלא יעזוב ויתחיל להלך בדרך הנכונה.

תורה מביאה לידי זהירות

רבי חיים מוולוז'ין צ"ל סיפר כי פעם הלך המלך ברחוב וראה איש מחטט בפחי האשפה. אמר לו המלך: "מה אתה עושה?"

"אני זבלן" - השיב האיש - "אני צריך פרנסה וזאת האפשרות שעמדה בפניי".

אמר המלך: אוי, עזוב את הזבל הזה, בא אל הארמון שלי ואתן לך עבודה אחרת. מה, בארמון שלי יש חדר אוצרות מלא בזהב, אני רוצה שאתה תספור כמה מטבעות יש שם. - והשכר, כל מה שתספור יהיה שלך, וחוץ מזה עוד משכורת על זה שאתה עובד אצלי. והמשכורת, כראוי למי שעובד אצל המלך - המשכורת הגבוהה ביותר במשק. שומע האדם, מהרהר מעט ואומר: טוב נראה, אם יהיה לי כח אני אבוא.

מסיים רבי חיים מוולוז'ין ואומר: הקב"ה ברחמיו בא ליהודי ושואל אותו: מה אתה עושה? אומר היהודי: אני עובד בזבל. מה פרוש - יש לי עיתון יומי, כבר שאני קם בבוקר אני מעלה אותו הביתה, ומשתדל לקרא אותו שנים מקרא ואחד תרגום. בצהרים יש לי עיתון אחר,

והכי חשוב - אני מחובר 'אונליין' לאינטרנט, ושם אין נסתר מחמתו. אין דבר שנעשה באירן או באפגניסטן, שאיני יודע עליו. אני מעודכן עד הפרט האחרון. בקצור, עובד בזבל.

אומר לו הקב"ה: בא אלי לארמון. בא, הכנס לבית כנסת ותלמד גמרא, תתעסק עם הזהב שלי, ומה שאתה סופר הוא שלך, כמו שכתוב (תהילים א, ב): "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה", ואומרת הגמרא (עבודה זרה יט.): קודם שלמד היתה זו תורת ה', ואחרי שלמד זו תורתו - התורה הפכה להיות שלו. חוץ מזה מגיע לך שכר גם על עצם העבודה. איזה שכר? השכר הגבוה ביותר שיש בשוק, כמו שנאמר: ותלמוד תורה כנגד כולם. והיהודי אומר: טוב, אם יהיה לי זמן אני אבוא...

איך ביכלתו לומר כך, כשיש לו הזדמנות להתעסק עם הדברים הכי יקרים בעולם?! (ע"פ עלי ורדים ברכות ע"א תקל"ז).

הגמרא אומרת (הוריות יג.) "יקרה היא מפנינים" (משלי ג, טו) - יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים.

הגמרא לא פרשה פנינים כפשוטו, משום שלא שייך לומר שהתורה יקרה יותר מפנינים, שהרי הם אינם עומדים בכלל באותו מקום, ואין שום אפשרות להשוות ביניהם! אי אפשר לשאול מה טעים יותר עגבנייה או ארטיק? כי הם בכלל לא אותו סוג, כך ואף יותר - אי אפשר להשוות בין התורה לעולם הזה. הפנינים שייכים לעולם הזה, אלו הם דברים גשמיים, ואילו התורה היא דבר רוחני. אין ביניהם שום מקום להשוואה!

לכן אמרה הגמרא שכוונת המילה 'פנינים', היא לרמוז שהתורה יקרה יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. קדושתו של הכהן הגדול ביום הקדוש ביותר בשנה ובמקום הקדוש ביותר, יוצרת מקום להשוואה בינו לבין התורה - ועדיין התורה יקרה יותר.

חז"ל אמרו (ע"ז כ): תורה מביאה לידי זהירות ולכן האדם שרוצה להתחיל לעשות תשובה חייב ללמוד בתורה"ק.

"שובה ישראל עד ה' אלוהיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה', אמרו אליו, כל תשא עון וקח טוב, ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, א-ג)

אותי ידרשון יום-יום

משל יפה הסביר המגיד מיישרים הגה"צ רבי יעקב גלינסקי זצ"ל: כפרי אחד, היה לו בן בור ובער, שלא יצא מימיו מתחומי הכפר. כשהגיע הבן לפרקו, דיבר בו אביו נכבדות

במשפחה כבודה מן העיר הגדולה. ביקשו בני המשפחה לתהות על קנקנו של החתן, והזמינהו לביקור בעירם. אביו, שידע את נפש בנו, שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ, ובילה כל ימיו במחיצת פרות ותרנגולים, החל ללמדו הליכות ונימוסים: ראה, בני. כאשר תפגוש בהם, ויקדמו את פניך בברכת שלום עליכם, תושיט את ידך ותענה: "עליכם השלום, מה שלומכם?"

כשישאלו אותך כיצד עברה הנסיעה, תאמר: "ברוך השם".

כשיראו לך את החדר שהקצו בעבורך, תאמר: "תודה רבה".

כשתלך לנוח, תאמר: "ערב טוב לכולכם".

כשתקום תאמר: "צפרא טבא, הערבה עליכם שנתכם?"

וכך הלאה, כל מה שאדם מן הישוב אומר ועונה - לימד האבא את בנו. וברצותו להיות בטוח שהבן לא יאכזב, ולא יכשל בלשונו, הורהו לחזור על תלמודו מאה פעמים ואחד, עד שיהיו הדברים משוננים בפיו, רהוטים ושגורים על לשונו.

החתן דנן נסע אל העיר הגדולה והגיע לבית המשפחה, שהיה הומה מכרים וקרובים אשר באו לחזות באורח. הכל הסבו ליד שלחנות ערוכים בכל טוב, והחתן הופיע. הוא ניגש אל המחנות, בעל הבית, הושיט ידו ואמר ברהיטות בוטחת: "עליכם שלום, מה שלומכם, ברוך השם, תודה רבה, ערב טוב לכולכם, צפרא טבא, הערבה עליכם שנתכם?"

פני המחנות החווירו, ואילו הנער כבר הושיט ידו לזה שמימינו, וחזר על הפזמון, ולזה שלידו וחזר עליו שוב, בשמחה ובעליזות. והנאספים נחלקו לשנים: לצוחקים ולבוכים.

והנמשל: עבודת התשובה לא קלה היא. יש לערוך חשבון נפש, יש לאתר את נקודות המכשול ולראות כיצד מתגברים עליהן, כיצד משפרים דרך ומתעלים. זו עבודה קשה, איטית וממושכת, שתחילתה בחודש אלול, המשכה בימי הסליחות, בעשרת ימי תשובה, ועד ליום הכיפורים בו מסכמים את עבודת ארבעים הימים בוידויים ובתפילות. אבל אלו הנותרים אדישים ושווי נפש בחודש אלול, בימי הסליחות ובעשרת ימי תשובה, ובאים ביום הכיפורים לערוך "מירוץ תפילות וידויים", חמש תפילות ועשרה וידויים, כמוהם כאותו נער נבער שפתח ואמר בנשימה אחת: עליכם שלום, ערב טוב, בוקר טוב, היו שלום.

זהו שאמר הכתוב (הושע יד, ב): "שובה ישראל - עד ה' אלוֹקֶיךָ" - יש לשוב בתשובה עוד לפני שאתה מתייצב ביום הכיפורים לפני ה' אלוֹקֶיךָ. קודם כל עליך לערוך חשבון נפש ולדעת

"כי כשלת בעוונך" לאחר מכן "קחו עמכם דברים", תוכל לבוא ולבקש סליחה ומחילה בתפילות היום הקדוש ובידידיו, ו"אמרו אליו כל תשא עוון". אם כה תעשו - "וקח טוב".

"שובה ישראל עד ה' אלוהיך כי כשלת בעוונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה'"

קיבלת צ'ק רק תפקיד אותו

שאל הגה"ק בעל ה"חפץ חיים" זי"ע - מהו "קחו עמכם דברים", אילו דברים נקח? אלא הסביר זאת במשל: מעשה בעני אחד שפגש בעשיר וביקש ממנו הלוואה. הוא סיפר לו, שהציעו לו לשכור חנות שתוכל לפרנסו בכבוד, ואם יסכים העשיר להלוותו את הסכום הנדרש, ישקם את עצמו ויבסס את פרנסתו. נענה העשיר ואמר: "אין שום בעיה! ודאי אעזור לך, אבל עתה עלי לגשת למקום פלוני. בוא אלי עוד שעתיים, ותקבל את הכסף". העשיר מיהר לסיים את פגישתו כדי להיות בביתו בזמן הנקוב, הכין את הסכום האמור וחיכה לעני - והעני לא בא. אחר הצהרים יצא העשיר לפגישה נוספת, והעני מגיע לקראתו. כשראהו מיהר אליו ואמר: "אם כבודו היה מלווני את הסכום האמור, הייתי יכול לבסס לי פרנסה מכובדת, הנה הזדמנה לידיך מצוות כי ימוך אחיך והחזקת בו".

ענה העשיר: הלאו נדברנו להיפגש לפני הצהרים, והמתנתי לך. אבל לא נדון עכשיו על העבר - כעת עלי להיפגש עם מישהו. בוא אלי בעוד שעה, ואתן לך את המעות".

ואמנם, שעה לאחר מכן ישב העשיר בביתו והמתין לעני, שלא הופיע אף הפעם. למחרת בבוקר, כשהלך העשיר לתפילה - פגש שוב בעני, שאמר לו: "החנות עדיין להשכרה - לו הייתם מלווים לי את הסכום הדרוש". אמר לו העשיר: "ראה, אתמול המתנתי לך לפני הצהרים ואחר הצהרים, לא באת. תמיד אתה פוגש אותי ברחוב, באקראי, ואינך מטריח את עצמך לבוא ולקחת את הכסף. אות הוא, כי כל דברך הם מן השפה ולחוץ, ולבך בל עימד. לו היית באמת זקוק למעות, היית מטריח את עצמך לבוא ולקבלם".

המשיך החפץ חיים ואמר: אף אנו דומים לאותו עשיר, כאשר בכל יום ויום אנו מבקשים בתפילותינו "אבינו מלכנו... כן תחנונו ותלמדנו... ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד... והאר עינינו בתורתך", ובתפילת שמונה עשרה אנו מבקשים "חננו מאיתך דעה בינה והשכל", ולאחר התפילה "הוא יפתח לבנו בתורתו". והקב"ה ודאי נענה לבקשתנו ואומר: אין שום בעיה! יבואו לביתי לבית המדרש, והאיר עיניהם באור התורה, כי **"הבא ליטרה - מסייעין אותו"** (שבת קד.).

אבל מה שבאמת קורה, שאנו מבקשים את הבקשות, ואיננו מטריחים כלל את עצמנו לבוא ולקבלן!.

זהו שהנביא אומר: "קחו עמכם דברים ושובו על ה'" - אילו דברים ניקח? את דברינו שלנו. את בקשתנו ניקח, ונבוא עימהן אל ה' שימלאן... (חפץ חיים על הנ"ך עמ' כז).

התשובה של יום הכפורים מטהרת את האדם

המצוה לשוב מעבירות שבידו, מצוה תמידית ויומית היא, ברם מצוה מיוחדת בתשובה של יום הכפורים. המיוחד שביום הכפורים, שבו התשובה לא רק מכפרת אלא גם מטהרת אותנו מכל חטאתיכם, ככתוב (ויקרא טז, ל): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו". את התשובה של כל ימות השנה אפשר לעשות בשלבים. אפשר לחזור מכל חטא בנפרד, אולם המושג "טהרה" אינו מתחלק לחצאין שהרי טהור הוא המושלם בטהרה ואין לו שייכות לטומאה, ומהות היום לכפר עליכם מכל חטאתיכם, מכל החטאים כאחד, ורק אז "לפני ה' תטהרו". המשנה בסוף מסכת יומא ממשילה את טהרת יום הכפורים לטהרה במקווה. וכך שנינו "א"ר עקיבא: אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר (ירמיהו יז, ג): מקווה ישראל ה'. מה מקווה מטהר את הטמאים, כך הקב"ה מטהר את ישראל". כשם שהטהרה במקווה אינה לחצאין, ואי אפשר לטבול ולטהר רק חלק מהגוף, ובוודאי שלא תעלה טבילה לטבול ושרץ בידו, כך הקב"ה מטהר את ישראל רק כשמתחזקים ומתכפרים מכל חטאתכם, רק אז "לפני ה' תטהרו". (בנין אב שבת שובה שיחות ומאמרים ח"ג עמ' כח).

דרוש בענין בין אדם לחבירו

עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו

העונות שלנו נחלקים לשני חלקים, יש עבירות שבין אדם לחבירו ויש עבירות שבין אדם למקום, בין אדם למקום יש בזה ארבעה חילוקי כפרה, א. עבר על עשה, ושב - אינו זז משם עד שמוחלין לו, שנאמר (ירמיהו ג, יד): "שובו בנים שובבים". ב. עבר על לא תעשה,

ועשה תשובה - תשובה תולה, ויום הכפורים מכפר שנאמר (ויקרא טז, ל): "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם". ג. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה - תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין ממרקין, שנאמר (תהילים פט, לג): "ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם", ד. אבל מי שיש חילול השם בידו - אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורין למרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר (ישעיהו כב, יד): "ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון". אבל בין אדם לחברו, שאדם פגע בחברו שנעלב ממנו וכו', אין מחילה עד שילך וירצה את חברו. (ע"פ הרמב"ם פ"א מהל' תשובה ה"א).

בהפטרה של ראש השנה נאמר (שמואל א א, ו): "וכעסתה צרתה גם כעס, בעבור הרעימה, כי סגר ה' בעד רחמה". פנינה הייתה מכעיסה וחוזרת ומכעיסה את חנה. למה, "בעבור הרעימה". חכמים במדרש (ילקוט שמעוני שמואל רמז עח) אומרים, שבאותה תקופה נשמעה בת קול בעולם, שעתיד להיוולד בן שיאיר את העולם ושמואל שמו. כל תינוק שנולד באותה תקופה קראו לו שמואל. ידעה פנינה שכדי לזכות בבן שכוה, צריך למלא כוס של דמעות בתפילה. החליטה פנינה לצער את חנה כדי שתפנה בתפילה לה'. רבותינו ז"ל מעידים בגמרא (בבא בתרא טז.) על פנינה "פנינה לשם שמים התכוונה". מה עשתה, אמרה פנינה לחנה - כבר קנית לבנך בגד לחג, והרי אין לה בן. הדברים נכנסו כמו סכין בלבה, כשישבו לאכול אמרה פנינה לחנה, נו, כבר האכלת את בנך, וכל פעם נשרה דמעה מעיניה של חנה, למה פנינה נהגה כך, - "בעבור הרעימה", כדי שחנה תתרעם על ה' בתפילה. ואכן, כוס הדמעות מתחילה להתמלא. חנה בוכה ומתפללת עד שהכוס עלתה על גדותיה.

וכאן, מגיעים אנו לנקודת השיא. אומר הילקוט שמעוני (שם רמז עז) "בעבור הרעימה" - "אמר לה הקדוש ברוך הוא, את מרעמת את חנה עלי, חייך, אין רעמים שאין אחריהם מטר". נכון שהתכוונת לשם שמים, אבל סוף סוף גרמת לחנה צער, גרמת לה להוריד דמעות, אין בכי לחינם! פנינה נענשה בעונש נוראי. מסופר בילקוט שמעוני (שמואל רמז פט) כי לפנינה היו עשרה ילדים [דבר זה נלמד מדברי אלקנה לחנה "הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים" - של פנינה], ולחנה בסוף היו חמשה ילדים. ובכל הריון של חנה - פנינה קוברת שניים. "עד עקרה ילדה שבעה, ורבת בנים אומללה". בהריון החמישי של חנה, נשארו לפנינה רק שני ילדים, באה פנינה לחנה והתחננה בפניה שתמחל לה בלב שלם על הצער שציערה אותה. חנה כמובן מחלה בלב שלם, ואף התפללה ששני בניה האחרונים של פנינה יישארו בחיים. אמר הקדוש ברוך הוא לחנה: "חייך, שהיו ראויים למות, הואיל והתפללת עליהם, לשמך אני קורא אותם", לכן כתוב "עד

עקרה ילדה שבעה", "עקרה" הכוונה לחנה. מהיכן שבעה, הרי היא ילדה רק חמשה, השניים הנוספים הם בני פנינה, כיוון שחנה התפללה עליהם הם נקראו על שמה.

מעשה נורא עם ר' ישמעאל ואבדן

בגמרא (יבמות קה:) מובא מעשה נורא על רבי ישמעאל ברבי יוסי אגב יוקריה [שהיה כבד] הוה מפסע ואזיל [היה הולך לאט]. אמר ליה אבדן: מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קדוש? [שהתלמידים היו יושבים על הארץ, ונראה שר' ישמעאל פוסע על ראשיהם] אמר ליה: אני ישמעאל בר' יוסי שבאתי ללמוד תורה מרבי. אמר ליה: וכי אתה הגון ללמוד תורה מרבי, אמר ליה: וכי משה היה הגון ללמוד תורה מפי הגבורה, אמר ליה: וכי משה אתה, אמר ליה: וכי רבך אלהים הוא, אמר רב יוסף: שקליה רבי למטרפסיה, דקאמר ליה רבך ולא רבי. אדהכי אתיא יבמה לקמיה דרבי, אמר ליה רבי לאבדן: פוק בדקה [אם היא גדולה]. לבתר דנפק, אמר ליה ר' ישמעאל, כך אמר אבא: "איש" כתוב בפרשה, אבל אשה - בין גדולה בין קטנה. אמר ליה [רבי לאבדן]: תא [חזור למקומך], לא צריכת, כבר הורה זקן. כמפסע אבדן ואתי, אמר ליה רבי ישמעאל בר' יוסי: מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש, מי שאין צריך לו עם קדוש היאך יפסע על ראשי עם קדוש? אמר ליה רבי לאבדן: קום בדוכתיך [שב במקומך]. תאנא: באותה שעה נצטרע אבדן, וטבעו שני בניו ומאנו שתי כלותיו. אמר רב נחמן בר יצחק: בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא. והכל בגלל שציער את רבי ישמעאל כמה קשה פגיעה בחבר, וכ"ש בת"ח.

יש כאלה פוגעים בחבריהם ולא נותנים אל לבם שאין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו, ולכן אנחנו צריכים לעשות בעשרת ימי תשובה קודם יום הכיפורים כדי שנהיה מוכנים, שאדם ילמד כל יום מוסר, ילך לבקש מחילה ממי שפגע בו, יתפשר איתם, אם יודע שיש אחד שפגע בו והוא צריך למחול ימציא עצמו לפניו, יגיד לו אני אוהב אותך, מה שלומך, לזכות אותו שיבקש מחילה, כך היו עושים החכמים, ילך אצל ההורים שלו יבקש מהם מחילה, ינשק את ידיהם שיברכו אותו, יבקש מחילה מאחיו, מהילדים שלו, מאשתו יבקש מחילה ועל ידי זה יהיה מוכן קצת ליום כיפור.

מעשה נורא

מעשה נורא ששמעתי בענין הזה של פגיעה והלבנת פנים, וזה תוארו: בתלמוד תורה אחד היו שתי כיתות של תלמידים כיתה נמוכה וכיתה גבוהה, ותלמידי הכיתה הגבוהה היו מתקוטטים ומרביצים לתלמידי הכיתה הנמוכה. יום אחד, החליט אחד התלמידים מהכיתה

הנמוכה 'לעשות סדר' בענין הזה, הוא נכנס בשעת ההפסקה לכיתה הגבוהה והחזיר להם מנה אחת אפיים. לאחר ההפסקה, נכנס הרב'ה של הכיתה הגבוהה והתלמידים סיפרו לו שקיבלו מכות מאותו תלמיד של הכיתה הנמוכה. הרב'ה שלח לקרוא לו, ותיכף כשהגיע בלי אומר ודברים, ובלי לחקור את הענין, הוא הוציא מהארון שבכיתה פטיש קטן שהיה משתמש בו לתליית מודעות וכדו' ופשוט היכה את התלמיד על קדקדו עם הפטיש לעיני כל הכיתה שהתפרצו בצחוק. אותו תלמיד נפגע מאוד מהבזיון שנגרם לו, הרבה יותר ממכת הפטיש שקיבל על הראש. הוא כעס מאוד ורצה לנקום ברב'ה הזה, הוא לקח דלי גדול מילא אותו במים ובזן ועלה לגג התלמוד תורה והמתין שם לרב'ה כך שברגע שיצא מבנין הת"ת, ישפוך עליו את הדלי הזה. אמנם, לבסוף הוא נרתע מלעשות כן, כי באמת היתה לו יראת כבוד מאותו רב'ה מכיון שהיה ידוע כתלמיד חכם ועוסק בתורה תדיר. וכך נגמר הסיפור הזה. חלפו שנים, אותו תלמיד גדל ונתעלה וזכה להקים משפחה מפוארת וברוכת ילדים, וקבע את משכנו בבני ברק. והנה, יום אחד, הוא מקבל טלפון בקו השני מדברת אשה אחת ששואלת אותו: תגיד לי, השם שלכם זה יוסף נימני כן, הוא משיב. אני מחפשת את המשפחה שלכם בכל ספרי הטלפונים כבר זמן רב. האם למדתם בתלמוד תורה פלוני אצל רבי פלוני? לא למדתי אצלו, אלא הייתי בכיתה מתחתיו. ובכן, היא מבקשת ומתחננת: רק תגיד לי שאתה סולח לו על מה שעשה לך בכיתה ואני כבר אסביר הכל. והוא משיב: טוב, אני סולח אבל מה הענין? והאשה מסבירה: אני הבת שלו, והוא בא אלי בחלום שלשה חודשים לאחר פטירתו ואמר לי, שאין לו מנוחה בעולם העליון ואינו רשאי להיכנס לחלקו בגן עדן, עד שיוסף נימני, שהיה תלמיד בתלמוד תורה, ימחול לי על מה שפגעתי בו. והוא הוסיף ואמר: דעי לך שהוא מתגורר בבני ברק, תאתרי אותו ותבקשי ממנו סליחה בשמי. וכך התחלתי לחפש ולחפש את כל משפחות נימני בבני ברק, עד שהצלחתי ב"ה לאתר אתכם... נורא נוראות!!!

עיקר אמירת ה"ג מידות לתרגם אותם למעשה

אחד הדברים העיקריים בסליחות זוהי אמירת ה"ג המידות. איתא במסכת ראש השנה (יז): אמר רב יהודה: ברית כרותה ל"ג מידות שאינן חוזרות ריקם שנאמר (שמות לד, י) "הנה אנוכי כורת ברית". ויש להבין: מאחר ואמרו לנו רבותינו ש"ברית כרותה ל"ג מידות שאינן חוזרות ריקם", הלא היינו צריכים להענות אחרי אמירת ה"ג המידות ופעמים רבות קוראים אנו ה"ג מידות במהלך השנה, ועדיין לא קבלנו מענה, אלא כפי הנראה לא די באמירה גרידא אלא צריך לתרגם את האמירה למעשה! וכמו שהאר"ך הגאון הצדיק רבי משה קורדובירו זצ"ל בספרו 'תומר דבורה' בביאור ה"ג מידות ובחובת האדם להתדמות לקונו במידות אלו, מחמת מעלתו העליונה

שהוא צלם אלוקים. וכמו שהקדוש ברוך הוא סובל עלבוננו וממשיך להשפיע לטובה אף לחוטאים נגדו, כן צריך האדם להיות סובל ונעלב ולא למנוע הטבה ממעליבו. ואכן, בספר 'ראשית חכמה' (ח"ב שער הענוה פ"א אות יד) כתב כדברים הללו "שמעתי בשם הגאונים על מה שאמרו רבותינו (ר"ה שם) "יעשו לפני כסדר הזה", הכוונה, שיעשו סדר המידות שלימד הקדוש ברוך הוא למשה שהוא א-ל רחום וחנון. "מה הוא רחום וחנון אף אתה תהיה רחום וחנון" (מסכת סופרים פ"ג הי"ז). וכך לכל י"ג מידות. ואז, אם יקיים את המידות הללו בפועל, הקדוש ברוך הוא ימחול לו על עונותיו.

ה'חפץ חיים' מביא משל להמחשת רעיון זה. מעשה בעשיר גדול שרבים התפרנסו מעסקיו. פעם בא אליו קרוב משפחתו שהיה עני וביקש ממנו להתקבל לעסקיו כדי שיהיה לו פרנסה. הסכים העשיר ומסר לו תפקידים לפי סדר זה: בבוקר שתי שעות להשגיח על עושי המלאכה, אחר כך שעתיים למלאכות מסוימות, אחר כך הפסקה לסעודה ומנוחה ואחרי הצהריים לעשות מלאכה פלונית. על עבודתו זו קבע לו שכרו לכל חודש ועוד הבטיח לו שאם יראה אחרי תקופה שקיים את כל הסדר הזה יוסיף לו מתנה חשובה. כתב העשיר על גליון את כל סדר התפקידים, כדי שהלה יזכרם ומסר לו על מנת שיוכל לחזור על סדר הדברים לזיכרון. קיבל העני בשמחה את דף סדר עבודתו והודה לעשיר על טוב לבו והבטחתו הנאמנה. כעבור זמן קרא העשיר לעני ושאלו האם קיים את כל סדר התפקידים שמסר לו. השיב לו העני "בוודאי קיימתים! בכל יום קראתי את הדברים שכתבת עבורי על הגליון, עד שאני זוכר אותם בעל פה", ואכן הוכיח זאת לעשיר בקוראו לפניו את כל התפקידים שכתב לו. שאלו העשיר: האם עשית בידך ככל אשר ציוויתך? השיב העני "לאו! ואולם קיימתי רצונך במה שחזרתי על הסדר הזה בפי כל יום". אמר לו העשיר: שוטה שבעולם! וכי בעבור קריאת הסדר תבקש את המענק שהבטחתי לך! הרי לא רשמתי לך את סדר התפקידים אלא רק כדי שתזכור מה עליך לעשות כדי לקיים רצוני, אבל אין רצוני בקריאה בעלמא. (התפילה במחיצת הח"ח עמ' 298).

והנמשל מובן: שלוש עשרה המידות הן הוראות עבורנו, הדרכה כיצד ללכת בדרכיו של מקום, "מה הוא רחום אף אתה היה רחום". יעשו לפני כסדר הזה פירושו ללכת בדרכיו של הבורא, מהו גומל חסדים, מאריך אף ומוותר לבני אדם, אף אתה כן. ואז אם האדם ינהג כך יזכה בוודאי שהקדוש ברוך הוא ימחול לו על עונותיו.

לכופף את גבנו תחת האוכף

בגמרא (בבא קמא צב:) נאמר "חברך קרייך חמרא, אכפא לגבך מוש", כלומר, אם אומר לך אדם שהנך חמור, עליך לתת אוכף על גבך. טבעם של בני אדם שכאשר הם נקראים "חמור",

הם מגיבים במתקפה חוזרת ומכנים את הקורא להם כך במיני כינויים שאין הנייר סובלם, אולם הגמרא מדריכה אותנו שלא לעשות זאת, אלא התגובה הראויה היא להמשיך להשפיל את עצמנו ולכופף את גבנו תחת האוכף. מוסר ההשכל שאנו לומדים ממאמר רבותינו זה הוא עצום. אדם שהושפל בידי אחר ומגיב בזעם מלא בעלבון, עלול בקלות להצית אש מחלוקת עזה. ולכן, עלינו לאמץ לעצמנו דרך תגובה שונה, דרך שבה נכופף את ראשנו ונניח על גבנו אוכף, עלינו להבליג ולהמשיך הלאה, מבלי להתייחס למה שנאמר. אומנם, הקושי לעשות כך הוא עצום, אולם אפשר לזכות באמצעותו לעולם ומלואו.

ימים אלו כל כך חשובים, כמש"כ רבנו האר"י בפרי עץ חיים (שער השופר פ"ה) שכל יום יעשה האדם תשובה וצום ועל ידי זה מכפר על כל ימי השנה, יום ראשון שבתוך עשרת ימי תשובה מכפר על כל ימי ראשון של חייו, וכן יום שני, וכן הלאה אשריו מי שיכול, ומי שחולה אסור לו לצום, והעיקר שיעשה אדם תשובה אמיתית.

בינוניים תלויין ועומדין

הגמרא אומרת (ר"ה טז): "בינוניים תלויין ועומדין" מראש השנה עד יו"כ, זכו לעשות תשובה, נכתבים לחיים. ר' איצלה בלאור זצ"ל הסביר: מה זה "תלויים ועומדים", דברים כפשוטם, כאותו נידון למות שגזר דינו נחתם והביאוהו לגרדום, העלוהו, וכרכו חבל סביב צוארו, בקשו לשמוט את ההדום מתחת רגליו, ואז יוצא קול ואומר, המתינו! האדם הזה הגיש ערעור, דנים בדינו. השאירו אותו כך, ידיו כבולות, עיניו מכוסות, החבל סביב צוארו הוא בגדר "תלוי ועומד", והמושל ממתינ' לראות אם מתחרט הנידון, בוכה ומתחנן, וכל זה בהחבא. (לקח טוב ימים נוראים ב עמ' יז בשם ר' חזקיהו משקובסקי).

והמושל, מטבעו הטוב, אם רואה שהנידון לא מביע חרטה, שולח אליו לעוררו על מצבו שיתחרט ויורידו אותו. ואז אם האדם מתחרט ושומע למה שאומר הנביא (הושע יד, ב) "שובה ישראל עד ה' אלהיך", ומנצל את הימים החשובים הללו לשוב בתשובה שלמה, אז מורידים אותו מהגרדום וגם מטיבים לו שנה טובה וחיים טובים.

הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג הלכה ד) פוסק שצריך כל אדם שיראה את עצמו כל השנה כאילו חציו חייב וחציו זכאי, וכן צריך שיראה כל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב. עשה מצוה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה.

וזה בכל השנה כולה, ק"ו בימי הדין שכולנו תלויים ועומדים וצריך להכריע את הכף לזכות, כמה צריך להשתדל להרבות בתורה, במצות, צדקות, ומעשים טובים, ואם עשה כן, אשריו ואשרי חלקו, שכל העולם שמח בזכותו.

אבל אם ח"ו הפוך, שלא ניצל את הימים הללו לחזור בתשובה, הכריע את עצמו וכל העולם לכף חובה ומי יודע כמה אנשים יסבלו עתה בגלל מעשיו, כמה עניים יצטערו ממנו, העולם נידון ח"ו למחלות, לפיגועים, וליסורים, והכל בגלל מעשיו של זה שיכול לשאת על גבו ועל מצפונו שכל העולם סובל בגללו.

דרוש בענין יום הכפורים

הטעם שקדושת יום הכיפורים כל כך גדולה

התורה קוראת ליום הכיפורים: "שבת שבתון" (ויקרא טז, לא). אם נבין את ענינו של יום השבת, נבין את ענין יום הכיפורים. בתנא דבי אליהו רבה (פרק א') דורש על שני ימים אלו את הפסוק (תהילים קלט, טז): "ימים יוצרו, ולו אחד בהם". הבורא יצר את ימי השבוע, ובחר לו יום אחד, את יום השבת. יצר את ימי השנה, ובחר מהם יום אחד, את יום הכיפורים. מה משמעו של דבר, מהי בחירה זו, שהבורא בחר בה יום אחד "לעצמו".

הבן איש חי (ש"א פרשת שמות) הביא בשם חכמי הקבלה שלימוד תורה של שעה אחת בשבת, שכרו כאלף שעות לימוד בימות החול. וצריך להבין מה פשר הדבר - האם אין זו אותה תורה, והאם אין זה אותו לימוד.

התשובה היא, כי בשבת יש לנו עליית העולמות, שכל העולמות מתעלים ממדרגתם, וכדי להבין את זה נביא מעשה שהיה עם הגאון רבי אליהו הכהן זצ"ל מאיזמיר, בעל "שבט מוסר", (מובא בספרו מנחת אליהו פרק ה'). בעיר איזמיר היה בזמנו "דיבוק", שהיא נשמה מיוסרת שלא הורשתה לבוא למקום הראוי לה לאחר הפטירה, ואף לא זכתה להכנס לגיהנום ולכפר על פשעיה, ונגזר עליה לנוע ולנוד בעולם - ונכנסה בגוף אשה אחת, והציקה לה מאד והביאוה לפני

הרב שיפעל לתיקונה ומנוחתה. הרב ניהל עמה דו שיח (כולל פרטים על אותה נשמה וקורותיה, שאומתו במלואם), ורשמו למזכרת. יש לציין שהדבר נעשה לפני קהל רב, והביא להתעוררות עצומה ולתשובה. בתוך הדברים שאל את הנשמה: "האם עולמנו נראה לנשמות, כפי שנראה להן בחייהן".

אולי ציפה לשמוע שהוא נראה רוחני יותר, שהנשמות מביטות לפנימיות העניינים. והנשמה ענתה: "לא! הכל נדמה לחושך בלהבת אש כגוון גפרית וגחלי אש המבעית לראותו". והוסיפה "רק בשבת הוא נראה צלול ובהיר".

מהו הערפל, מהו מסך העשן, הרי זה ברור ומובן, אלו העוונויות, העבירות, החטאים. הלא פסוק מפורש הוא (ישעיה נט, ב) "עוונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם, וחטאתיכם הסתירו פני מכם". יתר על כן כל מחשבות ההבל, כל תענוגי הסרק, הליצנות וקלות הראש, הכל יוצר מסך, מגשם את העולם, כמו שכתוב (איכה ג, מד) "סכותה בענן לך מעבור תפלה".

יום הכיפורים - ההזדככות בו כפולה ומכופלת

"ואמר ר' אלעזר מיום שחבר בית המקדש, נפסקה (פירוש - מפסיקה) חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים" (ברכות לב:).

בשבת קודש - העולם מתעלה, מזדכך, "בשבת הוא נראה צלול ובהיר". לפיכך התפילה בשבת עולה בלא עיכוב, הלימוד זוהר ומאיר פי אלף, כמו שכתוב (תהלים קלט, טז) "ימים יצרו ולו - אחד בהם".

הבורא בחר לו יום אחד, שיהיה רוחני יותר משבת, וערפלי החולין יתפזרו בו. שענני העבירות המסתירים את הזוהר יתנדפו. משום כך חמור כל כך עונשו של המחלל שבת, שהרי כשם שהמצוות זוהרות ביום זה עשרת מונים, כן העבירות פוגמות בו ומחללות אותו - עושות אותו חולין! והרי זה כמורד במלך - בארמונו ובטרקלינו, שענשו חמור חלילה, שבעתיים.

יום הכיפורים הוא "שבת שבתון". השבת היא "מעין עולם הבא", העולם מזדכך בה ומתעלה בזעיר אנפין, ואלו יום הכיפורים - ההזדככות בו כפולה ומכופלת. העולם מוצף בזוהר רוחני, בקרבה מיוחדת לבורא העולם, בלא "מחיצה של ברזל", בלא מסך הענן המונע את מעבר התפילות. רבותינו דרשו על היום הקדוש הזה את הפסוק (ישעיה נה, ו): "דרשו ה' בהמצאו, קראוהו בהיותו קרוב".

מעלת יוהכ"פ

למרות שההלכה נפסקה, שיום הכיפורים מכפר הוא לשבים ואינו מכפר לשאינם שבים (עי' רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג), "והתשובה הרי יפה לעולם" (שם פ"ב ה"ו), ואינה מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום לקבלתה יש צורך ביום הכיפורים. כפי שאמרו רבותינו במסכת יומא (דף פו.) עבר אדם על מצות לא תעשה ושב, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר. וכתב הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל תלמידו של הגאון רבי ישראל מסלנט בספר "כוכבי אור" (מאמר עז), שהעוול שבחטא הוא כה נורא, עד שאין כח בעולם שיכול להעבירו ולכפרו. ואפילו יערוך כל ימות החורף גלגולי שלג - על חטא קל בשוגג - וילקה עצמו כל ימות החמה בחרולי קוצים, ויתענה כל השנה כולה, לא יתכפר לו לגמרי, וכמו שכתב רבנו יונה בתחילת "שערי תשובה" (שער א, ט), כי "על כל תשובה תמצא סליחה", אך לא כפרה מוחלטת.

אבל יום הכיפורים הוא יום בו נפתחים שערי רחמים מיוחדים, שאך ורק בכוחם תתקבל תשובתו ותתרצה, ורק על ידי תשובה ביום זה מכפר לנו ה' את כל עוונותינו.

חז"ל אמרו בתנא דבי אליהו רבה (פרק ה) על הפסוק: (תהלים קלט, טז) "ימים יצרו, ולו אחד בהם", "ימים יצרו", אלו שס"ה ימות החמה. "ולו (להקדוש ברוך הוא) אחד בהם", זה יום הכיפורים.

הזי אומר, שיום הכיפורים הוא יומו של הקדוש ברוך הוא, שבחר לו מכל הימים.

ביום הזה הגוף שלנו נעשה יך כמו המלאכים

עוברה שהריחה לוחשין לה באזנה שיום הכיפורים הוא, אם נתקררה דעתה בזכרון זה - מוטב. ואם לאו, מאכילין אותה עד שתתיישב דעתה (שו"ע או"ח סי' תריז ס"ב).

שואל החתם סופר, מדוע ההלכה הזו שלוחשים לה באזנה נאמרה דוקא ביום הכפורים? והרי יתכן מקרה שעוברה הריחה בשר קודש או בשר חזיר בשאר ימות השנה, והתאוותה לאוכלו, והדין בזה מבואר בגמרא (יומא פב.) שמנסים תחילה להאכיל אותה רק ברוטב של המאכל כדי שתתיישב דעתה בזה, ואם לא נרגעה - מאכילים אותה את המאכל עצמו, לפי שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש! וקשה, מדוע לא לוחשים לה באוזן שאסור לאכול חזיר או שאסור לאכול בשר קודש! אולי היא תירגע מתאוותה כמו שלוחשים לה ביום הכפורים?

אלא אומר החתם סופר: הסברא בזה פשוטה, לפי שהעובר שנמצא במעי אמו הוא בקדושה נוראה עד מאוד, שהרי מלמדים אותו את כל התורה כולה, ומדרגתו היא גבוהה ממלאכי

השרת. אלא, שיש גוף עכור, והיינו הגוף של האמא, שמקיף אותו מכל עבר, שהרי הוא נתון בתוך מעיה. וממילא, אם ילחשו לה באוזן בשאר ימות השנה, הלחישה הזו לא תועיל מאומה, כי העובר לא ישמע אותה מחמת הגוף העכור שחוצץ בעדו. אבל ישנו יום אחד בשנה, שבו עם ישראל מתעלה למדרגת מלאכי השרת (כמ"ש בפרקי דר"א פרק מו) יום שאין בו אכילה ושתיה כמו המלאכים שאינם אוכלים ושותים, יום שהוא נקי מכל חטא כמו המלאכים שנקיים מכל חטא, והוא יום הכפורים, וביום הזה, כל הגוף שלנו נעשה זך וטהור כמו המלאכים, וממילא גופה של המעוברת אינו חוצץ בעד העובר, כי אין ביום הזה גוף עכור, וממילא הוא יכול לשמוע את הלחישה דרך הגוף של האמא! (חתם סופר דרשות לשבת שובה ח"א טז ע"א).

למדנו מכאן, לאלו מדרגות מתעלה כל יהודי ביום הקדוש הזה! ומעתה, יראה כל אחד ויבין אל לבבו, ראה להיכן אתה נכנס, למקום אש להבת שלהבת! דע לאיזה יום אתה נכנס, ליום קדוש ונורא, יום אשר סגולת הכפרה שבו היא כבר מתחילת בריאת העולם, וכמו שכתב בספר החינוך (מצוה קפה) שמתחילת בריאת עולם יעדו וקדשו לכך. ואחרי שייעד אותו השי"ת לכפרה, נתקדש היום הזה וקיבל כח וזכות מאתו יתברך לעד שהוא מסייע לכפרת עוונותינו וכמו שנאמר: כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, לפני ה' תטהרו.

יום כיפורים יום של קרבה לקב"ה

ואמרו בגמרא מסכת יומא (דף כ.) שיש שס"ה ימים בשנה, ו"השטן" בגימטריא שס"ד, מכיון שביום הכיפורים אין לו רשות לקטרג. נמצא, שזהו יומו של הקדוש ברוך הוא, ולא יומו של השטן.

ביום זה, אנו מנועים מאכילה ושתיה - כמלאכים.

לובשים בגדי לבן - כמלאכים.

אומרים בקול רם "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" - כמלאכים.

וקשה מה לנו ולמלאכים, כלום אין זו רמיה עצמית.

וביאר רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (עי' פרי צדיק קדושת שבת מאמר ז): הגדרת המלאך אינה בעל כנפיים, או לובש לבן, אלו הם רק הפרטים שבו. הכלל הוא, המלאכים הם בני פמלייתו של הקדוש ברוך הוא כביכול.

נמצא, שכאשר שכנת עוזו יתברך בגבהי מרומים - מלאכי מעלה הם פמלייתו. אמנם ביום הכיפורים שהשכינה יורדת אלינו ונמצאת עמנו, כמו שדרשו (ישעיהו נה, ו): "דרשו ה'

בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", אלו עשרת ימי תשובה, א"כ אז אנו בני פמלייתו, ואנו מלאכיו הסובבים אותו.

עד לאחר תפילת נעילה בה אומרים שבע פעמים: "ה' הוא האלהים", ללוות את השכינה ששבה ועולה רקיע אחר רקיע, עד לרקיע השביעי.

מהי הקרבה, ומהו הריחוק? אומרים חז"ל הקרבה, הוא המצב בגן העדן בעבר, וכן מצבינו לעתיד לבוא. הריחוק, נגרם כתוצאה מהעבירות. שכך אמרו רבותינו (במדרש רבה יט, ז) בתחילה היתה השכינה בארץ, שנאמר (בראשית ג, ח): "וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן". התעלתה מרקיע לרקיע בחטאי הדורות, עד שאברהם אבינו החל להורידה, וירדה במשך ז' דורות עד ל"ורד ה' על הר סיני" (שמות יט, כ). ובחטא העגל שבה והסתלקה.

והמצב של לעתיד לבוא הוא, "והתהלכתי בתוכם" (ויקרא כו, יב).

העוונות, הם המסלקים את השכינה, ככתוב (ישעיהו נט, ב): "עוונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם". וכן מצב הגלות הוא, ש"חומת ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים" (ברכות לב:). כי המשכן ובית המקדש היוו מקום להשראת השכינה, שנאמר (שמות מ, לד): "וכבוד ה' מלא את המשכן".

יום הכיפורים, יום מחילת העוונות, אף הוא יום של קרבה. שכן הוא יום "שבת שבתון" (ויקרא טז, לא). אם השבת מעין עולם הבא, הרי שבת שבתון היא קרבה כפולה, כעולם הבא ממש שאין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים נהנים מזיו השכינה.

מובן אם כן מדוע, "ימים יצרו ולו אחד בהם" (תהילים קלט, טז), מדוע זהו יומו של הקדוש ברוך הוא ואין לשטן שליטה בו, כפי שאין לו שליטה לעתיד לבוא. אבל מדוע מיד במוצאי הצום - עוד קודם שחטאנו! - כבר מתעלה השכינה למרום, וכבר חוזר הנתק.

כדי להבין זאת, יש להבין ענין השראת השכינה עמנו ביתר עמקות, ולהבין לאורו את ענין יום הכיפורים וכפרתו.

הנה, בית המקדש היה מקום השראת השכינה, ולפיכך נמשל בית המקדש לצואר, כמו שאמרו (שיה"ש ד, ד): "כמגדל דויד צוארך" זה בית המקדש, וביאר החתם סופר ז"ל (עי' חת"ס החדש עה"ת תהילים עמ' רסח), שכשם שהצואר מחבר בין הראש לבין הגוף, כך חיבר בית המקדש בין העולם הרוחני לגשמי, ואיחד ביניהם.

ולפיכך עבדו בבית המקדש יחפים, ואף העולים להר הבית עלו יחפים בלא מנעלים. כי הנעל רומזת על בחינת הגוף, והסביר הגאון רבי יצחק מוולוז'ין זצ"ל בנו של ר' חיים מוולוז'ין (עי' רוח חיים אבות א, א בהג' בן המחבר), שהנשמה אצולה ממרום ושם שרשיה, ורק חלקה הנחות מתלבש בגוף האדם, דוגמת חלקו הפחות שבאדם המתלבש בנעל. ועל כן אמרו בזוהר הקדוש (פרשת פקודי ח"ב דף רכב ע"א) שבציווי (שמות ג, ה) "של נעליך מעל רגליך" נרמז למשה רבינו שייחלץ מכוחות הגוף, בחינת "התפשטות הגשמיות". וכן בית המקדש היה מקום שליטת הרוחניות.

לשמוח על שקבלנו יום כיפור

רבי ישראל מסלנט אומר שאפילו אם היה יום הכיפורים פעם אחת בשבעים שנה ג"כ היינו מאד שמחים, כל שכן עכשיו שיש לנו יום כיפור בכל שנה, שאנחנו צריכים לנצל את זה. (קדוש ישראל להגרי"ס עמ' שסו).

עיצומו של יום מכפר

ידוע שבימים אלו, אפי' יחיד שעושה תשובה בכל לבו תשובתו מתקבלת מיד, ומובא "בתנא דבי אליהו" (זוטא פ"ד) שעם ישראל התענו 40 יום, וביום הארבעים לנו בתענית וכו' וע"כ נקבע יוה"כ לכפרה לישראל לדורות, וידוע שחסדו גבר עלינו שכבר מתחילת בריאת העולם יעדו האל יתברך שמו, יום מיוחד בימי שנה שימחול בו כל עונותינו ע"י שאנחנו עושים בו תשובה מכל לבנו שאם לא כן, יתקבצו עוונות של שנים ושלוש ותתמלא הסאה ויתחייב העולם כליה ח"ו, ואחר שיעדו הבורא ב"ה ליום מחילה וסליחה, נתקדש היום מאד וקיבל כח הזכות מאתו יתברך עד שהוא מסייע מאד בתשובה, כמ"ש הרמב"ם (הל' תשובה פ"א ה"ג) עיצומו של יום מכפר, כלומר שיש כח ביוה"כ עצמו לכפר על עבירות קלות, ולכן נצטוו להתענות בו כדי להכניע החומר לפניו יתברך ביום זה שתקובל תשובתנו ולא ימנעו אותה מסך התאוות.

לקפוץ על המציאה

ה'חידושי הרי"ם' תירץ באופן מופלא: מדוע בערבית של מוצאי יום הכיפורים אומרים 'והוא רחום יכפר עוון', והלא התכפרו היום כל עוונותינו? וכן מדוע אומרים באותה תפילת י"ח 'סלח לנו'.

אלא כיוון שאיננו מאמינים באמונה שלימה בכפרה גמורה של היום הקדוש הזה, בו אנו נעשים נקיים וטהורים, רק על כך יש לבקש מחילה. להאמין בדבר ולקפוץ על המציאה לעשות תשובה ולהשתנות! (אמרי הרי"ם מועדים א יוה"כ עמ' נב).

ביום הזה, מסתיימים ימי הרחמים והסליחות

מספרים על חולה אחד, שסבל זמן רב מחולי נדיר ולא מצא רפואה למכתו. הוא פנה אל טובי המומחים והרופאים אך כולם השיבו את פניו ריקם. והנה, יום אחד הגיע שמועה לאזינו שישנו פרופסור בבית חולים מסוים שנמצא בחוץ לארץ, והוא מומחה למחלה הנדירה שיש לו, וכבר הצליח לרפא חולים רבים כמותו. מידעו לא השתהה רגע אחד, הוא טרח והשיג כספים לצורך הנסיעה והשהייה בחו"ל ויצא אל הדרך. לאחר נסיעה מפרכת הוא הגיע אל בית החולים המדובר. בית החולים הזה היה בנין ענק בן ארבעים קומות. הוא נכנס לקומת הכניסה והתעניין בדלפק הקבלה היכן נמצא הפרופסור שאמור לטפל בו. הפקיד בדק ואמר, אכן אתה מוזמן אליי לשעה ארבע. הוא נמצא בקומה ארבעים! החולה הזדרז אל המעליות אבל לתדהמתו הוא נתקל בשלט שהיה תלוי שם וכתוב בו: 'תקלה זמנית המעליות אינן פועלות לעת עתה, עמכם הסליחה'. ובכן, אין ברירה צריך לעלות ברגל. הוא כל כך רצה למצוא תרופה למחלתו, שהתחיל לעלות בזריזות קומה אחר קומה. וכך הוא מטפס ועולה עד שהגיע לקומה שלושם ותשע. והנה, כשהגיע לשם, החליט לנוח מעט. לאחר מכן, התרומם והתחיל לעלות בעצלתים, תוך שהוא מתעניין בתמונות התלויות על הקיר ושוב נעצר והתיישב על איזו מדרגה. אילו היינו שם, היינו מתפלאים עליו ושואלים: מה קורה לך? כל כך טרחת עד שהגעת לכאן, באת ממרחקים, הגעת לבית החולים, עלית כבר שלשים ותשע קומות, עוד קומה אחת ואתה מגיע סוף סוף אל הרופא הגדול, שיגאל אותך מייסוריד, האם אינך רוצה להבריא? דוקא עכשיו אתה עולה בעצלתיים? הרי אתה עלול להחמיץ את התור לרופא!

והנמשל בזה ברור, כי הנה השי"ת נתן לנו ברוב רחמיו ארבעים ימי רצון, מר"ח אלול ועד יום הכפורים. וכל אחד יתבונן בעצמו כמה טרח ויגע בימי חודש אלול, אם זה בהשכמה לסליחות אם זה בהתחזקות בעבודת ה', בחיזוק בלימוד התורה, בריבוי צדקה ומעשים טובים. וכך המשיך בסימן מוסיף והולך, עד שהגיע ליום ראש השנה, שגם בו השתדל כפי כוחו בתפילה מרוממת ובהשתפכות הלב, בקריאת תהלים וכן על זה הדרך. ולאחר מכן, הגיעו עשרת ימי תשובה שגם בהם התחזק בתפילות ותחנונים להשי"ת, ובריבוי צדקות ומעשים טובים, כמ"ש הרמב"ם. והנה, טיפסנו ועלינו והגענו עתה לפתחו של היום האחרון של ימי הרחמים והסליחות, זהו היום שבו נתבשר משה רבינו בבשורת המחילה על חטא העגל, לאחר שעלה להר סיני בארבעים היום האחרונים, וכמו שנאמר (במדבר יד, כ): "סלחתי כדברך", ומאותה שעה, הושפע ביום הקדוש הזה, שפע של רחמים וסליחה ומחילה וכפרת עוונות לכל הדורות.

כשאדם מתחיל להשתנות זה נקרא שחזר בתשובה

כל זמן שאדם לא עושה תשובה יש חציצה בינו לקב"ה, ותשובה זה דבר שמוחק את פשעי העבר, ובכך מסלק את החציצה. ועיקר התשובה הוא ג' דברים חרטה, וידוי ועזיבת החטא (והיינו קבלה לעתיד). ונפרט: דבר ראשון צריך להתחרט על מה שעשה, וכמו אדם שעשה עסקה לא טובה שמתחרט עליה, דבר שני לבקש סליחה מהקב"ה על מה שעשה והיינו וידוי. דבר שלישי והוא הקשה מהכל והוא מעכב כמבואר בראשונים (עי' רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ג). והיינו שיקבל על עצמו לעתיד לא לשוב לזה העוון לעולם, ואם היה ברור לו בשעת הקבלה שלא ישוב, אז אפי' שאח"כ שב על קיאו התשובה מועלת. ואמנם הדבר קשה אך רבינו יונה (שערי תשובה שער א יא) אומר שמספיק להיות 'מתייבב על דרך טוב', והבאנו בעבר משל לכך על אדם שנסע מירושלים לבני ברק והנה חולפים להם ביעף 3 שעות נסיעה והוא שואל את זה שעל ידו מתי נגיע לבני ברק? עונה לו השכן אתה טועה, בני ברק זה בצד השני, אנחנו מתקרבים כעת למצפה רמון בדרום הארץ. אומר האיש אני לא מבין הרי כשהיינו בירושלים אמרו לי ששעה נסיעה עד לבני ברק, ואתה אומר אחרי שלוש שעות שאנחנו עדיין רחוקים? עונה השכן פשוט לקחת אוטובוס שנוסע לדרום במקום למערב, אתה היית צריך לפנות שמאלה. אומר רבינו יונה באותו הרגע שהוא יורד מהאוטובוס ועולה על אוטובוס לכיוון ב"ב אז הוא מתייבב על דרך טוב ואפי' שהוא כמה מאות קילומטרים מבני ברק. ואותו הדבר בתשובה, העיקר זה הדרך ברגע שאתה בכיוון הנכון והיינו שאתה יודע את הבעיה, ומעוניין להפסיק עם הלשה"ר והדיבור בחזרת הש"ץ ויש לך רצון ושאיפה להגיע ליעד אזי אפי' שהוא עדיין רחוק אבל הוא בכיוון חיובי זה מועיל.

סיפר רבי אליהו דיסקין שהיה בחור שהתחיל להתפרפר, והרבנים המליצו לחתן אותו מיידית, הציעו לו שידוך בחורה שזה עתה התחילה לשוב לצור מחצבתה, וכשהונח הדבר לפני גדולי הדור הם אמרו בשום פנים ואופן לא. האבא של הבחור לא הבין הרי הכן שלו מקיים כל התורה, רק פה ושם הוא פוזל לצדדים אך הבחורה בקושי יודעת מה זה שבת, אמנם היא מתחזקת אבל היא עדיין לא אוחות בעשירית ממה שהבן שלו אוהז, ענה לו הרב הבחור נמצא בכיוון ההפוך והבחורה בכיוון היישר, ודו"ק. וכשאדם מתחיל להשתנות זה נקרא שחזר בתשובה, אפי' שיודע שיקשה עליו להחזיק מעמד. כי מטרת התשובה היא לומר לקב"ה איך אני באמת רוצה להתנהג, וזה תפקידי להראות לקב"ה בעשרת ימי תשובה שאני רוצה להתנהג כך, ובמקביל יקבל ע"ע משהו שיוכל להחזיק בו הלאה אפי' מעשה קטן ועי"ז הקב"ה מקבל את התשובה.

זכייה כפולה ביום הכיפורים

כמה גדול חסד ה' עלינו, שלמרות חומרתם הגדולה של החטאים, למרות הפגם העמוק שהם יוצרים בנפשותינו- הקב"ה מוחל לנו עליהם! ביום הכיפורים הקב"ה מפעיל מידה מיוחדת של סליחה ומחילה, ביום זה מתעורר ים של רחמים!

עוצמתו של יום הכיפורים היא, שמלבד מה שהקב"ה מוחל וסולח לנו - הוא גם מטהר אותנו! הקב"ה מנקה את נפשותינו כאילו לא חטאנו!

ביום זה אנו זוכים לטהרה מיוחדת, המביאה אותנו לקרבת אלוקים שאין למעלה ממנה. ביום זה ניתנת לנו טהרה, המאפשרת לנו להעפיל עד כיסא הכבוד!

נמצא, אפוא, כי ביום הכיפורים זכיינו כפולה: ראשית אנו זוכים לעצם המחילה והכפרה על הפגמים הנוראים שיצרו החטאים. אך מלבד הכפרה אנו זוכים לטהרה, "לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל), ואותם פגמים נמחקים כלו היו. זוכים לנפש חדשה, זכה וטהורה, נקייה מכל פגם, קרובה אל ה'.

"כי ביום הזה יכפר עליכם"

"כי ביום הזה יכפר עליכם" (ויקרא טז, ל) אותיות י' - כפר, כלומר שבמשור הקב"ה מכפר. תשובה, פי' תשוב - ה' שהיא השכינה, כי בעוונותינו הרחקנו את השכינה מעמנו כמ"ש (ישעיה נ, א) "בפשעים שלחה אפכם", ועתה צריך להרים אותה ע"י חרטה, וידוי, מעשה להשיב המעשים, כי המעשים הם הקובעים עתה. וכמו שאמר ר"ע, אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם (יומא פ"ח מ"ט). כוונתו לומר, אם אדם מטהר עצמו לפני קב"ה שהיא אמא עילאה סוד התשובה, אז "מי מטהר אתכם" 'מי' שהיא בינה, יוהכ"פ מטהר אתכם ע"י התשובה.

דוד המלך ע"ה אמר (תהלים לח, י) "ה' נגדך כל תאותי - ואנחתי ממך לא נסתרה" דוד המלך היה מלך גדול, חי חיי רווחה כמו מלכים וכו', בכל זאת אומר נגדך כל תאותי, כל התשוקה שלי אך ורק אליך, וכל התאוות בטלות לגמרי כנגד התאוה שיש לי בעבודת ה', ועוד כמה רדיפות וצרות סבל וכו' בכל זאת אנחתי והדאגות שלי והפחד הגדול שלי הוא אך ורק "ממך", מאימת הדין הגדול והנורא על מעשי ועוונותי, ואין הפחד שלי מהרדיפות והצרות שעושים לי אם משאול אם מאבשלום וכו' כי כל אלו הם כאין וכאפס נגד הפחד שלי "ממך" מאימת דינך.

ואם דוד המלך קודש הקדשים כך מפחד כמה אנחנו צריכים לירא מאימת הדין ולהטיב את דרכינו.

כבר מתחילת הבריאה מיועד יום קדוש זה לטהרת בני ישראל

בספר החינוך (מצוה קפה) בבואו לבאר שרשי המצוה של יום הכיפורים, כתב בהאי לישנא: "שהיה מחסדי הא-ל על בריותיו, לקבוע להם יום אחד בשנה לכפרה על החטאים עם התשובה שישבו, שאילו יתקבצו עונות הבריות שנה בשנה, תתמלא סאתם לסוף שנתים או שלש או יותר, ויתחייב העולם כליה, ועל כן ראה בחכמתו ברוך הוא לקיום העולם, לקבוע יום אחד בשנה לכפרת חטאים לשבים. ומתחילת בריאת העולם יעדו וקדשו לכך, ואחר שיעדו האל ברוך הוא אותו היום לכפרה, נתקדש היום וקבל כח הזכות מאיתו יתעלה עד שהוא מסייע בכפרה.

יום הכיפורים הוא למעלה מן הזמן

כתב ה"כלי יקר" (ויקרא טז, ב ד"ה ואל יבוא) בלשון קדשו: "ואומר אני, כי ביום הכיפורים נמשלו כל ישראל ביום ההוא למלאכי השרת, שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם, על כן דומה יום קדוש זה כאילו אינו מכלל העת והזמן, כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן, חוץ מיום זה וכו', על כן אינו בכלל העת של כל ימות השנה, אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה, וכשאומר "ואל יבוא בכל עת" (ויקרא טז, ב) רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת, כי אם ביום שאינו בכלל העת, והוא ביום מחילה וסליחה שישאל נמשלו בו למלאכי השרת, שאינם נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה".

והלא הדברים יורדים ונוקבים עד התהום ויש בהם רמז לשעה ולדורות, ויתבונן היטב בזה הדבר שיום הקדוש אינו יום גשמי כלל ועיקר רק הוא למעלה מן הזמן, וביום זה נחשבים כל כלל ישראל כמלאכי השרת משרתי עליון, ודומים לשרפים ואופנים וחיות הקודש "כי גדול יום ה' ונורא מאד" (יואל ב, יא) דברים בפשוטן ממש.

לפני ד' תטהר"ו עולה בגימ' כת"ר

הגמ' ביומא (פה:) אמר ר' עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. ואומר (ירמיהו יז, יג) "מקוה ישראל ד'" מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל. פירוש הדברים שר"ע אומר דבר חדש במעלת יום הכיפורים, כמ"ש "לפני ד' תטהרו" (ויקרא טז, ל) כי גודל קדושת היום עולה למעלה מעולם הבינה. וזהו

שאמר "לפני מי אתם מטהרים" מי עולה חמשים כנגד נ' שערי בינה, והוא עולם התשובה וז"ש (תהלים קל, ג) "אם עונות תשמר י"ה אדני מ"י יעמוד". וזהו "לפני מי" למעלה מעולם הבינה הוא עולם הכתר. לכן ביום הכפורים אומרים קדושת כתר בכל התפילות רומזו לכתר אשר מתגלה ביום הכיפורים. וזהו (ויקרא טז, ל) "לפני ד' תטהרו" עולה בגימ' כתר. וע"ז מביא הפסוק ואומר "מקוה ישראל כו'" מה מקוה מטהר כו' ידוע ענין הזאת שלישי ושביעי בטמא מה היא המטהרת מבחוץ והוא הכנה שיהיה לו טהרה במקוה אחר ההזאה. כי אחר ההזאה הוא נכנס במקוה והטהרה מקפת אותו כולו. וזהו "מקוה ישראל ד'" מה המקוה מטהר אף הקב"ה מטהר את ישראל. כביכול מכניס אותם בתוכו כדי לטהרם. (תפארת שלמה ראדומסק מועדים ליום כיפורים מד ע"ב).

ביומא דכיפורי מוריד הקב"ה את כבודו בהאי עלמא

הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע היה אומר (עי' פרי צדיק קדושת שבת מאמר ז), שמחמת קוצר כלי המושג של בשר ודם אין אנו יכולים להבין מהו "כסא הכבוד" של מלך מלכי המלכים, אולם זה ברור, שמלאכי אש קודש עומדים סביב לכסא הכבוד ומשמשים את הקב"ה באימה ביראה ורתת וזיע, וביומא דכיפורי מוריד הקב"ה את כבודו בהאי עלמא, נמצא שכל יהודי נעשה דוגמת מלאכים אלה, והפסוק (ויקרא טז, ל) "לפני ה' תטהרו" מתפרש פשוטו כמשמעו, שעומדים אנו כלפני ה' ממש, ולכן אומרים. "ברוך שם כבוד מלכותו" בקול רם דוגמת המלאכים.

וביום צום יחתמון

ביום הקדוש נכנס כל אחד לבית הכנסת בפחד ומורא כי "סמר מפחדך בשרי וממשפטך יראתי" (תהלים קיט, קב), ואף שכבר תקענו בשופר בראש השנה ואמרנו סליחות וצמנו בעשרת ימי תשובה, אולם היום הוא יום גדול ונורא אשר כל ברואי עולם עוברין לפניו ית"ש לחתום את גזר דינם, וצריכין אנו להוסיף בתשובה ובכיה לפני השי"ת.

משל לספינה גדולה שבנאוה על היבשה בעבודה רבה, וכאשר נגמרה בנייתה התייגעו החובלים להוליכה אל הים כדי להשיקה במים ועמלו מאוד בעבודה קשה זו להוליך את הספינה לתוך הים, ואחר שהביאו את הספינה אל הים רצו החובלים לשכב ולנוח מגודל יגיעתם, ואמר להם רב החובל קברניטא דספינתא, עורו ישנים מתרדמתכם, לא עת עכשיו לישון בשלוות נפש, כי עתה כאשר הספינה מתחילה לשוט בים הסכנה גדולה מאוד מגלי הים הסוערים, ואם לא תשגוהו על הספינה כדבעי הרי היא עלולה לרדת למצולה, וכל יגיעתכם עד עכשיו היתה לריק.

וכמו כן אף שכבר עסקנו במצוות ובמעשים טובים החל מחודש אלול וראש השנה ועשרת ימי תשובה, אולם כל זה הוא רק הכנה ליום הקדוש הזה, כי ביום הקדוש הזה צריכים להתאמץ ביותר בתשובה, כי ביום צום כיפור יחתמון, והיום נקבע עתידו של אדם בכל השנה, ולכן עורר נא התעוררו נא חלו נא בעד נפש חנינה.

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו"

מבאר הכלי יקר (ויקרא אחרי מות טז, ל) לפי שאין יום הכיפורים מכפר כי אם לשבים (שבועות ג.), לפיכך קודם שיכפר עליהם חייב כל אדם לטהר עצמו מכף רגל ועד ראש מכל טומאת העוון, לכך נאמר "לפני ה' תטהרו", ו"לפני" משמש לשון קודם... וגדולה מזה מצאתי בזוהר הקדוש (פרשת קדושים ח"ג דף פז ע"ב) בפסוק (ויקרא יט, לב) "מפני שיבה תקום" - שקודם זמן ה'שיבה' יקום האדם מתרדמתו לשוב אל ה', והיינו לפני בא יום ה' הגדול והנורא תטהרו על ידי התשובה, ואח"כ יטהר ה' אתכם ע"י הכפרה!...

בכיה ביום זה

רמז נפלא כתב רבי חיים פלאג'י, "כי ביום הזה יכפר" (ויקרא טז, ל) ראשי תיבות **בכיה**. "מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו" - ראשי תיבות **חמלתי** רמז למה שכתב הזוהר הקדוש, שבכיה היא סגולה לרחמי שמים, כמו שנאמר (שמות ב, ו): "ותרא נער בוכה ותחמול עליו". (פני חיים אחרי מות נ ע"א).

המתוודה בעצמו - סותם פי המקטרג

בכל תפילה מתפילות יום הכיפורים הננו מתוודים בפרוט רב על חטאינו "אשמנו, בגדנו, גזלנו...".

ויש להתבונן: הן יום כיפור הוא היום הגדול של המקטרגים שציפו לו שנה שלימה. הם מחזיקים היטב בידיהם את 'הרשימות השחורות', מכחכחים בגרונם, בעוד רגע יתחילו לפרוס את רשימת הקטרגים הארוכה שהכינו כנגד בני האדם.

ואז - לפתע שומעים הם את בני האדם מתחילים לומר וידוי, מפרטים בפרוט רב את עוונותיהם: "אשמנו, בגדנו, גזלנו..." המקטרגים שומעים זאת ונבוכים, כעת הם ממש מרגישים מיותרים, וחיש מהר עוזבים את המקום.

נשאלת השאלה: מה נפקא מינה אם את דברי הקטרוג משמיע המקטרג או שהאדם עושה זאת בעצמו? נכון שכשהאדם עושה זאת הוא סותם את פי המקטרג, אבל סוף כל סוף דברי

הקטרוג נשמעים, ועוד מפי האדם עצמו, כהודאת בעל דין! אומר המגיד מדובנא: משל למה הדבר דומה: ילד נעשה בר מצווה, אביו קונה לו חליפה יקרה לכבוד בר המצווה. זהו, כעת הוא כבר הולך מידי יום לחיידר כמו בן תורה, לבוש בחליפה ובמגבעת. אבל בתוך תוכו הוא עדין ילד, בהפסקות הוא משחק ומשתובב עם חבריו בחצר החיידר. הוא לא מספיק בוגר להבין, שאם רוצים לשמור על החליפה שלא תתבלה ותתלכלך - צריך לפשוט אותה ולתלותה על קולב, ואז אפשר לשחק בחופשיות. הילד נשאר לבוש בחליפה, מתפלש בבזבז ומתבוסס ברפש עם חבריו. החליפה מתלכלכת, וקרע רציני נפער מאחור. בתום הלימודים חוזר הילד הביתה, ואז מגיע שלב ההתפכחות. כעת הוא שם לב מה הוא עשה לחליפה החדשה והיקרה שאביו קנה לו מה יעשה כעת?

הוא מסתובב ברחוב אנה ואנה, לא מסוגל להיכנס הביתה. פגש בו אחד השכנים ונבהל ממראה עיניו.

מיהר השכן לדפוק על דלת ביתו של הילד, וסיפר לאביו שבנו מסתובב ברחוב, לבוש בחליפה מטונפת וקרועה. אביו מיהר לרחוב, וכשראה את בנו ואת מה שהיתה פעם חליפה חדשה ונקייה, שאל אותו בכעס: "מה קרה?" השיב הבן במבוכה: "שיחקתי עם חברי בחצר", התשובה הזאת הרתיחה את האב עוד יותר. "מה זאת אומרת שיחקת עם חבריך בחצר? אין לך את ההבנה שלא עושים זאת?", כך גער בו בכעס והחליט להענישו כהוגן על מעשה השובבות חסר הדעת. אין ספק, בפעם הבאה לפני שיתגולל עם חבריו בחצר, כבר ידע הילד להיזהר ולשמור על החליפה היקרה שאביו קנה לו, ומה עושה ילד חכם שחוזר מהחיידר בחליפה מטונפת וקרועה? הוא אינו מחכה שמיישהו אחר ירוץ לספר לאביו, מה שנשאר מהחליפה היקרה והמצוחצחת שקנה לו. הבן ממחר לביתו, אך לא נכנס הביתה פנימה, הוא נעצר בפתח הבית ופורץ בבכי וזעקות שבר. האבא שומע את הבכיות קורעות הלב, וממהר לפתוח את הדלת. הוא רואה לנגד עיניו את הבן ממרר בבכי, עינו צדה את המראה העלוב של החליפה, ואז הוא שואל בדאגה: "מה קרה, הכל בסדר?", והבן משיב: "לא כל כך..."

התשובה הזאת רק הגבירה את הדאגה עוד יותר. האבא שב ושואל כשכולו נסער: "מה קרה?". ואז הבן מצביע על החליפה: "אתה לא רואה מה נהיה ממנה?...!", וממשיך למרר בבכי. "ואתה עצמך בסדר?", מתעניין האבא, עדין לא רגוע. "כן!", אומר הבן.

ואז סוף סוף האב נרגע, והוא מנסה להרגיע גם את הבן שעסוק בניגוב דמעותיו: "לא נורא, בני, העיקר שברוך ה' אתה בסדר, נשלח את החליפה לניקוי יבש, היא תראה כמו חדשה, אל תבכה..."

אך הבן ממשיך למרר בבכי: "כן, אבא אבל תראה מה הולך מאחור", ומסתובב להראות לאביו את הקרע שנפער בחליפה.

"לא נורא, החייט יתפור את הקרע", מרגיע אותו האב, "ואם לא - אקנה לך חליפה חדשה. אל תדאג! העיקר שלא קרה לך כלום. די הפסק לבכות", ומעביר יד מלטפת על לחיו של הבן.

הבן, כמובן, הפסיק לבכות. למה יבכה? עכשיו באמת אין לו סיבה... זהו הבדל הגדול אם המקטרג בא ומדווך על חטאי האדם, או שהאדם עושה זאת בעצמו. כשהאדם מתוודה על חטאיו בעצמו, בכך הוא סותם את פיו של המקטרג. ומה שהאדם עצמו התוודה, על כך הקב"ה כבר ימחל לו, (תהילים קג, יג) "כרחם אב על בנים". (ע"פ אהל יעקב אמור סב ע"ב).

כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון

בעל תשובה אחד התאונן מרה לפני הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע, על כי הרבה לפשוט נגד השם יתברך, וגם אחר שובו בתשובה חזר לפעמים על העבירות, ואיך תקובל עוד פעם תשובתו?

נחם אותו הרבי, וכך אמר: בתפילת שמונה עשרה ביום הכיפורים אנו אומרים "כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון". והרי לפי כללי הדקדוק היה לנו לומר כי אתה "סולחן" לישראל "ומחלן" לשבטי ישורון?

אלא המילים "סלחן ומחלן" מורות כי הקב"ה רגיל לסלוח ורגיל למחול, כמו שמצינו בגמ' (בבא מציעא לג.) שדרשו על הפסוק (שמות כג, ה) "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו". ודרשו חז"ל דוקא אם היה החמור "רובץ" תחת משאו ולא "רבצן" כלומר, שרק במקרה חד פעמי שקרס החמור תחת משאו ישנה מצוה של "עזוב תעזוב עמו", אך במקרה שאותו חמור הוא "רבצן" מימים ימימה, כלומר, שרגיל בכך, אינו חייב להקימו.

ואם כן, במקרה שעשה אדם תשובה ונמחל לו, וחזר שוב וחטא, בכל זאת אם חוזר שוב בתשובה, סולח לו הקב"ה, כי הוא יתברך "סלחן ומחלן", אומנתו בכך, דרכו תמיד לסלוח ולמחול. (כנסת ישראל ז"ק ליקוטי הר"י מרוזין ז ע"א).

כי יום כפורים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם

מתנה גדולה ועצומה נתן לנו הקב"ה את יום הקדוש לסליחה ולכפרה על כל עונותינו, ולכן יש לשמוח ולהכניס שמחה עצומה בליבנו שזכינו להגיע לזמן הזה, ועל אף חרדת הדין צריכים להיות בשמחה ולא בעצבות ובקדרות.

ובספר עלינו לשבח מביא ראיה נפלאה לכך מדברי התרגום יונתן בן עוזיאל בפרשת אמור (כג, לב), שהוסיף כמה מילים שלכאורה אינן נצרכות להבנת הפסוק: "שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשותיכם, בתשעה לחודש בערב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם" - "בתשעה יומין לירחא בעידוני רמשא מן רמשא ההוא עד רמשא חורן תהוון ציימון צומכון ושבתון שוביכון, ועבדין זמנין מועדיכון בחדוא" [תרגום: בתשעה יום לחודש בזמן הערב מהערב ההוא ועד ערב שאחריו, תהיו צמים ושובתים, ועושים זמנים ומועדים בשמחה].

וכל המתבונן יראה, שההוספה של הארבע מילים "ועבדין זמנין מועדיכון בחדוא", היא לכאורה מיותרת, כיוון שלא מדובר כאן בחגים ובמועדים אלא ביום הכיפורים שבו יש לצום. אלא, כנראה התכוון התרגום יונתן לנטוע בנו את ההרגשה שלמרות היותו של יום הכיפורים יום נורא ואיום, צריך לעשות אותו בשמחה ובחדווה. להגביר כמה שיותר את מידת השמחה בעצם העובדה שניתנה לנו האפשרות לכפר ביום זה על כל עונותינו. ורק אחר כך, כשהגענו לדרגה מסוימת בשמחה זו, אפשר לחשוב גם על הצד השני של החרדה מאימת הדין, בלי שמחשבות אלו יפגעו כמלא הנימה באושר הפנימי והשמחה של ימי הדין.

יום הכיפורים יום הכי קדוש בשנה שאין השטן שולט בו

אמנם בראש השנה, עומד כף המאזנים בבית דין של מעלה, ושמים שם מצד אחד הזכויות ומצד שני העוונות של כל אחד ואחד. ואמנם קבלנו מתנה גדולה מהקב"ה שגור הדין ביום הכיפורים, ובינתיים יש עשרה ימים לחזור בתשובה ולהוסיף בכף המאזנים של הזכויות. אשריו ואשרי חלקו החוזר בתשובה ומוסיף צדקות ומעשים טובים ועושה חשבון נפש להיטיב את מעשיו כדי שביום הכיפורים תכריע הכף לזכות.

וצריך האדם לדעת שהקב"ה ברוב רחמיו נתן לנו עוד מתנה גדולה, שיום הכרעת הדין, הפסק דין והחתימה, הוא ביום הקדוש והטוב ביותר בימי השנה, יום שעיצומו של יום מכפר, יום שאין השטן שולט בו כלל אלא רק מלאכי מרום, מלאכי רחמים בלבד, משמיעים קולם, ואין רשות למקטרגים לפתוח את הפה, יום של חסד ורחמים חמלה וחנונה, ואם האדם זוכה

לעשות תשובה ולבכות ולהתחנן לפני ה' יתברך, בודאי שיזכה לגזר דין טוב מאת ה' יתברך. ולכן חובה עלינו לנצל את הזמן החשוב הזה ולחזור בתשובה שלמה ולהגביר במעשים טובים וצדקות, ונזכה שכף הזכות יכריע לטובה.

יש בכח האור שביום הזה לנקות את כל החטאים

ביום הזה - יוה"כ, יורד מן השמים אור גדול מאד, הארה מן הבינה העליונה, שיש לה כח לנקות את האדם מכל החטאים והעוונות שלו.

כי באור הגדול הזה נכנסים באדם הרהורי תשובה, ומנקים אותו מכל העוונות והפגמים שבנשמתו, ומעתה מתחיל דף חדש, חשבון חדש. הקב"ה מוחק ומוחל וסולח על כל מה שהיה כל השנה כולה.

ואם תשאל כיצד הקב"ה מוחל לאדם, וכי אם היה לאדם חוב אצל חברו או במכולת וכו' היו מוחלים לו על זה?!

והתשובה היא, כי הקב"ה מתנהג עמנו כמו אב לבנו, האב נותן לבנו בית, פרנסה, כסף, אבל רוצה שבנו יתפוס את העסק בידיים או לפחות חלק מן העסק, ורוצה שבנו יעבוד טוב, ויראה כמה הוא מצליח, ואם בא הבן ומראה לאביו תוצאות טובות וכו', האבא שמח מאד בבנו, והשמחה היא שהוא עתה יכול להתפרנס בזכות לא בחסד.

אמנם אם הבן כשל ולא הצליח בעבודתו, והשתמש בכספו לתאוות ומותרות, ועוד עזר לשונאי אביו ונתן להם כסף מהעסק של אביו אליהם, כמה יגדל הצער של אביו, הרי בודאי יסלק אותו מעל פניו ויעשה בו שפטים ח"ו וכו'. אמנם, אם הבן יהיה פקח, הוא ילך אצל אביו ויפול לפני רגליו ויתחנן ויבקש על נפשו ויבקש מחילה, ויבטיח שדבר כזה לא ישנה יותר לעולם, ויבקש מאביו שימשיך לעזור לו ולתמוך בו ולהמשיך בעבודתו, בודאי האבא יתרצה וימחל לבנו.

כן הדבר אצל הקב"ה, אנחנו בניו והוא רוצה בטובתנו, ואם אנחנו מבטיחים להקב"ה להטיב את דרכינו, א"כ אפילו שחטאנו לפניו יתברך והשפענו השפע של הקב"ה לחיצונים, ונתנו הכח לקליפות, הקב"ה אומר לנו אם אתם מבטיחים שמהיום והלאה תחזרו בכם וכו', א"כ תהיה לכם שנה טובה ואני מוחק את כל מה שהיה עד היום, ופותחים דף חדש שנה חדשה, הארה אחרת, בתקוה שבאמת נשנה את הדרכים שלנו, וכו'.

תסתכל על נקודת האמת שבנו

הנה, כולנו מכירים את י"ג מידות של רחמים: אל, רחום וחנון ארך אפים ורב חסד וכו' ואכן רואים במידות הללו את רחמיו העצומים של השי"ת, שהוא רחום וחנון ומאריך אפים ונושא עוון ופשע וכן ע"ז הדרך. אבל השאלה הנשאלת היא מדוע אומרים 'ארך אפים ורב חסד ואמת' איזו מין מידת רחמים היא מידת ה'אמת'? הרי אמת זה דין! שדנים את האדם באופן שמגיע לו באמת, ומה עניינה של מידה זו בין י"ג מידות של רחמים? אכן, ביאור הדברים שאנחנו באים להשי"ת ואומרים לו, רבונו של עולם, אל תדון אותנו לפי מעשינו שבכל ימות השנה, אלא תסתכל על נקודת האמת שבנו, שברגעים גבוהים אנחנו כן משתדלים להתקרב אליך ולהוסיף בקודש במצוות ומעשים טובים, וזה מלמד על מהותנו, על הפנימיות שלנו, וזוהי ודאי מידת רחמים, שהשי"ת אינו דן אותנו במידת דין כפי מעשינו וכמו שנאמר (במדבר כג, כא) "לא הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל", אלא כפי נקודת האמת שבנו. וזהו בבחינת (שיה"ש א, ו) "אל תראוני שאני שחרחרת" אל תסתכלו על הצדדים האפלים שבי, כי השחרורית הזו היא רק חיצונית [וכמו שנאמר בהמשך הפסוק: 'ששזפתני השמש'] ומחמת טינוף היצר הרע וחלאת העוונות, אבל במהות הפנימית שלי - (שם ד, ז) "כולך יפה רעייתי ומום אין בך".

מוסר לפני תפילת נעילה

שעת הנעילה היא שעה של התעלות גדולה מאד כי מה שאי אפשר לפעול כל השנה, יש יכולות עתה לפעול להשיג בשעת הנעילה, כי כל מה שעשינו בחודש אלול, ר"ה תקיעת שופר, עשרת ימי תשובה וכל היום הקדוש הזה כל האורות האלו עתה כולם מאירים ועתה זמן עלייתם. כמו שידוע שבשעה זו עולים כל העולמות לכתר העליון לפרצוף דא"א.

ולכן בשעה זו אפשר לפעול ולבקש מה שכל השנה יהיה קשה להשיג.

משל למה הדבר דומה לבן מלך שחלה והגיע עד שערי מות, ולא מצאו לו הרופאים רפואה אלא שיקחו היהלום המיוחד במינו שנמצא בכתר המלך, יכתשו אותו דק דק וישקו ממנו לבן המלך, וכך עשו הסירו את היהלום מכתר המלך כתשו אותו והכינו אותו, וכאשר בא

להשקות ממנו את בן המלך סגר פיו בחזקה ולא הסכים לשתות, מבקשים ממנו ומתחננים אליו ולא מועיל, המלך בעצמו בא ומבקש ליתן לפיו מתחנן אליו ולא מועיל ואם רק טיפה אחת יכנס לתוך פיו יבריא בן המלך אבל בן המלך לא מוכן בשום אופן.

כך עומד הקב"ה בשעה זו שעת הנעילה ומתחנן אלינו שנחזור תשובה כדי שנוכל לעשות תשובה במקום הגבוה מאד שהוא בפרצוף הכתר העליון שהוא היהלום שבכתר. וצריך בשעה זו להתאמץ ולעשות תשובה שלמה ונוכה לאור העליון ויהיה לנו חתימה טובה.

וראינו עתה בהפטרה שיונה אמר לאנשי הספינה (יונה א, יב) "שאוני והטילוני אל הים" לכאורה "שאוני" מיותר לגמרי, ושואל הגאון ר' ליב חסמן וכי לא די הטילוני אל הים?

אלא ביקש יונה הנביא שיעכבו את הטלתו לים ככל האפשר ואפי' כדי רגע - כי אין יקר בעולם יותר מחיי האדם בשניות האחרונות שלו שאז הוא עת רצון גדול. גם עתה צריך לדעת כי לנו עוד רגע מקדושת יוהכ"פ ולכן לא נאבד את הזמן החשוב הזה את הזמן היקר הזה בלא דעת. (ע"פ אור יהל ח"א הקדמה עמ' 15).

בכל המקומות שהוזכר בהם בתפילת ח"י בעשרת ימי תשובה ענין "**כתבנו**" אומרים בנעילה "**חתמנו**" כי שעת הנעילה היא זמן חתימה.

גזר הדין שנכתב בר"ה על בני אדם הן לטוב או למוטב ח"ו וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (ענין יוה"כ דרוש ג קב ע"ג) כי בזמן הזה מתעוררים הגבורות ביסוד דרחל ואז הוא זמן דין שהעולם נידון בו ונחתם ולכן צריך מאד להיזהר בכוונה בתפילה זו כי התכלית של כל עשרת ימי תשובה הוא יום הכיפורים ותכלית יוהכ"פ הוא הנעילה שהכל הולך אחר החיתום ואם לא עכשיו אימתי.

ולכן אפי' אם חלש הוא מחמת התענית יאזור כח חלציו להתפלל במחשבה זכה וטהורה ולקבל עליו גדרי תשובה באמת.

והבא ליטהר מסייעים אותו ויחתם לחיים טובים ולשלום.

וכתב התפארת שלמה (מועדים ליום כיפורים ענין תפילת הנעילה) תפלת נעילה היא גמר החתימה. והכל הולך אחר החיתום לכן אז נפתחים שערי רחמים. וזה הרמז אצל אברהם אבינו ע"ה דכתיב (בראשית יב, ב) "ואברכך ואגדלה שמך והי' ברכה". ופרש"י ואברכך זה שאומרים אלהי אברהם. ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יצחק. והי' ברכה כו' יכול יהיו חותמין בכולם ת"ל והי' ברכה כך חותמין ולא בהם. הנ"ל לפי הידוע כי ר"ה הוא כנגד מדתו של יצחק כמ"ש פחד

יצחק ולכן הוא יום הדין נורא. חג הסוכות הוא כנגד מדתו של יעקב כמ"ש (בראשית לג, יז) "ויעקב נסע סכותה" ותפילת נעילה היא כנגד מדתו של אברהם אבינו ע"ה מדת החסד וז"פ "בך חותמין ולא בהם" שגמר החתימה ביום כיפורים הוא במדתו של אאע"ה מדת החסד. וזה ענין הכתוב (שם יב, א) "ויאמר ד' אל אברהם לך לך מארצך וכו'" לפי הידוע כי עולם חסד יבנה (בראשית ב, ד) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" אותיות באברה"ם וז"פ (מכה ז, כ) "תתן אמת ליעקב, חסד לאברהם" כי נשמתו של יעקב היא מדת האמת ובאה לעולם ע"י התעוררות דלתתא ומכוחו של אברהם כמ"ש (בראשית כב, ג) "ויבקע עצי עולה" בשעת העקידה הי' מסתכל על נשמתו של יעקב, ויבקע יש בו אותיות יעקב והוא חתום במדת אמת כי הי' הראוי ונכון לבא בעולם ע"י התעוררת אברהם אע"ה אבל נשמתו של אברהם אע"ה לא היתה ע"י התעוררות דלתתא כי תרח אביו לא הי' כונתו לזה למשוך נשמה כזו בעולם רק בא בחסד עליון ברצון יוצר הכל להעמיד תבל בחסד רעווא דרעווין. (תהלים פט, ג) "עולם חסד יבנה" במדתו של א"א כנ"ל וז"פ הפסוק "ויאמר ד' אל אברהם לך לך". לא שהי' מדבר עם הגוף של אברהם אע"ה רק הפי' שהי' מדבר אל המדה של אברהם מדת החסד לך לך מארצך פי' כי בעולמות העליונים אינם צריכין למדה זו כלל רק צריך להשפיע מדת החסד לעוה"ז עולם השפל לכן קרא שמו אברהם והוסיף לו אות ה' כי עוה"ז נברא בה' כדי שיהי' קיום לעוה"ז ע"י מדת החסד וזהו "והי' ברכה" שיהי' הברכה גם בעולם הזה שנברא בה' וז"פ (בראשית יח, כב) "ואברהם עודנו עומד לפני ד'" פי' שמדתו עודנו עומד לפני ד' להחזיק ולהעמיד את העולם במדת החסד. וזהו הרמז בדברי רש"י ז"ל בך חותמין וכו' שתפילת נעילה היא החותם ע"י התעוררות מדת החסד של אאע"ה להשפיע רחמים וחסדים ויוגמר החתימה לטובה לכלל ישראל אמן.

נעילה - החץ האחרון

על כוחה של תפילת נעילה, נשא פעם את משלו המגיד מלובלין זי"ע וכה אמר: מעשה בצייד אחד שתעה בנבכי היער. הוא פילס את דרכו בחרדה, כשקשתו נכונה בידו, לקדם פני כל רעה.

פתאום שמע משהו מתנועע בין העצם. מי יודע מה זה? אולי אריה! אולי נמר! שיגר לעברו חץ, אך הדבר בו ירה לא זו ממקומו. התקרב הצייד, ונוכח לדעת כי אין זה אלא שיח יבש.

אך הנה - רשרוש נשמע מאחוריו! הוא שב על עקבותיו במהירות הבזק, ושיגר חץ נוסף. החץ אבד בין עלי העצים. כנראה לא יותר מרשרוש עלים ברוח. ומה זה שם? נדמה - נמר! ירה

הצייד חץ, והתקרב, התברר, שקלע בסלע אפור. לפתע הוא הבחין שלא נותר בידו חץ אחד. החץ האחרון - זהו כל כלי זיינו. ואז - נשמעה שאגה מקפיאת דם!!! אריה נמצא בסביבה, ליבו פעם בחזקה. אחז בידו את החץ, וידע עד כמה עליו להיזהר בו. ידע, עד כמה חייו תלויים בחץ היחיד שנותר בידו.

הנמשל: בימים אלו, הימים הנוראים, שעה שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני הקב"ה, הסכנה אורבת - מי בקיצו ומי לא בקיצו, "בינונים תלויים ועומדים".

כבר ירינו חץ ראשון, שני, שלישי, התפללנו ושיווענו, העתרנו והרבינו תחינה ובקשה. מי יודע אם פגענו? האם פעלנו? עתה, לא נותר בידינו אלא חץ אחד, החץ האחרון - זו תפילת נעילה, כמה חייו תלויים בה, כמה עלינו לכוון בה.

ובשעת הנעילה שערי שמים עוד יותר פתוחים יותר, וכל רגע ורגע הוא הזדמנות של פז, כי מיד אח"כ - (שיה"ש ה, ו) "דודי חמק עבר" וכו' לכן צריך האדם לנצל כל רגע ולעשות תשובה וחשבון נפש על מעשיו וישוב אל ה' וירחמנו ויכתב בספר החיים והשלום. (להתענג מועדים ו עמ' 31).

אתה ערב, מפני מה לא הוכחת אותו?!

להלן דרשה שמסר מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ביום הכיפורים לפני תפילת הנעילה (הובא בספר "מעדני המלך" ח"א עמוד קע): בעוונותינו הרבים מה נדבר ומה נצטדק, יש הרבה אנשים חוטאים, שמים את ילדיהם בבתי ספר. חילונים, ואין שם ידיעת שמירת שבת, שמירת התורה, שמירת המצוות, אין שום דבר, מלמדים אותם כמו גויים. ואיננו מוכיחים אותם, ולא מדברים איתם, אולי מחמת שמתביישים לדבר איתם. איפה כל ישראל ערבים זה לזה? כל אלה אנחנו ערבים עליהם, מיליון ילדים לומדים בבתי ספר חילוניים, מוריהם רשעים, מחללי שבת, אוכלי טריפות. מה יהיו אלו הילדים? מה יעשה אותו הבן ולא יחטא?

אבל אנחנו לא מוכיחים אותם, אולי מתביישים, איני מכירו מתבייש לדבר אתו. אנחנו חוטאים! זה חטא שלנו! אנו נתפשים בעוונותיהם. מבקשים מחילה מהקב"ה שימחל לנו על הערבות.

יום הדין קשה מאוד, נוקב ויורד עד התהום! מה נענה מה נדבר מה נצטדק, מה שנשיב כל התשובות, אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש. בושנו וגם נכלמנו. כמה שצריכים אנחנו הרבה לעשות, זה חטא לא יכופר, פשע לא יכופר, עוון כזה שלומדים בבתי ספר חילוניים,

זה עוון שקול כנגד כל התורה כולה, זה עוון גדול שאנשים לא יודעים, עוון עד השמים. בו תלויה כל התורה כולה!

זה שלומר בבית ספר חילוני, לומר כמו גוי, נהיה כמו גוי, לא יודעים מה זה שבת מהי החומרה. המורים עצמם מחללי שבת, איך יגידו להם? וכי הממשלה שלנו מחפשת מורים יראי שמים?! שם המורים 'שמעו נא המורים' סוררים ומורים כולם, על כל דבר קטן עושים שביתה, מה אכפת להם? רוצים כסף! אלה נביאי הבעל, כמו כומרים רשעים חוטאים ומחטיאים, וכל התלמידים המסכנים האלה רואים שהמורה כמה רשע, מה יעשה ולא יחטא?

היום אמרנו וידוי. כל השנה כולה ברוך השם איני מוריד דמעות, היום היחיד בשנה שאני מוריד דמעות זה יום הכפורים, כשאני אומר וידוי, אני ממרר בבכי וכולם בוכים עמי, כל אחד שואל את עצמו וכי אני גנבתי? ביום הכפורים - יום אדיר בימי שנה אני אשקר? וכי אני חיללתי שבתות ומועדי קדשך? 'על חטא שחטאנו לפניך בגילוי עריות', מה עשיתי שאומר דברים כאלה? ובאמת איך רבותינו תיקנו דבר שאדם ירגיש בעצמו שאינו אמת?

אלא הכל אמיתי (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא", כל ישראל ערבים זה בזה, אדם שיכל להוכיח את חברו ולא הוכיחו, כל העבירות שעשה, מקפים על חשבוננו. כמו ערב שאם אין ללווה לשלם, גובים ממנו. אם יהודי חוטא אינך יכול לומר מה אכפת לי. כשאותו אדם יבוא לשמים הוא יאמר "לא אמרו לי, לא ידעתי", - אתה הערב, למה לא הוכחת אותו! מה יעשה? איפה ילך? יענישו אותו בעל כרחו.

לכן ביום כפור אנו אומרים כך והכל אמת, אם אני יודע שבנו של שכני לומד בבית ספר חילוני ולא בתלמוד תורה, מה יוצאים הפירות של בתי הספר, וכי אומרים להם מה זה שבת, מועד, דת ודין? שום דבר! מלמדים אותם כמו בית ספר של גויים, אין שום דת של תורה, אם הייתי מדבר עמו 'שים את בנך בתלמוד תורה שלומדים בו יראת שמים, לומדים מה זה שבת ומועד', היה הילד נהפך מרשע גדול לצדיק גדול. אבל התביישתי להוכיח אותו. כשהוא יבוא לשמים יאמרו לו "למה עשית שבנך יהיה רשע!" יענה, "היה לי שכן דתי והוא לא אמר לי כלום". יביאו את שכנו ויענישוהו "למה לא הוכחת אותו, למה התעלמת ממנו, לא החזרת אותו בתשובה, לא הורית לו את הדרך הנכונה שישים את בנו בתלמוד תורה". כשהילד גדל ונעשה מחלל שבת, זה שלא הוכיחו הוא אשם! אפילו על ספק היה צריך להוכיחו.

לכן כשמתוודה 'על חטא שחטאנו לפניך בגילוי עריות, חיללנו שבתות ומועדי קדשך', הכל אמת, שכן הילד הזה נהיה רשע בגללך, הוא יכל להיות גאון עולם, אינך יכול לדעת מה יכל לצאת ממנו.

ועל כך אני בוכה בכיפור. עלינו לעזוב את החטא וללכת להוכיח, אם לא כן אינה תשובה, כיון שנותן לאחר לעשות עבירה. לא יאמר אני מתבייש, מי שמתבייש בעולם הזה יכלם לעולם הבא, כל אחד יעשה הלכה למעשה, ילך וידבר עם ידידו שיעביר את בנו לתלמוד תורה. וידבר בנחת באהבה בחיבה ובידידות, לא כאילו בא למשול ולכוף עליו חס ושלום, יאמר לו 'אני אוהב אותך כנפשי, שים את בנך בתלמוד תורה', ויקבל את דבריו. עם ישראל כולם צדיקים, ואז 'הקטון יהיה לאלף', וגם 'אלף אחרים שילמדו ממנו לשים את ילדיהם בתלמוד תורה, ועל ידי כך ירבו שומרי תורה ומצוות.

כל אחד מצווה על כך, מצוה גדולה לחקור ולדרוש היכן לומד הבן של שכנו, וידבר עמו בכבוד ובעדינות בדרכי נועם ובחביבות. ובפרט ישפיע על האבא שיבוא לשיעורי תורה, זה החיים שלנו - 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', והבא להיטהר מסייעים אותו. אפילו אם הוא כבד פה וכבד לשון, הקב"ה יסייעו שדבריו ימצאו מסילות בלב חבירו.

ההיכל שנפתח לחצי שעה פעם בשנה

נקודת השיא ביום הקדוש הזה היא שעת הנעילה, שאז מגיע רגע חתימת הדין. והנה, הזוהר הקדוש מתאר באופן מיוחד את הרגע הקדוש הזה ואומר, שישנו עולם טמיר ונעלם בקדושה נוראה, והעולם הזה סגור במשך כל ימות השנה, ונפתח פעם אחת בשנה בסוף יום הכפורים חצי שעה קודם שקיעת החמה, והיינו בשעת הנעילה, ואז נפתחים שערי ההיכל של אותו עולם. ומשום כך, נוהגים בתפוצות ישראל לפתוח את היכל ארון הקודש שבבית הכנסת בתפילת הנעילה, כדי לרמוז על ההיכל העליון הנפתח באותה שעה.

בספר הרוקח (הלכות יום הכפורים סימן ר"ז) מתאר מה מתחולל בשמים ברגעים הקדושים הללו של חתימת הדין, וזה לשונו:

לעת ערב חותם הקדוש ברוך הוא ועומדים כל צבא מרום: אלו מיימינים ואלו משמאילים ואז כל הנשמות עומדות לפני הכסא להליץ ועומדים שני מלאכים על גלגלי רוח זה כנפיו מסוף העולם ועד סופו וזה כנפיו כמלא עולם, אחד סופר חותם למוות ואחד לחיים והקב"ה חותם אמת, ועד עת החיתום יכול היחיד לשוב אם ישבר לבו בתשובה שלמה מתקבלת.

הרי לך, כמה כל דקה היא נצחית בשעת הנעילה! אפשר לפעול בה גדולות ונצורות, אם נבוא לפניו יתברך בלב נשבר ונדכה ובתשובה שלימה! וכבר נודע, מה שכתב בספר חסידים שלפעמים דנים את האדם לא רק על השנה הבאה, אלא על כמה שנים הבאות, האם יזכה בהן

לשפע גדול או חס ושלום להיפך, ומכאן ישמע חכם ויוסף לקח לנצל כל רגע לתשובה ותפילה.

בזמן הנעילה ניתן להגיע למדרגה של אדם הראשון קודם החטא

אומר הרמח"ל דבר נורא, שבשעת החתימה ביום הכפורים, דהיינו, בזמן הנעילה, כל יהודי יכול להגיע למדרגה של אדם הראשון קודם החטא (עי' קיצור הכונות לרמח"ל יוה"כ עמ' קנו)! ומבאר הגה"צ רבי אלימלך בידרמן מה המשמעות של זה: הרי אנחנו יודעים, שהעולם הזה נקרא עולם התיקון, כל אחד נולד לעולם הזה עם הבעיות והקשיים שלו, עם הסבל שצריך לסבול כאן כאשר התשובה לכל השאלות ששואל האדם את עצמו, מדוע הוא צריך לסבול את כל הקושי הזה? שזהו עולם התיקון, וכל אחד עם תיקוני העוונות שבא לתקן בגלגול זה או בגלגולים אחרים. ואם נשאל, ממתי נהיו כל התיקונים הללו? התשובה היא: מחטא אדם הראשון. ומעתה, אומר הרמח"ל, שבשעת הנעילה יכול יהודי להגיע למדרגה של אדם הראשון קודם החטא, ולפי גודל מעלת התשובה כך יוכל לפתוח דף חדש באופן שגם התיקונים יוכלו להשתנות לטובה כפי מעשיו.

נורא נוראות!! אנחנו נמצאים בזמן כל כך נשגב ונעלה שאפשר לפעול בו הכל ולנקות את כל כתמי העוונות ואפילו עוון חילול השם החמור, ובלבד, שידע האדם לנצל את הרגעים הקדושים הללו, ולא אבד אותם במחשבות של הבל ובציפיה - מתי כבר ייגמר הצום ונוכל ללכת הביתה. וכבר עורר על זה רבינו חיים פלאגי' בס' מועד לכל חי (סי' יט אות קה) וכתב תוכחת מוסר על הרגעים הללו הסמוכים למוצאי יום הכפורים ודבריו קילורין לעיניים וז"ל: ובפרט בעת מוצאי יום הכפורים, שלא יבקשו לרדוף אחרי השליח ציבור שימהר, כי מן הראוי היה לנו לבקש שיאריכו השעות עוד היום כפלי כפליים, להיותנו דבוקים בה' בקדושה ובטהרה, ולהתפלל ולהתחנן לפניו בעת רצון קזאת, ולמה יבקשו להשליך עת וזמן רצון, מה שלא נמצא ולא ימצא בשאר ימות השנה. ולגבי ידי אילו צייתי, לא הייתי זו מבית הכנסת אחר מוצאי יום הכפורים, עד אחר שתיים ושלוש שעות מהלילה, ולערוך שיחה ולשפוך תחינתנו לפני אלוקינו, כי בודאי לא ימצא האדם עת רצון מעיתות כאלו!

יום הכפורים של רחמים

זה הזמן המיוחד של שעת תפלת נעילה, עלינו לנצל את הרגעים הגדולים הללו, להכנס ולבוא לפני הקב"ה ולבקש את בקשותינו.

השופר הוא הכלי הטוב והיעיל ביותר שיש לעם ישראל, הוא מעביר את הקב"ה מכיסא דין לכסא רחמים. אם כן, הדעת נותנת ביום הכפורים, יום חתימת הדין, יתקעו בשופר, כדי להניצל מן הדין. ומדוע אפוא אין תוקעים ביום כפור עצמו אלא רק במוצאי יום כפור?
אומר המאירי (): יום הכפורים הוא יום של רחמים, יש בו שפע של ברכה, עד שגם בלי השופר הקב"ה שומע לכל יהודי!

רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל כותב בספרו "אור יחזקאל" (ח"ב עמ' סח), כי יום הכיפורים הוא ים של רחמים. כשם שים הוא מים שאין להם סוף, כך יום הכפורים הוא רחמים בלי סוף.

אני וקוני

מראש השנה עד יום הכפורים יושב הקב"ה עם פמליותיו, יש פמליא של מיימינים ויש פמליא של משמאילים, יש מסגרים ויש מקטרגים. אבל בעוון מרד הנוגע בכבוד המלך כולם מחיבים. ובכל זאת, מי יכול למחול? רק המלך עצמו.

בכל ארגון ומפעל יש עובדים ופקידים בתפקידים שונים ובדרגות שונות, אבל מי חותם על הצ'קים? המנהל, בעל המפעל. אף עובד אינו מוסמך לחתום על הצ'קים, במחלקת הנהלת החשבונות עורכים את כל החשבונות, ואתר כך מגישים את הצ'קים לבעל הבית שיחתום עליהם.

רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל ח"ב עמ' סח) כותב על יום כפור, שביום זה אוקיינוס של רחמים יורד לעולם. אוקיינוס! רבותי, אתם יודעים מה זה למחול על עברה אחת? עברה אחת. אם מישוהו פגע כך פעם אחת, אתה מסוגל למחול בכלל?

לא כן בורא עולם. מיליוני יהודים מכל קצוי עולם עומדים בתחינה, מבקשים מחילה וסליחה, והקב"ה "סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישרון", הוא סולח לעוד אחד, ולעוד אחד, ולעוד אחד. והנה מגיע זמן נעילה, באים אליו אחד אחד. כל אחד עובר לפני הקב"ה, כל אחד, לבדו עם קונו. אני - והוא.

קבלנו מתנה נפלאה שנקראת יום הכפורים, ושיאה בתפילת נעילה. מה מבקשים אז מהקב"ה? "יהי רצון מלפניך שומע קול בכיות שתשים דמעותינו בנאדך להיות ותצילנו מכל גזרות קשות אכזריות כי לך לבד עינינו תלויות". רבוננו של עולם, אנחנו תלויים בך ובמחילתך.

הלואי ונשכיל לנצל את שעת הכושר הנפלאה הזאת, את הרגעים בהם "היום יפנה, השמש יבוא ויפנה, נבואה שעריך" הרגעים נשגבים ביותר בשנה, בהם כל שערי שמים פתוחים,

ונוכה לתשובה שלמה, לסליחה וכפרה. (נעימות יאמרו).

אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברה

בספר מלכים (מלכים א כב) מסופר על אחאב מלך ישראל, שרצה לכבוש את רמות גלעד מידי מלך ארם. הוא פנה אל יהושפט מלך יהודה שיצטרף עמו למלחמה. ויהושפט מסכים ואומר לאחאב: כמוני כמוך, כסוסי כסוסך אבל יש לי תנאי אחד: ישנו נביא אמת, מיכיהו בן ימלה בוא ונשאל אותו, אם אכן נצליח במלחמה.

אומר לו אחאב, אני מעדיף לא לשאול אותו, הוא שונא אותי עד מוות, הוא כל הזמן מתנבא לי רעות. אבל יהושפט מתעקש ואומר: אם אתה רוצה שאצטרף למלחמה אז זה התנאי. בלית ברירה קראו למיכיהו בן ימלה ושאלו אותו, והתשובה לא אחרה לבוא:

כה אמר ה', תהיה מלחמה גדולה, כולם יחזרו הביתה בשלום ורק איש אחד ימות במלחמה - ואתה הוא האיש, אדוני המלך! והכלבים ילקקו את הדם שלך במלחמה. נענה אחאב ואמר ליהושפט: הלא אמרתי לך, שהוא שונא אותי ורק מנבא לי רעות, וכי יכול להיות דבר כזה שכולם יחזרו בריאים ושלמים ורק אחד ימות? הלא ידוע שבמלחמה יש הרוגים ויש פצועים כי 'כזו וכזה תאכל החרב', ולכן, אני מצווה לשים את הנביא הזה במאסר, תיתנו לו רק לחם צר ומים לחץ, וכשאחזור מהמלחמה בשלום אני כבר אטפל בו סופית.

אחאב ויהושפט יצאו למלחמה, יהושפט האמין בדברי הנביא, ויצא למלחמה בבגדי מלך, עם הכתר על הראש, ובמרכבה המלכותית שלו בלי שום חשש. אבל אחאב, אחרי ככלות הכל, חשש לנבואה הזו, ולכן התחפש לחייל פשוט, הוא לבש שריון קשקשים מברזל, מכף רגל עד ראש, כך ששום חץ לא יוכל לחדור לגופו. ומעל זה, לבש בגדים של חייל פשוט, שם כובע גרב על הראש והתערב בין החיילים היוצאים לקרב.

והנה, מלך ארם ציוה לכל חייליו קודם המלחמה ואמר: אתם לא נלחמים עם אף אחד ולא הורגים אף אחד! אני מחפש רק את הראש של אחאב, הוא התחיל איתי במלחמה הזו ורק אותו אני רוצה! חיילי ארם יצאו לקרב, כאשר הם מחפשים את אחאב ולא מוצאים אותו. לפתע, הם רואים את יהושפט מלך יהודה. הם היו בטוחים שזה אחאב, ומיד תפסו אותו והניפו את החרב על ראשו, הצמידו אותה אל צווארו עד שהיה חסר רק חיתוך הראש! ואז יהושפט זעק להשי"ת: רבונו של עולם!

חטאתי עויתי ופשעתי לפניך, שהצטרפתי עם אחאב למלחמה, היה אסור לי להתחבר עם אדם רשע! רבונו של עולם, אני חוזר בתשובה, תן לי לחיות! והקב"ה שמע את זעקתו והציל אותו מחיילי ארם: שרי הרכב שמעו את הצעקה הזו ואמרו - רק רגע, זה לא אחאב, אחאב לא זועק כך להשי"ת, זה ודאי לא הוא. והרי המלך ציוה לנו לא לפגוע באף אחד חוץ מאחאב. ולכן, שיחררו את יהושפט. ומכאן למדו חכמינו ז"ל, שאפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם, אפילו שהוא חושב שזה כבר הסוף ואין שום סיכוי, עם כל זה - אל ימנע עצמו מן הרחמים!

והנה, היה חייל אחד במחנה ארם שקראו לו נעמן. הוא אמר לעצמו: מלחמה כזו משעממת לא ראיתי מעולם, אי אפשר להרוג אף אחד, לפחות אירה חץ אחד לשמים, להפיג את השעמום. וכך אומר הפסוק: "ואיש משך בקשת לתומו, ויכה את אחאב מלך ישראל, בין הדבקים ובין שריון", דהיינו, שהוא ירה את החץ לשמים, שלא יפגע באף אחד כמו שהזהיר מלך ארם, אבל החץ הזה, נכנס בדיוק בריוח קטנטן שהיה בשריון ופצע את אחאב מלך ישראל. ואחאב, לא רצה להכניס פחד וחלחלה בקרב העם, ולכן, המשיך לעמוד זקוף במרכבתו כאילו ששום דבר לא קרה, וכך הוא התאמץ לעמוד כל היום, עד שלבסוף נפל והתמוטט מאיבוד דם. וכשמת, באו הכלבים ולקקו את דמו בדיוק כפי נבואת מיכיהו בן ימלה.

אחאב רצה לברוח מנבואת השי"ת, אבל שום דבר לא עזר לו, שום תחפושת לא הועילה! החץ הגיע בדיוק אליו וחדר דרך השריון לתוך גופו. אבל אנחנו יודעים שאי אפשר לברוח מהקב"ה! אנה מפניך אברכה? אם אסק שמים שם אתה ואציע שאול הנך! וכך מבאר המשנ"ב (סי' תרכ"ט) בשם האחרונים, שזהו הטעם שקורין בספר יונה ביוה"כ"פ כדי להורות בזה שאי אפשר לברות מהשם יתברך, וממילא, יתחזק כל אדם לקיים בעצמו את הפסוק (ישעיהו נה, ז): "ישוב אל ה' וירחמנו, ואל אלוהינו כי ירבה לסלוח".

בראש השנה, כולם עוברים לפניו יתברך כבני מרון, ואומרים רבותינו ז"ל, כמו במעשר בהמה, שכל הבהמות יוצאות מן הדיר דרך פתח מסויים ועוברות לפני הרועה והוא מסמן בצבע כל בהמה עשירית (עי' ר"ה טז.), כך הקב"ה דן כל אחד ואחד ושוקל ומונה את הזכויות ואת החובות ופוסק את הדין, ואם חלילה הוא מסמן מישהו אי אפשר לברוח ממנו! לא יעזור שום חיסון, לא תעזור שום תחפושת! אבל יש לנו ברגעים הללו הזדמנות פז, יש באפשרותנו למחוק את כל הסימנים, להסיר את כל הכתמים, ארחץ

בנקיון כפי, כי עתה בשעת הנעילה, שהוא רגע חיתום הדין, יושב הקב"ה לבדו ואם רק נשוב אל השי"ת ונזעק אליו בכל ליבנו, כמו שיהושפט זעק לקב"ה ונושע, גם אנחנו ניושע!

לנצל את הרגע האחרון

מספרים על שריפה שפרצה בבית אחד וכל המשפחה קמה בבהלה באמצע הלילה וברחו כולם. ולפתע גילו שמרוב חיפזון שכחו שם בן קטן אחד מיד מיהר האבא וניסה להיכנס מהדלת אבל כבר היה הכל להבות אש. הוא חיפש איזה חלון שיוכל להיכנס דרכו אבל היו סורגים בכל מקום. לבסוף הוא ראה איזה חלון קטן, ללא סורגים בחדרו של הבן הקטן, שהאבא אמנם לא יכול לעבור משם, אבל הבן יכול לצאת, אם רק יתעורר. הוא התחיל לצעוק בקול לבן שלו: חיים קום, חיים סכנה גדולה קום כבר. והבן, פותח עינים קטנות, רואה את אבא בחלון ואומר: אבא, עוד מעט לישון, וכבר אני קם. וחוזר לישון. האבא, רואה איך האש הולכת ומתקדמת לעבר החדר ושוב זועק לבן: חיים קום מיד סכנה גדולה! וחיים שוב פותח עיניים עייפות ואומר לאבא: אבא! ממש עוד טיפ-טיפה לישון ואני מיד קם. האש כבר נכנסה לתוך החדר אוחות בשלחן ובארון, האבא האומלל אינו יודע איך לעורר את הבן שלו, הוא כבר כמעט אומר נואש, מתפלל מקירות ליבו להשי"ת שיתן לו עצה. ולפתע, הוא רואה צינור מים של הגינה, ברגע האחרון, הוא פותח את הצינור ומכוין את זרם המים הישר לעבר פניו של הבן, האש כבר אוחות ברגלי המיטה של הבן, וחיים הקטן, מתעורר בבהלה ותופס מה קורה כאן, הוא מזנק במהירות לחלון הקטן אל זרועותיו של אבא וניצל ברגע האחרון.

אחי ורעיי, 'חיים הקטן' זה כל אחד ואחד מאיתנו! ארבעים יום שהקב"ה מעורר אותנו, קול דודי דופק, פתחי לי אחותי רעייתי יונתי תמתי! הקב"ה דופק על ליבו של כל אחד מאיתנו, קול השופר מהדהד ארבעים יום, אנחנו אומרים בסליחות 'בן אדם מה לך נרדם' ועם כל זה, לפעמים ממשיכים לישון, שקועים בתרדמת ההרגל ועדיין לא מתעוררים כדבעי. כביכול אומרים לקב"ה: עוד טיפ-טיפה לישון וכבר נתעורר; אבל הסכנה הולכת ומתקרבת, חיתום הדין מתקרב, וישנם אנשים מסומנים חס ושלום, וכעת, בשעת הנעילה הגענו לרגע האחרון של ההצלה, כעת בעת נעילת שערי היכל, הקב"ה עדיין פותח לנו שער קטן, אבינו שבשמים מציץ עלינו דרך החלון הקטן, הלא היא החצי שעה אחרונה של שעת הנעילה, כפי שאומר הזוהר

הקדוש, ומושיט אלינו ידים, רק לזנק אליו, להתעורר בתשובה אמיתית ולהפוך את כל הגזירות הקשות, לבשורות טובות ישועות ונחמות. ויהי רצון, שנזכה כולנו להיחתם לחיים טובים ולשלום. אמן.

סדר העבודה

פתיחה זעירא

[א] שבעת ימים קודם יום הכיפורים היו מפרישין את הכהן הגדול מביתו ללשכת פלהדרין, שהיתה לשכה בבית המקדש, והיו מביאים אותו לשם בכבוד גדול. בתחילה היו מכינים בבית הכהן הגדול חמשה מושבים וכסאות מזהב בשביל אב בית הדין, בשביל הנשיא, בשביל הכהן הגדול, בשביל סגן הכהנים ובשביל המלך. וכן מכינים שבעים כסאות של כסף בשביל שבעים הסנהדרין שבאים ללוותו. וכשהיו הגדולים האלו מתאספים בביתו של הכהן הגדול, היו עומדים זקני בית דין על רגליהם ואומרים לפני הכהן גדול דברי מוסר ותוכחה לאמר: ראה לפני מי אתה נכנס לעבוד עבודה ביוה"כ, והזהר לעבוד העבודה באימה וביראה ובכוונה גדולה והזהר שלא תכשל ותמות שאין זה מקום הדיוט, ועוד שעל ידי כך תבטל

עיונים והארות

וכתב בספר, והובא כ"ז בספר "שבט יהודה" לר' שלמה בן וירגא פס"ד אות י' (מחבר ספר זה היה חכם מגולי ספרד לפני כ-450 שנה).

א. והוא מספר מעם לועז. ועי' ג"כ בספר מל"ח לר"ח פלאגי' שהביא בדומה לזה מספר עמודי שמים ליעב"ץ עדות מגוי בן נכר שראה כל זאת

הכפרה של כל ישראל, שכפרתן של כל ישראל תלויה בך. והתבונן במעשיך שלא תכשל באיזה חטא שיהיה קל בעיניך, כי יש עון שהוא קל בעיני האדם והוא שקול כנגד כמה וכמה מצות, כי המאזנים בידי הקב"ה ורק הוא יודע ערכם של המצות והעבירות כמו שנאמר כי אל דעות ה'. וכן אומרים לו הסתכל באחיך הכהנים שלא יבא חטא לידם, והחזירם בתשובה. ושים בלבך לפני מי אתה הולך לעבוד, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא יושב על כסא דין, ולכן השמר והזהר שלא יבא האויב עמך שהוא עון האדם, שאין לך אויב גדול ממנו.

ואחרי ששמע הכהן גדול כל אותם הדברים מפי זקני בית דין, היה עונה להם כי כבר בדק ופשפש במעשיו וחזר בתשובה שלמה. וכשהיה הולך לעזרה של בית המקדש, היה מזמין אליו את כל אחיו הכהנים ומשביעם בשם הקדוש, שכל אחד יספר לו את העונות שיש בו ובחבירו, כדי שיתן התיקון הנאות לכל אחד ואחד. וגם המלך עצמו היה מדבר לכהן הגדול דברים המושכים את הלב ומבטיחו לחלוק לו כבוד רב כשיצא בשלום מבית קדש הקדשים. ואחר כן כשהכהן הגדול עודו בביתו, היה יוצא כרוז ומכריז ברחובות: בואו וחלקו כבוד לכהן גדול היוצא עכשיו מביתו ללשכתו. וכששומעים ישראל את קול הכרוז היו כולם באים ומלווים אותו. וזה היה סדר הליכתם לפניו. בתחילה הלכו כל אלה שהיו מזרע מלכי ישראל. ואחריהם הלכו כל אלו שהיו מזרע מלכות בית דוד, שהיו חשובים יותר. וכל היותר חשובים היו קרובים יותר לכהן גדול. וכרוז היה הולך לפניהם ומכריז תנו כבוד לבית דוד, ואחרי בית דוד היו הולכים כל בית הלוי, ובית הלוי היו ל"ו אלף איש. והיה הכרוז הולך ומכריז לפניהם תנו כבוד לבית הלוי. וכל הסגנים של בית הלוי היו לבושים בגדי משי לבנים ותכלת. ואחריהם היו הולכים כ"ד אלף כהנים שהיו לבושים משי לבן. ואחריהם הלכו אלו שהיו אומרים בבית המקדש שירה בפה בלבד. ואחריהם הלכו המנגנים בחצוצרות. ואחריהם הלכו מקטירי הקטורת. ואחריהם עושי לחם הפנים. ואחריהם עושי הפרוכות, ואחריהם שומרי בית המקדש, ואחריהם הגבאים, ואחריהם שאר עושי עבודות בית המקדש. ואחריהם הולכים שבעים הסנהדרין, ואחריהם מאתים וחמשים כהנים ומטות בידיהם והיו מפנים הדרך לפני הכהן גדול. ואחריהם היה עובר הכהן הגדול. ואחרי הכהן הגדול היו הולכים כל זקני

הכהנים, שנים שנים, ובקצות הרחובות שבהם היה עובר הכהן הגדול היו עומדים ראשי הישיבות. ובשעה שהיה הכהן הגדול עובר לפניהם היו אומרים לו: אישנו הכהן הגדול, בואך לשלום, כשתכנס לבית קדש הקדשים התפלל לפני הקב"ה שיתן לנו חיים ובריאות כדי שנוכל לעסוק בתורתו הקדושה.

וכשהגיע הכהן גדול לשער הר הבית שהיה חצר בית המקדש, היה מתפלל תפלה לשלום מלכי בית דוד והכהנים ובית המקדש. וכל כך היה הקול של התפלה גדול שכל ההמון הגדול שהיו עונים אמן, כל העופות שהיו טסים באויר היו נופלים מכח הבל הפיות, ואז היה הכהן הגדול משתחוה לעיני כל העם והיה הולך ופורש ללשכתו, בדמעות ורתת, ושנים מראשי הכהונה היו הולכים עמו ומפרישים ממנו את כל אחיו הכהנים.

וכל הכבוד הזה היו עושים לו בהכנסו לבית המקדש. ואילו ביציאתו משם היו חולקים לו כבוד כפול ומכופל. שכל בני ירושלים היו יוצאים כנגדו ונרות ואבוקות דולקות בידיהם. וכולם היו לבושים בגדי לבן. וכל החלונות היו מקושטים בדברים נאים ומנורות היו דולקות בחלונות. וכ"כ היו מרובים ההמונים שליוו את הכהן גדול, שלא היה יכול להגיע לביתו לפני חצות הלילה. וכולם נדחקו לנשק ידו של הכהן גדול אחרי שיצא מן הקדש הקדשים.

והנה כל השבעה ימים הללו היה הכה"ג מובדל מביתו וממשפחתו, והיה נמצא בלשכת פלהדרין בביהמ"ק, והיו מזין עליו מאפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי שהוא ערב כיפור, שמא נמא ואינו יודע, וכן כל אותם השבעה ימים מרגילים אותו בעבודת ביהמ"ק,

שהיו נותנים לו להקמיר קמורת, להדליק את המנורה, ולהקריב קרבן התמיד ולזרוק את הדם וכו' כדי שיהיה רגיל בעבודת ביהמ"ק, ויהיה מוכן לעבודת יוהכ"פ. וכן היו מלמדים אותו הפינת הקמורת שהוא צריך לעשות בקדש הקדשים שזו היתה אחת מעבודות הקשות בבית המקדש.

וכן היו מלמדים אותו זקני בי"ד את סדר עבודת יום הכפורים והיו אומרים לו אישי כהן גדול אמור בפיד סדר העבודה שמא שכחת או שמא לא למדת, ואתה עלול לבא לידי מכשול, כי ע"י שאומר הדברים בפיו זוכר ומבין יותר.

וביום השביעי בבוקר שהוא יום ערב כפור מעמידים אותו בשער המזרח של חצר העזרה והיו מעבירים לפניו את הפרים ואילים וכבשים אותם אלו שהוא צריך להקריב למחר, פר של כה"ג עצמו לא פר אחר. וכן פר של מוספים, וכן את אילו, ואת איל העם, אותם הקרבנות עצמם שהוא יקריב אותם מחר, ועי"ז יזכור איזה עבודה הוא צריך לעשות בכל אחד.

והקב"ה יזכנו לראות במהרה את בית מקדשנו ותפארתנו בבנינו ונראה כבודו כפול ומשולש שנא' (חגי ב ט) "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון", אכ"ר.

סדר עבודת יום הכיפורים בקיצור

בתחילה צריכים אנחנו לידע מסקנות סדר העבודה, כדי שע"י סיכום הדברים נמצא אותם מסודרים וערוכים לפנינו, וכאשר נאמר סדר העבודה ביום הכיפורים, נדע ונבין מה אנחנו מוציאים מפינו, ונרצה לראות ולמצוא היכן טבילה ראשונה, היכן קידוש ראשון, היכן כניסה ראשונה לקדש הקדשים, היכן וידוי ראשון, וכן הזכרת שם המפורש וכו', ואז המתפלל יהיה מרוכז בתפילתו עם הש"צ, כי עיקר העבודה ביום זה הוא "ונשלמה פרים שפתינו".

מסקנת הדברים:

- א. עשרה קידושי ידים ורגלים יש ביום הכיפורים.
- ב. חמש טבילות טובל כהן גדול ביום הכיפורים, וכולם בקודש בבית הפרוה, חוץ מן הראשונה שהיתה בחול, בצד לשכתו מעל שער המים.

ג. עשר פעמים מזכיר כהן גדול שם המפורש - תשע בג' וידויים, ואחת בגורל.

ד. ג' וידויים מתוודה הכה"ג ביום הכיפורים.

ה. ארבע פעמים נכנס כהן גדול ביום הכיפורים לקדש הקדשים.

ו. עבודות של יום הכיפורים נעשות בבגדי לבן, ועבודות של כל יום נעשות בבגדי זהב.

[עבודת פנים קטורת והזאת דם של פר ושעיר בבגדי לבן, ושאר העבודות חוץ בבגדי זהב].

ז. בכל פעם קודם שפושט בגדי קודש, מקדש ידיו ורגליו. וכן לאחר שלובש בגדי קודש, מקדש ידיו ורגליו. ובכל החלפת בגדים יש טבילה.

וזה סדר העבודה בקיצור כדי שנדע מה אנחנו הולכים לומר ביום קדוש זה:

□ שבעה ימים קודם יום הכיפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין ומלמדים אותו שם כל סדר העבודה.

□ ערב יום הכיפורים מעמידים אותו בשער המזרח ומעבירים לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהיה בקי ורגיל בסדר העבודה, וכן היו מונעים ממנו הרבה מאכל וכו'.

□ בליל יום הכיפורים לא נותנים לו לישון כלל.

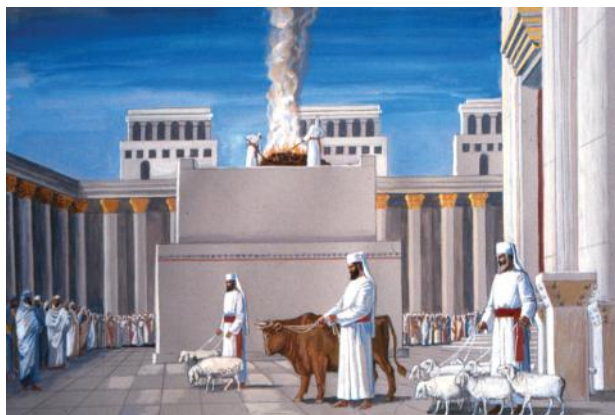
א. בחצות הלילה היו מתאספים קהל גדול ותורמין את הדשן. וכן מסדר ארבע מערכות של עצים ע"ג המזבח. (ג' שבכל יום ועוד אחת מיוחדת לצורך הקטורת של יוה"כ בצד מערב של המזבח).

ב. כשהגיע זמן תמיד של שחר, והוא בעמוד השחר, פרסו סדין של בוץ בינו ובין העם, ופושט הכהן בגדי החול שלו, וטובל טבילה ראשונה, ובחול היתה, ועולה ומסתפג ולובש שמונה בגדי זהב, ומקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב, וזה "קידוש ראשון".

ג. אח"כ היה הכהן הגדול שוחט את כבש התמיד של שחר בעמוד השחר לאחר שאמרו לו שהאיר פני המזרח עד שבחברון להזכיר זכות אבות, ושוחט בו רוב שנים, ונותן לאחר לגמור השחיטה, ואח"כ מקבל את הדם בכלי וזורקו על המזבח.

ד. אח"כ היה נכנס להיכל ומטיב חמשה נרות, ומקטיר הקטורת של כל יום במזבח הזהב, ושוב חוזר למנורה ומטיב שני נרות האחרים, ואח"כ היה מקטיר את אברי התמיד, ואח"כ מקטיר מנחת התמיד, וכן מנחת חביתין.

ה. אחר קרבן התמיד היה הכהן הגדול מקריב קרבנות המוספין של יום הכיפורים - פר אחד, ושבעה כבשים.

ו. לאחר כל עבודות אלו שנעשות בבגדי זהב, היה מתחיל לעשות עבודות המיוחדות ליום הכיפורים בבגדי לבן, ולכן היה עולה לבית הטבילה שעל בית הפרוה, ובקדש היתה, ופורסים לו שוב סדין של בויץ בינו לבין העם. וקודם שהיה פושט בגדי זהב, היה מקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש שני". ופושט בגדי הזהב וטובל במקוה, וזה "טבילה שניה". ולובש בגדי לבן, ושוב חוזר ומקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש שלישי".

ז. ואח"כ היה בא אצל פרו שקנה אותו מכספו, והפר עומד בצפון העזרה בין האולם למזבח. גופו של הפר היה לצד דרום, ואחוריו לצפון, ומטה את ראשו להיכל, שהוא צד מערב, והכהן אחוריו למזרח ופניו למערב. וסומך שתי ידיו עליו, ומתודה וידוי ראשון – וידוי עצמו ובני ביתו. ומזכיר בו שלש פעמים שם המפורש. (והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו').

ח. אח"כ היה הכהן הגדול הולך לבוון שער ניקנור לצפון מערב המזבח, הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו, ושם שני שעירים - אחד מימינו ואחד משמאלו. טרף בקלפי והעלה שני גורלות - אחד כתוב "לשם", ואחד "לעזאזל". ומניח את זה שכתוב עליו "לשם" על השעיר, ואומר "לשם חטאת", ומזכיר שם המפורש, והיא הזכרה רביעית. (והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו').

ט. לאחר שהניח הגורלות, קושר לשון של זהורית על השעירים. על של "שם" קושר את הלשון בצוארו, ומניחו בסמוך לבית המטבחים, ועל של "עזאזל" קושר לשון זהורית בין קרניו. ומניחו ליד שער המזרח כנגד בית שילוהו.

י. חוזר שוב אל פרו, מתודה וידוי שני על עצמו ואחיו הכהנים, וסומך שתי ידיו על ראשו ומתודה, ומזכיר עוד שלוש פעמים שם המפורש. הרי שבע פעמים כבר הזכיר. (והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו').

יא. מיד לאחר וידוי שני היה הכהן שוחט את הפר ומקבל את דמו, ונותן אותו למי שהוא ממרס בו, על הרובד הרביעי שבהיכל מבהוץ.

יב. ואז מתחיל בעבודת הקטורת ולוקח מחתה של זהב קלה, ועולה למזבח החיצון, ונוטל מלא המחתה גחלים לוחשות, ומניח המחתה על הרובד הרביעי שבעזרה בצד הכהן הממרס.

יג. לאחר שהניח המחתה, מביאים לו כף ריקה של זהב, וכן היו מביאים לו מחתה מלאה קטורת דקה מן הדקה, והיה הכהן הגדול חופן בשתי ידיו מהקטורת שבמחתה, והיה נותן את הקטורת לתוך כף הזהב.

יד. אח"כ נוטל הכהן את מחתת הגחלים שהניח על הרובד הרביעי שבעזרה בימינו, ואת כף הקטורת בשמאלו, ונכנס לקדש הקדשים באימה ויראה, וזה "כניסה ראשונה". והולך עד שמגיע לבין בדי הארון, ומניח את המחתה המלאה גחלים על הקרקע שכבין בדי הארון, וחופן שנית הקטורת

מכף הזהב לתוך חפניו, ומניח את הקטורת על הגחלים שבמחתה, ומתחיל מן הקצה הפנימי

הרחוק מגופו, ומפזר הקמורת מעט מעט עד שמגיע כנגד גופו. והיה הכהן ממתין שם בקדש הקדשים עד שיתמלא הבית כולו עשן, ורק אז היה יוצא משם כשפניו כלפי קדש הקדשים, ואחריו להיכל, דרך כבור ויראה.

טו. לאחר שיצא מתוך קדש הקדשים, מגיע להיכל להתפלל שם, ולא מאריך תפילתו, שלא להבעית את העם.

טז. לאחר שסיים תפילתו בהיכל, חוזר לעזרה לכהן שהיה ממרס בדם הפר, ולוקח את המזרק עם הדם שיש בתוכו, ונכנס לקדש הקדשים "כניסה שניה", ועומד בין בדי הארון כנגד עובי הכפורת, ולא מזה עליה ממש, אלא כנגדה במפה הסמוך לארון, והטיפות יורדות על הארץ, ומזה שמונה הזאות – אחת למעלה ושבע למטה.

יז. לאחר שמונה ההזאות יוצא מקדש הקדשים, ומניח המזרק עם הדם על כן הזהב שהיה בהיכל, ומביאים לו את השעיר שעלה עליו הגורל "לשם". והכהן עומד בין האולם למזבח ושוחט את השעיר, ומקבל במזרק את דמו, ונכנס לקדש הקדשים "כניסה שלישית", והיה

מזה מדם השעיר בדרך שהזה מדם הפר.

יח. אח"כ היה יוצא מקדש הקדשים ומניחו על כן הזהב השני שהיה בהיכל, ולוקח דם הפר, ועומד בהיכל בין מזבח הזהב לפרוכת כנגד אויר שכנגד בדי הארון מבחוץ, ומזה כנגד הפרוכת. אחת למעלה ושבע למטה, וחוזר ומניח מזרק דם הפר על הכן

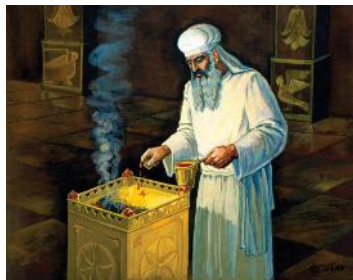

שהיה בהיכל, ונוטל דם השעיר, ושוב עומד בין המזבח לפרוכת ומזה ממנו שמונה הזאות – אחת למעלה ושבע למטה כמו שעשה לדם הפר. ועל כל הזאה והזאה תמיד צריך למבול אצבעו.

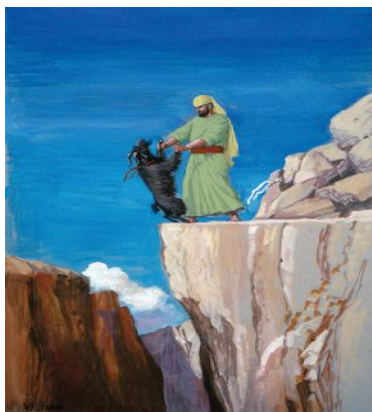
יט. אחר שגמר ההזאות הללו, עירה דם הפר בדם השעיר, וחוזר ומערה את כל הדם המעורב לתוך המזרק הריקן כדי שיתערבבו יפה יפה. אח"כ, כאשר הם נמצאים במזרק אחד, מתחיל בהזאות שעל קרנות מזבח הזהב אחת על כל קרן

ואח"כ על גגו של מזבח הזהב שבע פעמים, ואז יוצא מן ההיכל ומן האולם, ומגיע למזבח החיצון, ושופך את שירי הדם על יסוד מערבי של המזבח.

ב. אח"כ הולך אל שעיר המשתלח העומד במזרח העזרה להתודות עליו וידוי של כל ישראל, וסמך שתי ידיו על ראש השעיר ומתודה, וזה וידוי שלישי. ומזכיר שם שלש פעמים שם המפורש. והרי עשר פעמים הזכיר שם המפורש.

כא. לאחר שהתודה עליו, מוסרו לאיש עתי שמוזמן מאתמול, ולוקח אותו לצוק. בדרכו עובר עשר סוכות בהן מציעים לו אוכל ומשקה, אולם מעולם הוא לא הזדקק לכך. ושם לוקח לשון של זהורית - חציו קושר בצוק, וחציו בין קרניו, ואז המשלח דוחף את השעיר בשתי ידיו לאחוריו, והיה מתנגלגל ונופל, ולא מגיע עד חצי ההר עד שנעשה אברים אברים. ואומר המשלח: כך ימחו עונות בני ישראל.

כב. לאחר השלכת השעיר לעזאזל, המשלח חוזר לסוכה האחרונה, שם ממתין עד צאת הכוכבים. באמצעות סודרין מודיעים לכה"ג שהסתיימה השלכת השעיר. חוזר הכה"ג אל הפר והשעיר, קרעם והוציא את אמוריהם, ונתנם בכלי כדי להקטירם ע"ג המזבח.

והכה"ג מוסר את בשר הפר והשעיר לאחרים שיוליכום לבית השריפה הנמצא בירושלים. ובאותו זמן של שריפת הפר והשעיר, היה הכהן הגדול קורא ספר התורה בעזרת הנשים בפרשת "אחרי מות" ובפרשת "אמור" מן הכתב, ובפרשת "פנחס" קורא ע"פ, ומברך לאחריה שמונה ברכות.

כג. ואז יוצא הכהן הגדול מעזרת נשים, והולך לבית הטבילה, ומקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש רביעי". ופושט בגדי לבן וטובל, וזו "טבילה שלישית". מנגב עצמו, ולובש בגדי זהב, ומקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש חמישי". ואז ממשיך בשאר קרבנות היום, ובתחילה שעיר חטאת, והוא ממוסף היום, ומקריב את אילו ואת איל העם אימורי פר ושעיר ושוטם ומנתח את התמיד של בין הערבים.

כד. לאחר מכן חוזר הכהן הגדול לבית הטבילה, ובתחילה מקדש ידיו ורגליו "קידוש שישי", ופושט בגדי זהב, ויורד וטובל "טבילה רביעית", ומנגב עצמו, ולובש בגדי לבן אחרים משל הבוקר. וחוזר ומקדש ידיו ורגליו "קידוש שביעי", ונכנס לקדש הקדשים "כניסה רביעית", ומוציא את הכף והמחתה שהניח שם בבוקר.

כה. חוזר עתה עוד פעם לבית הטבילה, מקדש ידיו ורגליו "קידוש שמיני", ופושט בגדי לבן, ויורד וטובל "טבילה חמישית", ומנגב עצמו, ולובש בגדי זהב, וחוזר ומקדש ידיו ורגליו "קידוש תשיעי", ונכנס להיכל לסיים עבודת היום, להקריב אברי התמיד של בין הערביים ע"ג המזבח, ומדליק הנרות, ומקטיר על מזבח הזהב את הקמורת שלבין הערביים, ומותר מנחת חבתין ונסכים.

כו. לאחר שהכהן הגדול סיים את כל העבודות ויצא מן ההיכל, מקדש ידיו ורגליו "קידוש עשירי", ופושט בגדי זהב, ולובש בגדי עצמו ויוצא לביתו, ומלוין אותו לביתו, ויום טוב היה עושה לאוהביו על שיצא בשלום מן הקודש. אשרי העם שככה לו.

מנהג המקובלים בישיבת בית אל היה ללמוד אדרא זוטא ואח"כ כל התהילים עם שבעה כורתי ברית (ועי' כ"ח ס"י תרי"ט סעיף ג' בהרחבה).

אמנם מי שקשה לו זה ילך לישון לאחר לימוד המסניות ויתעורר מעט קודם חצות הלילה ובחצות הלילה יקרא ברכות השחר ואח"כ יקרא מעט זוהר ואיזה ספר של תהילים ואיזה בקשות ויחזור לישון ויקום קודם עלות השחר כדי שישפיק לקרא סדר "כתר מלכות" להרי"ח הטוב ואז יתחיל להתפלל שחרית מילה במילה ותקובל ברצון.

ביאור ההפטרה

הקשר בין ההפטרה לפרשה

הפטרה זו מפטירין אותה בשבת שבין ראש השנה ליום כיפור, כי מסופר בה על התשובה, וזה מעניינא דיומא שהוא זמן התשובה.

תוכן ההפטרה

הנביא פונה לישראל, שישובו אל ה' כי הצרות שבאו עליהם, הן בגלל עוונותיהם, ובורא העולם בחסדו, אינו מבקש מהם שיקריבו לפניו עולות ושלמים, אלא דברים בלבד מבקש מהם והוא "וידוי דברים". שזה תחליף לקרבנות.

כמו כן מבקש מהם שיקבלו על עצמם, שלא יפנו לאשור ולמצרים לקבל את עזרתם, אלא יבטחו בה' יתברך שמו, וכשיחזרו בתשובה אמיתית, הרי בורא העולם יסלח לעוונותיהם, אהבתו להם תתמיד ולא תיפסק ותהיה כטל שאינו נפסק לעולם.

עם ישראל ישתרשו באדמתם, שמם הטוב ישמע במרחקים, והם יסתופפו בצלו של הקב"ה, וכשיאמר אפרים, מה לי לעבוד עוד אלילים, אז ה' יסמוך אותו ויחזק אותו.

והנביא אומר: מי שהוא חכם יתבונן בדברים אלה ויגיע למסקנה שדרכי ה' הם ישרים, ואז ה' יכבוש את עוונותיהם, ימחוק אותם לגמרי, כאילו נזרקו למצולות ים, ויאמת ליעקב את ההבטחה שהבטיח ה' לאברהם.

הושע פרק י"ד פסוק ב' - י'. מיכה פרק ז' פסוק י"ח - כ'.

ב הושע אומר לישראל הקדושים **שׁוּבָה** [א] **יִשְׂרָאֵל** [ב] חזרו בתשובה **עַד** אל **יְהוָה**

אֱלֹהֶיךָ כִּי רואה אתה **שְׂשֻׁלְתָּ** [ג] **בְּעוֹנֶיךָ** באו לך מכשולים וצרות בגלל עוונותיך (רש"י)

עיונים והארות

א. **שׁוּבָה** ישראל - א"ר לוי גדולה תשובה

שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ור' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל... וארשב"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר כי כשלת בעונך, והא עון מזיד הוא וקרי ליה מכשול. איני והא אמר רבי שמעון בן לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות, שנאמר ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם חיה יחיה, לא קשיא, כאן מאהבה, כאן מיראה... אבל הקב"ה אינו כן, ודאי מתפייס בדברים, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה, שנאמר וקח טוב, ולא עוד אלא דומה כמי שבנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר ונשלמה פרים שפתינו... אמר לו הקב"ה לראובן, מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחלה, חייך שבן בנך הושע פותח בתשובה, שנאמר שובה ישראל (יומא פ"ו, ב"ר פ"ד)

רבי יודא בר ר' סימון שובה ישראל עד ה' אלקיך, אפילו כפרת בעיקר. אמר ר' אלעזר בנוהג שבעולם אדם המבזה את חברו ברבים ולאחר זמן מבקש לרצות לו, הוא אומר אתה מבזה לי ברבים ומתרצה לי ביני ובינך, לך והבא אותם אנשים שבזיתי בפניהם ואני מתרצה לך, אבל הקב"ה אינו כן, אלא אדם עומד ומחרף ומגדף בשוק, והקב"ה אומר לו עשה תשובה ביני

ב. **"שׁוּבָה** ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך" - שואלים המפרשים מדוע היה צריך להוסיף - "כי כשלת בעונך"? והביאור הוא, כי אילו היינו למדים רק מהפסוק שובה ישראל עד ה' אלהיך ותו לא, היינו חושבים שרק תשובה שנעשית על עבירות בשוגג התשובה מגעת עד כסא הכבוד, אבל עבירות שבמזיד אין התשובה מגעת לכסא הכבוד. לכן הוסיף ואמר "בעונך" משמע אפי' עונות שהן בחינת מזיד אם אדם חוזר בתשובה, היא מגעת עד כסא הכבוד. אבל צריך לקיים מש"כ "קחו עמכם דברים", שכל אדם צריך לקבל עליו איזה דבר, והקבלה והזכות הזאת תעזור לו שתשובתו תגיע לכסא הכבוד כמו למשל לקבל עליו ללמוד כל יום חצי שעה מוסר, או לא לדבר בבכנות"ס.

"שׁוּבָה ישראל עד ה' אלוך" - יש לשווב בתשובה עוד לפני שאתה מתייצב ביום הכיפורים לפני ה' אלוך. קודם כל עליך לערוך חשבון נפש ולדעת "כי כשלת בעונך" לאחר מכן "קחו עמכם דברים", תוכל לבוא ולבקש סליחה ומחילה בתפילות היום הקדוש וביודויו, ו"אמרו אליו כל תשא עוון". אם כה תעשו - "וקח טוב..."

ג. **כִּי** כשלת - אמר רבי סימאי משל לצור גבוה שהיה עומד על פרשת דרכים ובני אדם

ועוד אתה לא חטאת במרד, רק נכשלת ע"י המכשילים אותך והיית שוגג וכאנוס ויש לך תקנה ע"י התשובה

(מלבי"ם): * כשתשובו אין אני רוצה מכם כסף זהב או עולות, אלא **קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים [ד]**

עיונים והארות

בוא אלי בעוד שעה, ואתן לך את המעות".
ואמנם, שעה לאחר מכן ישב העשיר בביתו והמתין לעני, שלא הופיע אף הפעם. למחרת בבוקר, כשהלך העשיר לתפילה - פגש שוב בעני, שאמר לו: "החנות עדיין להשכרה - לו הייתם מלווים לי את הסכום הדרוש". אמר לו העשיר: "ראה, אתמול המתנתי לך לפני הצהריים ואחר הצהריים, לא באת. תמיד אתה פוגש אותי ברחוב, באקראי, ואינך מטריח את עצמך לבוא ולקחת את הכסף. אות הוא, כי כל דברך הם מן השפה ולחוץ, ולבך בל עימך. לו היית באמת זקוק למעות, היית מטריח את עצמך לבוא ולקבלם..."

המשיך החפץ חיים ואמר: אף אנו דומים לאותו עשיר, כאשר בכל יום ויום אנו מבקשים בתפילותינו "אבינו מלכנו... תחנונו ותלמדנו... ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד... והאר עינינו בתורתך", ובתפילת שמונה עשרה אנו מבקשים "חננו מאיתך דעה בינה והשכל", ולאחר התפילה "הוא יפתח לבנו בתורתו". והקב"ה ודאי נענה לבקשתנו ואומר: אין שום בעיה! יבואו לביתי לבית המדרש, ואאיר עיניהם באור התורה, כי הבא ליטרה - מסייעין אותו.

אבל מה שבאמת קורה, שאנו מבקשים את הבקשות, ואיננו מטריחים כלל את עצמנו לבוא ולקבלן!...

זהו שהנביא אומר: "קחו עמכם דברים ושובו על ה'" - אילו דברים ניקח? את דברינו שלנו,

נכשלים בו, אמר המלך סתתוהו קימעא קימעא עד שיבא השעה ואני מעבירו מן העולם, כך אמר הקב"ה לישראל, בני, יצר הרע מכשול גדול הוא, אלא סתתוהו קימעא קימעא, לסוף אני מעבירו מן העולם, שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם. אמר רבי יצחק בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא מתחייב עליה מיתת שמים, מת שורו, אבדה תרנגולו, נשברה צלוחיתו, נכשל באצבעו, מקצת נפש ככל הנפש.

ד. שאל הגה"ק בעל ה"חפץ חיים" זי"ע - מהו "קחו עמכם דברים", אילו דברים נקח? אלא הסביר זאת במשל: מעשה בעני אחד שפגש בעשיר וביקש ממנו הלוואה. הוא סיפר לו, שהציעו לו לשכור חנות שתוכל לפרנסו בכבוד, ואם יסכים העשיר להלוותו את הסכום הנדרש, ישקם את עצמו ויבסס את פרנסתו. נענה העשיר ואמר: "אין שום בעיה! ודאי אעזור לך, אבל עתה עלי לגשת למקום פלוני. בוא אלי עוד שעתיים, ותקבל את הכסף". העשיר מיהר לסיים את פגישתו כדי להיות בביתו בזמן הנקוב, הכין את הסכום האמור וחיכה לעני - והעני לא בא. אחר הצהריים יצא העשיר לפגישה נוספת, והעני מגיע לקראתו. כשראהו מיהר אליו ואמר: "אם כבודו היה מלווני את הסכום האמור, הייתי יכול לבסס לי פרנסה מכובדת, הנה הזדמנה לידך מצוות כי ימוך אחיך והחזקת בו".

ענה העשיר: הלוא נדברנו להיפגש לפני הצהריים, והמתנתי לך. אבל לא נדון עכשיו על העבר - כעת עלי להיפגש עם מישוה.

שתוודו על עוונותיכם וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱמָרוּ אֵלָיו [לפניו] בתפלה כָּל־תְּשׁוּבָה
עוֹן מחול נא עוונותינו וְקַח בְּמִקּוֹמָם טוֹב [ה] המעשים הטובים שעשינו (רד"ק) וְנִשְׁלָמָה
פָּרִים שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם ע"י וידוי שְׁפָתֵינוּ (רש"י) וי"מ שוידוי שפתינו יהיה רצוי
לפניך כשור ע"ג המזבח (ת"י): ד עוד תוודו לפניו, ואמרו: אֲשׁוּר | שבטחנו בו עד עתה, ידענו כי לֹא
יוֹשִׁיעֵנו כי אין בו כח להושיענו זולתך כי לה' הישועה (רד"ק) וְעַל־סוֹם הבא ממצרים לֹא
נִרְכָּב דהיינו לא נבטח על גבורת הסוסים של מצרים וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ
לְמַעֲשֵׂה יְהוָה לפסל שעשינו בידינו, אלא רק בך נבטח אֲשֶׁר־בְּךָ לבדך יִרְחַם
יְתוֹם [שאתה מרחם על היתומים] (רש"י): ה כאשר יעשו כן וישבו בתשובה אֲרָפָא מְשׁוֹבְתָם
אעלה ארוכה ומרפא ואסלח למשובתם ולמרדם שמרדו בי עד עתה אֶהְבֶּם אוֹהֵב אותם אהבת נְדָבָה
מלב טוב כִּי שָׁב אִפִּי מִמָּוֶנוּ ואין לי כעס עליהם, כי שבו בתשובה (רד"ק): ו אֶהְיֶה אהבתי
תהיה כַּטֹּל לְיִשְׂרָאֵל כמו הטל שאינו נפסק לעולם, עם ישראל יִפְרָח יעלה פרחים יפים ונאים
כְּשׁוֹשְׁנָה שפרחיה יפים וְיֵץ ישרישו ויתפשטו שָׂרְשָׁיו כְּלָבָנוֹן כשרשי עצי הלבנון (מ"ד):
ז יִלְכוּ יתפשטו למרחוק וְנִקְוָתָיו [ו] ענפיו הרכים (רד"ק) דהיינו יתרבו בניו (ת"י) וְיִהְיֶה בְּנֵית

עיונים והארות

את בקשתנו ניקח, ונבוא עימהן אל ה' שימלאן...

ו. ילכו יונקותיו - אמר רב זוטרא בר טוביה
אמר רב עתידין בחורי ישראל שיתנו ריח
כלבנון, שנאמר ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח
לו כלבנון (ברכות מ"ג).

ה. וקח טוב - אבל הקב"ה אינו כן, אלא הולכים
אליו ריקנים וחוזרים מלאים שנאמר כל תשא
עון וקח טוב, הם אמרו לו כל תשא עון, והוא

כעץ זית שעליו לחים כל השנה **הוֹדוּ** ויופיו, ר"ל שלא יפסק טובו כל הימים **וְיִרְיָה לֹא** ויהיה ריחו נודף

[ז] **כְּלִבְנוֹן** כריח העצים והעשבים שבלבנון, והיינו שילך שמם הטוב למרחוק (רד"ק): **ח** אלו ש **יִשְׁבּוּ**

לארצם יהיו **יִשְׁבִּי בְצֵלוֹ** של האל יתברך **יְחִיו** את עצמם בכל עת במצוות האל יתברך ויהיו

כְּדָגָן [ח] המחיה את הבריות **וְיִפְרְחוּ** ויתפשטו **כַּגֶּפֶן** שאף לאחר שלקטו פירותיו אינו נפסק ויבש

אלא יפרח שנה אחרת [ווי"ט שהדגן יהיה כגפן ולא יצטרכו כל שנה לזורעו] (רד"ק) **זְכָרוֹ** [שמנו] יהיה [ט]

כִּיִּין הגדל ב **בְּלִבְנוֹן** שהוא משובח ביותר (ט"ד): **ט** **אֶפְרָיִם** יאמר **מִה-לִּי לְמַה לִּי עוֹד**

לעבוד **לְעַצְמִים** את האלילים כי יכיר שאין בהם ממש, ולכן **אֲנִי עֲנִיתִי** לו בתפילותיו

וְאֲשׁוּרֵנוּ ואביט ואשגיח עליהם בחמלה ואהבה **אֲנִי** אהיה **כַּבְרֹשׁ רֶעֶנָן** כעץ ברוש שאדם

נסמך בענפיו לעלות עליו **מִמֶּנִּי פָרִיֵךְ** כל פרי הצלחתך **נִמְצָא** לך ממני (ע"פ רש"י): **י** עתה

כשהשלים נבואתו, אמר **מִי חָכָם בָּכֶם וַיִּבֶן אֱלֹהִים** יתבונן בתוכחות שאמרתי ויבין אותם (רד"ק)

נָבוֹן וַיִּדְעֵם [שמבין דבר מתוך דבר וחקר בחכמה והגיע לכלל דעת שידע ידיעה ברורה (מלבי"ם)]

כִּי-יִשְׁרִיִם הם **דִּרְכֵי יְהוָה** ונכוחים, שאין בהם עיקש ופתלתול **וַצִּדְקִים יִלְכוּ**

עיונים והארות

והלבנון. תני ר' שמעון בן יוחאי על שם שמלבין עונותיהם של ישראל כשלג, רב טביומי אמר על

שם שכל לבבות בו שמחים. ורבנן אמרין על שם והיו עיני ולבי שם כל הימים. (ילק"ש)

ט. ובת"י ורש"י ביארו בענין אחר עי"ש.

ז. ורש"י פירש שריחם הטוב הוא כקטורת שבבית המקדש הנקרא לבנון.

ח. יחיו דגן - דבר אחר יחיו דגן בתלמוד, ויפרחו כגפן באגדה, זכרו כיין לבנון, אמר הקב"ה חביבים עלי שמונת כיין המתנסך על גבי המזבח, ולמה נקרא שמו לבנון, על שם ההר הטוב הזה

בָּם כי יכירו וידעו כי כל דרכיו משפט, אף צדיק ורע לו רשע וטוב לו **וּפֹשְׁעִים יִפְשְׁלוּ בָם**

[י] כי יאמרו אין מנהיג לעולם, כי הצדיק יבואנו רע, והרשע יבואנו טוב, ולפיכך אינם שבים וילכו אחר תאוות

ליבם ויכשלו ויאבדו (רד"ק):

מִי-אֵל כְּמוֹךָ [יא] נִשְׂא עֹן יח הנביא מיכה מושב את הי"ת: (רד"ק) מוחל וסולח לעוונות

עיונים והארות

שלך? ענה להם בכעס, שמאד יחרה אפו על המנהג הזה שמחזיקים העולם לכבוד לנענע את הלולב... ענו לו מכיריו: שוטה שבעולם! הנה באמת הוא כבוד גדול לנענע את הלולב, אולם לך שאתה עם הארץ נחשב הדבר לבזיון... (פתח השער).

יא. מי אל כמוך - אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע, למי הוא נושא עון, למי שעובר על פשע. רב הונא בריה דרבי יהושע חלש. על רב פפא לשיולי ביה. חזא דחלשא ליה עלמא. אמר, עבידו לי זודתא. לסוף אתפח וכו'. אמרו ליה מאי חזית, אמר ליה אין הכי הוה. אמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקי במיליה לא תוקמון בהדיה, שנאמר נושא עון ועובר על פשע וכו'. (ילק"ש)

נושא עון - א"ר יוסי בר' חנינא נושא עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון, הקב"ה חוטף שטר אחד מן העבירות והזכויות מכריעות. א"ר אלעזר ולך ה' החסד, ואי לית ליה את יהיב מדיך. הא דעתיה דרבי אליעזר ורב חסד מטה כלפי חסד. רב הונא בש"ר אבהו אמר, הקב"ה אין לפניו שכחה, ובשביל ישראל נעשה שכחון, מה טעם נושא עון נשא כתיב, וכן דוד הוא אומר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. וכן מיכה,

י. וצדיקים ילכו בם - כגון אבות העולם, ופושעים יכשלו בם, אלו שמרדו עליהם, כגון נמרוד באברהם, ישמעאל ביצחק... אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם, אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה, זה שאכלו לשם מצוה, וצדיקים ילכו בם, וזה שאכלו לשם אכילה גסה, ופושעים יכשלו בם. אמר ליה רבי לוי האי רשע קרית ליה, נהי דלא עביד מצוה מן המובחר, פסח מיהא קא עביד. אלא משל לשני בני אדם זה אשתו ואחותו עמו וזה אשתו ואחותו עמו, אחד נזדמנה לו אשתו, ואחד נזדמנה לו אחותו... מי דמי אנו קאמרינן חדא דרך, הכא שתי דרכים. אלא משל ללוט ושתי בנותיו, הן שנתכוונו לשם שמים וצדיקים ילכו בם, הוא שנתכוון לדבר עבירה ופושעים יכשלו בם (נזיר כ"ג).

ובהקשר לזה מסופר על אדם אחד שהיה גביר גדול, והיו לו אתרוג ולולב לנענע בו, אך הגביר הזה היה עם הארץ גדול מאד ולא ידע איך לנענע. וביום הראשון של סוכות הלך עם האתרוג והלולב לבית הכנסת בכבוד, וכאשר הגיע העת לנענע עם הלולב, הפך את הלולב למטה והיה מנענע בו... ויהי לצחוק לכל רואיו. ולמחרת לא בא עוד עם הלולב לבית הכנסת.

לאחר התפילה שאלו אותו מכיריו היכן האתרוג

בני ישראל **וְעָבַר עַל-פְּשָׁע [יב]** אינו עומד על הפשע לשלם לאדם כגמולו, אלא הולך כאילו לא

יראנו (מ"ד) **לְשִׁאֲרֵית נַחֲלָתוֹ** לדור שישארו בביאת הגואל **לֹא-הֶחְזִיק** אותו **לָעַד**

עד עולם **אָפוּ** וכעסו, אלא מוחל וסולח **כִּי-חָפִץ חֶסֶד הוּא** וחסדו יגבר ויבטל כעסו כשיגיע

עיונים והארות

חצופה. אך החלטת הפרנסים היתה צריכה אישור תחלה מרב העיר. ידעו הם כי בודאי לא יטה הרב און קשבת לדבריהם, לכן דיברו עם הרבנית כי בליל שבת הקרוב בבוא הרב ממקום התבודדות לימודו ועיסוקי הרבנות אל ביתו, תספר לו הרבנית את כל אשר קרה לה ואת החלטת הפרנסים.

הרבנית הסכימה לדבריהם, ובחצות הלילה כשסיים חוק לימודיו סיפרה לו מכל הענין. כאן הפתיעה תשובת רבי יום טוב ליפמן: היות וכבר עברו כמה ימים מהמקרה, ואסור לאדם להעלות קללת חברו על מטתו, אלא קודם השינה עליו למחול לכל מי שציערו, אם כן פנה לאשתו, "אין לך היכולת והרשות ממני ללכת לישון עד... שאת תבקשי "מחילה" משכנתך על אשר לא מחלת לה עד היום, וכי כמה לילות הלכת לישון בלא התפייסות עמה..."

היא נדהמה מתשובת בעלה הרב, אך מה לעשות, הרב עמד בשלו כי עליה ללכת להתפייס עם שכנתה ויהי מה. עשתה רצון בעלה, ועל אף השעה המאוחרת בלילה, הלכה ודפקה בדלת השכנה והעירה אותה. אך ראה זה פלא, כששמעה השכנה על מטרת בואה של הרבנית, התמלאה בושה ונפלה על צוארה, בכתה ואמרה: האם את צריכה לבוא אלי להתפייס? הרי אני היא שחטאתי נגדך וצערתיך...

בתחלה אמר להם דברים קשים, בפשע יעקב כל זאת וגו', ולבסוף אמר להם מי איל כמוך נושא עון וגו' (ספרי)

לשארית נחלתו - א"ר אחא בר חנינא אליה וקוץ בה, לשארית נחלתו ולא כל נחלתו, למי שמשים עצמו כשירים. בית הלל אומרים בינונים רב חסד מטה כלפי חסד, היכי עביד, רבי אליעזר אומר כובש, שנאמר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו. רבי יוסי בר חנינא אומר נושא שנאמר נושא עון ועובר על פשע. תאנא דבי רבי ישמעאל, מעביר ראשון ראשון, וכך היא המדה. אמר רבא ועון עצמו אינו נמוחק, דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדייהו (ר"ה ט"ז).

יב. מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע - למי נושא עון? - למי שעובר על פשע (ראש השנה יז).

ביאור דברי רבותינו הוא, שהשם יתברך מוחל על עוונותיו של איש אשר מוחל על פשעים שעשו לו. וכמו שמסופר על הגאון רבי יום טוב ליפמן זצ"ל אב בית הדין בקפוליא, ששכנתו פגעה קשות וביזתה את אשתו הרבנית, ואילו הרב לא ידע מכל הענין. החליטו ראשי הקהל להעניש את האשה, והיות וסמכות ניתנה מממשלת פולין לראשי הקהלות להטיל עונשים למפירי החוק והסדר הציבורי, רצו הפרנסים להשתמש בסמכותם ולהעניש את אותה שכנה

זמן הגאולה (רד"ק): יט **יָשׁוּב יִרְחֲמֵנוּ כִּמְאֹז יִכָּבֵשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ** תופס וכובש עוונותינו

שלא נענש עליהם **וְתִשְׁלַךְ בְּמִצְלוֹת** בעומק הים **כָּל-חַטָּאוֹתֶם** ולא יזכרו כלל

(ט"ד): כ **תִּתֵּן אֶמֶת** בבקשה האמת לנו דבריד שהבטחת **לִיעֲקֹב** שאמרת לו כי לא אעזובך

חֶסֶד שהבטחת [יג] **לְאַבְרָהָם** שציוה לבניו לשמור דרך ה' **אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתָּ**

לְאַבְתָּינוּ מִיָּמֵי קֶדֶם והוא לאחר עקדת יצחק שאמרת בי נשבעתי נאום ה'... כי ברך אברכך

מאוד וכו' וירש זרעך את שער אויביו (ע"פ רש"י):

עיונים והארות

דבר אחר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, יתברך שמו הגדול של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא מחבב את ישראל יותר ממלאכי השרת, שאין מלאכי השרת אומרים לפניו שירה למעלה עד שאומרים ישראל שירה תחלה למטה, שנאמר (איוב לח) ברן יחד כוכבי בקר ואחר כך ויריעו כל בני אלהים, וכיון שמגיע ראש השנה, אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מפני מה אתה עושה חסד עם אומה זו ואתה נושא להם פנים כמו אדם שעושה חסד עם חבירו ונושא לו פנים ואומר להם הקב"ה, בזכות חסד אברהם אביהם אני נושא להם פנים, ואני עושה עמהם חסד. ואומרים המלאכים לפניו, למה אתה נושא להם פנים בשביל אברהם אביהם ואמר להם הקב"ה, בשעה שנתן לו לאברהם תרח אביו הרבה אלהות ואמר לו לאברהם לך ומכור אותם בשוק והלך אברהם ושבר אותם והיה מבטל לכל עבודת אלילים שבשוק מן העולם וקידש את שמי בעולם. (תנא דבי אליהו זוטא - פרק כה).

יג. חסד לאברהם - אמר להן ר"א לתלמידיו, בני אתם יודעים בשבחו של אברהם אבינו מיד אמרו לו תלמידיו לר"א יהי רצון שתודיע לנו. מיד פתח ר"א ואמר כתיב (מיכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם, זהו שנאמר ברוח הקודש ע"י דוד המלך ע"ה (תהלים א) והיה כעץ שתול על פלגי מים, כנגד מי אמר דוד מקרא זה לא אמרו אלא כנגד אברהם אבינו, שאנשי דורו שהוא דור הפלגה לא היו יודעים שמו של הקב"ה, ואשור היה יודע שמו של הקב"ה אבל לא היה מוחה בבני דור הפלגה מפני שהיה יודע אשור שלעתיד יצא מזרעו סנחריב מלך אשור שהוא בעצמו יהיה מחרף ומגדף כלפי מעלה ואם היה אשור מוחה בהם היו אומרים לו והלא זרעו של אותו האיש יהא מרגיז לפני הקב"ה והוא מוכיח אותנו. אבל כיון שנולד אברהם היה אברהם מודיע לכל הבריות שמו של הקב"ה והקנה אותו שמים וארץ שנאמר (בראשית יד) ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ וכו'.

ביאור ההפטרה

שחרית יום כיפור

הקשר לפרשה

בהפטרה מסופר על הצום שה' בחר בו, והוא צום עם תשובה ומעשים טובים, וזה מעין הפרשה שבה מסופר על צום יום הכיפורים. גם מעין יום הכיפורים שמיועד לתשובה ולכפרה.

התוכן

כאשר יפול סנחריב ומחנהו, אז חזקיהו המלך והבוטחים בה', יאמר סלו סלו פנו דרך כי מעתה ישראל ילכו בבטחה ללא פחד אויב.

והנביא ישעיה אומר: שה' הוא רם ונשא, ובכל זאת הוא משגיח על הענוים והשפלים להחיותם ולשמחם. וכשה' מביא עונשים על האדם החוטא, הרי העונש לא תמידי, כי ברגע שישוב בתשובה ויכנע, ה' ירפא את מכאוביו. אבל הרשעים העומדים במריים, ואינם שבים בתשובה, הרי ינועו וינוודו כל חייהם ולא יהיה להם שקט ושלוה.

וה' אומר לנביא שילך ויזכיר את ישראל על פשעיהם, על שהם מראים את עצמם כצדיקים דורשי ה', אך לבם בל עמם, ולא עוד אלא שהם מתרעמים על שהם צמים וקוראים לה', ואינם נענים, לכן ה' אומר לנביא שיגיד להם, האם עיקר התענית הוא לענות את הנפש ולכופף את הראש? הלא גם ביום התענית מתעסקים הם בתאוותיהם הבהמיות ועוסקים בריב ומדון, וגם כשהם מציעים תחתם שק ואפר לאות צער, התענית לא נחשבת כי עיקר התענית הוא שישובו בתשובה.

ולכן צריכים שישובו בתשובה באמת, יפרקו מעל העניים את העול ששמו עליהם, ישחררו את עבדיהם בשנה השביעית ככתוב בתורה, יאכילו רעבים וילבישו ערומים, ידברו איתם דברי פיוס ונחמה. ואם יעשו את זאת, הרי אורם ילך ויזרח כעמוד השחר ההולך ומאיר.

ה' בעצמו ינהיג אותם בדרך טובה וישרה, ובזכות מעשיהם הטובים יחשב להם כאילו הם בנו את הערים החרבות, [ואחרי מותם יזכו לגן עדן במחיצת הצדיקים].

ואם ישמרו את השבת כהלכתו, לא יצאו מחוץ לתחום, לא ידברו דברי חול ודברים האסורים בשבת, אז יוריד ה' עליהם שפע וברכה מרובה, יעלו מעלה מעלה בגדולה ושררה, ירשו את הארץ שהנחיל ה' ליעקב.

ישעיה פרק נ"ז פסוק י"ד - סוף, ופרק נ"ח.

יד כאשר יפול סנחריב ומתנהו אז חזקיהו המלך והבוטחים בה' יאמרו: **וְאָמַר כָּלוּ-כָלוּ** עשו מסילה ודרך כבושה **פָּנּוּ-דָרֶךְ** מן המכשולות הָרִימוּ הַפְּרִישׁוּ אַבְנֵי מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ שילכו בה בני עַמִּי כי לא יפחדו עוד מֵהָאוֹיֵב כי מֵת הוּא (רד"ק וט"ד): טז **כִּי כֹה אָמַר יְיָ וְנִשְׂא שָׁבָן עַד לִנְצַח וְקָדְוָשׁ וְנִבְדַּל שְׁמוֹ** ואין ערוך אליו, ואע"פ שִׁמְרוֹם וְקָדוֹשׁ שבמקום מרום ומקדוש **אֲשָׁכֹן** עם כל זה אני משגיח על אדם **וְאֶת-דִּבְאִי** שהוא שבור **וְשָׁפַל-רוּחַ** עניו **לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים** את האנשים העניים **וְלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְבָאִים** ועצובים, וכן ישראל שהם זמן רב בגלות והם שפלים ונדכאים אני עתיד להחיותם (רד"ק, ט"ד): טז **כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב** עם החוטא להענישו בגמול מעשיו **וְלֹא לִנְצַח לעולמים אֶקְצוּף** אכעס על החוטא (רש"י) **כִּי-רוּחַ הָאָדָם מִלְּפָנַי יִעָמֹף** העוספת ומלבישה את האדם בא לו ממני **וְנִשְׁמוֹת** כולם גם של החוטאים **אֲנִי עֹשִׂיתִי [א] וְלֹכֵן רָאוּ לִי לָרַחַם עֲלֵיהֶם (ט"ד): יז בַּעֲזֹן בַּעֲצוֹ** הגזל שעשה

עיונים והארות

נפלא ב' תיבות רוח מלפני גי' משיח בן דוד והכתוב כמן חמר מה שדרש האי תנא כל' כי משיח בן דוד מתעכב על ונשמות אני עשיתי והוא רמז כפתור ופרח (ספר פרפראות לחכמה - ליקוטים).

א. ונשמות אני עשיתי- איתא ביבמות (ס"ג עמוד ב) א"ר אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנ' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ע"ש פי' רש"י ז"ל יעטוף ל' עכבה כמו העטופים כו' ע"ש, והנה ראה רמז

קִצְּפֹתַי כעסתי עליו **וְאַפְהוּ הִסְתֵּר** הסתרתי פני ממנו לבל אראה בצרתו (רש"י) **וְאַקְצָף**
ואכעס עוד להכביד הצרה עליו, כי **וַיִּלֶּךְ** לפני **שׁוֹבֵב** בסרוב ומרד ו**בִּפְרֵרְךָ** תאות **לְבָב** (מ"ד):
יח **דְּרָכָיו רָאִיתִי** שהוא נכנע כשבא עליו צרה (רש"י) **וְאַרְפָּאֶהוּ** רפאתיו מהמכות שהבאתי
עליו (ע"פ מ"ד) **וְאַנְהִיֵּהוּ** והדריך אותו בדרך ישרה שלא יחטא **וְאַשְׁלֵם נְהַמִּים** טובות שיתנחם
בהם (רד"ק) לעומת הצער שהיה לו **לוֹ וְלֹאֲבָלָיו** ולמצטערים בצרתו (מ"ד): **יט בּוֹרָא** אחדש אני
לו **נֵיב שִׁפְתֵּימִ** דיבור מחודש שיאמרו כולם מעתה בפיחם **שָׁלוֹם | שָׁלוֹם לָרָחוֹק**
לצדיק שנתיישן והורגל בתורתו ובעבודתי **וְלִקְרֹב** ולבעל תשובה שנתקררה עתה **אָמַר יְהוָה**
וְרָפָאתִיו מחולי נפשו ומכאובות גופו (רש"י): **כ וְהִרְשָׁעִים** שאין נותנים לשוב בתשובה ועומדים

עיונים והארות

מאת טוהר הנשמה העליונה, ונרצתה בזה יותר
מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו. והמשל
בזה, כי המלך יחמול על חניכיו ילידי ביתו
הקרובים אליו, והם מאצילי ארץ הנכבדים, ויתן
להם חנינה יותר מחמלתו על הרחוקים
והפחותים, ואמר "ונשמות אני עשיתי" - לקרבן
אל העליונים, אף על פי שהגוף והכל מעשי ידיו.
וכמוהו (שמות לב, טז): "והלוחות מעשה אלקים
המה". ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה (נדה
לא): "שלושה שותפים יש באדם - אביו ואמו
והקדוש ברוך הוא, ולפי שאין לאב ולאם
שותפות בנשמה, על כן אמר: "ונשמות אני
עשיתי". ואמרו: "ונשמות אני עשיתי" - יורה על
אמרו "כי רוח מלפני", כי ענינו כאשר בארנו.

ונשמות אני עשיתי - כ' השערי תשובה (שער
א' אות יג') וז"ל: ומדרגות התשובה
ומעלותיה לפי גודל המרירות ועוצם היגון. והיא
התשובה אשר תבא מדרך טוהר הנפש וזכות
שכלה, כי לפי שכלו וכפי אשר תפקח עיניו ירבו
ויעצמו במאד מאד יגוניו ברעיוניו על רוב עוניו,
כמו שנאמר (ישעיה נז, טז): "כי לא לעולם אריב
ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות
אני עשיתי" - ביאורו, כאשר יעטוף ויצטער הרוח
שהוא מלפני כי הוא מן העליונים, ויעטפו נשמות
אשר אני עשיתי, לא אריב עוד ולא אקצוף, כי
איך לא אחון וארחם על נפש יקרה אשר הוא
מלפני ונשמות אני עשיתי? על כן יקל העון כפי
אשר תכבד העבודה והאנחה עליו, כי היגון יבא

במרדם, הם **כִּיָּם** שבכל עת הוא **נִגְרָשׁ** [ב] מן הרוח ומתנדנד בגליו אל שפת הים **כִּי הַשְׁקֵט** ולישב במנוחה ומרגוע **לֹא יוֹכֵל** כי הרוח דוחפתו **וַיִּגְרָשׁוּ מִיָּמָיו** ומימיו הנדים הולכים ובאים לשפת הים סוחפים מקרקעית הים ליבשה **רָפֶשׁ וְטִיט** המסמן מעשה הרשעים והיינו שהרשעים לא ינוחו מהגרש העולם עד שימותו (רד"ק): **כֹּא אֵין שָׁלוֹם** כמו שאין שלום ברוחם, כן **אָמַר אֱלֹהֵי** שאין שלום **לְרָשָׁעִים** (מלבי"ם) כי לצדיקים ולבעלי התשובה אמר שיש שלום (רש"י):

א הקב"ה מצוה את ישעיה **קְרָא בְּנֵרוֹן** בקול רם ותוכיח את בני דורך **אֶל-תַּחֲשֹׁךְ** כלל, אלא תמיד קרא להם ואל תמנע (רד"ק) **פְּשׁוּפֵר הָרֵם** תגביה **קוֹלְךָ** כהגברת קול השופר שהולך וחזק (מלבי"ם) וכן שהולך למרחוק (רד"ק) **וְהִגֵּד לְעַמִּי פִשְׁעָם** [ג] במה הם פשעו בי ותוכיח אותם על זה (ט"ד) כי היו מראים את עצמם טובים והיו לא טובים (רד"ק) ואמר לעמי פשעם שיוכיחם על עבירות שבן אדם למקום **וּלְבֵית יַעֲקֹב חֲטָאתָם** החטאים שחטאו מצד שהם בית יעקב שהם עבירות שבין אדם לחבירו (מלבי"ם): **ב מראים עצמם כצדיקים כי וְאוֹתֵי יוֹם יִדְרָשׁוּן** [ד] כל יום מתפללים

עיונים והארות

בתלמוד, ששגת תלמוד עולה זדון (ב"מ ל"ג).
ד. **וְאוֹתֵי יוֹם יוֹם יִדְרָשׁוּן** - ר' אידי אבזה דר' יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא, והוה יתיב חד יומא באושפיזיה והדר אתי, והוי קרו ליה בר בי רב דחד יומא, איחלש דעתיה, והוה קרי לנפשיה שחוק לרעהו אהיה קורא לאילוח ויענהו. אמר ליה רבי יוחנן במטו מינך לא תענוש רבע, נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש, ואותי יום יום ידרושון, וכי ביום דורשין אותו

ב. **והרשעים כים** - אמר ר' אלכסנדר כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קמעא עוכרתו, שנאמר והרשעים כים נגרש, ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קמעא עוכרתו, אדם שאין בו אלא רביעית אחת על אחת כמה וכמה (ילק"ש).

ג. **והגד לעמי פשעם** - דרש רבי יהודה בר אלעאי והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות, ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות, והיינו דתנן, ר' יהודה אומר הוי זהיר

וְדוֹרְשִׁים אוֹתִי וְחוֹקְרִים אַחֲרֵי הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה הֵגַם שְׂאִינָם עוֹשִׂים אוֹתָם (מ"ד) **וְדַעַת דָּרְכֵי יִחְפָּצוּן**
 חֲפָצִים לְשֹׂאֵל הוֹרֵאת חֲכָמִים כִּאִילוֹ רוֹצִים לְקַיֵּימָם **כִּגְוִי אֲשֶׁר-צִדְקָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּט**
אֱלֹהֵיוֹ לֹא עָזַב כֵּן **יִשְׁאַלְלוּנִי** תַּמִּיד **מִשְׁפָּטִי-צֶדֶק** ואִין דַּעַתָּם בְּכָל לְקַיֵּימָם (רש"י)
קִרְבַּת אֱלֹהִים יִחְפָּצוּן וּמֵרָאִין עֲצָמָם כִּאִילוֹ הֵיוּ חֲרָדִים עַל הַמִּצְוֹת, אֲבָל לֹא כֵן הוּא (מ"ד):
 ג כְּשֶׁהֵם צָמִים וְאִינָם נִעְנִים, מִתְרַעְמִים וְאוֹמְרִים **לָמָּה צָמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ** עֲשִׂיתָ עֲצָמְךָ כִּאִילוֹ לֹא
 רֹאֶה אוֹתָנוּ כִּי אֵין אַתָּה מִקְבֵּל תְּפִלָּתֵנוּ **עֲנֵנוּ נַפְשָׁנוּ וְלֹא תִדַּע** ואִין אַתָּה מִשְׁגִּיחַ בְּנוֹ וְאוֹיְבֵנוּ
 מוֹשְׁלִים בְּנוֹ (רד"ק ומ"ד), וְהַתְּשׁוּבָה לָזֶה **הֵן בְּיוֹם עֲמָכֶם תִּמְצְאוּ-חֶפֶץ** כֹּל אֶחָד מִמְּכֶם
 מִחֲפֵץ לְמִצְוֵי דְבַר הַחֶפֶץ תֹּאוּהוּ וְחִשֵּׁק לְהִתְעַסֵּק בּוֹ לֹא לְהִרְגִּישׁ אֶת הַצּוּם (מ"ד) **וְכָל-עַצְבֵיכֶם** אוֹתָם
 הַנִּעְצָבִים עַל יָדֵיכֶם שֶׁהֵם בְּעָלֵי חוֹב שְׁלָכֶם **תִּנְגְּשׁוּ** תִּלְחֲצוּ בְיוֹם צוּמְכֶם (רש"י): ד **הֵן בְּאֵמַת לָרִיב**
וּמִצָּה תִצְוֶמוּ לְהִתְקוּסֵט זֶה עִם זֶה **וְלִהְיוֹת** אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ **בְּאַגְרָף רָשָׁע** בְּאִגְרוֹף
 שֶׁל רִשְׁעוֹת **לֹא-תִצְוֶמוּ** אִינְכֶם צָמִים **כִּיּוֹם** כְּמִשְׁפֵּט יוֹם הַצּוּם, אֲלֵא רַק **לְהִשְׁמִיעַ**
בְּמָרוֹם קוֹלְכֶם [ה] וְאִין אֶרְצָה כֹּזֵה דְבַר (רד"ק, ט"ד): ה **הַכֹּזֵה יִהְיֶה צוּם**
אֲבִתְרָהוּ [ו] הֵאֵם צוּם כֹּזֵה כְּמוֹ שֶׁאַתָּם צָמִים אֲנִי אֲבַחֵר בּוֹ, וְחוֹזֵר וּמִפְרֵשׁ **יוֹם עֲנֹת אָדָם**

עֵינִים וְהָאֲזָנוֹת

ו. **הַכֹּזֵה** צוּם אֲבַחֲרֵהוּ - יָדוּעַ כִּי הַתְּעֵנִית סִיבָה
 גְּדוּלָה לְהַכְנִיעַ הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית (שְׂבָאדָם), כִּי
 יָדוּעַ שִׁישׁ בְּאָדָם שְׁלוֹשׁ נִפְשׁוֹת, (א) נֶפֶשׁ
 הַבְּהֵמִית, (ב) נֶפֶשׁ הַצּוּמָחַת, (ג) נֶפֶשׁ הַשְּׂכֵלִית, כִּי
 הָאָדָם מִטְבָּעוֹ כֹּאשֶׁר יִחְסֹר לִחְמוֹ רָגַע שֶׁהוּא צָרִיךְ

וּבִלִּילָה אֵין דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ, אֲלֵא כֹל הָעוֹסֵק
 בַּתּוֹרָה אֵפִילוֹ יוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה לִשְׁמָהּ, מַעֲלָה
 עָלָיו הַכְּתוּב כֹּאֵלּוֹ עוֹסֵק כֹּל הַשָּׁנָה כּוֹלָה
 (חֲגִיגָה ה').

ה. וְרִשְׁי בָּאֵר בַּעֲנִין אַחֵר.

נִפְשׁוּ האם העיקר שהאדם יענה עצמו בתענית (מ"ד) **הִלְכֶּה שְׂמֵא לְכוּף בְּאַגְמֹן** [כמחט הכפופה]
רֹאשׁוֹ אני צריך (רש"י) **וְשָׁק וְאַפֶּר יָצִיעַ** תחתיו **הִלְזָה** האם ליום זה **תִּקְרָא** אותו
יוֹם צוֹם וַיּוֹם רָצוֹן לַיהוָה וכי הוא יהיה לרצון לפני ה': **וְהִלּוֹא זֶה** הרי אלו מעשים
 חיצוניים שבאו לעורר הלבבות ובלי התעוררות הלב אינם מועילים כלל (טלבי"ם) אלא הוא הענין האמיתי של
צוֹם אֲבִתְרָהוּ שאבחר בו, והוא שִׁפְתָּתָה ביום ההוא (מ"ד) **חֲרָצְבוֹת** קשרי הַרְשָׁע
 שבלב (מהרי"ק), ולא לעשותם עוד, **הִתַּר קִשְׁרֵי אֲגָדוֹת מוֹטָה** עצי העול אשר הוכנו להשים על
 צוארי העניים **וְשִׁלַּח** העבדים הַרְצוּצִים [השבורים] להיות **חֲפָשִׁים** (רד"ק)
וְכָל-מוֹטָה תִּנְתְּקוּ ולא תוסיפו לעשות בהם שום עבודה (מ"ד): **וְהִלּוֹא פָּרֶם** תפרוס
 לחם ותתן **לָרֹעֵב לַחֲמֹךְ** [ז] **וְעֲנִיִּים מְרוֹדִים** המטולטלים (רד"ק) אשר אין להם מקום לחסות

עיונים והארות

קודש יהיה לכם, ועניתם את נפשותיכם".
ואומר רבינו בחיי (כד הקמח ערך תענית):
 ועיקר עינוי הנפש אינו רק בצום
 ותענית, אלא יענה האדם את נפשו מן ההרהור
 הרע, ועל כן הנביא ישעיה (לעיל פסוק ד): "הן
 לריב ומצה תצמומו..." "ובפסוק ה' אומר הנביא
 "הכזה צום אבחרהו" - רוצה לומר, כי עינוי הגוף
 בלבד מבלי עינוי הנפש אינו כלל "יום רצון לה"
 - אלא כמובא בפסוק הבא.

ז. **הלא** פרוס לרעב לחמך - (עיין במסכת בבא
 בתרא דף ט:). אמר רבי יצחק הנותן פרוטה
 לעני מתברך בשש ברכות... והמפייסו בדברים
 מתברך באחת עשרה ברכות... ומובא בספר מעם
 לועז פרשת ראה (פרק טו, ח): ואף על פי שאמרו

אליו, יהרסו כוחותיו, וכאשר יצום ויתענה, הכוח
 הבהמי יחלש והחומר מדלדל, ובאותה שעה יהל
 (יפיץ) עליו אור השכל, ויכווין אל האמת ותהיה
 עבודתו רצויה ותפילתו מקובלת. ולכן ציוותה
 התורה ביום דין הנפשות להתענות, והוא יום
 הכפורים, לפי שהמאכל והמשתה סיבה לגסות
 הטבע ולגודל הלב, וכתוצאה מזה עלול הוא
 שישכח את השם, וכענין הכתוב (הושע יג, ו):
 "שבעו וירום לבם על כן שכחוני" ומכיוון שהיום
 ההוא מיוחד לכפרת עוונות ולדיני הנפשות, אין
 מן הראוי שיתעסק אדם בדבר שיוכל למנוע
 ממנו הכפרה ההיא. ולכן נצטוינו בעמי הנפש
 ביום המקודש ככתוב (ויקרא כג, כז): "אך בעשור
 לחודש השביעי הזה, יום הכפורים הוא מקרא

בו תָּבִיא בַּיִת לַבֵּית כִּי-תִרְאֶה עָרֶם שֶׁאֵין לוֹ בְּגָדִים וְכִסִּיתוֹ תֵּן לוֹ מִשְׁלַךְ בְּגָדִים

לַלְבוּשׁ (מ"ד) וּמִבְשָׂרָךְ מֵאֲחִיד וּמִקְרוֹבִיךְ (רש"י) לֹא תִתְעַלֵּם [ה] לֹא תַעֲלִים עֵינֶיךָ (ת"י) וְלֹא

עיונים והארות

לעולם לא תהא מצות עני קלה בעיניך, שהפסדה עשרים וארבע קללות, ומתן שכרה כ"ד ברכות. עשרים וארבע קללות מנין, תוקד עליו רשע וגו' וכל ענינא, וכל כך למה, יען אשר לא זכר עשות חסד. ומתן שכרה כ"ד ברכות, דכתיב הלא פרוס לרעב וגו' אז תתענג על ה' הרי י"ד, ואלין עשר אחרונייתא הן אינון גבי יעקב דכתיב והאכלתין נחלת יעקב אביר, יעבדון עמים וישתחוו לך לאומים וגו' (ויק"ר ל"ד).

א"ר סימון הלא תפרוס אין כתיב כאן אלא פרוס, כבר היא פרוסה, מראש השנה נגזר על האדם מה שהוא משתכר, ומה שהוא מתחסר...

ותפק לרעב נפשך - אם זכיתם לרעבו של יעקב, ואם לאו לשבעו של עשו. ועניים מרודים תביא בית אלו שהם עניים מנעוריהם, אמר ר' יצחק כהדין סמיה דקריין להון סגיא נהורא. ועניים מרודים אלו הם אבליים מרי נפש, שנפשם מרה עליהם, כי משמחם יין, דכתיב ויין למרי נפש, לכך נאמר מרודים תביא בית. דבר אחר אלו תלמידי חכמים שנכנסים לבתי עמי הארץ ומריון אותם מדברי תורה.

ה. ומבשרך לא תתעלם - בר קפרא אמר הוי רואה בשרו כבשרך, שאין לך אדם שאינו בא למדה זו, אם לא הוא בא בנו או בן בנו. דבר אחר ומבשרך לא תתעלם, רבי יעקב בר אחא ורבי אלעזר זו גרושתו...

שגדול המפייסו יותר מן הנותן לו, כל זה אמור אם אין כסף לתת לו, אבל אם יש לו כסף לתת ואינו נותן, לא די שאינו מתברך, אלא חטא הוא בידו, ככתוב (דברים טו, ט): "וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

הלא פרוס - אמר רב הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות, אי תימא קרא ואי תימא סברא, אי תימא קרא, הכא כתיב הלא פרוס לרעב לחמך, פרוס כתיב, והכא כתיב כי תראה ערום וכסיתו לאלתר, אי תימא סברא, האי קא מבזי והאי לא קא מבזי, רב יהודה אמר בודקין לכסות ואין בודקין למזונות, אי תימא קרא אי תימא סברא, אי תימא קרא הכא כתיב הלא פרוס לרעב לחמך, והכא כתיב כי תראה ערום וכסיתו, כשיראה לך, אי תימא סברא, האי מצטער והאי לא מצטער (ב"ב ט). א"ר יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך ב"א ברכות, הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, דכתיב הלא פרוס לרעב לחמך וגו' אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקן וגו', אז תקרא וה' יענה וגו', אז תתענג על ה'. והמפייסו בדברים מתברך ב"א, דכתיב ותפק לרעב נפשך, ונפש נענה תשביע, וזרח בחושך אורך ואפלתך כצהרים, ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לך גדר פרץ וגו'.

רבי יהודה ורבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי,

תתכסה לבל יראוך (מ"ד): וְכַאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כֵן אֲנִי יִבְקַע פִּשְׁחָר אֹרֶךְ יאִיר אור הצלחתך
 כעמוד השחר שהולך ומאִיר (רד"ק) וְאַרְכָּתָּךְ וּרְפּוּאָתָךְ (רש"י) מְהֵרָה תִּצְמַח [ט] וְהִלָּךְ
 לְפָנֶיךָ צִדְקָךְ והצדקה שעשית היא תלך לפניך להוליכך לג"ע, וּכְבוֹד יְהוָה יֵאֲסַפְךָ
 [י] יֵאֲסוּף אוֹתָךְ אֶל צָרוֹר הַחַיִּים לָגֵן עֵדֶן מְקוֹם הַצִּדִּיקִים (מ"ד): ט אֲנִי כַשְׁתִּיב מַעֲשִׂיךָ (רד"ק) תִּקְרָא

עיונים והארות

וכמה שתתמלא עלינו רחמים. באותה שעה ירדו גשמים ונתרווח העולם (ויק"ר ל"ד).

ט. וארוכתך מהרה תצמח - רפואתך אם בא עד עתה עליך רעה בגופך או בממונך, עתה בהטיבך מעשיך תצמח רפואתך מהרה כצמח האדמה שהולך וגדל כן תהיה הצלחתך זה יהיה בעולם הזה ובעולם הבא (רד"ק).

י. אֲנִי יבקע כשחר אורך - א"ר ירמיה בן אלעזר אפילו אותה שכתוב בה והארכת ימים, וארוכתך מהרה תצמח, והלך לפניך צדקך, וכל מה דאת לעי עם גרמך את לעי, לפיכך כבוד ה' יאספק (ילק"ש)

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו בעולם הבא, שנאמר והלך לפניך צדקך, וכל העושה עבירה אחת בעולם הזה מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין (סוטה ו').

שלשה אוהבים יש לו לאדם, בניו ובני ביתו, וממונו, ומעשיו הטובים. בשעת פטירתו מכניס בניו ובני ביתו ואומר בבקשה מכם הצילוני מדין המות הרע הזה, והם משיבים לו ואומרים, אין שלטון ביום המות, לא כך כתיב אח לא פדה יפדה איש. והוא מכניס ממנו ואומר הצילני, והוא משיב לו לא יועיל הון ביום עברה. והוא

קריביה דר' יוחנן הות להו אתת אבא דהות צריכה רפואה כל יומא, אתו לקמיה דרבי יוחנן אמר להו זילו קוצו לה מידי לרפואה, אמר רבי יוחנן עשינו עצמינו כעורכי הדיינים, מעיקר סבר מבשרך לא תתעלם, ולבסוף סבר אדם חשוב שאני (כתובות נ"ב).

ביומיה דר' תנחומא צריכין ישראל למטרא, אמרין ליה גזור תעניתא דניחות מטרא, גזר תעניתא פעם ראשונה ושניה ולא ירדו גשמים, בשלישי על דרש כל עמא יפלוגון מצוה. חד גבר נסב מן מה דהוה גו ביתיה ונפק למפלג גו שוקא. פגעת ביה משבקתיה (גרורות), אמרה ליה זכי בי, דמן ההוא יומא דנפקת ההיא אתתא מגו ביתך לא חמית טב, כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה, על שם ומבשרך לא תתעלם. חזא בהו חד גברא אזל ואמר ליה לרבי תנחומא רבי, מאי את יתיב הכא ועבירה הכא... אמר ליה ולא את דרשת כל עמא יפקון ויפלוגון מצוה, ונסיבית ממה דהוה גו ביתא ונפקת למפלג בו שוקא, ופגעת בי משבקתי... באותה שעה הגביה עיניו לשמים ואמר, אם בשר ודם אכזרי שאין לה עליו מזונות, כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה, אנו שאנו בניך בני בחוניך, בני אברהם יצחק ויעקב, ומזונותינו עליך, על אחת כמה

לְה' וַיְהִינָה יַעֲנָה [יא] ימלא בקשתך, וכפל ואמר הַשָּׁנֶה תַּצַּעַק וּתְתַחֲנַן וַיֹּאמֶר וְהִקְבִּינָה
 יֹאמֶר הַנִּגְנִי מִכֵּן אֲנִי לְמִלֵּא חֶפֶץ, וְכָל זֶה בִּתְנָאִי אִם-תִּסִּיר מִתּוֹכָךְ מוֹטָה אֶת הָעוֹלָם
 שֶׁהֻצַּבְתָּ עַל צוּוֹאֵרֵי הָעֲנִיִּים, וְגַם תִּפְסִיק שְׁלַח אֶצְבֶּע אֶצְבַּע מֵאֲשִׁימָה כִּלְפֵי חֲבִירְךָ וְלֹא תִרְיֵב עֵינָיו
 וְדַבֵּר-אִוָּן וְכֵן לֹא תִדְבֹר עִמּוֹ דְּבָרֵי עוֹשֵׁק וְרִיב (רד"ק וט"ד): * וְתִפְקַן וּתוֹצִיא לְרָעִב
 נֶפֶשׁךָ אֶת רִצּוֹנְךָ הַטּוֹב לְרַעַךְ כְּלוּמֹר כִּשְׁתַּפְּרוּשׁ אֶת לַחֲמֹךְ תַּעֲשֶׂה זֹאת בְּרוּחַ נְדִיבָה וּבִהְסָבֶרֶת פָּנִים (רד"ק)
 וְתִדְבֹר עִמּוֹ בִּתְנַחוּמֵי דְּבָרִים טוֹבִים (רש"י) וְנִפְשׁ נַעֲנָה הַמַּעֲנוּהָ בְּרַעֲב (ת"י) תִּשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ ע"י
 שְׁתִּיתָן לוֹ כְּדֵי שִׁבְעָה, אִזּוֹ כִּשְׁתַּהֲיָה בְּעוֹלָם חֲשַׁכַּת צָרוֹת וְזָרַח בַּחֲשֶׁךְ יוֹרָח אוֹרְךָ וְלֹא תִהְיֶה נִכְלָלָה
 עִמָּהֶם בְּצִרְתָּם (ט"ד) וְאַפְלַתְךָ וְאִם יִהְיֶה לְךָ אַפְלָה וְצָרָה כְּצִצְהָרִים וְזָרַח עֲלֶיךָ אוֹר כְּצִהָרִים (רד"ק)
 בְּהוֹרַחַת אוֹר הַיְּשׁוּעָה (ט"ד): * יֵאָ וְנִחַךְ יִנְהַג אוֹתְךָ (ת"י) יִהְיֶה תָמִיד בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַשְׁבִּיעַ
 בְּצִחְצֻחוֹת נֶפֶשְׁךָ כֹּאשֶׁר יִהְיֶה בְּעוֹלָם יוֹבֵשׁ וְצִמְאוֹן יִשְׁבִּיעַ אֶת נֶפֶשְׁךָ שֶׁלֹּא תִחְסֹר כָּל טוֹבָה
 וְעֲצֻמְתֶּיךָ יִחְלִיץ יִבְרִיא וִיחַזֵּק (ט"ד) וְהִיִּיתָ שֶׁבַע מְטוֹבָה כְּגֵן רָוָה הַשְּׁבַע מִן הַמֵּיִם
 וְכִמוֹצָא וְכִמְקוֹר מַיִם אֲשֶׁר אִפִּילוֹ בַּעַת הַיּוֹבֵשׁ לֹא-יִכָּזֵב לֹא נִפְסָקִים מִיָּמִיו [יב]

עיונים והארות

הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה, כמו דאמר תקרא ואנכי אענה (יבמות ס').

אם תסיר מתוכך מוטה אלו שטרות פרועים, שלח אצבע ודבר און, דבר המלכות אין הוה אזיל בהדא עבדיה יזיל בהדא.

יב. והיית כגן רוח זה גן, וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, זה עדן, ובנו ממך חרבות עולם,

מכניס מעשיו הטובים ואומר להם הצילוני, והם אומרים לו עד שלא תבא הרי אנו מקדימין לך, שנאמר והלך לפניך צדקך, וכתוב וצדקה תציל ממות (פרד"א).

יא. אז תקרא וה' יענה - שנו רבותינו האוהב את שכונו והמקרב את קרוביו, והנושא בת אחרות, והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו, עליו

(רד"ק ומ"ד): יב וּבְנֵי בגלל מעשיך הטובים היוצאים מִמֶּךָ יבנו את חֲרָבוֹת עוֹלָם שהיו חרבות
 זמן רב מוֹסְרֵי היסודות שנפלו דוּר-וְדוּר בימי הדורות תִּקְוָמָם אותם במעשיך הטובים
 וְקָרָא לָךְ בני העולם יקראו לך גִּדְרֵךְ פֶּרֶץ [יג] [מקום הפרוץ והשבור (מ"ז)] כי בזכותך ובמעשיך
 הטובים וגדרו הפרצות ויקראו לך גם מְשִׁיב מְשִׁיב נְתִיבוֹת הַדְּרָכִים לְשַׁבָּת להיות מיושבות
 באנשים כי מפני ישיבת הערים ישובו ג"כ הַדְּרָכִים (רד"ק) [יד]: יג אִם-תָּשִׁיב מְשַׁבָּת רִגְלֶךָ
 מַלְכַת חוץ לַתְּחוּם ותמנע גם מַעֲשֵׂוֹת חֲפָצֶיךָ מלאכות האסורות בַּיּוֹם קִדְשֵׁי וְקָרָאתָ
 לְשַׁבָּת עֲנָג להתענג ולהתפנק בו לְקִדּוּשׁ יְהוָה ליום השבת תקרא יום קדוש שהקב"ה קידש
 אותו, וכן תעשהו מִכְבֶּד מבלי לעשות בו מלאכת חול וּכְבֹדָתוֹ מַעֲשֵׂוֹת דִּרְכֶיךָ שלא
 תעשה בו עסקיך וענייך מִמְצוֹא חֲפָצֶךָ וְדִבְרֶךָ דְּבַר [טו] לא ידבר בשבת בחפציו שרוצה

עיונים והארות

עמד בפרץ. משובב נתיבות לשבת, אמר ר' יהודה
 בר סימון העני הזה יושב ומתרעם מה אני ומה
 פלוני, הוא יושב בביתו ואני יושב כאן, פלוני ישן
 על גבי מטה ואני ישן על הארץ, ועמדת אתה
 ונתת לו, מעלה אני עליך כאלו נתת שלום ביני
 לבינו, שנאמר או יחזק במעוזי יעשה שלום לי
 (ילק"ש).

יד. ובת"י כתב ויקרון לך מקיים ארחא דתקנא
 מתיב רשיעא לאורייתא.

טו. אם תשיב משבת רגליך - תנא לא יטייל אדם
 בתוך הכרך בשבת על מנת שתחשך ויביא
 פירות, ולא לתוך המדינה על מנת שילך לבית
 המרחץ, ואסור לאדם לצאת בתוך כרמו בשבת
 ולידע מה היא צריכה. מעשה בחסיד אחד שיצא

ר' טרפון אמר לו לרבי עקיבא שקול שיתא
 קנטרין דכסף וזבון לן חדא אוסיא (שדה) ונהוה
 מתפרנסין מינה ולעיין באוריתא, נסבינון ופלגינון
 לספרייא ולמתנייא ולאילין דילפון באוריתא.
 בתר יומין קם עמיה ר' טרפון, אמר ליה זבנת
 ההוא אוסיא, אמר ליה אין, אמר ליה ולית את
 מחמייתא (מראני), נסביה ואחמתיא לספריא
 ולמתנייא, אמר ליה אית בר נש דלעי מגן אפוכי
 הן הוא, אמר ליה גבי דוד שנאמר פזר נתן
 לאביונים (ילק"ש).

יג. וקורא לך גודר פרץ - רבי אבין בשם רבי
 ברכיה סבא אמר הקב"ה הפרצה הזאת היתה
 עלי לגודרה, ועמדת וגדרת, מעלה אני עליך
 כאותו שעמד בפרץ, דכתיב לולי משה בחירו

לעשותם בחול ואמרו חפצין אסורים הא חפצי שמים מותרים (רד"ק וי"ד): יד כשתעשה כן **אז תתענג**

עיונים והארות

אמרתי זו תהא לשבת, אמרתי לו ברוך המקום שזיכך לך, (ראה שם גם הספור של יוסף מוקיר שבת).

לקדוש ה' מכובד - אמר רב המנונא זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה.

וכבדתו - רב אמר להקדים, ושמואל אמר לאחר. אמרי ליה בני פפא בר אבא לרב פפא כגון אנן דשכיחא לן בשרא כל יומא במאי נשנייה, אמר להו אי רגילתו לאקדומיה אחרוה, ואי רגילתו לאחרי אקדמוה...

וכבדתו מעשות דרכיך - שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, כי הא דר' יוחנן קארי למאניה מכבדותי. מעשות דרכיך, שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול...

ממצוא חפצך - חפצין אסורין חפצי שמים מותרים. ודבר דבר, שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. ודבר דבר, דבור אסור הרהור מותר. דבר אחר וקראת לשבת עונג זה שבת, לקדוש ה' מכובד זה יום הכפורים, וכבדתו זה יום טוב הראשון של חג, מעשות דרכיך זה חולו של מועד (שבת ק"ג, ויק"ר).

ממצוא חפצך ודבר דבר - מכאן שאסור לו לאדם לבקש חפציו בשבת, ר' זעירא בעא קמי ר' חייא בר אבא אילין דאמרין רוענו זוננו פרנסנו בשבת מהו, אמר לו טופס ברכות כך הוא. ודבר דבר, אימיה דרשב"י כד הות משתעיא מותר מיליא בשבתא, הוה אמר לה אמי שבתא הוא, והוות שתקא.

לתוך כרמו בשבת וראה שם פרצה גדולה וחשב עליה לגודרה בשבת, אמר הואיל וחשבתי עליה לגודרה בשבת חס ושלום איני גודרה עולמית, מה פרע לו הקב"ה, זימן לו אילן אחד של נצפה ועלה בתוכה, והיה מתפרנס ממנה כל ימי חייו (ילק"ש).

וקראת לשבת עונג - אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו, שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך, עונג זה איני יודע מהו, כשהוא אומר וקראת לשבת עונג, הוי אומר זה עונג שבת. במה מענגו, אמר רבי יהודה בריה דרבי שמואל בר שילת משמיה דרב בתבשיל של תרדין, ובדגים גדולים ובראשי שומין, ורב חייא בר אסי אמר רב אפילו בדבר מועט ולכבוד השבת עשאהו הוי עונג, מאי היא א"ר יהודה כסא דהרסנא.

בעא מיניה רבי מרבי ישמעאל ב"ר יוסי עשירים שבארץ ישראל במה הם זוכים, אמר ליה בשביל שמעשרים, שנאמר עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר... ושבשאר ארצות במה הם זוכים, בשביל שמכבדים את השבת, דאמר רבי חייא פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית אחד בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב בשש עשרה בני אדם, ושש עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו, וקערות וקיתוניות וצלוחיות של כסף קבועות בו, ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים, וכשהם מניחים אותו אומרים לה' הארץ ומלואה, וכשהם מסלקים אותו אומרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, אמרתי לו במה זכית לכך, אמר לי קצב הייתי, וכל בהמה שהיתה נאה

עַל-יְהוָה [טז] כִּי יִשְׁפִּיעַ עָלֶיךָ רֹב טוֹבָה וְתוֹכָה לַעֲוֹג רֹחַנִי (רד"ק) וְהִרְכַּבְתִּיךָ

עַל-בְּמֹתֵי אֶרֶץ תַּעֲלֶה מַעֲלָה מַעֲלָה מְכֹל הָעֲנִינִים הַחוֹמְרִים (ע"פ רד"ק בשם רס"ג) וְהִאֲבִלְתִּיךָ

לֶךְ תִּהְיֶה הָאֶרֶץ, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (ט"ד) שֶׁהִיא נִחְלָתָ יַעֲקֹב אָבִיךָ נִחְלָה בְּלִי מִצָּרִים כִּמ"ש וּפְרִצַת

יָמָה וּקְדָמָה צְפוֹנָה וְנִגְבָּה (רש"י) בְּכִי פִי יְהוָה דְּבָר וְהוּא יִקְיִים הַבְּטַחְתּוֹ (רד"ק):

עיונים והארות

כיעקב, דכתיב ביה ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. רב נחמן בר יצחק אמר ניצל משעבוד מלכיות, כתיב הכא והרכבתיך על במתי ארץ, וכתיב התם ואתה על במותימו תדרוך (שבת קי"ח).

טז. אז תתענג על ה' - א"ר יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלא מצרים, שנאמר אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, לא כאברהם דכתיב ביה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, ולא כיצחק דכתיב ביה כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא

ביאור ההפטרה

מנחה של יום כיפור

הקשר ליום הכיפורים

בהפטרה מסופר בענין התשובה שאנשי נינוה שבו מרשעתם, וע"י כך ביטל ה' את הגזרה שגזר להשמידם, וזה מענין יום הכפורים שהוא יום תשובה ומחילה וביטול גזרות רעות.

התוכן

ה' נראה ליונה הנביא ואמר לו, שיקום וילך לנינוה שאנשיה היו רשעים, ויאמר להם את הנבואה שימסור לו אחר כך.

יונה הבין שמטרת הנבואה, היא להחזירים בתשובה, וחשש מכך כי אם יחזרו יהיה זה קטרוג על עם ישראל שעד עתה לא חזרו בתשובה, לכן החליט לברוח לתרשיש, שהיא חוצה לארץ ושם לא תשרה עליו הנבואה ואנשי נינוה יאבדו ברשעתם, ולכן שכר אוניה והפליג בה לכיוון תרשיש, אך ה' הביא רוח סערה, והאוניה עמדה לטבוע.

כל הנוסעים התפללו לאלילים שלהם ללא הועיל, ואז רב החובל ניגש ליונה וביקש ממנו שיתפלל לה' אולי יבטל את הגזרה והים ינוח מזעפו.

אחר כך עשו גורל לדעת בעבור מי באה הצרה הזו והגורל נפל על יונה. הוא סיפר להם שברח מה' וביקש שיזרקו אותו לים, הם ניסו מספר פעמים להורידו לים, ואז הים נח. וכשהעלו אותו, שוב הים סער. אז ידעו שהדבר מאת ה', זרקו אותו לים ומיד נח הים מקצפו, נוסעי הספינה יראו מה' נדרים וזבחו זבחים לה',

כשנזרק יונה לים, בא דג זכר ובלע אותו וכשראה ה' שאינו מתפלל, נתן בלב הדג להקיא אותו ואז באה דגה שהיתה בהריון ובלעה אותו, ובצר לו התפלל לה' שיציל אותו ממות זה, ה' שמע את תפילתו ונתן בלב הדגה שתקיא אותו ליבשה.

אחרי כן נראה ה' שנית ליונה, וביקשו ללכת לנינוה ולהכריז שעוד ארבעים יום ונינוה תיחרב בגלל רשעת יושביה, השמועה הגיעה עד למלך,

מיד קרע את בגדיו ולבש שק ואפר, גזר על התושבים שיצומו ויתפללו לה' שיבטל את הגזרה הרעה, ואכן ה' שמע את תפילתם, וניחם על הרעה שעמד לעשות להם.

כשנודע הדבר ליונה כעס מאוד כי עתה יהיה קטרוג ח"ו על עם ישראל, גם חשש שיחזיקו אותו לשקרן על שלא נתקיימה נבואתו ומתוך כעסו ביקש מה' שימיתו.

יונה יצא מחוץ לעיר ובנה לו סוכה לשבת בה, ה' הצמיח לו קיקיון עשב שעליו גדולים ורחבים והיה לו צל על ראשו, והיתה ליונה שמחה גדולה על כך,

אחרי כן הביא ה' תולעת שחתכה את העשב ממקום יניקתו, העשב התייבש מיד, השמש הכתה על ראשו, התעלף וביקש למות.

אמר לו ה' יתברך: אתה יונה חסת על קיקיון שלא עמלת בו ולא גידלת אותו ואיך אתה חושב שאני לא אחוס על נינוה עיר גדולה, שיש בה הרבה תושבים וילדים קטנים, שלא טעמו טעם חטא, ויש בה גם בהמה רבה.

ועתה ששבו בתשובה ברור שארחם עליהם, כי כך דרכו של ה' לסלוח עוון למי ששב בתשובה, ואז עוונותיהם של השבים לא יזכרו כי ישכחו כאילו הושלכו למצולות ים, וההבטחה שה' הבטיח לאבות יקיים אותה לבניהם כפי שנשבע להם בימי קדם.

כל ספר יונה, פרק א' - פרק ד'. מיכה פרק ז' פסוק י"ח - כ'

וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה בֶן-אֲמֹתִי לֵאמֹר [א]: כֹּוֹם לְךָ

אֶל-נִינּוּהַ הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ תוֹכִיחַ אוֹתָם [ותגיד להם את קריאתי (רש"י)]

כִּי-עָלְתָה רָעָתָם הָרַעָה שֶׁהֵם עוֹשִׂים לְפָנַי לְקַטֵּר עֲלֵיהֶם (ט"ד): וַיֵּקָם יוֹנָה לְבָרָחַ

עיונים והארות

מלך אשור, וכבר היה אשור מושל עליהם, לכן אמר לו ה': "קום לך אל נינוה".

וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יוֹנָה בֶן אֲמֹתִי לֵאמֹר - רבי לוי ורבי יהודה בר נחמיה הוו נסבין תרתין סלעין מטול מצמתא קהלא קומי דרבי יוחנן, על ר"ל ודרש יונה בן אמתי מאשר היה, הדא הוא דכתיב אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון, וכתיב קום לך צרפתה אשר לצידון וגו' הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך, ותני רבי אליעזר יונה בן אמתי בן צרפית אלמנה היה. על ר' יוחנן ודרש, יונה בן אמתי בן זבולון היה, דכתיב ויעל הגורל השלישי לבני זבולון, וכתיב משם גתה חפר, וכתיב יונה בן אמתי מגת החפר. בשבת חורין א"ר לוי יפה למדני רבי יוחנן, אמו מאשר ואביו מזבולון, שנאמר זבולון לחוף ימים ישכון וירכתו על צידון, ירך שיצא ממנה עד צידון היתה, וכתיב וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש, הוי והוא לחוף אניות (ירושלמי דפרק החליל).

אמר רבי יונה יונה בן אמתי מעולי רגלים הוא, ונכנס לשמחת בית השואבה ושרתה עליו רוח הקדש, ללמדך שאין השכינה שורה אלא על לב שמח, שנאמר והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.

א. מובא במדרש תהלים (כו, ז) יונה בן אמתי היה בן צרפת האלמנה, והיה צדיק גמור, נצרף (זקק מכל עוון) בבליעת דגים ובמצולות ימים, ולא מת, אלא (יונה ב, יא): "ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה", ונכנס בחייו בכבודו לגן עדן.

וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יוֹנָה - כתב המלבי"ם: אמרו חז"ל (ירושלמי מסכת סוכה פרק ה' הלכה א'): יונה בן אמתי היה מצד אמו משבט אשר והוא היה בן האשה האלמנה שכלכלה את אליהו, ואשר החייה אותו אליהו, ומצד אביו היה משבט זבולון כמו שכתוב (מלכים"ב יד, כה): "כדבר ה' א-להי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא, אשר מגת החפר", וגתה חפר היה בגבול זבולון (יהושע יט, יג, בגבול נחלת שבט זבולון): "ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר...", ומבואר (בספר מלכים"ב ט, א): "ואלישע הנביא קרא לאחד מבני הנביאים (אמרו חז"ל: יונה בן אמתי היה) שימשח את יהוא בן יהושפט בן נמשי למלך אל ישראל...", וכן נבא לירבעם בן יהואש שישב את גבול ישראל מלבוא חמת עד נחל הערבה, וכל זה לא הועיל, כי ישראל לא שבו בתשובה, עד שהיו מוכנים ללכת בגלות על ידי

תרשישה [ב] [ים ששמו תרשיש] הוא חוץ לארץ [והיא תונים (אב"ע)] ששם אין הנבואה שורה (רש"י)

עיונים והארות

הביא עליה רוח סערה והחזירה ליפו, וראה יונה ושמוח שמחה גדולה, ואמר עכשיו אני יודע שדרכי מיושרת לפני, אמר להם ארד עמכם, אמרו לו הרי אנו הולכים לאיי הים תרשישה, אמר להם אף על פי כן, בשמחת לבו של יונה הקדים ונתן שכרה, שנאמר ויתן שכרה וירד בה. פרוש לים, עמד עליהם רוח סערה מימינם ומשמאלם, וכל האניות עוברות ובאות בשלום ובשתיקה, ואותה אניה בצרה גדול וחשבה להשבר. ר' חנינא אומר משבעים לשון היו באניה, וכל אחד אלוהו בידו ומשתחוים ואומרים נקרא איש אל אלוהו, והאל אשר יענה ויציל הוא האלהים, וקראו ולא הועילו מאומה. יונה בצרת נפשו נרדם ויעף לו. בא אליו רב החובל, אמר לו אנו עומדים בין מות לחיים ואתה נרדם, מאיזה עם אתה, אמר לו עברי אנכי, אמרו לו שמענו שאלקיך גדול, קום קרא אל אלקיך אולי יעשה לנו ככל נפלאותיו שעשה בים, אמר להם בשבילי צרה זאת, שאוני והטילוני אל הים. א"ר שמעון עדיין לא קבלו עליהם להשליכו לים עד שהפילו גורלות ונפל הגורל על יונה. מה עשו, נטלו כלים שבאניה והשליכו לים להקל מעליהם ולא הועילו, רצו לחזור ליבשה ולא יכלו, נטלו את יונה והעמידוהו על ירכתי הספינה, אמרו, רבון העולמים אל תתן עלינו דם נקי, שאין אינו יודעים מה מעשה של זה האיש, הטילו אותו עד ארכובותיו והים עומד מזעפו, נשאו אותו אצלם והים הולך וסוער, הטילו אותו עד טבורו, והים עומד מזעפו, נשאו אותו אצלם והים עומד וסוער, הטילו אותו על צוארו וכו', עד שהטילו כולו, שנאמר וישאו את יונה (פדר"א).

ב. לברך תרשישה - א"ר נתן לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים, שנאמר שאוני והטילוני אל הים, וכן אתה מוצא באבות ובנביאים שנתנו נפשם על ישראל. במשה מהו אומר, ועתה אם תשא חטאתם וגו', ואם ככה את עושה לי הרגני וגו'... תניא ר' אליעזר אומר, בחמישי נהפכו מי מצרים לדם... בחמישי ברח יונה מפני אלקים, ולמה ברח, שפעם ראשונה שלחו להשיב את ערי ישראל ועמדו דברי, שנאמר הוא השיב את ערי ישראל, פעם שנית שלחו על ירושלים להחריבה, כיון שעשו תשובה עשה הקב"ה ברוב רחמיו ונחם על הרעה ולא החריבה, וקראו אותו נביא השקר. פעם שלישית שלחו אל נינוה להחריבה, דן יונה בינו לבין עצמו ואמר, יודע אני שהגוים קרובי תשובה הם ויעשו תשובה, ומשלה רוגזו על ישראל, ולא די שישאל קורין אותי נביא השקר, אלא אף עובדי אלילים קורין אותי נביא השקר, אברח למקום שאין כבודו שם. משל למלך בשר ודם שמתה אשתו כשהיא מניקה, ובקש אשה מניקה להניק את בנו, מה עשה, קרא למניקתו להניק את בנו כדי שלא יאבד ברעב, מה עשתה מניקתו של מלך, הניחה את בנו וברחה, כיון שראה המלך כך שלח אגרת לתפשה ולחבשה בבית האסורין ולהורידה למקום שיש בו נחשים ועקרבים. לימים עמד המלך על פי הבאר והיתה בוכה וצועקת למלך, נתגלגלו רחמי המלך עליה והפקיד המלך להעלותה ולהחזירה. כך יונה, כיון שברח מן הקב"ה הסגירו בים במעי הדג, עד שצעק לפני הקב"ה והוציאו.

ירד ליפו ולא מצא אניה לירד שם, והיתה אניה מיפו מהלך שני ימים, מה עשה הקב"ה

מִלְפָּנֵי יְהוָה כִּי לֹא הָיָה חֲפֶז לְהוֹיֹת שְׁלִיחַ בְּדָבָר (מ"ד), כִּי חָשַׁב שְׁהוֹגִיִּים קְרוֹבֵי תְּשׁוּבָה הֵם וַיַּחֲבִיבוּ אֶת
 יִשְׂרָאֵל שְׂאִינָם מְמַהְרִים לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה (רש"י) וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמָּצֵא אֶנְיָה | בָּאָה מוֹכֵנָה לְנִסּוּעַ
 לְתַרְשִׁישׁ (מ"ד) וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ שֶׁלֶם עָבֹר כָּל הַסְפִּינָה (רש"י ושאר מפרשים דלא כאב"ע) וַיֵּרֶד בָּהּ
 לָבוֹא עִמָּהֶם עִם אֲנָשֵׁי הַסְפִּינָה (מ"ד) תַּרְשִׁישָׁה מִלְפָּנֵי יְהוָה: דַּוְּיָהּ
 הַטִּיל הַסִּיעַ וְהַמְשִׁיךְ רוּחַ-גְּדוּלָּהּ אֶל-הַיָּם וַיְהִי סָעַר-גְּדוֹל רוּחַ סַעְרָה גְּדוֹל
 בָּיָם וְהָאֲנִיָּה חֲשָׁבָה אֲנָשֵׁי הָאוֹנִיָּה חֲשָׁבוּ וַהֲיָה נִדְמָה לָהֶם שֶׁהָיָה עוֹמֶדֶת לְהַשְׁבֵּר
 (רד"ק): הַיֵּרָאָו [פָּחַדוּ (ת"י)] הַמְּלָחִים [מְנַהֲיָגֵי הַסְפִּינָה] וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ
 אֶל-אֶלְהֵיָּו [מִן שְׁבַעִים אוֹמוֹת שֶׁל עַכוּ"ם הָיוּ שֶׁכָּל אֶחָד קָרָא לְאֱלֹהָיו (רש"י)] וַיִּטְּלוּ [הִשְׁלִיכוּ
 (מ"ד)] אֶת-הַבָּלִים אֲשֶׁר בָּאֲנִיָּה אֶל-הַיָּם לְהַקֵּל מַעְלֵיהֶם אֶת הַמַּשָּׂא
 וַיּוֹנֶה יָרֵד אֶל-יָרֵכְתִּי אֶל אֶחָד מִצִּידֵי הַסְפִּינָה (מ"ד) דִּהְיִינוּ בְּסוֹף הַסְפִּינָה וַיִּשְׁכַּב
 וַיִּרְדָּם: וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֲבֵל שֶׁר מְנַהֲיָגֵי הַסְפִּינָה וַיֹּאמֶר לוֹ מַה-לָּךְ
 נִרְדָּם בְּשִׁנָּה עֲמוּקָה הָלֹא אֲנַחְנוּ נִמְצָאִים בְּסִכְנָה קוֹם קָרָא גַם אֶתָּה אֶל-אֱלֹהֶיךָ יִתְפַּלֵּל
 לַפְּנֵי (מ"ד) אוֹלֵי יִתְעַשֶּׂת יִתְרַצָּה (רד"ק) הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבָד: וַיֹּאמְרוּ
 בְּעֲלֵי הַסְפִּינָה אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ לָכוּ וְנִפְּיֵלָה הִרְבָּה גּוֹרְלוֹת וְגִדְעָה
 בְּשִׁלְמֵי בַעֲבוּר מִי בָּאָה הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְּלוּ גּוֹרְלוֹת הִרְבָּה וַיִּפֹּל
 הַגּוֹרֵל בְּכָל פֶּעַם עַל-יוֹנָה (מ"ד): וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הוֹאִיל וְכָל הַגּוֹרְלוֹת נִפְלוּ עֲלֶיךָ
 הַגִּידָה-נָּא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לָמִי חֲטָאת שֶׁבִּסִּיבְתוּ בָּא לָנוּ הָרָעָה הַזֹּאת הַסִּכְנָה

הגדולה לָנוּ מֶה-מִּלְאכֶתָּךְ אֹלֵי רִמִּית בְּמִלְאכְתְּךָ וַיִּמְאֵן וּמִיִּזְהָ מִקּוֹם תָּבוֹא אֹלֵי
 בְּרַחַת מִפְּנֵי רַע שְׁעִשִּׁית שֵׁם מֶה אֶרְצֶךָ שְׁמָא בְּנֵי אֶרֶצְךָ רְשָׁעִים וְחַטָּאִים שְׁנִתְחִיבּוּ מִיִּתָּה
 וְאִי-מִוְנָה עִם אֲתָהּ וְנָדַע מִי אֱלֹהֶיךָ (רש"י וט"ד): ט הָשִׁיב לָהֶם עַל הָאֲחֵרוֹן וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהֵיהֶם עֲבָרִי אֲנֹכִי מִבְּנֵי עֵבֶר הָרָאשׁוֹן וְאֶת-יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי
 יֵלֵא שְׁבַרְחֲתִי מִלִּפְנֵי אֲשֶׁר-עָשָׂה אֶת-הַיָּם [ג] וְאֶת-הַיַּבָּשָׁה (אב"ע):
 "וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְּדוּלָּהּ כִּי שָׁמְעוּ מִמֶּנּוּ שְׁבוּרַח מֵאֵת ה' וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי
 מֶה-זֹּאת עָשִׂיתָ לַבְּרוּחַ מִלִּפְנֵי ה' כִּי-יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי-מִלִּפְנֵי יְהוָה
 הוּא בִּרְחַת כִּי הִגִּיד לָהֶם שֶׁהָאֵל יִתְבָּרַךְ שָׁלַח אוֹתוֹ לַנִּינּוּהָ וְקִשָּׁה לוֹ לִילֵךְ וּלְכֹן קָם וַיֵּצֵא מֵאֶרֶץ
 יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָא מִקּוֹם הַנְּבוּאָה (רד"ק): יא וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי מֶה-נַּעֲשֶׂה תֵן לָנוּ עֲצָה מֶה נַעֲשֶׂה
 (אב"ע) לָךְ עֶמֶךְ וַיִּשְׁתַּכּ הַיָּם שִׁינוּחַ וְלֹא יוֹסִיף לְהִרְעִישׁ עוֹד בְּהִרְמַת גְּלִים (מ"ד) מִעֲלֵינוּ כִּי
 הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיהֶם שְׁאוּנִי קָחוּ אוֹתִי וְהִטִּילְנִי וְהִשְׁלִיכוּ
 אוֹתִי אֶל-הַיָּם וְיִשְׁתַּכּ הַיָּם מִעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בְּשָׁלִי
 בַּעֲבוּרִי [וְלֹא אָמַר בְּשִׁבְלִי כִּי הָעוֹן שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה הוּא הַנַּעֲשֶׂה מִשְׁחִית (אֱלִשִּׁד)] הַסֶּעַר הַגְּדוֹל הַזֶּה
 עֲלֵיכֶם: יג וַיַּחֲתִּרוּ הָאֲנָשִׁים הָיוּ מִשְׁתַּדִּלִּים עִם הַמִּשׁוֹטוֹת לְהָשִׁיב הַסִּפִּינָה
 אֶל-הַיַּבָּשָׁה וַיִּנְיְחוּ אוֹתוֹ שֶׁם וַיִּמְשִׁיכוּ לְדָרְכָם וְלֹא יָכְלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר

עיונים והארות

ג. והזכיר השמים והארץ והים כי אדע כי הוא עושה [הכל] ועל הכל ימשול (אב"ע), ועיין רד"ק.

ורועש עליהם להרחיק הספינה לתוך הים (מ"ד): **וַיִּקְרָאוּ אֶל-יְהוָה וַיֹּאמְרוּ**
אֲנִי יְהוָה אֵל-נָא נֹאכְדָה בעוון שנשלח יד (רש"י) **בְּנַפְשׁ הָאִישׁ הַזֶּה**
 שמשליכים אותו לים **וְאֵל-תִּתֵּן עָלֵינוּ דָם נָקִיא** ששפכנו דם נקי **כִּי-אַתָּה**
יְהוָה פֶּאֶשֶׁר חָפַצְתָּ עֲשִׂיתָ להמיתו על ידינו שהרי אתה יכול להרגו גם שלא על ידינו (מ"ד):
 טו **וַיִּשְׂאוּ אֶת-יוֹנָה** שעשו בתחילה נסיונות שהטילו תחילה קצת גופו ושתק הים וכשהחזירוהו
 חזרה הסערה (מלבי"ם) ולכך **וַיַּטְלֵהוּ אֶל-הַיָּם וַיַּעֲמֵד** ונת **הַיָּם מוֹעֵפוֹ** [ד] מכעסו
 דהיינו מרעש הגלים (מ"ד): טז בהראותם השגחת המקום ברוך הוא ויכולתו **וַיִּירָאוּ פָחוּד הָאֲנָשִׁים**
יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת-יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ קבלו על עצמם לזבוח **זֶבַח לַיהוָה** (מ"ד)
וַיִּדְּרוּ נְדָרִים נדרו להתגייר (רש"י):
 א **וַיִּמָּן** [הזמין (ת"י)] **יְהוָה דָּג גָּדוֹל** [ה] **לִבְלֹעַ** מיד **אֶת-יוֹנָה** שלא יטבע בימי הים

עינים והארות

אזכור צח ונקי מבחוח, אולם באשר כבר נגזר עליו מיתה ונחשב עליו כאילו נולד שנית, שם לו ה' טבע העובר, המתקיים תשעה חודשים במעי אמו מבלי שאיפת אויר מבחוח, וכמו שכתב רבי יצחק אברבנאל הביא דבריו המלבי"ם, והיה זה אחד מפלאי הבורא, כנס חנניה מישאל ועזריה בתוך כבשן האש.

וימן ה' - ר' מאיר אומר ממונה היה הדג לבלוע את יונה מששת ימי בראשית, שנאמר וימן ה' דג גדול, נכנס לתוך פיו כאדם שנכנס לבית הכנסת גדולה, והיו שתי עיניו כחלונות פנסאות מאירות ליונה, ר' מאיר אומר מרגלית היתה

ד. **מובא** בפרקי דרבי אליעזר פרק עשירי: נטלוהו והטילוהו עד ארכובותיו ועמד הים מזעפו, החזירו אותו אליהם - והים סוער עליהם, הטילוהו עד טבורו, עמד הים מזעפו, העלו אותו אצלם והים הולך וסוער, הטילוהו עד צוארו ועמד הים מזעפו, גם הפעם העלו אותו אצלם והים הולך וסוער עליהם, הטילוהו כולו ומיד עמד הים מזעפו.

ה. **וימן** ה' דג גדול - ה' הזמין במקום הזה דג גדול שבלעו כולו שלם ונשארו עצמותיו שלימות, וזה שלא כפי הטבע שיחיה אדם במעי הדג אפילו שעה אחת, כי האדם צריך שאיפת

(רד"ק) וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעַי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת ואין כח באדם

לחיות במעי הדגה אפי' זמן קצר ונעשה לו נס (אב"ע): ב וַיִּתְּפַלֵּל יוֹנָה אֶל-יְהוָה אֱלֹהָיו

בְּמַעַי הַדָּגָה [ו] חז"ל אומרים שהיה בתחילה בדג זכר והיה עומד בריוח ולא נתן ליבו להתפלל ומפני

עיונים והארות

מקום במעי דג זכר כדי שלא יצטער, והוא אינו מתפלל, אני מזמן דגה מעוברת שס"ה אלפים רבבות דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל לפני, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. באותה שעה זימן לו הקב"ה דגה מעוברת, ואמרה לו דגה לדג, איש נביא שבמעייך שגרני הקב"ה לבלעו, אם אתה פולטו הרי טוב, ואם לאו אני בולעך עמו, אמר לה מי יודע אם הדבר שאתה אומר אמת, אמרה לו, לויטן, הלכו אצל לויטן, אמרה לו דגה, לויטן מלך על כל דגי הים אי אתה יודע ששגרני הקב"ה אצל דג זה לבלוע איש נביא שבמעייך, אמר לה הן, אמר לו דג ללויטן אימתי, אמר לו בשלש שעות אחרונות כשירד הקב"ה לצחק בי שמעתי כן, מיד פלטו ובלעתו הדגה, והיה בצער גדול מתוך הדוחק ומתוך הטנוף, מיד כוון לבו בתפלה, שנאמר ויתפלל יונה וגו' במעי הדגה (פרדר"א).

ו. ויתפלל יונה וגו' - אמר, רבון העולמים אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח, אם אסק שמים וגו', אתה מלך על כל הממלכות ואדון על כל רוזני תבל... ענין צופות רעים וטובים, בבקשה ממך ענני מבטן שאל והושיעני במצולה, ותבא באזניך שועתי ומלא בקשתי, שאתה יושב ברחוק ושומע בקרוב, נקראת מעלה ומוריד נא העלני, נקראת ממית ומחיה, הגעתי למות החייני, ולא נענה עד שיצא דבר

תלויה במעיו של דג ומאירה ליונה כשמש הזה שהאיר בגבורה, וראה יונה כל מה שבימים ובתהומות. אמר לו הדג ליונה אי אתה יודע שיומי בא להתאכל לתוך פיו של לויטן, אמר לו הוליכני אצלו ואני מציל אותי ואותך מפיו. הוליכו אצל לויטן, אמר לו בשבילך ירדתי לראות את מדורך בים, ולא עוד אלא שאני עתיד לירד וליתן חבל בראשך ולעשות סעודה ממך לצדיקים, הראהו חותמו של אברהם אבינו, הביט לברית וראה לויטן וברח מלפניו מהלך שני ימים. אמר לו אני הצלתיך מפיו של לויטן, הראני כל מה שבימים ובתהומות, והראהו נחל גדול של אוקינוס, שנאמר ונהר יסובבני, והראהו שבילי ים סוף שעברו ישראל בתוכם, שנאמר סוף חבוש לראשי, והראהו מקום שמשברי הים אליו יוצא, שנאמר כל משברייך וגלייך עלי עברו, והראהו עמודי ארץ במכוניה, שנאמר הארץ בריחיה בעדי לעולם, והראהו שאול תחתית, שנאמר מבטן שאול שועתי, והראהו גיהנום שנאמר ותעל משחת חיי, והראהו היכל ה', שנאמר לקצבי הרים, מכאן אנו למדים שירושלים על שבעה הרים עומדת. וראה שם אבן שתיה קבועה בתהומות, וראה שם בני קרח עומדים ומתפללים עליה.

והיה יונה שלשה ימים ושלשה לילות במעי הדג ולא התפלל, אמר הקב"ה אני הרחבתי לו

שלא התפלל לה' רמז הקב"ה לדג והקיא את יונה לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברים והיה שם בדוחק

ויתפלל (רש"י פס' א) : **וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי** קראתי לה' בגלל הצרה שהיתה לי (מ"ד)

אֶל-יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי כיון שעמד בחיותו ידע שיצא ממעי הדג בשלום (רד"ק) **מִבֶּטֶן שָׁאוֹל**

מקום עמוק (אב"ע) והוא מבטן הדגה שהיה בשבילו כקבר (רש"י) **שְׁוַעֲתִי** התפללתי ומובטח אני אשר

שָׁמַעַתָּ קוֹלִי (מ"ד) : **וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצֹּלָה** השלכת אותי במים עמוקים בתוך הים

בְּלִבִּי יָמִים בחוזק הים במקום החזק ביותר בים (ע"פ מ"צ) **וַנִּהְרָה** הנהר הנכנס בים (רד"ק)

יִסְבְּבֵנִי כי ים סוף מתערב עם ים יפו (אב"ע) **כָּל-מִשְׁבָּרֶיךָ** [הגלים הגדולים הנשברים בלב הים

(ע"פ רש"י ורד"ק)] **וַנִּלְיֶךָ עָלַי עֲבָרוּ** : **וַאֲנִי אִמְרָתִי** כשהשליכו אותי לים **נִגְרַשְׁתִּי**

גרשת אותי **מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אֲדָךְ** כשראיתי שעדיין אני חי במעי הדג ידעתי כי אצא מזה (רש"י)

וְאוֹסִיף לְהִבִּיט אֶל-הַיָּם כָּךְ שָׁךְ בבית המקדש (רד"ק) ולבא שם בקול תודה (מ"ד) :

וְאֶפְפוּנִי סובבו אותי **מִיָּם עַד-נֶפֶשׁ** עד שכמעט יצאה נפשי ממני (רד"ק) **תִּתְהַוֶּם**

יִסְבְּבֵנִי כפל הענין במילים שונות (מ"ד), ים **סוּף חָבוּשׁ** היה מעל **לְרֹאשִׁי** כל זמן שהייתי

במעי הדג (ת"י, מלבי"ם) : **לְקַצְצֵי** לסוף החרים **שְׁבִים יִרְדְּתִי** בהיותי במעי הדגה, חשבתי

עיונים והארות

אלהיו, שנאמר משמרים הבלי שוא, וחזרו ליפו ועלו לירושלים ומלו בשר ערלתם, שנאמר וייראו האנשים יראה גדולה וגו', וכי זבח זבח, אלא ברית מילה שהוא כדם זבח, ונדרו איש אשתו ובניו וכל אשר לו לאלקי יונה, ונדרו ושלמו, ועליהם הוא אומר ועל גרי הצדק.

זה מפיו, ואשר נדרתי להעלות את לותן ולעשותו לפניהם אשלם ביום ישועות ישראל, ואני בקול תודה אזבחה לך, מיד רמז הקב"ה לדג והקיא את יונה תתקס"ח פרסאות ליבשה, וראו המלחים את כל האותות והנפלאות שעשה הקב"ה עם יונה והשליכו איש את

שְׁהָאֲרִין סגרה את עצמה בְּרַחֲמֶיהָ בְּרִיחִים בְּעָרֵי וּשְׁלֹא אֲרִאָהּ יוֹתֵר לְעוֹלָם אֲבָל הוּאִיל וְקִיּוּמִתָּנִי כָּל הַיָּמִים הָלָלוּ אֶקוּוּהָ וַתַּעַל מִשְׁחַת [מִהֶקֶבֶר שֶׁהוּא מִמְעֵי הָדָג] חַיִּי (רש"י וי"ד) יְהוָה אֱלֹהֵי: הַבְּהִתְעַטָּף כְּשֶׁהִיָּה מַעֲוֹטָף וּמַעֲוֹנָה בַּצְרוּת (מ"ד) עָלֵי נַפְשִׁי דִּהְיִינוּ כְּשֶׁבִלְעֵנִי הָדָג אַתְּ-יְהוָה זָכַרְתִּי וְהַתְּפַלְלָתִי אֵלָיו וַתָּבוֹא אֵלַיִךְ תְּפִלָּתִי אֶל-הַיֵּכָל קִדְשֶׁךָ בְּשָׂמִים (רד"ק): ט אֲנִשִּׁי הַסְפִּינָה הַמְּשֻׁמְרִים וְעוֹבְדִים הַבְּלִי-שׁוֹא עֲבוּדָה זֶרָה, אֹמֵר הַקֶּבֶ"ה יִדְעָתִי שֶׁאֲחֹר שֶׁנִּמְלָטוּ מִהַצָּרָה חֲסִדָּם שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַשִּׁי"ת יַעֲזֹבוּ וְלֹא יִקְיִימוּ מִזֶּה שֶׁנִּדְרֹו בַּעַת צָרָה (רש"י מִפְּדֶרֶא, ורד"ק): י וְאֲנִי אֲבָל אֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה וְהוּדָאָה עַל נֶס בְּתוֹךְ קֹהֶל וְאַזְבָּחָה-לָּךְ זֶבַח תּוֹדָה (רד"ק) אֲשֶׁר נִדְרָתִי אֲשַׁלֶּמָּה בַּעֲבוּר יִשׁוּעָתָה לִיְהוָה הַיִּשׁוּעָה שֶׁל ה' (רש"י): יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג ה' נָתַן בְּלֵב הָדָג וַיִּקָּא (לִהְקִיא (רד"ק) אַתְּ-יוֹנָה [ז] אֶל-הַיָּבֶשֶׁה:

א וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה פַּעַם שֵׁנִית (אב"ע) [ח] בְּדַבַּר הַשְּׁלִיחוֹת אֶל נִינּוּה

עיונים והארות

להתנבאות מאה ושתים שנה, ולא מצאנו לו נבואה אחרת במשך הזמן הזה כי אם שתי הנבואות שניבא על נינוה, מזה ידענו שנחדלה ממנו הנבואה מני אז, וראוי היה להעשות כן אחר שהוא נאץ את הנבואה ולא רצה למלאת את דבר ה'. ויפלא שהוא סותר את עצמו מה שכתב אחר זה בסמוך, שנבואת יונה על נינוה היתה שש שנים לפני חורבן שומרון, שזה היה בימי הושע בן אלה, ואם כן ניבא עוד י' שנים בימי מנחם בן

ז. חז"ל אמרו בפרקי דר' אליעזר שהלך עמו תשע מאות וששים וחמשה פרסאות, וזכר לדבריהם: "לה" ויאמר ה' לדג ויקא את יונה בגימטריא הכי הוה.

ח. שנית - הר"י אברבנאל כתב על מה שאמרו רז"ל ששנית דבר עמו לא שלישי, שזה מוכרח, ממה שכתוב בסדר עולם שיונה משח את יהוא בשנת ג"א ס"ב לבריאת עולם, וחיה עד זכריה שמלך ג"א קס"ד, הרי חיה מיום שהתחיל

לֵאמֹר: בְּקוֹם לֵךְ אֶל-נִינּוּהָ הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקִרָא אֵלֶיהָ
 אֶת-הַקְּרִיאָה שְׂדִיבְרָתִי אֵלֶיךָ, שֶׁתְּהִיָּה נִהְפָּכֶת עַל רַעְתָם (רד"ק) אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר
 אֵלֶיךָ: גִּ' וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל-נִינּוּהָ וַיֹּאמֶר לָהֶם בְּדִבְרֵי יְהוָה שֶׁאֵמַר לוֹ
 עֲשִׂיוּ שֶׁהוּא אֶת גִּזְרֵי הַדִּין וַיִּנְיֹה הִתְתֶּה עִיר-גְּדוֹלָה וְחֹשֶׁבָה לְאֱלֹהִים וְחָס עֲלֶיהָ
 מִלֵּה שְׁחִיתָהּ (מַלְבִּי"ם) וַיֵּלֶךְ בָּהּ כַּשִּׁיעוֹר (ט"ד) מִהֶלֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים [ט]: ד' וַיִּחַל כִּשְׁהִתְחִיל
 יוֹנָה לָבוֹא לִהְיוֹת בְּעִיר מִהֶלֶךְ יוֹם אַחֵר וַיִּקְרָא הִיא קוֹרֵא וּמְכַרֵּץ וַיֹּאמֶר
 בְּלַכְתּוֹ הִנֵּה יֵשׁ עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְאַחֵר זֶה (ט"ד) וַיִּנְיֹה נִהְפָּכֶת נְחֻרְבָת (רש"י):
 ה' וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי נִינּוּהָ בְּאֱלֹהִים בְּדִבְרֵי אֱלֹהִים כִּי אֲנָשֵׁי הָאוֹנִיָּה הָיוּ בְּעִיר וְהִעֲדוּ עֲלֵיו
 כִּי הִטְלִיחוּ לֵים וְכָל מָה שֶׁהִיָּה, לְפִיכָךְ וַיִּקְרָאוּ-צוֹם וַיִּלְבָּשׁוּ שִׁקִּים מִגְּדוֹלָם
 וְעַד-קִמְטָנָם וְשָׁבוּ בַתְּשׁוּבָה (רד"ק): ו' וַיַּעַן הַדָּבָר הַשְּׁמִיעָה שְׂדִיבֵר הַנְּבִיא וְקִרָא עַל הָעִיר (רד"ק)

עיונים והארות

גדולה, הוּי נִינּוּהָ הִיא עִיר גְּדוֹלָה (ב"ר ל"ז).
 נִינּוּהָ הִתְתֶּה מִהֶלֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְהָיוּ בָּה שְׁנַיִם
 עֶשֶׂר שְׁוֹקִים, וְכָל שׁוֹק וְשׁוֹק הָיוּ בּו שְׁנַיִם
 עֶשֶׂר אֶלֶף בְּנֵי אָדָם, וְכָל רֹחוֹב וְרֹחוֹב הָיוּ בָּה י"ב
 מִבּוֹאוֹת, וְכָל מִבּוֹי הָיוּ בּו י"ב חֲצֵרוֹת, וְכָל חֲצֵר
 י"ב בָּתִּים, וְכָל בֵּית וּבֵית שְׁנַיִם עֶשֶׂר גְּבוּרִים, וְכָל
 גְּבוּרֵי הָיוּ לוֹ י"ב בָּנִים, וְהָיָה יוֹנָה מְכַרֵּץ בְּשׁוֹק וְהָיָה
 קוֹלוֹ נִשְׁמָע מִהֶלֶךְ אַרְבָּעִים יוֹם, וְהָיוּ שׁוֹמְעִים
 קוֹלוֹ כָּל בֵּית וּבֵית, בְּאוֹתָהּ שְׁעָה הִגִּיעַ הַדָּבָר
 לְאַסְפָּר מֶלֶךְ נִינּוּהָ.

גדי, ב' שְׁנַיִם בִּימֵי פִקְחִיָּה בְּנוּ, כ' שְׁנַיִם בִּימֵי
 פִּקְחָה, וְשֹׁלֵשׁ שָׁל הוֹשָׁע, הָרִי נִמְשָׁךְ זְמַן נְבוֹאָתוֹ
 קל"ז שָׁנָה, וְגַם הִלָּא נְבוֹאָת נִינּוּהָ הִתְתֶּה בְּסוֹף
 יָמָיו, וְאֵיךְ נְבִיא רָאִיָּה מִמָּה שֶׁלֹּא דָבַר עִמּוֹ ה'
 קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה זֶה לֵאמֹר שֶׁהִיָּה עֵתִיד לִיקַח
 הַנְּבוּאָה מִמֶּנּוּ, וְאִזּוֹ לֹא סָרַב עֲדִיין בְּשִׁלְחוֹת
 (מַלְבִּי"ם ע"ש).

ט. וַיִּנְיֹה הִתְתֶּה עִיר גְּדוֹלָה - כְּתִיב וְאֵת רֶסֶן בֵּין
 נִינּוּהָ וּבֵין כָּלֹחַ הִיא הָעִיר הַגְּדוֹלָה, אֵין אֲנוּ
 יוֹדְעִים אִם נִינּוּהָ הִיא הָעִיר הַגְּדוֹלָה אִם כָּלֹחַ הִיא
 עִיר גְּדוֹלָה, אִלָּא מִמָּה דְּכָתִיב וַיִּנְיֹה הִתְתֶּה עִיר

אֶל אֹזְנֵי מֶלֶךְ נִינְיָה וַיִּקָּם מִכַּסְאוֹ לִשְׁבֹּת עַל הָאָרֶץ (מ"ד) וַיַּעֲבֹר וַיִּסֵּר (אב"ע)
 אֶת־רֵתוֹ לְבוּשׁ כְּבוֹדוֹ וּמַלְכוּתוֹ (ת"י ורד"ק) מִעֲלָיו וַיִּכַּס שֶׁקֶן נֹצֵחַ שֶׁל עֵיזִים (רשב"ם ויקרא יא, לב)
 וַיָּשָׁב עַל-הָאָפֶר: ז וַיִּזְעַק צוּה לַהֲכַרְיוֹ וַיֹּאמֶר בְּנִינְיָה מִטַּעַם מַעֲצָת
 הַמֶּלֶךְ וַיְגַדְלֵיו שֶׁל הַמַּלְכוּת (רש"י) נִגְזֹר לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה שֶׁנִּמְצְאוּ עִמּוֹ בְּבֵית
 הַבָּקָר וְהַצֹּאן שֶׁבַשְׁדוֹת (מלבי"ם) אֶל-יִטְעֲמוּ מֵאוֹמָה שׁוּם דָּבָר (מ"צ)
 אֶל-יָרְעוּ וּמִים אֶל-יִשְׁתּוּ [ז]: ח וַיִּתְּכֶסּוּ שִׁקִּים הָאָדָם
 וְהַבְּהֵמָה וַיִּקְרְאוּ אֶל-אֱלֹהִים בְּחִזְקָה [יא] בְּכָל הַלַּב וַיָּשָׁבוּ אִישׁ

עיונים והארות

י. רבי נחוניא בן הקנה אומר תדע לך התשובה, מפרעה שמרד בהקב"ה מאד, מי ה' אשר אשמע בקולו, ובלשון שחטא בו בלשון עשה תשובה, מי כמוכה באלים ה', והצילו הקב"ה מן המיתה לספר בה גבורתו, שנאמר ואולם בעבור זאת העמדתך, ומלך בנינו, ואנשי נינוה כותבים כתבי עמל וגוזלים, ומתעבים במשכב זכור, ושלח הקב"ה יונה להתנבא עליה להחריבה, ושמע פרעה ועמד מכסאו וקרע בגדיו ולבש שק והכריז בכל עמו שיצומו כל העם שלשה ימים, והעמיד אנשים לבד ונשים לבד, וכן בהמה מצד אחד וילדיה מצד אחד, והילדים רואים שדי אמם ובוכים, וגם אמם רואים הילדים ובוכים, והיו יותר משנים עשר רבוא אדם, וינחם ה' על הרעה אשר דבר, ארבעים יום האריך אפו עד ארבעים יום ששלח ליונה לנינוה, ולאחר ארבעים יום שבו לדרכיהם הרעים יותר מן הראשונים, ונבלעו המתים בשאול תחתיה, שנאמר מעיר מתים ינאקו (פדר"א).

יא. ויקראו אל אלקים בחזקה - מהו בחזקה, אר"ש בן חלפתא חציפא נצח לבישא, כל שכן לטובו של עולם, ועמד מלך מכסא מלכותו וכו', והגביהו יונקי שדים שלהם כלפי מעלה, ואמרו להקב"ה בבכי גדול עשה בשביל אלו שלא חטאו, ביום שלישי חזרו כולם מדרכם הרעה, אפילו מציאה שאדם מצא בשדות ובכרמים בשווקים וברחובות החזירו לבעלים, ואפילו לבנים של גזל שבתו בפלטין של מלך סתרו הפלטין והחזירו הלבנים לבעלים, וכל כרם וכרם שהיו בו שתי נטיעות או שני אילנות מן הגזל עקרום והחזירו לבעליהם, וכן בגד שהיו בו שתי פקעיות של גזל קרעו הבגד והחזירו, עשו משפט וצדקה, וכל עבירה שבידו מתודה ומקבל עליו דין תורה, אם סקילה סקילה, אם שרפה שרפה, ואפילו מכר אדם לחברו בית חורבה ומצא בו ממון וכו', מה היה עושה הדיין, בקש שטר של אותה חורבה ומצא ל"ה דורות, ומצא יורש לאותו האיש שהטמין אותו ממון והחזירו לבעליו

מִדְרָכּוֹ הָרָעָה משאר עבירות (רד"ק) **וּמִן-הַחֲמִס הַגָּזוּל אֲשֶׁר בְּכַפִּיהֶם** שעליהם להשיב, כי בודאי החרטה לבד לא מועילה על החמס (מלבי"ם): **ט מִי שִׁוְרָע** בעצמו שחטא **יָשׁוּב** מרשעו (ע"פ רש"י) **וְנָחָם** [ויתחרט (ט"ז)] **הָאֱלֹהִים** על הרעה **וְשָׁב מִחֲרוֹן אַפּוֹ** ולא יביא אותה! **וְלֹא נֶאֱבָר** מן העולם (מ"ד ע"פ ת"י): **וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת-מַעֲשֵׂיהֶם** [יב] **כִּי-שָׁבוּ מִדְרָכָם הָרָעָה** כי חזרו בתשובה ועשו כדבר המלך **וַיִּנָּחֶם** ונתחרט **הָאֱלֹהִים** [דברה תורה כלשון בני אדם] (אב"ע) **עַל-הָרָעָה** על הגזירה (מ"ד) **אֲשֶׁר-דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת-לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:**

א וַיֵּרָע התעצב אל ליבו ונעשה רע לו **אֶל-יוֹנָה רָעָה גְּדוֹלָה** אמר עכשיו יאמרו הגויים

עיונים והארות

לפניהם דברי כבושים, אחינו לא שק ולא תענית גורמים, אלא תשובה ומעשים טובים גורמים, שנאמר וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם, ואומר ויתכסו שקים האדם והבהמה, מאי עבוד, אסרו הבהמות לחוד וולדות לחוד, אמרו לפניו, רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמין אל אלו. ויקרא אל אלקים בחזקה, מאי אמור, אמר שמואל אמרו לפניו, רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב, צדיק ורשע, מי נדחה מפני מי. וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס, אמר שמואל אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע הבירה ומחזיר מריש לבעליו, ופליגא דר' יוחנן, דא"ר יוחנן מה שהיה בכף ידיהם החזירו, בשידה תיבה ומגדל לא החזירו (תענית ט"ו).

(ירושלמי תענית פרק ב').

יב. וירא אלקים את מעשיהם - א"ר יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, צדקה, צעקה, שנוי השם, ושנוי מעשה, צעקה דכתיב ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם ויציאם... שנוי מעשה דכתיב וירא האלקים את מעשיהם וגו'. ויש אומרים אף שנוי מקום, שנאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך והדר ואעשך לגוי גדול, ואידך ההוא זכותא דארעא דישראל דקא גרים (ר"ה כ"א).

שנו רבותינו, סדר תעניות כיצד, מוציאין התיבה לרחובה של עיר, ונותנין אפר מקלה על גבי תיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין, וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו, וזקן שבהם אומר

שאני נביא שקר (רש"י) וַיֵּחָר לוֹ בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל שְׁעֵדִיין יִשְׂרָאֵל לֹא חָזְרוּ בַתְּשׁוּבָה (רד"ק): ב וַיִּתְפַּלֵּל
 אֶל-יְהוָה קח נא את נפשי, והוסיף בתחילת תפילתו וַיֹּאמֶר אָנָּה יְהוָה הֵלֹא-יָנָה
 דְּבָרִי עַד בַּעֲד הַיּוֹתִי יוֹשֵׁב עַל-אֲדָמָתִי עַל-בֶּן קַנְמָתִי לְבָרַח
 תְּרִשָּׁשָׁה טרם תבוא לי הנבואה פעם שנית כִּי יִדְעָתִי מאז שהם יחזרו בתשובה לא תחריבם
 כִּי אַתָּה אֵל-חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפִּים וְרַב-חֶסֶד וְנֶחֱם
 עַל-הָרָעָה [יג] ובזה תוסיף כעסך על ישראל בראותם כח התשובה ולא לוקחים מוסר ולכן היה קשה
 עלי הנבואה (רד"ק, מ"ד): ג וַעֲתָה יְהוָה הוֹאִיל וְכך הוּא מִיד־קַח-נָא אֶת-נַפְשִׁי
 מִמֶּנִּי שלא אראה ברעת ישראל (רד"ק) כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה
 הִהיטֵב האם על חוֹזֵק הַטוֹב שאני עושה להם תָּרַח לָךְ (רד"ק בשם י"ט) וי"ט וכי באמת אתה כועס
 חזק, וכוונתו לומר שעוד יראה לו אות שלא נכון שחרה אפו על שסלח לשבים (רד"ק): ה וַיֵּצֵא יוֹנָה
 מִן-הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקְדָּם מִזְרַח לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׂם סֶפֶה וַיֵּשֶׁב
 תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יֵרָאֶה מֶה-יְהִיָּה בָּעִיר אולי לא יעמדו בתשובתם

עיונים והארות

לים, אף אני חסתי על כבודך והצלתיך מבטן
 שאל. ומרוב חמה שהיה במעי הדגה נשרף
 בגדו ומעילו ושערותיו, וזבובין ויתושין ונמלים
 ופרעושים שרויים עליו ומצערין אותו עד
 שבקש נפשו למות, שנאמר וישאל את נפשו
 למות, מכאן אמרו, כל שאפשר לו לבקש
 רחמים על חברו או להחזירו בתשובה ואינו
 מחזירו בא לידי צער (פדר"א).

יג. כיון שראה הקב"ה באנשי נינוה ששבו
 מדרכם נח מכעסו, ועמד מכסא דין וישב
 על כסא רחמים, ונתרצה ואמר סלחתי. מיד
 נפל יונה על פניו ואמר, רבונו של עולם יודע
 אני שחטאתי לפניך, מחול לעוני שברחתי לים
 שלא ידעתי כח גבורתך ועכשו ידעתי, שנאמר
 ידעתי כי אתה א-ל חנון ורחום. אמר לו
 הקב"ה אתה חסת על כבודי וברחת מלפני

ותחזור הגזירה עליהם (רד"ק): וַיִּמָּן ^{הזמין (ת"י) והצמיח (רד"ק)} יְהוָה-אֱלֹהִים עֵשֶׂב בְּשֵׁם
 קִיקְיֹון שְׁעָלָיו גְּדוּלִים וְרַחֲבִים (ט"ד) וַיַּעַל | מַעַל לְיוֹנָה לְהִזֹּת עַל-רֹאשׁוֹ
 לְהַצִּיל לוֹ מִרְעָתוֹ מִחוּם הַשֶּׁמֶשׁ (רש"י) וַיִּשְׁמַח יוֹנָה עַל-הַקִּיקְיֹון
 שִׁמְחָה גְדוֹלָה [יד] שִׁמְרָאִים לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שָׁטוּב עָשָׂה שְׁעוֹב הָעִיר (מלבי"ם): וַיִּמָּן ^{הזמין (ת"י)}
 הָאֱלֹהִים [מידת הדין] תּוֹלַעַת בַּעֲלֹת הַשָּׂחַר לַמַּחֲרַת יוֹם שִׁמְחָתוֹ (אב"ע)
 וַתֵּךְ חֲתָכָה הַתּוֹלַעַת אֶת-הַקִּיקְיֹון מִמָּקוֹם יִנְיָקָתוֹ (רד"ק) וַיִּיבֹשׁ: חַוִּיָּהּ | בְּזֶרַח
 הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּמָּן ^{הזמין (ת"י)} אֱלֹהִים רֵיחַ קָדִים מְזַרְחִית (אב"ע) חֲזָקָה חֲרִישִׁית
 שִׁמְחִישָׁה אֶת הָאוֹזְנִיִּים מְרֹב שְׁאוֹנָה (אב"ע) וַתֵּךְ: וְהַכְתָּה קֶרְנִי (ת"י) הַשֶּׁמֶשׁ עַל-רֹאשׁ יוֹנָה
 וַיִּתְּעֶלָּה נִשְׁאָר בְּלִי הָרֶגְשָׁה (ט"ז) וַיִּשְׁאַל שֶׁאֵל וּבִיקֵשׁ אֶת-נַפְשׁוֹ שֶׁתִּפְרֹד מְגוּפּוֹ לְמוֹת
 וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי כִּי סָבַל יְסוּרִים קָשִׁים (ט"ד): ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 אֶל-יוֹנָה הֵיטֵב הָאֵם מְאוֹד (ט"ד) חָרָה-לָךְ עַל אוֹבֶדֶן הַקִּיקְיֹון וְהָרִי הוּא דָבָר
 קָל וְלֹא כְדָאִי לְהַצְטַעַר עָלָיו (מלבי"ם) וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה-לִּי עַד שֶׁאֲבַחֵר בְּמוֹת עֶבֶר

עיונים והארות

כמטר לפני הקב"ה, ואמר לו, יונה מפני מה אתה בוכה, יש לך צער על זה שלא גדלתו ולא הכנסת בתוכו ולא השקית בו מים, לילה אחד היה ולילה אחת יבש כך חסת עליו, ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה. באותה שעה נפל על פניו ואמר, הנהג עולמך במדת רחמים, דכתיב, כי לה' אלקינו הרחמים והסליחות. (פדר"א).

יד. מה עשה הקב"ה, העלה קיקיון על ראש יונה בלילה, ובשחרית עלו עליו רע"ה עלין וצל כל עלה ועלה ארבעה זרת וטפת, ארבעה אנשים יכולים לישיב בצלו תחת הקיקיון לכבוש את השמש. זימן הקב"ה תולעת והכה את הקיקיון ויבש ומת, וזבובין ויתושין שרויין עליו ומצעררים אותו מכל צדדים עד שבקש נפשו למוות, באותה שעה זלגו עיניו דמעות

זה (מ"ד): **וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה אֶתְּהָ חֶסֶתְךָ וְנִצַּטְעַרְתָּ עַל אֲבִידֹת הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר**
אתָה (מ"ד) לֹא-עָמַלְתָּ בּוֹ בחרישה וזריעה והשקייית מים (רש"י) **וְלֹא גִדַּלְתָּו**
שָׁבִין-לִילָה אֶחָד הָיָה וּבֶן-לִילָה שאתריה **אָבָד (מ"ד): יֵאָמְרוּ לֹא אֲחֻס**
עַל-גִּינוֹהָ אפי' שיש שם הרבה עובדי ע"ז אבל הוא (מלבי"ם) **הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר**
יֵשׁ-בָּהּ הַרְבֵּה מְשֻׁתִּים-עֹשִׂיֵה רָבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא-יָדַע
בֵּין-יָמֵינוּ לְשִׁמְאֻלוֹ שהם ילדים קטנים ואין להחשיב להם עוון **וּבְהִמָּה רַבָּה** שאין
 ראויים לעונש, ועל כל אלו ראוי לחוס ולחמול (רד"ק):

יח מי-אַל כְּמוֹךָ נִשְׂא עוֹן סולח עוונות **וְעֵבֶר עַל-פֶּשַׁע** אינו עומד על הפשע
 להעניש בו אלא מעביר מעליו כאילו לא ראה אותו **לְשִׁאֲרֵית נַחֲלָתוֹ** לאותם יהודים שישארו
 בביאת הגואל **לֹא-הֶחְזִיק לְעַד אָפוֹ** גם כשכועס אינו מחזיק כעסו אלא מתרצה מיד (מ"ד) **כִּי**
ה' חָפֵץ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד כי הוא טוב לכל: **יֵשׁ ה' יִתְבָּרַךְ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ** כאשר מאז
יִכְבָּשׁ וּיתְפּוֹס בַּחוּזָקָה עֲוֹנֹתֵינוּ שלא יגיע שום עונש עליו בעתיד **וְתִשְׁלִיךְ בַּמַּצְלוֹת**
יָם כָּל-חַטָּאוֹתָם העוונות ישכחו כאילו נזרקו למים עמוקים (מ"ד): **כִּתְּתֵן אֶמֶת וְתִאֲמַת**
 לנו את ההבטחות שהבטחת **לִיעֲקֹב "כִּי לֹא אֶעֱזֹבךָ" חֶסֶד לְאַבְרָהָם** והיא תהיה תשלום לחסדיו
 של אברהם שאמר לבנו לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט **כְּאֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ**
מִיָּמֵי קָדָם בשנים קדמוניות בעת העקדה שעקד את יצחק בנו שאמרתי "בי נשבעתי נאם ה' יען אשר
 עשית" וכו' כי ברך אברכך וארבה ארבה את זרעך ככובי השמים וכו' ויירש זרעך את שער אויביו (רש"י):

